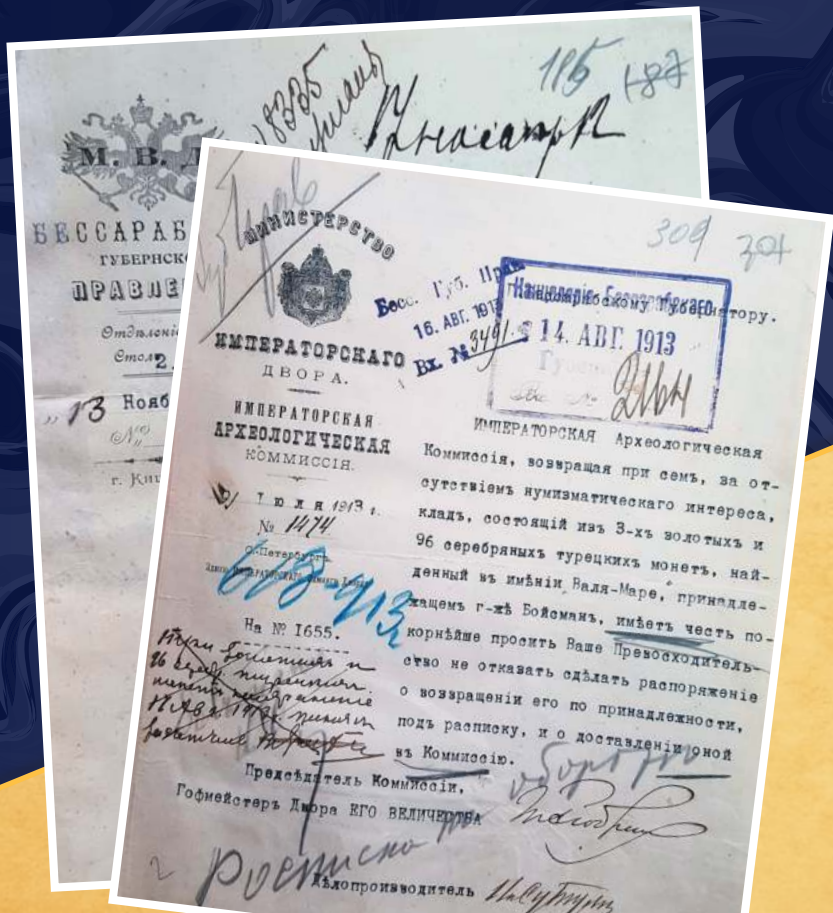

Sergiu MATVEEV, Elena ARCUȘ-JANTOVAN

TEZAURUL BASARABIEI

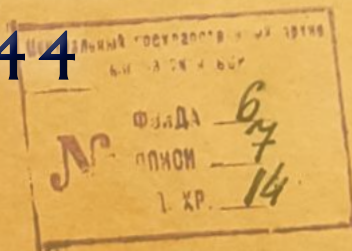
Pe parcursul sec. XIX și al primei jumătăți a sec. XX în spațiul dintre Prut și Nistru au fost descoperite zeci de comori monetare care formează un veritabil *Tezaur al Basarabiei*, iar o parte a populației a fost prinsă de febra căutărilor de comori. Unele dintre comori au fost preluate de organele oficiale și, conform legilor timpului, au fost expediate pentru evaluare la Sankt Petersburg, în procedura respectivă fiind implicați cei mai cunoscuți numismați din cadrul Comisiei Imperiale de Arheologie, precum academicienii A. Bobrinski, V. Latâșev etc. Prin decizia experților, cele mai frumoase piese erau rascumpărate, altele din metale prețioase topite, iar cele considerate fără valoare – întoarse descoperitorilor.

Autorii volumului, drept urmare a cercetărilor în arhive și biblioteci din Chișinău, Odesa, Moscova și Frankfurt/Main, au reușit să recupereze informații despre descoperirea și soarta a mai mult de 17.000 de monede din aur și argint identificate și a câtorva puduri de alte monede despre care cunoaștem foarte puțin. Volumul are drept obiective: identificarea cadrului legal privind patrimoniul cultural pe teritoriul Basarabiei; repertorierea tezaurilor basarabene cunoscute în materialele de arhivă, analiza și cartografierea lor etc. Tema respectivă rămâne nestudiată în istoriografie; astfel, prin contribuția respectivă, cercetare care cuprinde monede din antichitate și până în epoca modernă, vor fi reabilitate pagini importante din istoria spațiului pruto-nistean. *Tezaurul Basarabiei* reprezintă pagini de excepție, dar care au ramas pierdute pentru mai multe decenii atât mediului științific de specialitate, cât și tuturor celor interesați de patrimoniul Republicii Moldova. Analiza complexă a materialelor de arhivă s-a materializat în lucrarea monografică *Tezaurul Basarabiei. Descoperiri monetare între 1812-1944*. Prin textul și ilustrația însoțitoare lucrarea vine să completeze o lacună în istoria spațiului dintre Prut și Nistru, reprezentând rezultatele cercetărilor interdisciplinare: arheologie, istorie, numismatică, arhivistică etc., care răspund solicitărilor culturale ale specialiștilor și publicului larg.

Sergiu MATVEEV,
Elena ARCUȘ-JANTOVAN

TEZAURUL BASARABIEI

DESCOPERIRI MONETARE
ÎN TRE 1812-1944

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
Centrul de Management al Patrimoniului Cultural
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Sergiu MATVEEV, Elena ARCUȘ-JANTOVAN

TEZAUURUL BASARABIEI

DESCOPERIRI MONETARE
ÎNTRE 1812-1944

Chișinău, 2022

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie
Centrul de Management al Patrimoniului Cultural

Lucrarea a fost discutată și recomandată spre tipar la ședința Consiliului Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova din 07.09.2021 (proces-verbal nr. 1).

Ediție apărută cu contribuția financiară a Ministerului Culturii, în conformitate cu decizia Comisiei de selecție pentru editarea cărții naționale.

Autori: dr. Sergiu MATVEEV
dr. Elena ARCUȘ-JANTOVAN

Recenzenți: dr. hab., prof. univ. Ion Niculiță
dr. Vlad Vornic

Conducător de proiect: dr. Sergiu Matveev
Redactor științific: dr. Ana Boldureanu

Editor: Eduard Poțînga

Redactare: Ariadna Strungaru
Concepție grafică și design: Natalia Berebiuc

Matveev, Sergiu.

Tezaurul Basarabiei : Descoperiri monetare între 1812-1944 / Sergiu Matveev, Elena Arcuș-Jantovan ; redactor științific: Ana Boldureanu ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Centrul de Management al Patrimoniului Cultural. – Chișinău : Lexon-Prim, 2022. – 196 p. : fig., fot.

Bibliogr.: p. 63-67. – Index de localități: p. 195. – Apare cu contribuția financiară a Min. Culturii. – 600 ex.

ISBN 978-9975-163-72-9.

CZU 737.1"1812/1944":94(478)

M 48

mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6G, 13a
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

© Sergiu Matveev, 2022
© Elena Arcuș-Jantovan, 2022
© Lexon-Prim, 2022

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul *Tezaurul Basarabiei. Descoperiri monetare între 1812-1944* reprezintă o lucrare de o importanță majoră pentru istorie și știința numismatică nu doar a Republicii Moldova, dar și a întregului spațiu românesc, precum și o contribuție semnificativă la cunoașterea monedei și circulației monetare dintre Prut și Nistru.

Prin acest volum echipa de cercetători de la Universitatea de Stat din Moldova și de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei reușesc să pună în valoare informații arhivistice privind moneda și circulația monetară dintre Prut și Nistru pe parcursul istoriei rămase în dosarele arhivelor și în afara atenției cercetătorilor. Respectivul piese oferă cititorului, dar și publicului larg posibilitatea de a se familiariza cu peisajul numismatic specific spațiului analizat și de a înțelege evoluția acestuia, fiind un adevărat ghid de informare privind lumea monetară din spațiul dintre Prut și Nistru și regiunile apropiate.

Pe lângă datele informative din arhivă minuțios analizate și structurate conform metodologiei interdisciplinare contemporane, lucrarea dispune de un aparat științifico-metodic bine organizat, care oferă celor ce se vor informa posibilitatea să înțeleagă aspecte legate de viața materială a strămoșilor noștri, de încadrarea diferitelor monede în nișa economică locală, dar și relațiile cu state europene și orientale.

Prin urmare, intenția autorilor de a publica volumul respectiv prezintă un pas important în vederea conservării și valorificării științifice a patrimoniului istorico-cultural sub aspect numismatic din Republica Moldova, făcând posibilă includerea acestor descoperiri în circuitul științific.

Dr. hab., prof univ. Ion NICULIȚĂ

Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie

Universitatea de Stat din Moldova

15.09.2021

ARGUMENTUM

Studiul monografic semnat de conf. univ. Sergiu Matveev de la Universitatea de Stat din Moldova și de cercetătoarea Elena Arcuș-Jantovan de la Muzeul Național de Istorie vizează una dintre cele mai complexe și controversate probleme ale istoriei Basarabiei, și anume – problema privind circulația monetară în diferite perioade istorice și atitudinea locuitorilor față de bani prin prisma credințelor străvechi, reflectată în rezultatele cercetării unei cantități impresionate de materiale de arhivă și bibliografice. Urmărirea fenomenului descoperirii comorilor ne duce la evidențierea principalelor caracteristici ale circulației monetare, a circumstanțelor temporal-spațiale care au determinat formarea acestor tezaure în lumina evenimentelor politice, militare etc. Lucrarea conține o sinteză a materialului arhivistic, analiza critică a căruia, integrată în anumite cercetări interdisciplinare, permite crearea unei imagini privind circulația monetară în ultimele două milenii în spațiul dintre Prut și Nistru.

O realizare importantă a studiului constă în corelarea abordărilor teoretico-legislative ale problemelor legate de patrimoniu din secolele XIX-XX cu vestigiile monetare descoperite în diferite localități ale Basarabiei. Pe baza materialului factologic, autorii reușesc să definească cu succes trăsăturile circulației monetare în această regiune care cuprinde piese din antichitate și până în epoca modernă din mai multe state ale lumii. Originalitatea și valoarea științifică a lucrării derivă din argumentarea unor aspecte relevante în chestiunea descoperirii comorilor, dar și a circulației monetare: variabilitatea semantică a arhetipurilor mitice despre comori; divers material numismatic; complexitatea condițiilor și căile parcurse de un tezaur monetar în verticala responsabilă a Imperiului Rus etc.

Problemele abordate și încercările de rezolvare a lor demonstrează nivelul științific înalt al studiului. Lucrarea este binevenită în contextul problemelor științifice actuale și de reformatare a politicilor din domeniul patrimoniului cultural în Republica Moldova, contribuind esențial la schimbarea abordărilor privind una dintre cele mai complexe și discutate probleme ale numismaticii la etapa actuală.

Dr. Vlad VORNIC
Agenția Națională Arheologică
10.09.2021

INTRODUCERE

Cercetarea detaliată a temei acestei lucrări este condiționată de faptul că studierea descoperirilor de monede și tezaure monetare pe teritoriul Basarabiei pe parcursul secolului XIX și până la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial va contribui la înțelegerea mai profundă a istoriei teritoriului dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră. Această regiune trece prin schimbări esențiale în această perioadă: mai întâi este anexată de Imperiul Țarist în 1812, până în 1918, ținându-se cont de faptul că în perioada anilor 1812-1873 Basarabia a fost mai întâi o regiune, iar mai târziu (1873-1918) o gubernie în cadrul Imperiului Rus. Între timp, partea de sud (regiunea Cahul, Bolgrad și Ismail) reușește între 1856 și 1878 să revină în componența Principatului Moldovei, să participe la Unirea Principatelor și la proclamarea independenței României. Mai apoi, la 27 martie 1918, are loc Unirea Basarabiei cu România, efectele unirii fiind anulate la 28 iunie 1940, atunci când URSS a anexat Basarabia. În iunie-iulie 1941 România își restabilește autoritatea în Basarabia până în vara anului 1944, după care spațiul dintre Prut și Nistru din nou este inclus în componența URSS.

Deci, pentru înțelegerea acestei perioade din istoria Basarabiei și a schimbărilor ce vor interveni, istoricul cercetărilor istorico-arheologice, precum și al descoperirilor de monede și tezaure monetare este nu mai puțin important, dat fiind că va contribui la evidențierea unor aspecte politice și culturale. Cercetările numismatice contribuie la lărgirea bazei informaționale privind viața economică pe teritoriul Basarabiei în perioada circulației acestor monede.

Precizările aduse de tipologia și cronologia unor anumite tipuri de emisiuni monetare permit datarea mai exactă a monumentelor arheologice și a unor evenimente istorice. Importanța cercetării acestei teme va fi oglindită și prin informațiile oferite de mai multe rapoarte, circulare, dispoziții și scrisori păstrate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova care prezintă aceste descoperiri monetare și anii în care sunt făcute primele încercări de a stabili importanța lor numismatică.

La moment lipsește o lucrare consacrată descoperirilor de tezaure monetare în teritoriul pruto-nistrian din perioada 1812-1918, precum și din perioada 1918-1940, ceea ce a și impulsionat această încercare de a prezenta o situație generală a acestor monede și importanța numismatică pe care o prezentau acestea în perioada 1873-1940, dar și la etapa actuală în cercetarea unor probleme ce țin de circulația monetară în acest teritoriu, de problema patrimoniului național etc.

Cercetări în ceea ce ține de descoperirile de tezaure monetare în decursul anilor 1812-1944 au fost elucidate în unele lucrări, însă cercetătorii nu s-au preocupat anume de problema tezaurelor monetare descoperite în perioada respectivă.

Astfel, vom putea numi următorii cercetători în lucrările cărora au fost reprezentate mai mult sau mai puțin aspecte ce țin de tema acestei lucrări: A.A.Nudel'man¹, N. Chetaru², V.V. Kropotkin³, L.L. Polevoi⁴ etc. Însă această temă a fost studiată prea puțin pentru a putea analiza acest fenomen în întregime începând cu primele informații din perioada respectivă și până în prezent, căci problemei privind descoperirile de tezaure monetare în teritoriul pruto-nistrean, în perioada 1812-1944, îi este acordată o foarte mică atenție, așa cum este și puțină informație, dar sunt și unele aspecte care nu sunt clar elucidate și care necesită o analiză mai aprofundată.

Scopul investigației fiind analiza nivelului cercetărilor istorico-arheologice și evoluția acestora, tratarea problemei tezaurelor monetare antice și medievale descoperite în Basarabia ce se afla sub stăpânirea țaristă, iar mai apoi a schimbărilor ce au avut loc odată cu unirea din 1918, alcătuirea unui repertoriu și a cartografiei acestora, prezentarea impactului evoluției legislației Imperiului Rus și a legislației române asupra Basarabiei, precum și deslușirea unor probleme ce țin de importanța acestora pentru cercetările numismatice, dar și a istoriei teritoriului dintre Prut și Nistru.

De menționat că informația privind descoperirile monetare e prezentată foarte vag în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, însă lipsește o analiză amplă a acestor monede, ele de regulă fiind doar înregistrate, dar în cele din urmă și acest moment este într-o oarecare măsură pozitiv, deoarece până atunci aceste monede nu erau înregistrate nicăieri, situația schimbându-se foarte mult datorită rapoartelor Comisiei Arheologice.

Tema cercetată cuprinde, în special, intervalul cronologic 1878-1938, limita inferioară și cea superioară fiind determinate de primele mențiuni în documentele de arhivă ale tezaurelor descoperite în perioada 1873-1940, ceea ce nu înseamnă neapărat că până în acești ani nu au fost alte descoperiri de tezaure, care ar fi putut să nu fie menționate de Comisia Arheologică Imperială sau în lucrările apărute după 1918, din mai multe considerente: fie au fost pierdute, vândute sau pur și simplu nu s-a anunțat de existența acestora în cazul în care erau descoperite întâmplător, mai ales dacă erau puține monede sau metalul nu era unul nobil, respec-

---

¹ Нудельман 1976.

² Chetaru 1994.

³ Кротокин 1961; Кротокин 1962.

⁴ Полевой 1956.

tiv cadrul geografic fiind reprezentat de teritoriul guberniei Basarabia. Monedele descoperite, atât cele antice, cât și cele medievale, nu vor fi prezentate în ordine cronologică în conformitate cu perioada de emisie a acestora, ci în baza limitelor cronologice ale acestei lucrări, pentru a observa cum au evoluat cercetările arheologice la această etapă.

Analiza materialului numismatic din descoperirile din Basarabia aduce noi date asupra istoriei teritoriului pruto-nistean. Aceste date sunt foarte utile, așa cum în baza lor poate fi făcută o sinteză a descoperirilor de tezaure monetare în niște condiții deosebite pentru Basarabia, evidențiindu-se atât monede ce prezentau la acea vreme importanță numismatică, cât și cele care nu prezentau interes numismatic. Totodată, se precizează și măsura în care legislația Imperiului Rus a influențat patrimoniul și situația cu piesele de antichități. În ceea ce ține de legislația Imperiului Rus, se va accentua impactul enorm pe care l-a exercitat și care trebuie studiat în profunzime. Grație cadrului normativ, un număr mare de monede au rămas în muzeele Imperiului Rusiei, altele au fost topite sau fiind returnate s-au pierdut. Astfel, prin studierea acestei legislații în baza căreia s-au format diverse societăți, comisii și muzee ce au avut „grijă” ca monedele găsite pe teritoriul guberniei Basarabia să rămână în muzeele Imperului, poate fi demonstrat impactul legislației ruse asupra patrimoniului Basarabiei, iar analiza cazurilor în care numeroase tezaure monetare nu erau predate Comisiei Arheologice, va fi posibil de prezentat o imagine generală a descoperirilor de tezaure monetare din perioada guberniei Basarabia.

Din această perioadă vom atesta prezența solizilor, dinarilor, asprilor, tale-rilor, ducaților etc., fapt ce denotă răspândirea unui număr însemnat de emisiuni monetare. O noutate științifică este și faptul că în această lucrare vor fi prezentate atât date din dosarele ANRM, cât și din rapoartele Comisiei Arheologice, precum și date din lucrările lui A.A. Nudelman, primul care face o analiză a unor tezaure descoperite pe teritoriul dintre Prut și Nistru atestate în secolele XIX și XX, evidențiindu-se aspectele care se suprapun, precum și cele care provoacă anumite neclarități.

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Pe parcursul secolului al XIX-lea până la 1918 o atenție tot mai mare se acorda tezaurelor monetare, evidențiindu-se faptul că din descoperirea acestora se pot obține numeroase câștiguri; îndeosebi sporește interesul în rândul populației care vede în aceste tezaure o cale de ameliorare a situației financiare. În concordanță cu aceste concepții, multe tezaure descoperite anterior rămâneau la cel care a găsit tezaurul și care proceda cu el așa cum credea de cuviință, fie păstra, fie că vindea aceste monede.

Astfel, trebuie să menționăm că problemele din domeniul patrimoniului cultural sunt majore la etapa actuală, de aceea necesită o analiză atentă legislația Imperiului Rus care a avut un impact major asupra lui. În acest mod, pentru a observa impactul legislației patrimoniului în Imperiul Rus, vor fi prezentate etapele pe care le-a parcurs aceasta în evoluția sa. Prima etapă începe cu inaugurarea la Odesa în 1823 a unui Muzeu de Antichități. Scopul acestui muzeu consta în adunarea și păstrarea tuturor antichităților ce s-au descoperit sau urmau să fie găsite pe litoralul Mării Negre și în Basarabia. În raport se atrăgea atenția că „antichitățile care vor fi găsite pe teritoriul Basarabiei urmează a fi trimise muzeului din Odesa”.⁵ Din această perioadă putem menționa un simplu eveniment de la începutul secolului al XIX-lea, ce demonstrează interesul sporit în rândul populației față de monede și atenția tot mai mare ce li se atrage chiar și de către autorități, mai exact – este cazul locuitorilor orașului Chișinau S.Petrovici și P.Ivanovici care sunt anchetați în perioada 16 martie 1818 – 14 martie 1824 în ceea ce ține de monedele false turcești găsite la ei.⁶

La 9 octombrie 1837, este răspândită o circulară, emisă de către ministrul Justiției D.Bludov, care ordona polițiștilor să adune obiecte din antichitate, monede, informații despre clădiri, cetăți, precum și despre movile. Tot în Odesa, în 1839 se înființează Societatea de Istorie și Antichități din Odesa, în sfera de interese a căreia intra litoralul de nord al Mării Negre, inclusiv teritoriul guberniei Basarabia.

Următoarea etapă o constituie înființarea în 1846 la Sankt Petersburg a Societății Arheologice, unde componenta numismatică era una dintre cele mai principale, scopul fiind studierea antichităților ruse. În ceea ce ține de descoperirile din Basarabia, monedele care prezentau interes numismatic erau, de regulă, monedele

---

⁵ ANRM, fond. 2, inv. 1, d. 833, f. 1.

⁶ ANRM, fond 5, inv. 2, d. 710, f. 80.

Muzeul de Antichități
din Odesa

romane, ducații de aur, precum și monedele turcești și austriece de agint, însă într-o măsură ceva mai mică.

În legătură cu dispozițiile acestei societăți are loc răspândirea următoarei circulare: „Circulara guvernatorului general al Basarabiei și ținutului Novorosiei și raporturile poliției despre păstrarea monumentelor vechi pe teritoriul Basarabiei” (28 august 1852–30 ianuarie 1853)⁷, căci o însemnată susținere administrativă pentru începerea studierii arheologiei Moldovei a acordat și P.I. Fedorov, general-gubernator al Novorosiei și Basarabiei din 1836 până în 1856.

Prin această circulară basarabenilor li se propunea să adune obiecte „vechi”, și monede „vechi” pe care să le depună la cancelaria guvernatorului.⁸ În acest context este de menționat că 13 monede vechi găsite în Akkerman au fost transmise unei persoane străine de către un ofițer de poliție cu gândul că acestea vor ajunge la cancelaria guvernatorului, mai apoi fiind transmise încă două, însă despre faptul unde se află acum nu se știe nimic. În circulară e subliniat faptul că în viitor nu trebuie să se dea pe mâini străine monedele vechi, ci să fie aduse la cancelaria guvernatorului, iar în caz că nu vor prezenta interes numismatic, vor fi întoarse înapoi.⁹

În Regulamentul legislației monetare din Imperiul Rus (partea I, capitolul II, articolul 15) se prevedea că în monetăria din Sankt Petersburg este o secție ce primește de la colecționari aur și argint, pe care îl utilizează la baterea noilor monede,¹⁰ aurul și argintul ce au ajuns la monetărie, în mare parte sub formă de monede străine, va fi amestecat cu alt metal care mai înainte nu a fost utilizat în baterea monedelor,¹¹ iar în partea a IV-a, capitolul III, articolul 181, se menționează că

⁷ ANRM, fond 2, inv. 1, d. 1782, partea a III-a, f. 6.

⁸ ANRM, fond 2, inv. 1, d. 5851, partea a III-a, f. 1.

⁹ ANRM, fond 2, inv. 1, d. 5851, partea a III-a, f. 3.

¹⁰ CYKY 1833, 15.

¹¹ CYKY 1833, 111.

D. Bludov, ministrul justiției

Marele Cneaz Alexandru –
președintele Societății Imperiale de
Istorie și Antichități din Odesa, în una
dintre sălile expoziționale

este interzis să se aducă în interiorul imperiului monede de probă mică, excepție făcând doar moneda de aur poloneză de valoare înaltă și moneda de aur turcească din Basarabia.¹²

Tot în legătură cu această circulară este menționat că în Hotin n-au fost depistate antichități, dar dacă vor apărea, se va comunica; la fel este și un raport din Balți conform căruia monedele vechi nu vor fi transmise în mâini străine, ci ispravnicului de la Bălți.¹³

Executând circulara din 9 octombrie, D.Bludov a ordonat polițiștilor să adune obiecte din antichitate, monede, informații precise despre clădiri, cetăți și alte construcții vechi (ceea ce demonstrează și rapoartele din 1902 care infirmă prezența vreo unui tip de construcții cu valoare istorică în Bender, Bălți, Akkerman, precum și raportul de confirmare a prezenței acestora în Ismail)¹⁴ și despre movile.¹⁵

¹² CYKY 1833, 181.

¹³ ANRM, fond 2, inv. 1, d. 5851, partea a III-a, f. 6.

¹⁴ ANRM, fond 6, inv. 4, d. 863, rapoarte din: 10.06.1902, 26.08.1902, 28.06.1902, 23.06.1902.

¹⁵ Chetaru 1994, 26.

Sediul Societății Arheologice din Sankt Petersburg

O activitate semnificativă în ceea ce privește colectarea acestor tezaure monetare pe teritoriul Basarabiei a desfășurat-o sus-menționata Comisie Imperială de Arheologie, care a fost fondată la 2 februarie 1859 cu scopul cercetării vestigiilor antice.

Tot această Comisie în fiecare an edita „Rapoartele Comisiei Arheologice Imperiale” (1862-1881; 1890-1918). Comisia făcea evaluarea monedelor și în dependență de semnificația numismatică le depunea la Ermitaj sau le înapoia la Chișinău. Însă, o seamă de monede din metale nobile erau topite și nu mai erau întoarse, luându-se în considerare că în această perioadă a crescut considerabil datoria Imperiului Rus, ceea ce a provocat creșterea bruscă a exportului aurului peste hotare.¹⁶ În baza unui ordin din 11 martie 1889, Comisia Arheologică își mai asumă și responsabilitatea de a analiza proiectele de reconstrucție și restaurare a monumentelor istorice vechi.

Începând cu anul 1869 și până în 1911 au loc congresele arheologice, care aveau să fie în număr total de 15. Între 16 și 27 martie 1869 la Moscova s-au desfășurat ședințele Congresului I de arheologie din Rusia, organizat de renumiții arheologi: A.S. Uvarov, A.S. Afanasiev-Ciujbinski, N.N. Murzakevici, V.N. Iurghevici,

¹⁶ MCCCCP 1971, 1.

Sediul Comisiei Imperiale de Arheologie din Sankt Petersburg

I. Varso, F.C. Brun, A.F. Veltman. În cadrul congresului fiind discutate multe probleme referitoare la dezvoltarea arheologiei ca știință în institutele centrale ale Rusiei și la periferiile ei îndepărtate. Aceste congrese având loc în: Sankt Petersburg (1871), Kiev (1874), Kazan (1877), Tiflis (1881), Odesa (1884), Iaroslavl (1887), Moscova (1890), Vilnius (1893), Riga (1896), Kiev (1899), Harkov (1902), Ekaterinoslavl (1905) și Cernigov (1908). Congresul al XV-lea din toată Rusia a avut loc în Novgorod între 22 iulie și 5 august 1911, iar al XVI-lea Congres planificat nu a avut loc din cauză că s-a început Primul Razboi Mondial. Fiecare congres edita rezultatele sale sub formă de lucrări științifice în mai multe volume, mai rar sub formă de comunicări. Pentru arheo-

logia litoralului nordic al Mării Negre, a Basarabiei și a Transnistriei o importanță deosebită a avut-o Congresul al VI-lea de arheologie din 1884. La lucrările lui au participat cei mai de seamă arheologi din Imperiul Rus: V.B. Antonovici, V.I. Sizov, D.A. Evarnițki, V.V. Latyșev ș.a, printre care și arheologul din Chișinău Ion C. Suruceanu. Obiectele din colecția sa impresionau foarte mult, astfel încât numeroși participanți și-au exprimat dorința de a achiziționa unele dintre ele. Aceasta a fost cea mai reprezentativă reuniune a arheologilor, care și-a propus drept scop sintetizarea realizărilor și rezultatelor cercetărilor arheologice în sudul Rusiei. Importante au fost și alte congrese; de exemplu, la Congresul al VII-lea de la Iaroslavl, al VIII-lea de la Moscova, al IX-lea de la Vilnius, al X-lea de la Riga și la al XI-lea de la Kiev au participat activ cercetătorii de istorie veche și antichități din Basarabia: C.M. Cotruță, G.D. Bantâș, N.C. Grebennikov, A.L. Krâlov, I.P. Halippa și alții. În referatele prezentate la aceste congrese de arheologi cu renume, ca: V.B. Antonovici, D.N. Anucin, E.V. Barsov, N.E. Brandenburg, L.F. Brun, P.O. Buracikov, V.N. Grigorovici, N.P. Kandakov, V.V. Latyșev, A.I. Markevici, A.S. Uvarov, E.R. Ștern, V.N. Iurghevici ș.a., se comunica despre toate materialele arheologice de pe teritoriul Basarabiei.

În strânsă legătură cu legislația Imperiului Rus este și înființarea primului muzeu de istorie din Basarabia, urmare a faptului că în anul 1883 la Moscova a fost înființat Muzeul de Istorie, iar în guberniile imperiului treptat sunt create Muzeu ale

Zemstvelor. Astfel, în 1889 se întemeiază actualul Muzeu Național de Etnografie și Istorie Naturală, inițial și acesta fiind un muzeu al zemstvei, în fondurile căruia au intrat multe antichități și primele monede. Ideea unei expoziții în Chișinău nu a apărut prima oară în 1889, ci încă în 1883, însă cererile erau respinse de către Adunarea Gubernială de Zemstvă.

Deja la începutul secolului al XX-lea se observă un avânt în dezvoltarea arheologiei din Basarabia prin înființarea la 4 aprilie 1904 a Societății Bisericești Istoric-Arheologice din Basarabia, iar pe lângă societate a fost înființat și un muzeu cunoscut sub denumirea de „Drevlehranilișce” (Depozit de vechituri).¹⁷

Deci, legislația patrimoniului din Imperiul Rus a avut atât un impact pozitiv, cât și impact negativ. Drept consecință pozitivă trebuie menționat faptul că dacă până la înființarea acestei societăți monedele nu erau înregistrate nicăieri, acum ele cel puțin sunt înregistrate și sunt făcute chiar și anumite determinări.

Consecințele negative sunt mai multe, cea mai importantă fiind faptul că NICI O MONEDĂ, din miile de piese descoperite, NU S-A PĂSTRAT până azi ÎN VREUNUL DINTRE MUZEELE BASARABIEI; un număr limitat de monede din tezaurele basarabene au ajuns în muzeele Imperiului Rus (în Ermitaj peste 1800 de piese, în Odesa peste 100 și aproximativ 100 în cel al Universității din Kiev); alt moment este acela că unele monede de valoare se pierdeau în timp ce erau trimise Comisiei (de exemplu: din 327 de monede ce formau tezaurul din satul Pârjolteni – 28 s-au pierdut), unele monede au fost topite, iar altele au fost întoarse din lipsa de interes numismatic (peste 11.700 de piese), despre care nu mai știm nimic.¹⁸ Faptul însă că ajungeau în aceste muzee nu înseamnă în același timp că erau cercetate la un nivel corespunzător. De altfel, aceasta era soarta nu doar a tezaurelor din Basarabia. Spre exemplu, tezaurul de monede descoperit în 1907 în Olbia, constituit din 278 de exemplare, doar o parte din monede au ajuns în colecțiile Ermitajului.¹⁹

Unele tezaure descoperite de localnici au fost împărțite între ei, astfel pierzându-se nu doar monedele, dintre care mai apoi unele puteau fi recuperate, dar și informația privind contextul descoperirii: componența exactă a tezaurului, dacă s-a găsit în vreun vas, locul exact etc., această tendință menținându-se până târziu. Aici este de menționat cazul din 1963, când în comuna Căpeni localnicii au găsit un vas de lut cu monede de argint, vasul fiind spart, iar monedele împărțite între descoperitori.²⁰ Acesta este doar unul dintre multiplele cazuri, care, cu regret, există până astăzi, când avem o legislație a patrimoniului încă cu lacune, nemaivorbind

¹⁷ Chetaru 1994, 109.

¹⁸ Datele respective survin din fondurile 2, 6, 65 etc. ale ANRM.

¹⁹ АИСЭИ 1978, 94.

²⁰ SCN 1971, 393.

Casa Eparhială din Chișinău, sediul Muzeului Societății Bisericești Istorico-Arheologice între anii 1912-1940

de acea perioadă când legislația Imperiului Rus abia se forma. În baza acestor date putem arunca doar o privire de ansamblu asupra tezaurilor menționate în arhivă, căci au fost, probabil, o mulțime de tezaure care nu erau documentate.

Un alt aspect ce trebuie menționat este faptul că odată cu evoluția acestei legislații s-au produs numeroase schimbări în ceea ce privește efectuarea unor săpături arheologice de către persoane neinițiate în acest domeniu, care, auzind niște zvonuri despre anumite tezaure, cer permisiunea de a efectua săpături arheologice. Această idee încearcă să o traducă în viață pentru prima dată, potrivit informațiilor oferite de către N. Chetaru, un locuitor din satul Trebujeni, raionul Orhei, în anul 1899, însă rugămintea lui a rămas fără răspuns.²¹

Dosarele de arhivă demonstrează, însă, că asemenea cereri vor continua să se înmulțească, îndeosebi după primul deceniu al secolului al XX-lea, care la început erau respinse, iar mai apoi era acordată permisiunea de a se efectua săpături arheologice după ce solicitanții achitau suma de 1,50 ruble.

Astfel, sunt atestate următoarele scrisori ce confirmă interesul sporit al unora din rândul populației pentru săpăturile arheologice:

²¹ Chetaru 1994, 14.

În anul 1907, țăranii Dehterov și Toma Iurciuk afirmă că în apropiere de satul Sculeni s-ar afla un tezaur cu monede vechi de aur, însă într-o scrisoare a Ecaterinei Sacara și a fiului ei Vasilii Sacara, care cunosc situația, aceștia precizează că aici deja de două ori s-au făcut săpături și că nu este nimic în locul indicat, însă anul în care s-au făcut săpăturile nu este menționat (Fig. 16).

Din 9 decembrie 1909 avem un raport, prin care Feodor Arteomovici Zencenko cere permisiunea să facă săpături pentru a găsi un tezaur, care ar fi în Criuleni, județul Orhei (Fig. 75).

În anul 1909 locuitorii satului Nisporeni, județul Chișinău, Feodor Pogorikov și Feodor Rotari informează că au auzit că în apropierea satului Volci-nești ar fi un tezaur și cer permisiunea conducerii guberniale de a face săpături. Aceștia susțin că înșiși locuitorii satului respectiv spun că ar fi aici o comoară turcească, însă aceasta nu este decât o legendă. În cele din urmă dreptul le-a fost acordat.

Într-o scrisoare din anul 1911, Vasile Danilovici Ilinițki spune că cu 20 de ani în urmă conducerea gubernială i-a permis să facă săpături arheologice. El a făcut aceste săpături în mai multe regiuni, însă acum, în urma prezicerilor unei femei ce ar poseda, după spusele sale, puteri supranaturale, crede că ar putea ști unde ar fi tezaurul și iarăși cere permisiunea de a face săpături arheologice. Însă Comisia Arheologică respinge această cerere, motivând că respectivul domn „are o vârstă înaintată și nu prea ar părea normal faptul că acesta crede în diverse puteri supranaturale ce l-ar ajuta să se îmbogățească” (Fig. 14-15).

Tot în anul 1911, la 13 august, atestăm o scrisoare în care F.E. Iurciuk cere permisiunea de a face săpături, cu scopul de a găsi tezaure, însă este refuzat.²²

La 13 noiembrie 1912 Feodor Dimitriev Rotariu din satul Sculeni Vechi se adresează cu rugămintea să i se permită să facă săpături arheologice, în scrisoare menționându-se că, în conformitate cu circulara din 3 martie 1898, nr. 13, el trebuie să se adreseze Comisiei Arheologice Imperiale. Mai apoi primește răspunsul că până nu va achita 1,50 ruble pentru permisiune, rugămintea sa nu va fi satisfăcută (Fig. 33).²³

Pe 5 decembrie 1912 Serghei Grigoriev Pavlov din satul Zagaicani cere permisiunea să facă săpături pentru a găsi un tezaur, dar după ce a achitat 1,50 ruble, acestuia i se permite (Fig. 38, 40).²⁴

Din 12 decembrie 1912 datează scrisoarea lui L. Berkovici Golcinskag, care la fel cere permisiunea să găsească unele obiecte vechi în Soroca.

²² ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 48-57.

²³ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 31.

²⁴ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 108.

Anul 1913 continue cu o rugămintă din 6 februarie de a face săpături arheologice, în satul Șoldanești, la care avem același răspuns: nu este permis până când persoana respectivă nu achită 1,50 ruble.²⁵

Din 8 mai 1913 datează un alt raport, în conformitate cu care nimănu din satul Zagaican nu-i este cunoscut să fie vreun tezaur în acest sat, așa că rugămintea lui S.G. Pavlov din 5 decembrie 1912 de a mai face alte săpături nu este admisă.²⁶

Din 7 octombrie 1913 datează o informație că și femeile basarabence erau cointeresate să facă săpături arheologice, aceasta reieșind din faptul că e prezentată o informație în conformitate cu care Vera Mihailovna a făcut săpături, dar nu a găsit niciun tezaur.²⁷

Toate mențiunile despre tezaure din aceste scrisori, care provin din diferite localități (Sculenii Vechi, Zagaicani, Vîlcinești, Criuleni etc.) din acea perioadă, rămân a fi doar niște presupuneri până la urmă, deoarece în perioada cât Basarabia a fost gubernie în niciunul dintre aceste sate nu a fost atestată vreo descoperire care să confirme faptul că cel puțin în regiunile apropiate s-ar afla vreun tezaur de monede.

În scrisoarea din anul 1912, în care F.D. Rotariu cere permisiunea de a face săpături arheologice, este menționat faptul că acesta, în conformitate cu circulara din 3 martie 1898, trebuie să se adreseze Comisiei Arheologice Imperiale. Deci, dacă această circulară este din 1898, iar prima încercare, despre care știm, de a efectua săpături arheologice de către o persoană neinițiată în domeniul respectiv este din 1899, din satul Trebujeni, atunci reiese că acest fel de solicitări ar fi existat și până la anul 1898, dar care, probabil, nu doar că erau lăsate fără răspuns, dar nici nu erau înregistrate, de aceea și lipsesc din dosarele ANRM. În același timp, nu putem spune că absolut toate cererile erau respinse, deoarece avem scrisoarea din 1911 a lui Vasile Danilovici Ilinițki, care confirmă că săpături au fost și înainte de 1899. Luând în calcul că scrisoarea este din 1911, iar el susține că a făcut săpături arheologice cu 20 de ani în urmă, reiese că a făcut aceste săpături în 1891. Ceea ce deplasează limita cronologică indicată de N. Chetraru, potrivit căruia, în ce privește persoanele neinițiate în acest domeniu, prima dată săpături arheologice ar fi dorit să facă un țăran din satul Trebujeni. Din această scrisoare deducem că săpături arheologice totuși s-au făcut și înainte de 1899 de către persoane care nu erau nici pe de parte arheologi. Scrisoarea confirmă nu doar faptul că unor persoane li s-a permis să facă săpături arheologice, dar și faptul că acestea puteau face săpături în mai multe regiuni, așa cum respectivul domn Vasile Ilinițki menționează că a făcut săpături în

²⁵ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 123.

²⁶ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 185, 192, 203, 209.

²⁷ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 213.

mai multe regiuni. Față de aceste date din scrisoare nu putem avea dubii, chiar dacă persoana respectivă era la o vârstă înaintată și credea în forțe supranaturale, fiindcă faptul menționat de dânsul că a făcut săpături cu 20 de ani în urmă în mai multe regiuni nu a fost pus sub semnul îndoielii de către membrii Comisiei Arheologice, care, probabil, erau la curent cu acest lucru și tocmai din considerentul că aceste săpături nu ar fi adus mari rezultate nu i-au dat o nouă șansă de a efectua săpături.

Dacă revenim la rolul pe care l-a jucat Comisia Arheologică, trebuie să menționăm că din circularele răspândite în rândul populației de către aceasta și atitudinea destul de serioasă pe care o aveau funcționarii de stat față de îndeplinirea condițiilor acestei circulare, confirmată de numeroasele scrisori și rapoarte din dosarele ANRM, se observă clar că această comisie a avut o importanță destul de mare în ceea ce ține de descoperirile arheologice din acea perioadă și că anume prin intermediul ei s-au definitivat anumite condiții în care trebuiau să aibă loc săpăturile arheologice din regiunea pruto-nistreană.

Dacă avem confirmat faptul că spre sfârșitul secolului al XIX-lea la Comisia Arheologică încep să apară scrisori prin care se cerea permisiunea de a efectua săpături arheologice, reiese că una dintre atribuțiile acestei Comisii Arheologice era să dea răspuns persoanelor doritoare de a efectua săpături, chiar dacă erau persoane fără anumite pregătiri în domeniu. Totodată, este evident că Comisia trebuia să ofere aceste permisiuni și persoanelor inițiate în domeniu, care deopotrivă trebuiau să ceară permisiune. De exemplu, în anul 1888 N.E. Brandenburg se adresează Comisiei cu rugămintea de a efectua săpături istorico-militare și arheologice în Novgorod, Smolensk, Ekaterinoslavl etc.²⁸ Singura deosebire este faptul că, de regulă, persoanele neinițiate în domeniu nu găseau niciun tezaur, căci ele nu căutau aceste tezaururi în zone în care într-adevar s-ar putea de găsit anumite vestigii arheologice, ci în locuri despre care au auzit anumite zvonuri că anume acolo s-ar afla comori.²⁹

În ceea ce privește cercetările ce au avut loc în spațiul pruto-nistrean în perioada 1918-1940, trebuie de amintit câteva aspecte ce țin de cercetările anterioare pentru a înțelege toate nuanțele necesare legate de problema tratată.

Un rol important a avut colecționarul de monede și antichități Cezar Bolliac (1817-1881). În anul 1855, colecția sa cuprindea cca 3500 de monede de aur, argint, bronz, iar o bună parte din ele le va dona Muzeului Național de Arheologie creat de Al. Ioan Cuza, punând astfel bazele Cabinetului Numismatic al acestuia.

Continuator al activității lui Cezar Bolliac a fost academicianul D.A. Sturza (1833-1914), prin instituirea la 1 ianuarie 1911 a Cabinetului Numismatic

²⁸ Качалова 1974, 5.

²⁹ Un studiu cu referire la căutătorii de comori din Basarabia a fost realizat în anul 2017 de către T. Candu (Candu 2017, 73-85).

al Academiei Române. Un moment important este înființarea Societății Numismatice Române. Inițiativa înființării acestei societăți este întreprinsă în 1903 de către Al.G. Cantacuzino, C. Alexandrescu, locotenentul-colonel G. Iordănescu, D. Panku și G. Severeanu.

Ca local pentru ședințele comitetului și pentru întrunirile membrilor a servit cancelaria Muzeului Național de Antichități, pe care Gr. Tocilescu a pus-o la dispoziția societății.³⁰ Odată cu formarea noului regat al României, întregită cu teritoriile ce fuseseră sub stăpânire străină, probleme noi se puneau pentru societate. În primul rând, câmpul de activitate al societății trebuia extins și asupra acestor teritorii, care până atunci nu fuseseră cercetate decât în mod superficial; în al doilea rând, numismații și colecționarii de acolo trebuiau puși în legătură mai strânsă cu societatea și înscriși între membrii ei. Astfel, chiar în numărul 2 al BSNR din 1933 este publicată comunicarea profesorului Paul Nicorescu: „Monetele din Tyra”.³¹

Vasile Pârvan a jucat la fel un rol foarte important, așa cum a căutat să aplice un program complex de modernizare a arheologiei românești. În esență, acest program consta din:

1. Încadrarea a cât mai mulți arheologi specializați la Seminarul de Istorie antică (condus de maestru la facultate);
2. Promovarea metodelor de cercetare istorică și arheologică de teren;
3. Întocmirea unui program precis de săpături arheologice în vederea clasificării celor mai importante probleme fundamentale ale Istoriei României.

Numărul colecțiilor crește atât prin achiziții și donații, cât și prin săpături și numeroase piese recuperate de autoritățile locale județene care, conform legii, reveneau muzeului.

Tot el a sprijinit atât moral, cât și material înființarea și dezvoltarea multor muzee locale, unele deja existente, cum ar fi cel de la Turnu-Severin (condus de prof. Al. Bărcăcilă), Hârșova (condus de prof. V. Cotovu), Siliștră (condus de prof. I. Arginteanu și apoi de prof. P. Papahagi), Muzeul Craiova (condus de prof. Șt. Ciuceanu), Secția Cetatea Albă (organizată în 1919 de P. Nicorescu), Muzeul din Târgu Mureș (conservator A. Filimon).

Trebuie să amintim și efectuarea în 1919 de către P. Nicorescu a unor săpături sistematice la Tyra, ale căror rezultate erau publicate în *Cronica numismatică și arheologică* de fiecare dată când se descoperea ceva, urmate de analize corespunzătoare.³²

³⁰ BSNR 1933, 2.

³¹ BSNR 1933, 4-5.

³² De ex. în CNA 1924, Avakian Gr., *Cetatea Albă*. 77-81; CNA 1924, Avakian Gr., *Știre nouă din Tyras*. 3-22 etc.

Un moment important este că profesorii Grigore Tocilescu și George Murnu, ținând cont de legislația în vigoare (din 1892-1893), au examinat cu atenție solicitarea de autorizare privind săpăturile, refuzând aprobarea multora dintre acestea. Totodată, profesorul George Murnu a intervenit la diverse autorități județene solicitând luarea unor măsuri severe prin justiție pentru unele încălcări ale legii, anume – pentru distrugerea monumentelor arheologice.

În perioada interbelică remarcăm în Basarabia două reviste de mare prestigiu intelectual: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău și Arhivele Basarabiei.

În același timp, în Rusia, dezvoltarea numismaticii a fost întreruptă de schimbările sociale de la începutul secolului XX. Activitatea societăților științifice și a instituțiilor arheologice a încetat în perioada 1919-1924, apoi acestea au fost închise forțat; de puterea sovietică a fost distrusă o rețea largă de societăți, inclusiv numismatice, din întreaga țară. Numai un cerc restrâns de cercetători au reușit să păstreze dragostea pentru numismatică și să o transmită noilor generații.³³

Cercetătorii de peste Prut erau însă cointeresați de rezultatele obținute de către cercetătorii sovietici. Într-un articol intitulat „Arheologia sovietică”, publicat în „Cronica numismatică și arheologică” în 1942, Aurel Bugariu analizează conținutul articolelor rusești în baza rezumatelor în limba franceză și ajunge la ideea finală potrivit căreia: „Concluziunile ce se pot trage sunt fără îndoială desavantajoase pentru stegarii sovietici, pentru că ei nu au făcut știință pentru știință, ci totul a fost elaborat cu vădită tendință de a susține programul partidului politic, desigur falsificând de cele mai multe ori adevărul în folosul sterpelor idei. De aceea materialul lor strâns și publicat o să trebuiască răstălmăcit din nou de oameni de specialitate, cu conștiinciozitate și seriozitate spre a da valabilitatea necesară tuturor urmelor trecutului scoase la lumina zilei. Dacă descoperitorii de urme romane și grecești nu se prea întâlnesc în buletinul acesta oficial de arheologie sovietică, este clar că ei au evitat a da ocazia să se scoată în evidență temeiurile de granit și marmoră, de durabilitate multimileană, ale culturii popoarelor greco-romane pe cari nici o altă cultură nu le-a putut depăși dealungul vremii. Și-apoi ei nu au nici o filiațiune cu aceste popoare culte din care ne tragem noi obârșia”.³⁴ Autorul are perfectă dreptate când menționează că materialul va trebui analizat din nou, căci în lucrările arheologice rusești din deceniile studiate s-a cercetat cam superficial și descoperirile din nordul Mării Negre punându-se în evidență doar aspectele ce îi avantajau pe autori și cu puține însemnări.

³³ Избаш 2004.

³⁴ CNA 1942; Bugariu 1942, 66.

În încheiere la acest capitol putem spune că rolul pe care l-a jucat legislația patrimoniului Imperiului Rus este unul semnificativ, așa cum în legătură cu aceasta s-a mărit numărul săpăturilor arheologice efectuate în regiunea pruto-nistreană, precum și nivelul la care se realizau acestea, s-au înființat anumite societăți istorico-arheologice, s-a înființat actualul Muzeu Național de Etnografie și Istorie Naturală. În același timp, o bună parte din patrimoniul nostru a ajuns în muzeele acestui imperiu, fapt care nu poate fi umbrat de restul realizărilor pozitive din acest domeniu luate în ansamblu, căci Basarabia se poate mândri că pe teritoriul ei s-au găsit aceste tezaure, însă nu se poate mândri și prin faptul că le deține.

În perioada 1918-1940 cercetările nu au fost la fel de intense, nici descoperirile nu au fost la fel de multe, însă urmările au fost cu totul altele: monedele descoperite nu au ajuns în muzeele Imperiului Rus, ci fie în Muzeul de Antichități din București, fie în Muzeul Național din Chișinău. Aceste descoperiri urmează a fi studiate în capitolele ce urmează, căci evident sunt de o importanță notorie.

II. DESCOPERIRI DE MONEDE ANTICE

2.1. Descoperiri monetare înainte de anul 1918

O parte destul de însemnată din descoperirile de monede fortuite și tezaur-re din perioada în care Basarabia a fost gubernie este reprezentată de monedele antice. Sunt atestate atât descoperiri de monede fortuite, cât și de tezaur, însă în majoritatea cazurilor sunt descoperiri de tezaur. De menționat că aceste monede s-a întâmplat să se găsească nu doar în tezaur reprezentate exclusiv din monede antice, ci și din monede din epoca medievală, așa cum vom observa mai jos. Suma monedelor antice descoperite în această perioadă este însă inferioară sumei monedelor din epoca medievală. În același timp, faptul că aceste monede sunt antice nu înseamnă că întotdeauna au trezit interesul Comisiei Arheologice pentru ca acestea să fie trimise Ermitajului, fiind întoarse din lipsă de interes numismatic, probabil din două cauze: fie că erau prea uzate, fie că asemenea monede erau deja în număr destul de mare în muzeele acestui imperiu. Alt moment este acela că majoritatea monedelor antice sunt atestate în sudul guberniei, de altfel și o seamă de monede medievale sunt atestate în aceste regiuni, atenția Comisiei Arheologice fiind îndreptată mai mult către aceste județe din sud. Partea cea mai mare de monede antice descoperite o constituie monedele romane. Din categoria monedelor grecești fac parte doar tezaurul de la Anadol și o monedă din cadrul tezaurului de la Akkerman, descoperită în anul 1898, care va fi prezentat în acest capitol. Această idee a menționat-o și A.A. Nudelman, care spunea că descoperirile de monede romane în teritoriul pruto-nistean constituie una dintre cele mai numeroase și des întâlnite aici grupe de monete antice.³⁵ A.A. Nudelman menționează că primele știri prețioase despre descoperirile de monede romane în teritoriul pruto-nistean sunt atestate anume în materialele Comisiei Arheologice³⁶, însă în dosarele ANRM este la fel multă informație importantă, care nu este menționată în rapoartele Comisiei.

În lucrarea de față descoperirile de monede singulare și tezaururile de monede antice vor fi prezentate însă începând cu anul 1878, când este menționată prima descoperire atestată de monede antice în gubernia Basarabia. Este vorba de piesele din satul Călinești (raionul Fălești), unde în apropierea unui tumul nu prea mare

---

³⁵ Нудельман 1974, 206.

³⁶ Нудельман 1985, 22.

s-a găsit un tezaur din monede romane de argint din sec. II a. Chr., din timpul lui Antonius Pius (138-161), și un denar din anul 346.³⁷

Din anul 1884 datează cercetările membrului Societății de Istorie și Antichități din Odesa V. Iurghevici privitor la monedele orașului *Tira*. Din perioada autonomă a istoriei acestui polis au fost atestate 31 de exemplare cu efigia Demetrei, Meduzei Pallada, Apollo, Asclepiu și Poseidon. Celelalte monede în număr de 82, aparțin perioadei imperiale.

O cale de pătrundere a monedelor romane în acest teritoriu a fost, alături de comerț și prada de război, aceea a subvențiilor bănești acordate dacilor de către romani. După cucerirea Daciei de către Traian, monedele Imperiului Roman aveau să pună stăpânire pe piețele dace, așa că numărul mare de tezaure romane este un fapt normal. Astfel, șirul descoperirilor continuă cu o altă descoperire de monedă romană. În anul 1886 (?), locuitorul satului *Taşlâc* (regiunea Odesa), S.A. Semenov a trimis Comisiei Arheologice o monedă de cupru din timpul lui Macrinus și Diadumenianus, găsită de el în apropierea satului.³⁸

Mai apoi, în anul 1889, sunt descoperite două monede de cupru – de către un locuitor al județului *Bender* și de către o persoană cu numele de S.A. Semenov, fiind vorba, probabil, de aceeași persoană menționată anterior. Se presupune că aceste monede au fost descoperite în *Bender*, dar nu se poate cunoaște cu exactitate locul descoperirii.³⁹ Acestea erau monede romane și au fost transmise muzeului.⁴⁰ Analiza insuficientă a descoperirilor respective confirmă încă o dată faptul că înregistrările făcute de către Comisia Arheologică nu oferă prea multe date, iar cele oferite uneori pot fi puse sub semnul întrebării. În același an 1889 Comisiei Arheologice îi sunt transmise de către S.A. Semenov din orașul *Bender* un dinar al lui *Faustinus* (273) și o monedă romană de cupru.⁴¹

În anul 1891(?), același S.A. Semenov a trimis Comisiei Arheologice o monedă din timpul lui *Hadrianus* (?), descoperită în satul *Taşlâc* (regiunea Odesa), domnul respectiv fiind un amator înfocat în ceea ce privește căutarea de comori.⁴²

Cât de înaintat era procesul de acumulare primitivă a monedelor de aristocrația autohtonă la mijlocul secolului al IV-lea a. Chr. o dovedește marele tezaur descoperit în 1895 la *Anadol* (azi *Dolinskoe*, raionul *Reni*), pe atunci făcând parte din județul *Ismail*, pe care E. *Condurache* îl atribuie unor „regișori” locali.⁴³ C.

³⁷ Нудельман 1974, 52.

³⁸ Кропоткин 1961, 71.

³⁹ Нудельман 1976, 65.

⁴⁰ ОИАК 1892, 115.

⁴¹ Нудельман 1985, 164.

⁴² Кропоткин 1961, 71.

⁴³ Condurache 1951, 10-11.

Preda e de părere că circulația monedelor în a doua jumătate a secolului IV î.e.n. indică existența unor relații de schimb intense și regulate între triburile getice și lumea tracă și greco-macedoneană, fiind vorba de o necesitate locală de ordin economic, concretizată printr-un plus evident și sporit de produse, care atrage moneda greco-macedoneană în Dacia.⁴⁴

Acest tezaur cuprinde nu mai puțin de 1000 de stateri de aur de la Filip II (359-336), Alexandru cel Mare (336-323) și alți regi macedonieni. Tezaurul a fost descoperit întâmplător la 23 ianuarie de către țărani Nichita Sasî-Culi, fiul său Savva, Zaharia Cerneani și Nichita Cucu. E. Pridik, primul cercetător al tezaurului, afirmă că el mai este întâlnit și sub denumirea de „Tezaurul din orașul Reni”, deoarece anume unui locuitor din orașul Reni – Mihail Mânea, Cerneani și Cucu au vândut partea lor din tezaur, ei ar fi declarat că monedele au fost găsite în gradina unuia din aceștia.⁴⁵ Câte monede au fost în acest tezaur nu se știe, căci la Comisia Arheologică au ajuns doar 979 de stateri, restul monedelor au fost vândute înainte ca poliția să afle de descoperirea acestui tezaur. E. Pridik mai menționează că, monede erau circa 1000 sau puțin mai multe, însă nu erau nicidecum 2004, care ar fi fost vândute cu 3, 5, 10 și 25 de ruble, căci e imposibil ca mai mult de 1000 de monede să fie vândute fără a se afla de acest lucru. La fel el mai menționează că după unele date, în tezaur ar fi fost și unele tetradrahme de argint barbare, însă respinge ipoteza respectivă.⁴⁶ Aceste monede au fost găsite într-un vas de cupru, din care au rămas numai fragmente, căci a fost distrus în timpul săpăturilor respectiv, nu putem ști care a fost forma vasului. Monedele erau într-o stare foarte bună, ceea ce, după părerea lui Pridik, accentuează faptul că au fost puțin în circulație, iar cum ultimii stateri sunt din timpul domniei lui Seleucos I, reiese că monedele ar fi fost teaurizate la începutul secolului III a. Chr.⁴⁷ Respectivul tezaur a fost publicat prima oară de către E.M. Pridik în *Извѣстiя Императорской Археологической Коммуциu*, vol. 3, iar în vol. 7 al acestei publicații făcând corectările anumitor erori din articolul precedent referitor la clasificarea monedelor.⁴⁸ Din acest renumit tezaur de la Anadol, care ar fi conținut mai mult de 1000 de stateri (după parerea lui Seiriga, acesta ar fi fost constituit din 2004 exemplare), 979 de exemplare au fost transmise Ermitajului. Monedele trimise Ermitajului fiind: 11 exemplare din timpul lui Filipp II (359-336), 694 exemplare din timpul lui Alexandru III (336-323), 21 exemplare din timpul lui Filipp III (323-317), 2 exemplare din timpul

⁴⁴ Preda 1973.

⁴⁵ ИАК 1902, 58.

⁴⁶ ИАК 1902, 59.

⁴⁷ ИАК 1902, 60.

⁴⁸ ИАК 1903.

lui Demetriu Poliorchet, o monedă din timpul lui Seluecos I (312-280) și 250 de monede din timpul lui Lysimah (306-283).⁴⁹ Aceste monede provin din mai multe centre de batere. În urma analizei a 240 de stateri, Gh. Poenaru Bordea atestă că aceștia provin din 32 de ateliere diferite, ceea ce confirmă respectiva ipoteză.⁵⁰ În raportul Comisiei Arheologice acest tezaur este înregistrat ca tezaur de monede macedoniene din orașul Reni, fără a se oferi o informație privitor la tipul de monede macedoniene ce-l conține acest tezaur.⁵¹

Cercetarea istoricului descoperirii respectivului tezaur a fost realizată recent de către I. Sapojnikov și M. Kașuba.⁵²

În *Colecții din Muntenia* este expusă ideea că monedele care nu au fost puse în circulație din descoperirea din Anadol, precum și cea din Mărășești și Dăeni, fac parte dintr-o emisiune consistentă, pregătită în vederea unor plăți politice importante, probabil pentru purtarea unui război, dar care nu au apucat să fie cheltuite decât în măsură mică.⁵³

Se poate presupune că monedele de aur au pătruns mai mult pe căi necomerciale, cum ar fi plata tributului de către orașele pontice, prada de război etc. Această explicație explică volumul mult mai mare al tezaurelor de stateri macedonieni descoperite în comparație cu tezaurele de monede de argint. Astfel, la Mărășești și Anadol, numărul staterilor de aur descoperiți este de 800-1000, în timp ce tetradrahmele de argint descoperite în tezaure sunt în număr foarte redus.⁵⁴ La sfârșitul anilor '80 ai secolului XIX pe teritoriul județului Bender s-a găsit o monedă de argint a Faustinei cea Mare (?-141) sau a Faustinei cea Mică (?-175). Această monedă se păstrează în muzeul din Simferopol.⁵⁵

În anii '80 ai secolului al XIX-lea cele mai multe antichități au fost descoperite la Cetatea Albă⁵⁶, iar descoperirile de monede de aici, desigur, la fel sunt foarte însemnate. Următoarea descoperire este din *județul Akkerman*, din anul 1898, constituită din 6 monede. Acest tezaur fiind compus din: două monede de cupru din Tira de la sfârșitul secolului al II-lea a. Chr., un denar al împăratului Filip Arabul (244-249), o monedă de cupru a împăratului Arcadius (395-408), o monedă grecească, o monedă din Crimeea enisă de Dawlat-Berdi (1428-1432) și o monedă

⁴⁹ Нудельман 1985, 158.

⁵⁰ Поенару Бордея 1979, 46.

⁵¹ ОИАК 1897, 179.

⁵² Сапожников, Кашуба 2021, 419-445.

⁵³ СМ 2001, 9.

⁵⁴ Kirițescu 1997, 2.

⁵⁵ Нудельман 1976, 69.

⁵⁶ Ploșniță 1998, 26.

de argint a hanului Tohta din secolul al XIII-lea.⁵⁷ Aceste monede au fost aduse în luna ianuarie a anului 1898 la Comisia Arheologică, însă, din lipsă de interes numismatic, aceste monede au fost restituite celui care le-a descoperit.

Tezaur care să conțină atât monede romane, cât și grecești s-au mai atestat, ceea ce, probabil, este o dovadă că au circulat în același timp, însă faptul că sunt și monede din secolul al XV-lea este deja neobișnuit.

Tot în anul 1898 este descoperită o monedă romană de argint din timpul domniei lui Crispinei Augusta în *satul Nedobăuți* (raionul Hotin), județul Hotin, însă în raportul Comisiei Arheologice nu se oferă o informație mai amplă, ca să se determine datarea, căci a fost întoarsă din lipsă de interes numismatic; de regulă, acestor monede nici nu li se făcea o prea mare analiză.⁵⁸ În același an de A.A. Nudelman este amintit faptul că tot în județul Hotin este atestat un tezaur mare de monede romane de argint, însă informația se limitează doar la aceste date.⁵⁹ În legătură cu colectarea materialelor pentru Muzeul Zemstvei avem un dosar în fondurile ARNM ce conține diverse informații despre materialele colectate. Iar în ceea ce ține de monede, găsim o informație interesantă, anume – că de la un țăran s-a cumpărat în anul 1903, cu 6 ruble, o salbă, „bijuterie transmisă de la mamă la fiică”, compusă din monede turcești, rusești și austriece, care urma ca să fie transmisă baronului Stuart pentru Muzeul Zemstvei Basarabene.⁶⁰

Tot în dosarul respectiv mai sunt niște date referitor la monede, dar foarte generale; într-o listă cu obiectele enumerate ce au fost colectate pentru muzeu erau amintite și „monede vechi” fără a avea detalii mai multe despre importanța numismatică a acestora.⁶¹ Mai apoi avem încă o informație importantă, potrivit căreia cineva a transmis muzeului monede vechi de argint și de cupru, acestea fiind enumerate: 3 denari de argint romani, unul având inscripția „ROMA” din timpul Republicii romane: 214-64; 2 monede din secolele I-II p. Chr. După inscripția de pe o monedă: „VS PIUS”, emiterea acesteia poate fi atribuită la timpul domniei lui Antoniu Pius, însă după unii indici ar fi chiar dintr-o epocă mai veche. Pe o monedă fiind o figură feminină cu inscripția „pvnico”, ceea ce duce la ideea că moneda este mai timpurie; mai avem și alte inscripții pe această monedă – „REX” și „AVG”, ceea ce se referă la secolul I sau II p. Chr. Celelalte monede fiind: o monedă romană din timpul lui August, tot din secolul I după Hristos; o monedă cu inscripția „ANTONIUS AVG PIVS”; 5 monede din secolul al XVI-lea, pe una de

⁵⁷ ОИАК 1901, 176.

⁵⁸ ОИАК 1901, 176.

⁵⁹ Нудельман 1985, 167.

⁶⁰ ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 22.

⁶¹ ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 30.

argint fiind anul 1525; un florin austriac de argint din secolul al XVI-lea; o monedă austriacă din 1808; grivne de argint ale împărătesei Ecaterina; o monedă de argint din 1829; o monedă spaniolă din 1739; o monedă engleză; o monedă elvețiană din 1846; o monedă din 1850; 3 monede turcești și o monedă grecească.⁶² În respectivul dosar este relatat și faptul că Muzeului Zemstvei îi sunt transmise, la 16 iulie 1904, 19 monede de argint și cupru.⁶³

În anul 1903, la 24 septembrie, este menționat faptul că muzeul Comisiei Științifice Guberniale a Arhivelor din Basarabia a primit 336 de monede vechi.⁶⁴ Nu cunoaștem în ce an au fost descoperite aceste monede, de către cine și în ce localitate, știm doar că au fost transmise muzeului. Ce prezintă aceste monede vechi la fel nu putem ști, căci „monede vechi” erau numite atât monedele antice, cât și monedele medievale. În anul 1903 (?), în apropierea *satului Palanca* (raionul Ștefan Vodă) s-a găsit un denar de argint al Lucilliei (?-183).⁶⁵ Tot în același an în apropierea satului Palanca s-au găsit alte câteva monede romane.⁶⁶

În anul 1909 în apropierea *satului Ordășei* (raionul Telenești), județul Orhei, pe pământurile Anastasiei Ivanovna a fost descoperit un tezaur mare cu monede de aur care a fost adus Comisiei Arheologice Imperiale în întregime.⁶⁷ Despre acest tezaur informația este și mai vagă, căci nu-l putem atribui nici monedelor antice, nici celor medievale. Totuși, pentru a avea o imagine generală a tuturor tezaurilor descoperite în perioada în care Basarabia a fost gubernie.

Aceeași situație avem și cu tezaurul descoperit în 1913 în *orașul Bender*, constituit din 7 monede de aur, despre care doar se menționează că o monedă este luată în Ermitaj, iar celelalte monede sunt restituite.⁶⁸ Pe data de 17 iulie 1913 tot în *satul Anadol* este descoperită de către Gheorghii Radevim Sali o monedă de aur din timpul lui Dioclițian, aceasta fiind luată mai apoi pentru Ermitaj. Tot în anul 1913 în *satul Păulești* (raionul Călărași), județul Orhei, este descoperit un denar roman de argint al împărătesei Sabina, care însă a fost întors.⁶⁹ În raportul Comisiei această monedă este prezentată de două ori, într-un caz ca fiind descoperită în 1913⁷⁰, iar în altul – în 1914⁷¹, așa că nu putem ști exact când a fost descoperit.

⁶² ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 31.

⁶³ ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 33.

⁶⁴ Chetaru 1994, 109.

⁶⁵ Крopotкин 1961, 96.

⁶⁶ Нудельман 1976, 71.

⁶⁷ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 78.

⁶⁸ ОИАК 1918, 248.

⁶⁹ ОИАК 1918, 249.

⁷⁰ ОИАК 1918, 249.

⁷¹ ОИАК 1918, 203.

rită. Din aceste două date Nudelman a preluat anul 1914 sub care în lucrarea sa *Топография кладов и находок единичных монет* prezintă acest tezaur.⁷² Acest fapt demonstrează încă o dată că înregistrările tezaurelor descoperite se făceau fără a se analiza în totalitate împrejurările în care erau atestate acestea, fără a prelucra informația, ci limitându-se doar la o simplă înregistrare a acestor monede. În același an în *satul Pitușca* s-a descoperit pe 28 noiembrie o moneda romană de argint, care este însoțită de o simplă analiză, în conformitate cu care această monedă este întoarsă descoperitorului, deoarece valoarea ei nu e mai mare de 40 de copeici.⁷³

În anul 1914 în *satul Varnița* (raionul Anenii Noi) din județul Bender sunt descoperite 135 de monede romane de argint, care la fel sunt întoarse din lipsă de interes numismatic.⁷⁴ Acest tezaur de dinari romani, amintit și de către D. Poștarencu în *Istoria satului Varnița*⁷⁵, a fost găsit în luna mai la gara Varnița de către țăranul G.H. Vicol, într-o stare foarte uzată, care nu ar fi buni nici pentru o colecție, de aceea și i-au fost întoarse acestuia monedele. Acești dinari au fost bătuți pe timpul domniei împăraților Vespasian, Domițian, Traian, Hadrian, Antonius Pius, Marcus Aurelius, Commodus, Semptimius Severus ș.a. Însă, în linii generale, acest tezaur cuprinde perioada domniilor împăraților de la Vespasian până la Semptimius Severus.⁷⁶

Cu descoperirea din satul Varnița se încheie șirul tezaurelor de monede antice descoperite și înregistrate în timpul guberniei Basarabia identificate de noi. Precum am observat, deși în această perioadă au fost descoperite puține tezaure antice, ele au fost documentate, căci ele au fost amintite în dosarele ANRM și nu doar într-un dosar, așa cum menționează A.A. Nudelman în *Очерки истории монетного обращения в Днестровско-Прутском регионе* că în fondurile ANRM este puțină informație despre tezaurele monetare descoperite în teritoriul pruto-nistean. De fapt, așa și este, însă el mai menționează că această informație se conține doar în fondul 6, ceea ce nu este tocmai așa, după cum s-a văzut mai sus. Pur și simplu aceste dosare referitoare la tezaurele de monede antice sunt mult mai puține, ceea ce necesită o atenție deosebită în depistarea acestora.

⁷² Нудельман 1976, 65.

⁷³ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f.253.

⁷⁴ ОИАК 1918, 248.

⁷⁵ Poștarencu 1992, 48.

⁷⁶ Нудельман 1976, 56.

2.2. Descoperiri monetare între anii 1918-1944

Pentru perioada 1918-1944 numărul descoperirilor de monede antice este mult mai mic în comparație cu perioada precedentă, iar informație despre acestea la fel este mai puțină, poate din considerentul că totuși prin acea propagandă din timpul guberniei, prin circularele și dispozițiile care promiteau anumite remunerații pentru monedele găsite se stimula interesul de a găsi monede și de a informa autoritățile. În perioada de după 1918, când teritoriul dintre Prut și Nistru s-a unit în sfârșit cu România, fiindcă mai întâi era necesară o integrare a tuturor provinciilor, nivelul cercetărilor era altul. Așa cum menționa V. Pârvan, era necesară întocmirea unui program mai avansat, mai bine structurat de săpături arheologice în vederea clasificării celor mai importante probleme fundamentale ale Istoriei României, care la moment avea nevoie de schimbări nu doar pe plan cultural.

Șirul descoperirilor de monede antice din această perioadă e cam dificil a-l începe. Într-un dosar ce conține materiale ale profesorului P. Dragonov este prezentată o listă a izvoarelor ce ar putea servi la studierea istoriei Basarabiei, iar printre ele sunt enumerate și unele monede. Însă, cu excepția tezaurului din Anadol, nu putem ști în ce an au fost descoperite aceste monede, în ce localități și de către cine. Se poate de spus cu siguranță că acestea au fost descoperite până în anul 1928, anul în care a decedat P. Dragonov (1857-1928).

Printre aceste monede enumerate este și o monedă din Akkerman, cu inscripția BASILEOS LISIMAHOS, monedă din timpul împăratului Traian și monede din timpul lui Alexandru Macedon din Basarabia de Sud, lista fiind prezentată în felul următor:

- Monedă din Akkerman, cu inscripția BASILEOS LISIMAHOS;
- Monedă din timpul împăratului Traian;
- Monedă moldovenească, 1441-1442;
- Monede bătute din metalul tunurilor turcești pentru Moldova și Valahia;⁷⁷
- Monede moldo-valahe din timpul lui Ștefan V cel Mare;⁷⁸
- Monede din timpul lui Alexandru Macedon din Basarabia de Sud (s. Anadol – un tezaur de monede de aur);

⁷⁷ Acestea sunt monedele Sadagura, primele monede comune ambelor Principate Române (Moldova și Muntenia) ce au fost puse în circulație în timpul războiului ruso-turc (1768-1774) de către armata de ocupație rusă din Moldova și Țara Românească. Materialul din care au fost fabricate monedele a fost, în mae parte, bronzul provenit din tunurile capturate de la turci.

⁷⁸ Probabil s-a omis o greșeală, fiindcă Ștefan cel Mare a fost, de fapt, Ștefan al III-lea, nu al V-lea.

- Monede Kipciak din Basarabia de Sud.⁷⁹

În ceea ce ține de monedele romane, A.A. Nudelman e de părere că răspândirea monedelor romane în interfluviul Prut-Nistru și arealul de răspândire în această zonă a obiectelor de import roman mărturisesc despre un proces slab de dezvoltare a relațiilor monetare în rândul populației în prima jumătate a mileniului I e.n.⁸⁰

L.Ciobanu emite ipoteza în conformitate cu care moneda romană în arealul pruto-nistrean va pătrunde pe două căi principale:

- a) Din sud, prin zona romană, din provinciile orientale ale Imperiului, în majoritatea cazurilor;
- b) Din nord, prin zona cursurilor superioare ale Prutului și Nistrului, din provinciile romane din Europa de Vest.⁸¹

Descoperirea din *satul Larga* (raionul Briceni) la sigur este din această perioadă, în anul 1922 fiind găsit un tezaur de dinari romani imperiali de la Galba la Iulia Domna.⁸² În ceea ce ține de anul 1935, în doaserile de arhivă e prezentat un tablou al modificărilor din anul 1935, produse în inventarul averii mobile a Muzeului Național Chișinău în zoologie, agronomie cu botanică, arheologie, bibliotecă, gospodărie, antropologie, inclusiv în numismatică, unde sunt menționate 3 monede și o insignă, fără a fi prezentate și alte date referitoare la acestea.⁸³

În anul 1936, în *Taraclia*, în timpul lucrărilor de câmp, țăranii au găsit un tezaur ce ar fi conținut câteva sute de monede de argint. Marea parte din monede a fost vândută unui giuvaiergiu din orașul Bender. Din componența tezaurului s-au păstrat 4 denari romani din timpul lui Traian (98-117), Hadrian (117-138), Antonius Pius (138-161) și Marcus Aurelius (161-180).⁸⁴

În *partea de nord a raionului Reni*, iarăși nefiind cunoscut cu exactitate anul, dar se știe că până la 1941, a fost găsit în niște circumstanțe necunoscute un stater de aur din timpul domniei lui Alexandru al III-lea. Acest stater este similar cu staterii din tezaurul de la Anadol.⁸⁵

În concluzie la acest capitol se poate de spus că numărul de descoperiri de monede antice nu face decât să confirme încă o dată prezența legăturilor comerciale, a schimburilor de mărfuri în teritoriul pruto-nistrean în antichitate și integrarea populației din acest spațiu în cadrul schimbărilor ce au avut loc pe parcursul epocii.

⁷⁹ ANRM, fond 1262, inv. 1, d. 5, f. 57.

⁸⁰ Нуделман 1982, 132.

⁸¹ Ciobanu 1997, 244.

⁸² Нудельман 1985, 162.

⁸³ ANRM, fond 2011, inv. 1, d. 91, f. 306.

⁸⁴ Нудельман 1976, 57.

⁸⁵ Нудельман 1985, 162.

III. DESCOPERIRI DE MONEDE MEDIEVALE

3.1. Descoperiri monetare înainte de anul 1918

Prezentarea tuturor descoperirilor de monede fortuite și tezaure din epoca medievală presupune anumite dificultăți legate de faptul că sunt propuși mai mulți ani care să servească ca limită superioară a Evului Mediu. Dacă drept limită inferioară avem anul 476, anul căderii Imperiului Roman de Apus, atunci ca limită superioară a putea fi anul 1453, cât și anul 1648, precum și anul 1774 când se finisează epoca medievală la români. Dar până la urmă considerăm ca limită superioară anul 1774, așa cum din desfășurarea războiului din 1768-1774, ca și din tratatul de pace care i-a pus capăt, constă proiectarea mai clară, în contextul evenimentelor, a politicii externe a marilor puteri, vizând, înainte de toate, propriile lor interese: ale Rusiei, pe de o parte; ale celorlalte mari puteri, în afară de Turcia, pe de altă parte. Desfășurarea războiului a proiectat mai clar politica echilibrului european practică de alte mari puteri: Austria, Franța, Anglia, Prusia, iar în ceea ce ține de români, s-au produs o seamă de evenimente politice deosebit de importante, vizând, deopotrivă, perspectiva evoluției statutului politic internațional al Principatelor, precum și perspectiva mișcării de emancipare politică din Principate.

În a doua parte a secolului al XVIII-lea se constată o mai bună difuziune a pieselor otomane în Țara Românească și în Moldova, iar ponderea monedelor otomane la sfârșitul secolului al XVIII-lea este atât de mare, încât în mai multe cazuri avem de a face cu tezaure compuse exclusiv sau aproape exclusiv din piese otomane. În prima jumătate a secolului al XIX-lea în teritoriile românești circulau o mulțime de monede, dintre care cele mai cunoscute erau: napoleonul francez, lira sterlină, ducatul austriac și diferite nominaluri otomane.⁸⁶ Astfel, putem spune că în prima jumătate a secolului al XIX-lea era o instabilitate în sistemul monetar în spațiul românesc, ceea ce a și determinat faptul că cercetările respective să se oprească către anul 1774, când pot fi delimitate clar aspectele monetare și cauzele tezurizării monedelor.

Prima descoperire de monede medievale din această perioadă este din anul 1881, atestată pe pământul bisericii Sf. Nicolae din *Chilia*, fiind reprezentată de 142 de monede de argint și de aur ce au ca perioadă de emisie anul 1589. În dosarele ARNM monedele sunt clasificate în felul următor: 27 de monede „mari”,

---

⁸⁶ Arcuș-Jantovan 2022.

16 „mijlocii”, 99 „mici”, conform raportului din 22 octombrie 1881. Însă aceste monede sunt restituite, toate 142, așa cum nu prezintă interes numismatic.⁸⁷

A doua descoperire este din anul 1882 (?), din *satul Slobozia-Hodorogea* (raionul Orhei). În acest an, localnicul F. Druguș a trimis Comisiei Arheologice o monedă de cupru din secolul XII, de o calitate foarte rea, din care cauză și i-a fost restituită.⁸⁸

În toamna anului 1882, în *satul Râșcova* (raionul Criuleni), țăranii Ivan Cebotar, Vasile Cebotar și Vasiliu Sadovic, lucrând pământul lui Andrei Șerban, au găsit un tezaur cu aproximativ 200 de monede de argint, dintre care la Comisia Arheologică au ajuns, în 1883, 160 de monede lituanene, poloneze, ungare, prusace etc. În cadrul acestui tezaur au fost înregistrate 2 monede false dateate cu anii 1509 și 1608.⁸⁹

A.A. Nudelman menționează că în gubernia Basarabia, precum și în alte gubernii, în anii 1883 și 1884 s-au găsit tezaure care conțineau monede poloneze, rușești, prusace etc. de aur, argint și cupru din secolele XVI-XVIII, însă nu sunt date mai exacte referitoare la aceste tezaure: de către cine ar fi găsite, în ce localitate etc.⁹⁰

Unul dintre acestea, din anul 1883, ar fi cel din *orașul Chișinău*, când în timpul lucrărilor asupra drumului, din partea de nord-est a orașului, muncitorii au găsit un tezaur de monede, la Comisia Arheologică ajungând informații despre 4 monede olandeze și 4 inele de aur.⁹¹ În anul 1886 la Comisia Arheologică ajunge un tezaur constituit din 154 de monede turcești, descoperit în județul Akkerman. Acestea sunt din timpul următorilor emitenți:

- Murad III (1547-595) – 1 akçe;
- Muhammed III (1595-1603) – 10 akçe;
- Ahmad I (1603-1617) – 20 akçe;
- Mustafa I (1617-1618, 1622) – 2 akçe;
- Osman II (1618-1622) – 30 akçe;
- Murad IV (1623-1640) – 80 akçe;
- Neidentificate – 11 akçe.

Cele mai timpurii monede sunt din timpul lui Murad III, iar cele mai târzii – din timpul lui Murad IV. Toate monedele din tezaur au fost trimise la Sankt Petersburg.⁹²

⁸⁷ ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 1.

⁸⁸ Нудельман 1976, 82.

⁸⁹ Нудельман 1976, 118.

⁹⁰ Нудельман 1976, 133.

⁹¹ Нудельман 1976, 131.

⁹² Нудельман 1988, 145.

Din numărul descoperirilor arheologice întâmplătoare din gubernia Basarabia din anul 1886, în urma colaborării autorităților locale cu persoanele civile, cea mai mare atenție a fost acordată la 2 monede romane ale împăraților Macrinus (217-218) și Diadumenianus (217-218) enunțate în capitolul anterior.⁹³ Celelalte descoperiri numismatice din Basarabia și din alte gubernii pentru Comisia Arheologică nu au prezentat interes numismatic, fiind constituite din monede rusești, elvețiene, prusace, poloneze, austriece, belgiene, olandeze, turcești, asiatice etc. de aur, argint și cupru din secolele XVI-XVIII.⁹⁴

În anul 1887 la Comisia Arheologică au fost aduse 2 monede de argint poloneze din timpul lui Sigismund III Vasa (1587-1632), găsite în *județul Bender*.⁹⁵ În anul 1888 în *județul Ismail* este descoperită o monedă de aur din timpul lui Rudolf II, datată la fel cu anul 1589, de către localnicul Mihai Spiridonovici, pe data de 9 iunie 1888 pe malul Dunării, lângă cetate. Pentru această monedă oferindu-se ca recompensă 1,50 ruble.⁹⁶ Tot în anul 1888 în *satul Beșalma* (municipiul Comrat), județul Akkerman, sunt descoperite 84 de monede de argint din secolul XVI, care provin din diferite centre de batere a monedelor ale Imperiului Romano-German.⁹⁷ Ermitajul propunea 100 de ruble pentru 44 dintre ele, „chiar dacă nu sunt de o importanță foarte mare”, cu excepția a 5 monede care sunt de o valoare considerabilă. Ele fiind găsite de către locuitorii satului: Gheorghe Krai, Anna Kincev, Petru Kovrigoeim și Ivan Krai; 4 dintre ele erau din 1308, iar restul din 1540-1572. În același an – 1888, în *satul Glavan* (Cetatea Albă), județul Akkerman, au fost descoperite 265 de monede de argint cu perioada de emisie 1619-1640. Monedele respective sunt întoarse de către Comisia Arheologică, așa cum nu prezintă interes, localnicului Ivan St. Isirom, conform raportului din 24 iunie 1888.⁹⁸ Din anul 1888 se păstrează și un raport din 2 aprilie, prin care se întorc 142 de monede care nu prezintă interes numismatic.⁹⁹

A.A. Nudelman¹⁰⁰ și V.V. Kropotkin¹⁰¹ menționează follisul lui Iustinian I (527-565) descoperit până la 1890 în satul Vâlcov (regiunea Odesa).¹⁰² N.D. Ruseev în articolul său *Редкие находки средневековых монет из Дунайско-*

⁹³ Нудельман 1976, 133.

⁹⁴ Нудельман 1976, 133.

⁹⁵ Нудельман 1976, 152.

⁹⁶ ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 26, 31.

⁹⁷ ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 33.

⁹⁸ ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 16.

⁹⁹ ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 8;

¹⁰⁰ Нудельман 1976.

¹⁰¹ Крпоткин 1962, 35.

¹⁰² Нудельман 1985, 173.

Днепровского междуречья (К региональной истории IX-XI вв.), afirmă precum că în spațiul dintre Dunăre, Prut și Nistru până la moment sunt publicate doar două monede bizantine, ambele de aur. Acestea fiind solizi, unul din timpul lui Constantin V (741-775), din satul Turlaki (regiunea Odesa) și altul din timpul lui Mihail III (842-867), din satul Găvănoasa (raionul Cahul).¹⁰³ Deși în lucrarea lui V.V. Kropotkin și a lui A.A. Nudelman, apărute cu ceva timp în urmă, mai sunt publicate două descoperiri: cea din satul Vâlcov – un follis al lui Iustinian I (527-565) (Kropotkin) și moneda din satul Slobozia-Hodorogea amintită mai sus – o monedă bizantină din secolul XII (Nudelman). Astfel, se observă că cercetările din a doua jumătate a secolului XX în loc să aducă la lumină noi ipoteze, dimpotrivă pun în umbră anumite date.

În luna februarie a anului 1892, E.E. Mahalevici din *satul Butuceni* (poate însă să fie și din satul Trebujeni), raionul Orhei, a transmis Muzeului Arheologic-Bisericesc din Kiev 5 monede de argint găsite nu departe de sat (probabil, în regiunea Orheiului Vechi). Aceste monede aparțineau următorilor emitenți:

- Hoardei de Aur;
- Cehiei, Vaclav IV (1378-1419) – 1 (groș);
- Moldovei, Ștefan III (1457-1504) – 2;
- Ungariei, Mateiaș Huniade (1458-1490) – 1 (denar).¹⁰⁴

În fondul 3330 sunt prezentate unele cercetări ale lui L.L. Polevoi în ceea ce ține de „Colecția numizmatică din Orheiul Vechi”, unde menționează că aceasta prezintă o bază bună pentru studierea circulației monetare din interfluviul Prut-Nistru în epoca medievală¹⁰⁵, iar această descoperire confirmă încă o dată acest lucru.

În *satul Noua Suliță* (raionul Noua Suliță), în anul 1894, a fost găsit un tezaur alcătuit din 200 de monede de argint. Tezaurul a fost adus în Cernăuți și vândut la diverse persoane. Marea parte din tezaur a fost trimisă la Frankfurt. Din tezaur sunt cunoscute doar 6 monede moldovenesti de argint ale lui Ștefan al III-lea.¹⁰⁶ A fost dispersat și tezaurul descoperit pe 30 mai 1828 în *satul Stroești* (raionul Noua Suliță). Conform informațiilor oferite de Dumitraki Grigorci, locuitorii satului Ivan Krivițkii și Grițko Tarnovsikii (Tarnovițkii?) au găsit un tezaur alcătuit din cca 45 monede vechi, o parte din ele fiind din argint.¹⁰⁷

¹⁰³ Руссев 2004, 158.

¹⁰⁴ Нудельман 1976, 142.

¹⁰⁵ ANRM, fond 3330, inv. 1, d. 126, f. 1.

¹⁰⁶ Полевой 1956, 97.

¹⁰⁷ Пивоваров 2002, 214; Оруй 2008, 120-121; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 277.

În gubernia Basarabia, precum și în alte gubernii, în anul 1895 s-au găsit tezaure din secolele XVI-XVIII ce conțineau monede rusești, ploneze, prusace, elvețiene, olandeze, belgiene, austriece, ungare, turcești etc.¹⁰⁸

Astfel, în orașul Soroca în anul 1895 au fost descoperite 27 de monede din secolele XIV-XV care reprezintă niște groși de argint; acestea vor fi transmise Comitetului de Statistică al Basarabiei.¹⁰⁹ Tezaurul a fost găsit de V. Stratan în grădina sa, acesta fiind alcătuit din 27 de groși de argint din Cehia, Vaclav IV (1378-1419). În opinia lui A.A. Nudelman, aceste tezaure ar fi fost teaurizate, probabil, în prima pătrime sau treime a secolului XV.¹¹⁰

Următorul tezaur este din anul 1897, descoperit în *satul Redi-Cereșnovăț* (raionul Soroca), care este constituit din 4437 de monede din secolele XVI-XVII. Dintre aceste monede 181 sunt monede de argint și 4256 sunt monede de cupru, printre care rusești, poloneze, saxone, dintre care 10 monede de argint sunt luate în Universtatea Imperială „Sf. Vladimir” din Kiev, iar restul sunt întoarse.

Tot în același an, în *satul Tuzara*, județul Orhei, este descoperită o monedă turcească de argint a sultanului Mustafa, din secolul al XVIII-lea, care însă este restituită.¹¹¹

În anul 1898 în *satul Brienn* (regiunea Odesa), județul Akkerman, au fost descoperite 24 de monede turcești de argint din timpul sultanului Selim III (1789-1802); dintre acestea 8 monede sunt expediate Ermitajului, una – unei universități și 15 sunt trimise Comisiei Arheologice.

Dacă în secolul al XVII-lea moneda otomană a ocupat un loc periferic în circulația monetară din Țările Române, la începutul secolului următor asistăm la o revenire în forță a ei. Accentuarea dominației politice otomane și orientarea economică spre sud a Țării Românești și a Moldovei au contribuit decisiv la pătrunderea masivă a monedei otomane, fapt care se va observa mai clar prin tezaurele menționate mai jos.

În anul 1898 în *satul Dimitrovca* (raionul Belgorod-Dnestrovskij), județul Akkerman, au fost descoperite 915 monede de argint. Dintre aceste monede: 33 sunt monede saxone și taleri germani din secolul al XVI-lea, 880 sunt monede turcești de argint de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, iar 2 sunt copeici din timpul lui Ioan cel Groaznic. Talerii au fost trimiși Universității „Sf. Vladimir” din Kiev, 54 de monede turcești sunt luate în Societatea Imperială de Istorie și Preistorie din Odesa, 49 de monede, la fel turcești, au fost trimise Ermitajului.¹¹²

¹⁰⁸ Нудельман 1976, 133.

¹⁰⁹ ОИАК 1897, 178-179.

¹¹⁰ Нудельман 1976, 92.

¹¹¹ ОИАК 1900, 166-167.

¹¹² ОИАК 1901, 176.

Ultima descoperire a acestui an este din *satul Nerușai* (raionul Tatarbuniar), județul Ismail, constituită din 21 de monede de argint și cupru. Dintre aceste monede: 17 sunt monede turcești de argint din secolul al XVIII-lea, 3 jumătăți de ducat din Republica Ragusa și o monedă de argint din timpul Ecaterinei a II-a. Dintre acestea, 2 monede de argint au fost luate de Ermitaj, iar restul au fost duse la Muzeul din Odesa.¹¹³ Istoricul descoperirii acestui tezaur a fost recent publicat de I. Sapojnikov și M. Kașuba.¹¹⁴

În anul 1899 nu avem niciun tezaur de monede medievale, dar în *satul Sărata* (regiunea Odesa), județul Akkerman, este descoperit un tezaur, care reprezintă 41 de monede de argint din timpul lui Mahmud al II-lea (1809-1839), dintre care 6 au fost luate de Ermitaj, 34 date Societății de Istorie și Preistorie din Odesa, iar una întoarsă.¹¹⁵

În timpul săpăturilor din anul 1900 efectuate în Akkerman a fost găsită o monedă turcească a sultanului Muhammed II (1451-1481).¹¹⁶

În localitatea *Cișmeaua-Văruiță* (raionul Bolgrad, regiunea Odesa) în iulie 1900 P. Bondarenco a găsit un tezaur de monede, dintre care 36 au fost trimise Comisiei Arheologice, care le-a întors descoperitorului. Imperiul Otoman: Selim III (1789-1807), 36 piese, *yüzlük*.¹¹⁷

În anul 1900 în *ținutul Ismail* au fost descoperite 36 de monede turcești de argint din vremea sultanului Selim al III-lea (1789-1807), dar au fost restituite.¹¹⁸

Anul 1900 atestă o altă descoperire din *satul Cișmea* (raionul Orhei), reprezentată de un ducat de aur din secolul al XV-lea al ducelui Francesco Visconti, care a fost luat de Societatea de Istorie și Preistorie a Odesei. T.N. Corojițkaja menționează că Muzeul din Odesa în mare parte nu deține date despre monedele din colecție. Cercetătoarea ucraineană încearcă să stabilească când și de unde au ajuns monedele italiene de aur, în muzeu fiind 8 monede din acest metal. Una dintre ele este ceva mai deosebită, prin proba mai mică a aurului, această monedă fiind descoperită în *satul Cișmea*, iar în anul 1901 este transmisă Comisiei Arheologice.¹¹⁹

Tot în anul 1900 în *satul Turlaki* (regiunea Odesa), județul Akkerman, este atestat un tezaur cu monede de argint din secolele XVII-XVIII, numărul monedelor nefiind exact, în raportul Comisiei Arheologice menționându-se că sunt aproa-

¹¹³ ОИАК 1901, 176.

¹¹⁴ Сапожников, Кашуба 2021, 419-445.

¹¹⁵ ОИАК 1902а, 153.

¹¹⁶ Полевой 1956, 101.

¹¹⁷ Нудельман 1990, 260-261.

¹¹⁸ ОИАК 1902б, 140.

¹¹⁹ Корожицкая 2004, 55.

pe 10, acestea fiind monede din sud-estul Europei, turcești și rusești. Din aceste monede 7 sunt întoarse celui care le-a găsit și restul sunt date Comisiei.¹²⁰

În primăvara anului 1901 în *satul Slobozia-Șirăuți* (raionul Briceni), țăranii I. Zorica și N. Muntean au găsit, lucrând pământul, un tezaur din 30 de monede vechi, din care 5 erau medievale (?).¹²¹

În același an 1901 în *orașul Reni* (județul Ismail) este atestat un tezaur din 800 de monede ce au perioada de emisie 1828-1853. Monedele sunt găsite în grădina locuitorului Botezatu, dar nu au fost prezentate Comisiei Arheologice.¹²²

În luna aprilie a anului 1902, în timpul construcției unei case din *orașul Chișinău*, pe strada Grigore Ureche (fosta stradă Voznesenskaja), în partea veche a orașului, muncitorii au găsit într-un vas de metal un tezaur cu monede de aur și argint. Muncitorii au împărțit acest tezaur între ei. În urma anchetei poliției, s-a aflat că monedele de aur erau de mărimea unei copeici de 3, iar o parte din cele de argint erau de mărimea unei ruble, altă parte de mărimea a ½ kopeiki.¹²³ Piesele sunt descrise fără o datare exactă, fiind posibil emisiuni din secolul al XVII-lea.¹²⁴

În același an 1902, în *județul Soroca* este descoperit un tezaur care e constituit din 85 de monede de aur și argint din secolele XV-XVII. Dintre aceste monede: 70 sunt de aur și 15 sunt de argint, ele fiind monede venețiene, spaniole, poloneze, turcești ș. a., care au fost expediate Muzeului din Kiev.¹²⁵

În toamna anului 1902, în *satul Palanca* (raionul Ștefan-Vodă) a fost găsit un tezaur cu monede de argint, din componența căruia S. Caimacan a trimis în anul 1903 Comisiei Arheologice 16 monede. Acestea sunt din:

- Ungaria: Vladislav II (1490-1516) – un dinar din 1505;
- Imperiul Otoman: Selim I Yavuz (1512-1520) – 2 akçe; Suleiman II Caimacan (1520-1566) – 10 akçe; Muhamed III (1648-1687) – 1 kuruş.

Dintre acestea 2 au fost păstrate, iar restul au fost întoarse.¹²⁶

La sfârșitul lunii iulie a anului 1902, țăranii Zavroțchii și G. Balamut din *satul Otaci* (raionul Ocnița), lucrând într-o carieră de piatră, au găsit un tezaur, din componența căruia la Comisia Arheologică au ajuns 70 de monede venețiene, germane, spaniole, poloneze, turcești etc., de aur și argint.¹²⁷

¹²⁰ ОИАК 19026, 140.

¹²¹ Фабрициус 1951, 19.

¹²² ОИАК 1903, 162.

¹²³ Нудельман 1976, 131.

¹²⁴ Tentiuc, Vasilache 2011, 347.

¹²⁵ ОИАК 1904, 160.

¹²⁶ Нудельман 1976, 127.

¹²⁷ Нудельман 1976, 102.

La sfârșitul aceleiași luni, în *satul Calarașovca* din același raion, situat pe malul râului Nistru, pe drumul dinspre Otaci spre Calarașovca, în locul numit „podul turcesc”, niște țărani au găsit un tezaur constituit din monede de aur. Tezaurul a fost împărțit între cei care l-au găsit. Corespondentul ziarului „Одесский листок” a văzut 16 monede din acest tezaur. După părerea acestuia, monedele ar fi după greutate asemănătoare cu o rublă de 5. Pe ambele părți ale monedei sunt „inscripții și imagini latine, pe unele este reprezentat un prinț înarmat, pe altele – 2 figuri omenesti întoarse una către alta”. Anul emisiunilor: 1649, 1650, 1652, 1654 etc. Inscripția este greu de înțeles, multe litere fiind șterse.¹²⁸

În anul 1903, în *satul Grinăuți* din același raion (pe atunci județul Soroca), au fost descoperite în timpul lucrărilor de câmp, de către A. Cebotari, 133 de monede de aur și argint din secolul al XVII-lea. Tezaurul respectiv era compus din: 8 ducați vest-europeni de aur, 2 altini turcești de aur, 36 taleri de argint vest-europeni, celelalte fiind monede elvețiene, prusace și poloneze de argint, care au fost întoarse.¹²⁹ Potrivit lui A. Markov, din lipsă de interes numismatic, tezaurul a fost întors celor care l-au găsit. Cea mai timpurie monedă din tezaur este din anul 1603, iar cea mai târzie din anul 1654. Iar vremea teaurizării ar fi a treia pătrime a secolului XVII.¹³⁰

În anul 1903, în *satul Vâșcăuți* (raionul Orhei), țăranul G. Andronic a găsit în via sa un tezaur, din componența căruia la Comisia Arheologică ar fi ajuns 39 de monede de argint poloneze, din timpul lui Sigismund III Vasa (1587-1632). Potrivit lui A. Markov, din lipsă de interes numismatic, tezaurul a fost întors țăranului.¹³¹

La data de 24 septembrie același an muzeului din gubernia Basarabia sunt transmise 336 de monede vechi (?) (din *Chișinău*?).¹³² Monedele mari de argint din clasa talerilor reprezintă marea noutate din istoria monetară a Europei, din secolul al XVI-lea. Faptul că noile tipuri monetare au fost bătute din argint și nu din aur, după părerea lui B. Murgescu, a fost firesc în condițiile prezente la acea perioadă, adică ale înfloririi extracției argintului în Europa Centrală în ultima parte a secolului al XV-lea.¹³³

În anul 1904 la fel avem atestat un tezaur în *județul Akkerman*, care e constituit din 3264 de monede de argint din secolul al XIII-lea. Nu se știe exact din

¹²⁸ Нудельман 1976, 103.

¹²⁹ ОИАК 1906, 206.

¹³⁰ Нудельман 1976, 103.

¹³¹ Нудельман 1976, 117.

¹³² Нудельман 1976, 146.

¹³³ Murgescu 1996, 75.

câte monede era compus acest tezaur mare de monede tătărești de argint, însă la Comisie au ajuns 3264 de monede bătute în 1287, în timpul hanului Tula-Bug (1287-1290) și în anii 1291, 1297-1299 (în timpul hanului Tochtu (1290-1311)).¹³⁴ Dintre aceste monede, 402 au fost date Ermitajului. A.A. Nudelman menționează existența a 3263 de monede și faptul că aceste monede care nu sunt teaurizate mai devreme de anul 1299 pot servi ca dovadă a sfârșitului perioadei nemonetare în teritoriul pruto-nistrean.¹³⁵ L.L. Polevoi este de părere că acest tezaur din timpul Hoardei de Aur avea 3264 de monede de argint și cântărea aproximativ 5,32 kg, dintre care 3263 de monede au fost transmise Comisiei Arheologice. Dintre acestea, 12 monede sunt din timpul hanului Tula-Bug, iar 3224 sunt din timpul hanului Tochtu.¹³⁶

În anul 1905 în *satul Moscovei* (raionul Cahul), județul Ismail, a fost descoperit într-un vas nu prea mare un tezaur din 16 monede de aur și argint. Dintre acestea: o moneda era turcească de aur din anul 974 AH (*Anno Hegirae*), 5 monede de argint erau taleri ai lui Anton-Günther de Brandenburg și monede ale lui Sigizmund din perioada 1588-1597; în el mai era și un inel de argint.¹³⁷

În anul 1906 nu avem nicio descoperire, în schimb avem în anul 1907 un tezaur din *satul Biești* (raionul Orhei), județul Orhei, constituit din 16 monede de argint din prima jumătate a secolului al XII-lea. Dintre aceste monede poloneze Comisia Arheologică a luat pentru colecția Ermitajului 3 monede, oferindu-se o recompensă de 2 ruble. Din acest tezaur, pe lângă aceste 3 monede ce au ajuns în Ermitaj, 8 monede sunt întoarse, iar 5 dintre ele sunt pierdute, împotriva vinovaților de aceasta fiind deschis un proces¹³⁸, motiv din care în rapoartele Comisiei sunt menționate doar 11 monede.¹³⁹ Ca și multe altele, aceste monede au ajuns în Ermitaj, așa cum se observează în cazurile de mai sus și în cele ce vor urma. Prezintă interes unele afirmații ale lui M. Troinski, directorul acestui muzeu, adresate francezului Andre Julien, care publică în 1921 un articol intitulat *Le musée de l'Ermitage*. Aflându-se 10 săptămâni în Rusia, francezul, interesat de acest muzeu și știind ce colecții în linii generale conține, vizitează timp de câteva zile colecțiile muzeului. Directorul, M. Troinski, îi oferă unele informații generale despre muzeu, printre care îi spune că Ermitajul este „un muzeu de artă și arheologie sub aspect universal” și că „în secția de numismatică sunt monede rusești, orientale și occidentale,

¹³⁴ ОИАК 1904, 121.

¹³⁵ Нудельман 1985, 96.

¹³⁶ Полевой 1956, 101.

¹³⁷ ОИАК 1908, 123.

¹³⁸ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 117.

¹³⁹ ОИАК 1910, 136.

acolo sunt și medalii...”¹⁴⁰ În urma discuțiilor cu directorul Andre Julien, impresionat de cele „văzute”, sau, mai bine zis, „auzite” de la director, afirmă că „savanții și artiștii îi datorează o enormă recunoștință pentru activitatea sa inteligentă”.¹⁴¹

În luna octombrie a anului 1907 în orașul *Chișinău* a fost găsit un tezaur cu monede de aur vechi¹⁴².

În anul 1908 urmează un mic șir de descoperiri, una dintre acestea fiind din *satul Cucuruzeni* (raionul Criuleni), județul Orhei, unde în grădina țăranului Ivan Culeac au fost descoperite 1520 de monede de argint din secolele XV-XVI-XVII. Din totalul acestora, 230 sunt predate Ermitajului, pentru care țăranul primește o recompensă de 75 de ruble. Dintre aceste monede: 1148 sunt monede vechi de argint de marimi diferite și 372 sunt monede mici (conform raportului din 25 aprilie 1908). Ivan Culeac și soția sa au hotărât la început să le vândă, dar au fost prinși și au recunoscut că mai au acasă și alte monede, de diferite marimi, acestea fiind monede poloneze din secolele XV-XVII.¹⁴³ Acest tezaur, descoperit, conform datelor din arhiva, în 1908, în rapoartele Comisiei este menționat că ar fi descoperit în 1909¹⁴⁴, probabil din considerentul că acest tezaur a fost deabia înregistrat când s-au clarificat deja lucrurile. Este de menționat și descoperirea din anul 1908 de pe *moșia Costiujănilor* (municipiul Chișinău), când sunt descoperite 5 monede de cupru din anii 1725, 1772-1778. Acestea fiind monede rusești găsite întâmplător în aceasta regiune. La rândul său, A.A. Nudelman atestă 9 monede. Imperiul Rus: Ecaterina I (1725-1727) – 1 piesă, 5 kopeiki din 1726; Ecaterina II (1729-1796), 3 piese, 5 kopeiki din anii 1776, 1778, 1779. Moldova-Valahia – 5 piese, 2 para – 3 kopeiki din 1772.

În același an 1908 a fost luată la evidență o monedă foarte bine păstrată găsită de un locuitor al orașului *Chișinău* (municipiul Chișinău). Ea a fost emisă în Rusia și reprezintă o rublă de cupru din anul 1771.¹⁴⁵

Ultima descoperire a anului 1908 provine din *satul Sculeni* (raionul Ungheni) unde a fost găsit un tezaur de monede de aur.¹⁴⁶

În anul 1909 locuitorul *satului Mitoc* (județul Orhei), Feodor Sipelnikov, a prezentat conducerii guberniale 623 de monede de argint din anii 1707-1818. Din toate aceste monede Comisia Arheologică a luat pentru colecția Ermitajului un ducat olandez, 4 monede de argint turcești și austriece, pentru care a primit o

¹⁴⁰ RA 1921, 168.

¹⁴¹ RA 1921, 167.

¹⁴² Нудельман 1976, 131.

¹⁴³ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 58.

¹⁴⁴ ОИАК 1913, 251.

¹⁴⁵ Нудельман 1990, 240.

¹⁴⁶ Нудельман 1976, 131.

recompensă de 5,50 ruble și restul monedelor.¹⁴⁷ Acest tezaur fiind însoțit în do-sarele arhivei de următoarele caracteristici: „2 dintre aceste monede erau mari de argint, o monedă era de dimensiunea unei ruble, altă monedă era mai mare, 595 de monede turcești de argint sunt mai mici ca copeica de 5”. Acestea fiind clasificate în felul următor:

- a. o moneda de argint din timpul domniei Ecaterinei II bătută în 1765;
- b. 6 monede de argint austriece, 2 bătute în 1815, una în 1806, una în 1785, una în 1804 și una în 1818, pe fiecare figurând cifra 20;
- c. încă o monedă la fel de argint, dar mai mică, din 1775, având cifra 10;
- d. 5 monede de aur, de mărimea unei copeici de 20, 4 din: 1757, 1770, 1758, 1777;
- e. 10 monede turcești de aur, de marimea unei copeici de 5;
- f. 595 de monede turcești de argint, mai mici ca copeica de 5.¹⁴⁸

Nudelman indică că au fost găsite 15 monede de aur și 613 de argint. Monede de aur: Republica Provinciile Unite – Olanda: 2 piese, ducat, 1757, 1770. Utrecht: 1 piesă, ducat din 1758. Frisia de Vest: 1 piesă, ducat din 1777. Imperiul Otoman: Selim III (1789-1807), ¼ țechin; Mahmud II (1801-1839), 8 piese, ¼ țechini (7), 1 țechin (1). Monede de argint: Imperiul Otoman: Mustafa IV (1808), 1 piesă, kuruş; Mahmud II (1808-1839), 604 piese, kuruş (1), altmişlik (1), yüzlük (1), 2 akçe (2), akçe și para neprecizate (599). Imperiul Rus: Ecaterina II (1762-1796), 1 piesă, 50 de kopeiki (полтина) din 1765. Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană- Austria: Maria Theresia (1740-1780), 1 piesă de 10 kreuzer din 1775; Iosif II (1780-1790) 1 piesă de 20 kreuzer din 1785. Imperiul Austriei: Francisc I (1792-1835), 5 piese, 20 kreuzer din 1804 (1), 20 kreuzer din 1806 (1), 20 kreuzer din 1815 (2), 20 kreuzer din 1818 (1).

Încheind cu anul 1909 vom prezenta lista monedelor transmise pe 12.08.1909 conducerii:

a. Monede mari	94.
b. Din timpul lui Sigismund III, groși	303.
c. Din timpul lui Sigismund III, din Riga	130.
d. Din timpul lui Sigismund III, din Dantig	55.
e. Monede	44.
f. Din timpul lui Ștefan Batori	35.
g. Din timpul lui Sigismund III, lituaniene	48.
h. Din timpul lui Sigismund III, solizi ai orașului Riga	55.
i. Din timpul lui Ștefan Batorii	21.

¹⁴⁷ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 72.

¹⁴⁸ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 58-60.

j. Din timpul lui Sigismund III, solizi pentru Lituania	70.
k. Din timpul lui Sigismund III, groși	16.
l. Din timpul lui Sigismund III, groși	12.
m. Transilvănene	6.
n. Din timpul lui Sigismund III, solizi din Polonia	22.
o. Diverse monede germane	13.
p. Fragmente	372.
În total fiind	1290. ¹⁴⁹

În anul 1910 urmează iarăși câteva descoperiri. În acest an, locuitorului satului *Tuzla* (județul Ismail) Constantin N. Lupalenko îi sunt întoarse 19 monede de argint de către Comisia Arheologică, deoarece nu prezintă interes numismatic, 17 dintre ele fiind monede turcești din vremea lui Mustafa III (1717-1774) și 2 monede de argint (taleri) ale Republicii Ragusa din secolul al XVIII-lea.¹⁵⁰

Tot din anul 1910 datează tezaurul de monede de argint cu perioada de emisie 1756-1766 descoperit de către locuitorul satului Caracui (raionul Hâncești) Feodor I. Tatar, în timpul lucrărilor agricole în grădina sa. Monedele fiind clasificate în felul următor: „22 de monede străine, dintre care 19 de mărimi diferite, una poloneză și 2 saxone din 1765 și 1766”. Respectivul locuitor avea să obțină dreptul de a le păstra, dat fiind că aceste monede nu prezentau niciun interes numismatic, motiv pentru care și i-au fost întoarse. În raportul Comisiei Imperiale Arheologice tezaurul e descris după cum urmează: „22 de monede, 19 turcești, 2 monede saxone: 1 taler de la Frederic Augustus din 1764, ½ taler din 1766 și o monedă din Ragusa din 1768”. După A.A. Nudelman, în tezaur erau 23 de monede, deși dă caracteristica a 22 de monede, și anume: Imperiul Otoman: Mahmud I (1730-1754), 1 piesă, onlyk; Mustafa III (1757-1774), 18 piese, altmişlic (6), kuruş (9), onluk (3). Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană-Saxonia: Frederic Augustus al III-lea (1763–1806): 2 piese, taler din 1764 și ½ taler din 1765. Ragusa: 1 piesă din 1768. După el, cea mai timpurie monedă este din 1730-1731, iar cea mai târzie din 1768. În luna februarie a anului 1910 Comisia Arheologică a întors, din lipsă de interes numismatic, 5 monede de cupru din sec. XVI găsite în județul Chișinău.¹⁵¹ Tot în februarie 1910 Comisia Arheologică întoarce din cauza lipsei interesului numismatic alte 6 monede găsite în Chișinău. Piesele reprezintă emisiuni ale Imperiului Rus, fiind confecționate din cupru și datând din secolul al XVIII-lea (?).¹⁵²

¹⁴⁹ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 94.

¹⁵⁰ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 131.

¹⁵¹ Нудельман 1976, 146.

¹⁵² Нудельман 1990, 240.

Ultimul tezaur monetar descoperit în anul 1910 e constituit din 13 monede de argint din secolul al XVI-lea. Acest tezaur monetar a fost descoperit de Gheorghe C. Bostan, locuitorul *comunei Sărata-Răzeși* (raionul Leova), județul Ismail. Monedele au fost clasificate ca: 8 monede mari de argint, dintre care 5 din secolul al XVI-lea, și 5 monede mici de argint din același secol; împreună cu acest tezaur monetar s-au mai descoperit un inel, o cataramă și 3 plăci de argint, fragmente ale unui vas de lut și o sapă de fier. Comisia Arheologică a luat pentru colecția sa 4 taleri, inelul, catarama, cele 3 plăci și sapa de fier, precum și fragmente din vasul de lut, pentru care a oferit ca recompensă 10 ruble. Celelalte monede sunt întoarse lui Gheorghe C. Bostan: 4 monede mari și 5 monede mici.¹⁵³

De obicei, nu se precizează despre ce fel de taleri este vorba, astfel încât nu putem ști care dintre ei se referă la talerii proveniți din Europa Centrală și cea Apuseană și care la cei emiși în Transilvania, Ungaria, Polonia, Europa Meridională etc. Cazul tezaurului din Sărata-Răzeși confirmând încă o dată acest lucru. Dacă în Moldova în actele interne pâna spre 1580 cea mai amintită monedă e zlotul tătăresc, în ultimul deceniu tind să-i ia locul talerii și asprii turcești, ceea ce și determină o prezență mai frecventă a acestora în această regiune.¹⁵⁴

În anul 1911 copiii țăranului Constantin Gheorghевичi Beșelea, Maria și Vera, din *satul Pârjolteni* (raionul Călărași), județul Chișinău, lucrând pământul în grădina țăranului Ivan Ivanovici Filippov au descoperit 327 de monede din secolul al XVII-lea: 7 monede de aur și 320 de monede de argint. Dintre aceste monede olandeze și turcești, 3 monede de aur și 19 monede de argint care au fost luate în muzeul Ermitaj¹⁵⁵, le vor aduce o remunerare de 30 de ruble sau de 33 ruble¹⁵⁶, iar restul le vor fi întoarse. Astfel, se observă că chiar în dosarele din arhivă sunt date care se contrazic unele pe altele, ceea ce accentuează încă o dată ideea că aceste date nu trebuie considerate ca o informație exactă, ci trebuie privite critic. Cu acest tezaur conducerea gubernială a avut ceva bătaie de cap, deoarece există o infomație, din 23 februarie 1912, conform căreia 28 de monede din întreg tezaurul trimis către Comisia Arheologică s-au pierdut. Iar până la urmă se stabilise că în tezaurul întors sunt: „4 monede mici de aur, 110 monede de argint de marimea unei ruble, 12 monede de argint de marimea a 50 copeici și 151 de monede de argint de mărimea a 15 copeici, în total fiind 277”. Astfel, pâna la 5 mai 1912 sunt atestate 3 rapoarte privind faptul că s-au transmis toate monedele, că nu se știe ce s-ar fi putut întâmpla, dar despre cele 28 de monede în acest fond nu mai sunt informații,

¹⁵³ ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 167-168.

¹⁵⁴ IR 1962, 847.

¹⁵⁵ ОИАК 1914, 101.

¹⁵⁶ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea I-a, f. 106 (30 ruble), f. 132 (33 ruble).

cel puțin că s-au recuperat ulterior. Probabil, din considerentul că sunt ultimele informații despre acest tezaur din anul 1912, A.A. Nudelman l-a și prezentat ca fiind descoperit în 1912. Însă cu privire la informația pe care a prezentat-o A.A. Nudelman referitor la acest tezaur sunt câteva neclarități, căci în dosarul din ANRM și în raportul Comisiei Arheologice nu sunt menționate monede romane ca fiind prezente în acest tezaur, însă A.A. Nudelman atestă 2 monede romane de cupru și nu explică de unde are aceste date, notând doar că „în materialele Comisiei Arheologice lipsește indicarea despre descoperirea unor monede romane”. A.A. Nudelman nu e sigur de informația prezentată și face o remarcă precum că este o confuzie cu tezaurul de la Pârjota.¹⁵⁷ Subliniem încă o dată importanța documentelor de la arhivă, în care se evidențiază clar varianta corectă și cea în care s-a produs o eroare. Altă neclaritate ține de faptul că A.A. Nudelman menționează că aceste două monede romane erau de cupru, dar nici în informația din dosarul ANRM, nici în raportul Comisiei Arheologice nu avem atestate monede de cupru. A treia neclaritate ține de faptul că în ultimele două surse menționate tezaurul e prezentat ca fiind constituit din 327 de monede, iar la A.A. Nudelman e prezentat ca fiind constituit din 243 de monede: 7 de aur, 234 de argint și două de cupru.¹⁵⁸ Cum au fost obținute aceste cifre la fel nu este nicio explicație. În acest tezaur în toate cele trei surse amintite mai sus coincide doar faptul că sunt 7 monede de aur. Așa cum A.A. Nudelman nu justifică în niciun fel această informație, vom insista asupra informațiilor din dosarele ANRM, deoarece în aceste dosare informația referitoare la acest tezaur este mult mai amplă și mai desfășurată și sunt mai clar elucidate circumstanțele în care a fost găsit acesta, fiind desfășurate toate datele.

În anul 1911 în *satul Horodiște* (raionul Rezina) este atestat un tezaur format din 19 monede de aur și argint din secolul al XVIII-lea de către Gheorghii Malenkim și fiul său Manuil, în timp ce aceștia săpau în curtea lor o groapă pentru pivniță. Dintre ele, 3 monede sunt de aur și 16 sunt monede de argint. Din totalul de 19 monede vor fi întoarse: 2 monede olandeze, 12 monede rusești și turcești de argint din secolul al XVIII-lea, iar pentru ducatul olandez de aur (din 1777) și 4 de argint ce vor fi duse în Ermitaj ei au primit o recompensă de 12 ruble de la Comisia Arheologică Imperială. Imperiul Rus: Petru II (1727-1730), 1 piesă, 1728; Anna Ioannovna (1730-1740), 2 piese 1733 și 1740. Republica Provinciile Unite-Utrecht: 2 piese, ducat de aur, 1787. Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 1 piesă, kuruş; Abdülhamid I (1774-1789), 12 piese, kuruş (1), altmişlik (11). Cea mai timpurie monedă este din 1728, iar cea mai târzie din 1787.

¹⁵⁷ Нудельман 1976, 50.

¹⁵⁸ АИСПДПМ 1985, 170.

Din anul 1911 avem un raport ce prezintă un tezaur de monede de aur și argint din secolele XVIII-XIX descoperit în *satul Chetrosu* (raionul Drochia). Conform raportului din 28 decembrie 1911, de la localnicii Pavel Ivanovici Costa-Rusu și Gheorghii Ivanovici Onufrii-Russu au fost preluate, pe data de 17 decembrie, 7 monede de aur și 5 monede de argint de mărimi diferite. Aceștia le-au găsit în timp ce lucrau pământul lui Gheorghii Russu, dar nu le-au trimis Comisiei Arheologice, așa că aceștia vor fi puși sub urmărire. Ulterior, în apartamentele lor sau căutat alte monede, însă nu au fost găsite. Din acest tezaur de către Comisia Arheologica au fost întoarse: 7 piese olandeze de aur (4 monede din 1757-1809), precum și 5 piese turcești de argint din timpul lui Mahmud al II-lea. În raportul Comisiei Arheologice acest tezaur este menționat că este descoperit în 1912, iar monedele de aur sunt clasificate în felul următor: Imperiul Sacru Roman de Națiune Germană-Austria: Iosif II (1780-1790), 1 piesă, ducat, 1786. Republica Provinciile Unite- Utrecht: 2 piese, ducat, 1757 și 1789. Olanda: Louis Napoléon Bonaparte (1778-1846), 4 piese, ducat, 1808 (1) și 1809 (3). Monede de argint: Imperiul Otoman: Mahmud al II-lea (1808-1839), 4 piese, kuruş (2), para (2).

În ceea ce ține de ducații olandezi, prezintă interes faptul că timp de 100 de ani în Sankt Petersburg se băteau în taină monede false, care nu erau mai prejos decât adevărații ducați; astfel, după parerea lui I.G. Spaskii, la momentul actual în Ermitaj sunt ducați olandezi bătuți în Rusia, alături de adevărații ducați olandezi.¹⁵⁹

În timpul săpăturilor din anul 1912 efectuate în *Akkerman* au fost găsite monede din timpul domnitorilor Petru I Mușat (1367-1368), Alexandru I (1400-1432) și Ștefan al III-lea (1457-1504); o monedă a lui Abu-Sa'id Bahadur Khan (1316-1335); monede turcești din secolul al XV-lea, emise de sultanii Muhammed II (1451-1481), Baiazid II (1481-1512), o monedă din secolul XV din Azerbaijan și o monedă din secolul XV din Hanatul Astrahanului.¹⁶⁰

În același an 1912, în *satul Dubăsarii Vechi* (raionul Criuleni), județul Bender, copiii Anton S. Pisarenko și Andrei Kuciuk, lucrând pământul, au găsit 300 de monede de argint din secolele XVI-XVII, dintre care 4 sunt prezentate ca fiind de mărimea unei ruble rusești, iar 111 de mărime mică. După mărturiile Mariei Andreevna Kuciuk, 3 monede au fost vândute în orașul Grigoriopol evreului Gherșu Sulimov Gherșcovici. Conform acestei situații create este demersul din 23 iulie, de a fi găsit evreul și reîntoarse monedele¹⁶¹, iar cele rămase să fie apreciate în conformitate cu circulara din 2 februarie 1859 a Comisiei Arheologice Imperiale. Comisia întoarce tezaurul de monede de argint, printre care emisiuni poloneze, elvețiene și rusești,

¹⁵⁹ АПСЗП 1982, 159.

¹⁶⁰ Полевой 1956, 101.

¹⁶¹ АПСЗП 1982, 154.

adică cele 111 monede care au fost clasificate ca fiind de mărime mică.¹⁶² În raportul Comisiei Arheologice la fel menționându-se că au fost întoarse 111 monede.¹⁶³

În 1913 țăranul A.S. Gherasim lucrând pământul în *satul Mereni* (raionul Anenii Noi) a găsit un tezaur cu monede de argint și aur, dintre care Comisia Arheologică a primit 101 exemplare. Monede de aur: Imperiul Otoman: Ahmed III (1703-1730), 1 piesă, zer-i mahbub; Mahmud I (1730-1754), 1 piesă, zer-i mahbub; Imperiul Romano-german – 3 florini, floini din secolul XVIII. Monede de argint: Imperiul Otoman: Ahmed II (1691-1695), 1 piesă, kuruş; Mustafa II (1695-1703), 33 piese, kuruş (14), yirmilik (19); Ahmed III (1703-1730), 42 piese, zolta (14), yirmilik (27), onluk (1); Mahmud I (1730-1754), 12 piese, kuruş (3), yirmilik (8), onluk (1); Osman III (1754-1757)- 1 piesă, onluk; Mustafa III (1757-1774), 5 piese, zolta (4), onluk (1).

În 1913, în *oraşul Bender*, pe strada Mihailovsc, nu departe de canalul de apă orăşenesc, în timpul lucrărilor asupra drumului muncitorii au găsit un tezaur, din componenţa căruia la Comisia Arheologică au ajuns 7 monede veneţiene de aur din secolul XVII. Din timpul următorilor dogi veneţieni:

- Marcantonio Memmo (1612-1615) – o monedă, 1614;
- Francesco Molino (1646-1655) – 2 monede;
- Domenico II Contarini (1659-1675) – 1 monedă și încă 2 cu contramarcă turcească;
- Alvisse Contarine (1676-1684) – o monedă.

Timpul teaurizării ar fi probabil sfârșitul secolului XVII.¹⁶⁴

În anul 1913 în *satul Valea Mare* (raionul Uhgheni) sunt descoperite 99 de monede de aur și argint din secolul al XVIII-lea. Aceste monede au fost găsite de către țăranul Alexandru Gherasim, dar au fost întoarse: 3 florini¹⁶⁵ de aur și 96 de monede turcești de argint.¹⁶⁶

Din *ținutul Akkerman* avem informații despre un tezaur descoperit tot în 1913. Tezaurul era constituit din 35 de monede de aur, dintre acestea 23 au fost luate în Ermitaj, iar restul – întoarse. În același dosar acest tezaur este prezentat ca fiind descoperit în 1915, ceea ce provoacă alte rezerve referitoare la corectitudinea înregistrării tezaurelor.¹⁶⁷ Aceste monede au fost găsite, probabil, într-un vas de lut, căci împreună cu ele s-au găsit 3 cioburi dintr-un vas; dintre acestea 31 monede

¹⁶² ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 164.

¹⁶³ ОИАК 1916, 108.

¹⁶⁴ Нудельман 1976, 126.

¹⁶⁵ ОИАК 1918, 249.

¹⁶⁶ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 210.

¹⁶⁷ ОИАК 1918, 248.

erau turcești, o monedă era venețiană din timpul lui Francesco Lauredano, o monedă din timpul lui Sigismund al III-lea din 1630, un ducat din 1727 și un alt ducat transilvănean din 1739.¹⁶⁸

În 1913 este descoperit în *satul Șercani* (raionul Orhei) un tezaur constituit din 35 de monede de aur și argint din secolul al XVIII-lea. Pe data de 25 octombrie lui A. Nestorov-Donțov și sunt întoarse 14 monede rusești de argint și 21 de monede de aur din secolul al XVIII-lea din lipsă de interes numismatic. Rusia: piese din perioada 1719-1752. Olanda: 19 piese, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Ungaria: 1 piesă, 1784. Austria: Mariei Theresia (1740-1780), 1 piesă din 1742. A.A. Nudelman confundă careva date referitor la acest tezaur, fiindcă îl localizează în *satul Șolcani* (raionul Soroca), oferind următoarea informație: în anul 1913, țăranul A.N. Donțov a găsit un tezaur din monede de aur și argint, din componența căruia la Sankt Petersburg au ajuns 35 de exemplare. Monede de aur: Republica Provinciile Unite- Olanda: 14 piese, ducat, 1750 (2), 1752, 1753, 1757, 1761, 1769, 1770, 1771, 1772, 1776, 1777, 1781, 1783; Utrecht: 3 piese, ducat, 1768, 1786, 1788; Geldern: 1 piesă, ducat, 1762; Zeeland: 1 piesă, ducat, 1762. Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană- Austria: Maria Theresia (1740-1780), 1 piesă, ducat, 1742. Ungaria: Iosif II (1780-1790), florin dublu, 1784. Monede de argint: Imperiul Rus: Petru I (1682-1725), 2 piese, rublă, 1719, 1720; Petru II (1727-1730), 1 piesă, rublă din 1728; Anna Ioannovna (1730-1740), 5 piese, rublă, 1732, 1733, 1736, 1737, 1740; Elisabeta Petrovna (1744-1761), 6 piese, rublă, 1746, 1747, 1750, 1751, 1752 (2). Așa cum coincide și numele descoperitorului, și anul descoperirii, și numărul de piese, cu siguranță este același tezaur.

Un tezaur descoperit la fel în anul 1913 este cel din *satul Ciuciuleni* (raionul Hâncești), reprezentat de 101 monede de argint din secolele XV-XVII. Conducerii guberniale îi sunt transmise aceste monede, dar au fost întoarse din lipsă de interes numismatic.¹⁶⁹

Țăranul G.I. Vârlan a găsit lucrând pământul pe terenurile *satului Sinești* (raionul Ungheni) un tezaur format din monede de aur și de argint din secolul al XVIII-lea, atestat în 1913. Tezaurul parțial a fost împărțit între locuitori. Poliția a reușit să găsească 86 de monede. Dintre aceste monede, 5 taleri și 16 monede turcești au fost luate în Ermitaj, iar restul au fost întoarse. Din totalul monedelor, 4 monede erau olandeze, 4 erau austriece, iar 2 taleri erau din Ragusa din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și 76 de monede turcești de argint din timpul lui Mustafa III și Abdulhamid I. După Nudelman: Monede de aur: Olanda, 2 piese, ducat, 1762, 1763. Utrecht, 2 piese, ducat, 1766. Monede de argint: Sfântul Imperiu

¹⁶⁸ ОИАК 1918, 206.

¹⁶⁹ ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 245-246.

Roman de Națiune Germană- Austria: Maria Theresia (1740-1780), 7 piese, taler, 1765 (2), 1766 (2), 1768 (3). Ragusa: 2 piese, taler, 1766, 1772. Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 42 piese, altmişlik (22); kuruş (10); yirmilik (10); Abdulhamid I (1774-1789), 26 piese, altmişlik (4), kuruş (16), yirmilik (6).

În raportul Societății Istorico-Arheologice s-au inclus datele generale privitor la descoperirile numismatice ce au ajuns la societate în anul 1914: 4 monede străine (?), 7 monede (?), 1 monedă mare de argint poloneză din timpul lui Sigismund III (sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII), 2 monede mici de argint turcești (din Chișinău?).¹⁷⁰ Timpul, locul și circumstanțele descoperirii nu sunt cunoscute. Sunt atestate 20 de monede moldovenești din sec. XV-XVI (Alexandru I (1400-1432), Iliș I (1432-1433; 1435-1543) și Ștefan II (1435-1442), Ștefan III (1457-1504), Alexandru IV Lăpușneanu (1552-1561, 1564-1568)).¹⁷¹ Timpul, locul și circumstanțele descoperirii nu sunt cunoscute, dar sunt atestați 2 groși de argint din timpul lui Petru I Mușat (1373-1392).

3.2. Descoperiri monetare între anii 1918-1944

Prima descoperire din perioada 1918-1944 este din anul 1923. În anul respectiv la cetatea din Akkerman a fost găsită o monedă de bronz din timpul regelui armean Ghetum I (1226-1270). Tot aici la începutul secolului XIX au mai fost găsite două monede ale regilor armeni Hetum I (1226-1270) și Hetum II (1290-1305).¹⁷²

În anul 1926 în *Reni* (raionul Reni, regiunea Odesa) s-a găsit un tezaur de monede de aur și argint care au fost împărțite între descoperitori. S-au putut recupera 9 monede de aur și 94 monede de argint, care în cele din urmă au ajuns în Muzeul Național de Antichități din București. Monede de aur: Imperiul Otoman: Ahmed III (1703-1730), 5 piese, altin; Mahmud I (1730-1754), 2 piese, altin; Mustafa III (1757-1774), 2 piese, altin. Monede de argint: Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 16 piese, 1758, 1764; Abdülhamid I (1774-1789), 74 piese, 1774 (7), 1775 (3), 1776 (6), 1777 (2), 1778, 1780, 1781 (12), 1782 (9), 1783 (17), 1784 (11), 1785 (5). Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană: 1 piesă, 1683. Ragusa: 1 piesă, 1777.¹⁷³

¹⁷⁰ Нудельман 1976, 147.

¹⁷¹ Нудельман 1976, 155.

¹⁷² Нудельман 1976, 101.

¹⁷³ Нудельман 1990, 247-248.

În primăvara anului 1930, locuitorul A. Danilenco din *satul Turlaki* (raionul Bolgrad, regiunea Odesa) a găsit un vas de lut cu circa 72 de monede. Poliția din Akkerman a luat de la descoperitor 35 de monede care au ajuns în Muzeul de Antichități din București. Imperiul Otoman: Suleiman III (1687-1691), 1 piesă; Mustafa III (1757-1774), 17 piese; Ahmed III (1703-1730), 9 piese. Imperiul Sacru Roman de Națiune Germană: Matia I (1612-1619), 1 piesă; Ferdinand II (1619-1637), 1 piesă; Ferdinand III (1625-1657), 6 piese.¹⁷⁴

Următoarea descoperire este din vara anului 1936, în *satul Purcari* (raionul Ștefan Vodă), când în timpul lucrărilor de câmp a fost găsit un tezaur de monede ce a fost împărțit între descoperitori. Din componența acestui tezaur au fost trimise Muzeului de Antichități din București de către tribunalul din Akkerman:

- 170 de monede de aur cu greutatea totală de 0,385 kg;
- o monedă de aur de 3,4083 g;
- 3 cercei de argint;
- 2 inele de argint;
- fragmentele vasului de lut în care au fost păstrate.

Monedele sunt:

- poloneze (Ștefan Bathori (1576-1586) – 22 de monede, Sigismund III Vasa (1587-1632) – 148 de monede);
- austriece (Rudolf II Habsburg (1576-1608) – 1 ducat din anul 1586.

Cele mai timpurii monede din tezaur sunt din timpul lui Ștefan Bathory, iar cele mai târzii din timpul lui Sigismund III Vasa.¹⁷⁵

În vara anului 1938, în *satul Ciolpeni* (raionul Criuleni), în urma lucrărilor agricole țărani au găsit un tezaur din monede mici de cupru. O parte dintre aceste monede a fost luată de un membru al judecătoriei din județul Lăpușna, iar altă parte, constituită din 636 de monede, a ajuns în fondurile Muzeului de Antichități din București.

Acest tezaur conținea monede:

- ungare: Ferdinand I Habsburg (1525-1564), 3 denari (2 din 1548);
- poloneze: Sigismund III Vasa (1587-1632), 32 de șilingi din 1623; Ioan II Cazimir Vasa (1649-1668), 12 solizi din 1652.
- prusace: Georg Wilhelm (1619-1640), 10 șilingi; Friedrich Wilhelm (1640-1657), 13 șilingi;
- a Țării Românești: Mihnea III (1658-1659), 1 solid din anul 1658;
- elvețiene: Gustav II Adolf Vasa (1611-1632), 93 șilingi (Riga – 17, Eli-bing – 76); Christina Augusta (1632-1654), 306 șilingi (Riga – 8, Livo-

¹⁷⁴ Нудельман 1990, 252.

¹⁷⁵ Нудельман 1988, 148-149.

- nia – 73, Elibing – 36); Carl X Gustav (1654-1660), 57 șilingi (Riga – 8, Livonia – 49).
- monede falsificate – 109.

Cele mai timpurii monede din acest tezaur datează cu anul 1548, iar cele mai târzii sunt din anii 60 ai secolului XVII.¹⁷⁶

În anii 30 ai secolului XX în *satul Purcari* a fost găsită o monedă a lui Constantin IX Monomach (1042-1055).¹⁷⁷

La acest capitol, trebuie de menționat că într-un fond al lui G. Smirnov din ANRM sunt fotografii și desene ale monedelor modovenești și ungare, precum și desene ale monedelor dacilor, fără însă a fi indicat anul realizării acestora, de către cine au fost efectuate, cu ce scop, unde se află aceste monede ce au servit ca modele, în ce an și în ce circumstanțe au fost descoperite.¹⁷⁸

În concluzie putem afirma că dacă mulțimea acestor tezaure a fost cauzată de apariția surplusului de bani, putem adăuga că o cauză era și faptul că în mentalitatea oamenilor s-a infiltrat ideea că în caz de pericol aceștia trebuiau să-și îngroape averea. Căci cum altfel am putea justifica atâtea tezaure descoperite într-o perioadă așa scurtă de timp, dacă nu prin faptul că acești oameni erau constrânși de circumstanțe, fiindcă Evul Mediu a fost o epocă în care s-au dus nu puține războaie. Iar, după cum s-a observat, în această perioadă au fost descoperite mai multe tezaure de monede medievale decât tezaure de monede antice, care sunt de trei ori mai puține, cel puțin la această etapă, ceea ce confirmă ideea menționată mai sus. La această idee se adaugă și constatarea unei circulații monetare mult mai intense în Evul Mediu decât în epoca antică în spațiul pruto-nistrean.

---

¹⁷⁶ Нудельман 1988, 150.

¹⁷⁷ Нудельман 1976, 86.

¹⁷⁸ ANRM, fond 3330, inventar 1, dosar 158.

Imagini cu monede din fondul 3330, dosarul 1, inventarul 158

Imagini cu două monede moldovenești și una ungară,
din fondul 3330, dosarul 1, inventarul 158

CONCLUZII

Ca urmare a prezentării descoperirilor de monede fortuite și a tezaurilor monetare, a repertoriului și cartografiei acestora vom putea face unele concluzii, căci chiar puținele descoperiri de care dispunem în prezent sunt de o importanță deosebită pentru perioada 1873-1940, așa cum permit punerea în evidență a unor elemente locale, specifice în ceea ce privește preponderența unui anumit tip de monede sau a altuia. Este de menționat și faptul că în descoperirea și soarta descoperirilor de monede din perioada Guberniei Basarabia un impact major a exercitat legislația patrimoniului Imperiului Rus. Căci soarta monedelor în această perioadă poate fi privită prin două aspecte: monede care prezentau interes numismatic și monede care nu prezentau interes numismatic. În cazul celor din urmă se mai atestă alte două aspecte: aceste monede fie erau întoarse, fie erau topite. Unele monede vor fi topite, căci în perioada respectivă se va încerca scoaterea din circulație a monedelor străine care anterior erau marcante pentru circulația internă; metalul topit urma să fie turnat în ruble. Probabil, nu degeaba toate asemănările se făceau în comparație cu rubla rusească: fie că-s mai mari, fie că-s mai mici, fie că-s cât o copeică etc.

Alt moment important este pasul înainte făcut prin înregistrarea la această etapă a descoperirilor de monede, însă aceste înregistrări erau superficiale, așa cum în unele cazuri în rapoarte se menționează anul emiterii acestor monede, metalul și alte informații importante, privind chiar și împrejurările în care a fost descoperit un anumit tezaur. Însă, uneori erau doar descrieri de ordin general, fără a se oferi o informație exactă. Cele mai multe descoperiri de monede sunt din sudul Basarabiei, îndeosebi din județele Akkerman, Ismail și Bender, condiționate și de faptul că atenția Comisiei Arheologice era îndreptată mai mult în aceste regiuni. Ceea ce subliniază încă o dată importanța regiunilor sudice pentru determinarea legăturilor comerciale stabilite în regiunea pruto-nisteană.

Astfel, pentru o imagine generală a descoperirilor din perioada în care Basarabia era gubernie vom menționa că tezaure monetare antice au fost descoperite mai puține, tezaure medievale fiind descoperite aproape de trei ori mai multe, iar în 3 cazuri nu știm dacă sunt descoperiri de monede antice sau medievale, cunoaștem doar faptul că sunt descoperite în această perioadă. O parte din informațiile despre aceste monede s-a pierdut nu doar din considerentul că nu prezentau interes numismatic și erau întoarse, ci și din faptul că unele tezaure erau împărțite în așa fel, încât monede din același tezaur au ajuns în muzee diferite și, bineînțeles, nu în ale Basarabiei.

O altă situație avem în perioada 1918-1940, când deja monedele descoperite fie vor ajunge în Muzeul de Antichități din București, fie în Muzeul Național din Chișinău. Această situație bucură prin schimbările produse, doar că numărul acestor descoperiri este mult mai mic în comparație cu descoperirile din perioada 1873-1940, care sunt de 10 ori mai multe.

În urma analizei acestor tezaure vom atesta prezența diverselor tipuri de monede: stateri, dinari, groși, solizi, aspri, ducați, taleri, cele mai multe fiind însă monedele turcești, care puteau fi atestate atât în tezaure constituite doar din monede turcești, cât și în tezaure alcătuite din mai multe tipuri de monede, însă în ambele cazuri acestea puteau să nu prezinte interes numismatic. Descoperiri de monede turcești sunt cam în jumătate din descoperirile din perioada 1873-1917. Din totalul acestor tezaure doar câteva tezaure au fost luate în întregime în muzee, adică au prezentat interes numismatic, unele tezaure nu au prezentat în genere interes numismatic, iar majoritatea tezaurelor au prezentat un interes parțial, adică din suma întreagă de monede se alegeau doar câteva care erau luate în muzeu.¹⁷⁹ Analizând descoperirile monetare din perioada 1918-1940, observăm, în comparație cu perioada de până la 1918, că avem la fel descoperiri de monede bizantine, ungare, germane, franceze, poloneze, dar nici o monedă turcească.

Din analiza descoperirilor de monede medievale s-a constatat că la sfârșitul secolului al XVII-lea circulația talerilor a scăzut mult în urma noilor conjuncturi economice și politice, fiind înlocuiți, treptat, de alte tipuri de monede, mai ales austriece și otomane, iar dominația asprilor otomani durează până spre mijlocul secolului al XVII-lea, când, din cauza scăderii titlului argintului, valoarea lor scade vertiginos; în același timp, în Moldova fiind menționat ducatul venețian de aur. Observăm că până la reforma monetară din 1867 economia Moldovei va fi invadată de emisiuni străine, în mare parte aceleași ca și în Țara Românească. Astfel, s-a constatat că în mare parte tezaurele medievale erau constituite nu doar dintr-un tip de monede, ci în majoritatea lor din mai multe monede atât turcești, cât și poloneze, saxone sau de alt tip. În majoritatea descoperirilor de monede medievale din perioada 1873-1917 acestea sunt tezaure, dar nu descoperiri de monede fortuite, care constituie 6 descoperiri. O situație puțin diferită avem în cazul monedelor antice, căci sunt 9 descoperiri de monede fortuite; în același timp, descoperiri de monede antice sunt mai puține. Respectiv, descoperirile de monede fortuite reprezintă o mai mare parte din totalul descoperirilor de monede antice: 40,90%, pe când în cazul descoperirilor medievale acestea constituie doar

---

¹⁷⁹ Atunci când monedele erau prea uzate sau așa monede erau des răspândite în tezaure, acestea erau întoarse „din lipsă de interes numismatic”, chiar și în cazul monedelor de aur.

10,52%.¹⁸⁰ În același timp, trebuie de menționat că din totalul a 22 de descoperiri de monede antice, 2 nu le putem clasifica din lipsă de informații, iar în cazul celor medievale 4 nu pot fi clasificate; respectiv, 9,09% în cazul descoperirilor de monede antice și 7,01% în cazul descoperirilor de monede medievale.

Pentru perioada 1918-1940 avem o altă situație. Dacă vorbim de descoperirile de monede antice, se va observa un raport de 2 la 1 în favoarea tezaurelor (ambele constituite doar din monede romane, descoperirea fortuită reprezentând o monedă grecească), adică 66,66% la 33,33%, iar în ceea ce ține de descoperirile de monede medievale, vom avea un raport de 2 la 2, adică 50% la 50% și în ambele cazuri nu sunt descoperiri care nu ar putea fi clasificate ca tezaure sau descoperiri de monede fortuite.

În cazul descoperirilor de monede antice, pentru perioada 1873-1914 cele mai puține descoperiri sunt de monede grecești, care sunt doar 2, iar în cazul descoperirilor de monede medievale cele mai puține sunt descoperirile de monede bizantine, căci avem la fel 2 descoperiri. Pentru perioada 1918-1940 situația la fel este similară, având o descoperire de monedă grecească și una de monedă bizantină. Însă, dacă ne raportăm la numărul total de descoperiri din aceste două perioade, se observă clar că un procent mai mare constituie descoperirile din perioada 1918-1940 în comparație cu perioada 1873-1917.

În ceea ce ține de metalul din care aceste monede erau bătute, vom vedea că avem descoperiri constituite doar din monede de aur, precum și doar din monede de argint, însă avem o bună parte de descoperiri în care sunt prezente atât monede din aur, precum și din argint, din bronz și din cupru.¹⁸¹

Dacă ne referim la descoperirile de monede antice, acestea sunt următoarele:

a) Pentru perioada de până la 1918: monede de aur – 5, de argint – 10, de cupru – 5, descoperiri de monede din două tipuri de metal – 2 exemplare (aur și argint; argint și cupru); respectiv, avem 22,72% din descoperiri constituite din monede de aur, 45,45% din monede de argint, 22,72% din monede de cupru și 9,09% din monede de două tipuri de metal;

b) Pentru perioada 1918-1940: monede de aur – 1, de argint – 1, în ambele descoperiri fiind monede doar de un singur tip de metal, nu se cunoaște metalul – 1; respectiv, avem 33,33% din descoperiri constituite din monede de aur, 33,33% din monede de argint, iar pentru restul 33,33% lipsește informația.

---

¹⁸⁰ Aceste procente pot fi într-o anumită măsură relative, așa cum sunt înregistrate câteva tezaure fără a se semnala perioada de emisie a acestora, dar în același timp sunt foarte utile reprezentă peizajul general.

¹⁸¹ Însă nu s-au menționat tezaure în care să fie monede și de aur, și de argint, și de cupru.

În cazul descoperirilor de monede medievale situația este un pic alta:

a) Pentru perioada de până la 1918: monede de aur – 18 (în 12 cazuri din descoperiri acestea sunt împreună cu monede de alt tip de metal), de argint – 40 (în 16 cazuri din descoperiri acestea sunt împreună cu monede de alt tip de metal), de cupru – 6 (în 2 cazuri din descoperiri acestea sunt împreună cu monede de alt tip de metal), iar descoperiri de monede de diverse tipuri de metal sunt în număr de 30; deci, 31,57 % reprezintă descoperirile în care sunt monede de aur, 70,17% – monede de argint, 10,52% – monede de cupru, iar descoperirile cu monede din diverse tipuri de metal constituie 52,63%;

b) Pentru perioada 1918-1940: monede de aur – 2, de argint – 2, de bronz – 1, de cupru – 1, iar descoperiri de monede de diverse tipuri de metal sunt 2 la număr (aur și argint; argint și cupru); deci, 66,66% reprezintă descoperirile în care sunt monede de aur, 66,66% – monede de argint, 33,33% – monede de bronz, 33,33% – monede de cupru, iar descoperirile cu monede din diverse tipuri de metal constituie 66,66%.

De aici reiese că descoperirile de monede de argint pentru perioada de până la 1918 prevalează asupra celor de aur și cupru, iar pentru perioada 1918-1940 raportul acestora este egal în cazul aurului și argintului – 3 la 3, iar monede de cupru au fost depistate doar într-un caz. Însă comun în ambele perioade este faptul că descoperirile de monede de cupru sunt cele mai puține, iar pentru perioada 1918-1940, deși avem mai puține descoperiri, totuși doar în cadrul acestei perioade avem și descoperiri de monede de bronz.

Dacă ar fi de obținut niște date referitor la numărul de monede descoperite în aceste două perioade, în afară de descoperirile în care nu este indicat numărul acestora, am avea următoarea situație:

a) Pentru perioada de până la 1918:

- antice: 1294 de monede;
- medievale: 14505 monede.

b) Pentru perioada 1918-1940:

- antice: 22 plus încă câteva sute de monede, dar câte anume nu se cunoaște (dintre toate doar o monedă grecească, restul fiind romane);
- medievale: 810 monede.

Și încă 482 de monede care nu au putut fi determinate dacă sunt antice sau medievale.

În total putem spune cu siguranță că suma monedelor pentru perioada de până la 1918 depășește cifra de cca 17100 de exemplare. Din aceste cifre se observă clar că majoritatea sunt monede medievale, acestea depășind cifra de 15000. Iar făcând niște mici calcule, se poate observa că această cifră este destul de impunătoare.

toare raportat la numărul de monede medievale ce se află în muzeele din Republica Moldova. Dovadă fiind faptul că în lucrarea publicată în 1994 „Tezaure din muzeele orașului Chișinău, secolele XVI-XVIII” sunt indicate 30300 de monede ce se aflau până în acel an în muzeele din Chișinău¹⁸²; respectiv, cam aproximativ încă jumătate din această număr ar fi trebuit la moment să completeze colecțiile acestor monede, fără a se lua în calcul puținele monede ce au rămas aici și descoperiri monetare făcute până în anul acesta. Probabil, aici e clar de la sine și nu mai trebuie de menționat încă o dată impactul legislației din perioada studiată.

În această lucrare s-a tins a accentua importanța pe care o prezintă nu doar tezaurele care erau clasificate ca având importanță numismatică, ci și tezaurele care nu prezentau interes numismatic, așa cum numărul monedelor, dispersarea acestora, localizarea lor aduc noi informații ce confirmă sau pun sub semnul întrebării anumite ipoteze. Însă este de la sine înțeles că doar prezentarea corectă a acestor tezaure poate confirma sau infirma anumite idei, căci, cum am observat în această lucrare, au fost elucidate mai multe cazuri în care datele din ANRM, datele din rapoartele Comisiei Arheologice și datele din lucrările lui A.A. Nudelman nu întodeauna corespund sau chiar provoacă o seamă de neclarități. Numeroase întrebări survin din faptul că unele tezaure au fost găsite într-un anumit an, dar, fiind prezentate Comisiei Arheologice mai târziu din anumite cauze (de regulă fiindcă s-a aflat mai târziu de acesta), respectivele tezaure sunt înregistrate ca fiind găsite în anul următor. Ca confirmare avem următoarele exemple: tezaurele din Cucucruzeni, Chetrosu, Păulești și din Pârjolteni. În cazul primelor trei tezaure anul descoperirii e prezentat ca anul următor în rapoartele Comisiei Arheologice: 1908-1909 (Cucuruzeni), 1911-1912 (Chetrosu) și 1913-1914 (Păulești). În cazul celor de la Păulești datele lui A.A. Nudelman la fel nu coincid cu cele din dosarele ANRM, iar în ceea ce ține de tezaurul din Pârjolteni, datele din dosarele ANRM coincid cu datele Comisiei Arheologice, însă nu coincid cu datele lui Nudelman, care prezintă tezaurul descoperit în 1911 ca fiind descoperit în 1912. Tot legat de ultimul tezaur, A.A. Nudelman mai provoacă niște neclarități: el menționează că în acest tezaur erau și monede romane, ceea ce nu era menționat nici în dosarele ANRM, nici în rapoartele Comisiei Arheologice, cu atât mai mult că A.A. Nudelman le prezintă ca fiind de cupru, iar în acest tezaur în cele două surse menționate sunt prezentate date doar despre monede de aur și argint, ceea ce și determină prezența neclarităților.

Însă semne de întrebare survin nu doar din cauze că datele despre același tezaur în mai multe surse diferă, ci chiar într-o singură sursă pot apărea anumite confuzii asupra unor date diferite referitoare la același tezaur. Ca exemplu aducem tezaurul de la Pârjolteni: în dosarele ANRM atestăm fie că câteva monede sunt lu-

---

¹⁸² Butnariu 1994, 10-12.

ate pentru Ermitaj în schimbul a 30 de ruble, iar mai apoi în același dosar atestăm că acestea ar fi fost luate în schimbul a 33 de ruble. În același context se înscrie și cazul cu tezaurul de 35 de monede din Akkerman, care în raportul Comisiei Arheologice e prezentat ca fiind descoperit în 1913, precum și în 1915, greșeala deja fiind nu de un an diferență de la descoperirea acestuia, ci de doi ani.

Acestea fiind niște confuzii care sunt evidente, însă sunt și altele care derivă din faptul că multe monede erau pur și simplu clasificate ca mari sau mici sau de mărimea unei anumite ruble, iar în cazul în care anumite monede erau transmise Muzeului Zemstvei (cum ar fi cazul din 1903) nici nu avem informație despre faptul când au fost descoperite aceste monede, în ce circumstanțe, din câte tezaure fac parte acestea, iar presupunerile făcute, chiar și corecte, pot fi puse sub semnul întrebării.

Deci, în această lucrare sunt multe aspecte care merită o deosebită atenție pentru a putea fi prezentate doar datele veritabile referitoare la un anumit tezaur și pentru a selecta doar informația care prezintă strict datele sigure de care dispune, prin corelarea informației din mai multe surse și a determina datele comune, dar și datele care necesită o investigație mai amplă, în care să se evidențieze toate aspectele. Iar pentru aceasta este nevoie de o etapă nouă de cercetare în arhivele din Rusia, în care, după cum confirmă cercetările lui I. Sapojnikov și M. Kașuba, sunt numeroase documente inedite.

THE TREASURE OF BESSARABIA. COIN DISCOVERIES BETWEEN 1812-1944

Conclusions

After presenting the discoveries of fortuitous coins and monetary hoards, their repertoire and cartography, we will be able to draw some conclusions, as even the few discoveries we currently have are of particular importance for the period 1873-1940, they allow highlighting some local elements, specific in terms of preponderance of a certain type of coins or another. It is also worth mentioning that in the discovery and the fate of the discoveries of coins from the Bessarabia Governorate period, a major impact came from the heritage legislation of the Russian Empire. Because the fate of coins in this period can be viewed from two aspects: coins that were of numismatic interest and coins that were not of numismatic interest. In the case of the latter two other aspects are attested: these coins were either returned or melted. Some coins will be melted down, as during that period an attempt will be made to remove from circulation the foreign coins that were previously marked for domestic circulation; the molten metal was to be cast into rubles. Probably, all the similarities were fairly made in comparison with the Russian ruble: whether they are bigger, whether they are smaller, whether they are the size of a kopeck, etc.

Another important point is the step forward made by recording at this stage the discoveries of coins, but these records were superficial, as in some cases the reports mention the issue of these coins, the metal and other important information, regarding even the circumstances in which a certain treasure was discovered. Sometimes, however, there were only general descriptions, without providing exact information, but it was possible to make, for example, an approximation of the size of these coins with kopecks, which would have presented important information, which is not quite the case. Most of the coin discoveries are from the south of Bessarabia, especially from Akkerman, Ismail and Bender counties, conditioned also by the fact that the attention of the Archaeological Commission was directed more to these regions. Which once again underlines the importance of the southern regions for determining the commercial ties established in the Pruto-Dniester region.

Thus, for a general picture of the discoveries from the period when Bessarabia was a governorate, we will mention that fewer ancient monetary hoards were

discovered, and almost three times more medieval hoards were discovered, and in 3 cases we do not know if they are ancient or medieval coin discoveries, we only know that they were discovered in this period. Part of the information about these coins was lost not only because they were not of numismatic interest and were returned, but also due to the fact that some hoards were divided in such a way that coins from the same treasure ended up in different museums and, of course, not in those of Bessarabia.

We have another situation iduring 1918-1940, when the already discovered coins will either end up in the Museum of Antiquities in Bucharest, or in the National Museum in Chisinau. This situation rejoices through the changes produced, only that the number of these discoveries is much smaller compared to the discoveries of 1873-1940, which are 10 times more.

Following the analysis of these hoards, we will attest to the presence of various types of coins: staters, dinars, gros, solidus, akçe, ducats, thalers, but most of them are Turkish coins, which could be attested both in hoards made up only of Turkish coins and and in hoards made up of several types of coins, but in both cases these could not present numismatic interest. Discoveries of Turkish coins are about half of the discoveries of 1873-1917. From the total of these hoards, only a few hoards were taken entirely to museums, i.e. they showed numismatic interest, some hoards did not show numismatic interest in general, and most hoards showed a partial interest, i.e. only a few were chosen from the entire amount of coins which were taken in the museum.¹⁸³ Analyzing the monetary discoveries of 1918-1940, we notice that compared to the period up to 1918, we also have discoveries of Byzantine, Hungarian, German, French, Polish coins, but no Turkish coins.

From the analysis of the discoveries of medieval coins, it was observed that at the end of the 17th century, the circulation of thalers decreased a lot due to the new economic and political circumstances, being replaced, gradually, by coins of other times, especially Austrian and Ottoman, and the dominance of Ottoman solidus lasts by the middle of the 17th century, when, due to the fall in the value of silver, their value drops precipitously, while in Moldova, the golden Venetian ducat was mentioned. We note that until the monetary reform of 1867, the Moldovan economy will be invaded by foreign emissions, mostly the same as in Wallachia. Thus, it was observed that the majority of medieval hoards were not made up of only one type of coins, but most of them were made up of several Turkish, Polish, Saxon or other types of coins. In the majority of medieval coin discoveries of 1873-1917, these are hoards, not fortuitous coin discoveries, which constitute 6

---

¹⁸³ When the coins were too worn or such coins were often scattered in the hoards, they were returned “for lack of numismatic interest”, even in the case of gold coins.

discoveries. We have a slightly different situation in the case of ancient coins, as there are 9 fortuitous coin discoveries; while discoveries of ancient coins are fewer. Accordingly, fortuitous coin discoveries account for a larger part of all ancient coin discoveries: 40.90%, while in the case of medieval discoveries they only constitute 10.52%.¹⁸⁴ At the same time, it should be noted that out of 22 discoveries of ancient coins, 2 cannot be classified due to lack of information, and in the case of the medieval ones, 4 cannot be classified; respectively, 9.09% in the case of ancient coin discoveries and 7.01% in the case of medieval coin discoveries.

For the period 1918-1940 we have a different situation. If we talk about the discoveries of ancient coins, a ratio of 2 to 1 will be observed in favor of the hoards (both consisting only of Roman coins, the fortuitous discovery representing a Greek coin), i.e. 66.66% to 33.33%, and as for medieval coin discoveries, we will have a ratio of 2 to 2, i.e. 50% to 50%, and in both cases there are no discoveries that could not be classified as hoards or fortuitous coin discoveries.

In the case of discoveries of ancient coins, the fewest discoveries of 1873-1914 relate to Greek coins, which are only 2, and in the case of discoveries of medieval coins the fewest are discoveries of Byzantine coins, as there are also 2 discoveries. For the period 1918-1940, the situation is similar, with 1 discovery of one Greek coin and one Byzantine coin. However, if we refer to the total number of discoveries of these two periods, it is clear that a greater percentage is the discoveries of 1918-1940 compared to 1873-1917.

As for the metal from which these coins were minted, we will see that there are discoveries consisting of only gold coins, as well as only silver coins, but there is a good part of discoveries of both gold and silver, bronze and copper coins.¹⁸⁵

If we refer to the discoveries of ancient coins, they are the following:

a) For the period up to 1918: gold coins – 5, silver – 10, copper – 5, discoveries of coins made of two types of metal – 2 copies (gold and silver; silver and copper); respectively, there are 22.72% of discoveries made up of gold coins, 45.45% of silver coins, 22.72% of copper coins and 9.09% of bimetal coins;

b) For the period 1918-1940: gold coins – 1 case, silver coins – 1 case, both discoveries being coins of only one type of metal, the metal is unknown – 1 case; respectively, there are 33.33% of discoveries consisting of gold coins, 33.33% silver coins, and for the remaining 33.33% the information is missing.

In the case of the discoveries of medieval coins, the situation is a little different:

¹⁸⁴ These percentages can be a little relative to a certain extent, as a few hoards are registered without indicating the period of their issue, but these data still represent the general situation.

¹⁸⁵ However, there were no attested hoards containing gold, silver, and copper coins.

a) For the period up to 1918: gold coins – 18 (in 12 cases of discoveries they are together with coins of another type of metal), silver – 40 (in 16 cases of discoveries they are together with coins of another type of metal), copper – 6 (in 2 cases of the discoveries they are together with coins of another type of metal), and discoveries of coins of various types of metal account for 30; therefore 31.57% represent the discoveries in which there are gold coins, 70.17% – silver coins, 10.52% – copper coins, and discoveries with coins from various types of metal constitute 52.63%;

b) For the period 1918-1940: gold coins – 2, silver – 2, bronze – 1, copper – 1, and discoveries of coins of various types of metal are 2 in number (gold and silver ; silver and copper); so 66.66% represent the discoveries in which there are gold coins, 66.66% – silver coins, 33.33% – bronze coins, 33.33% – copper coins, and the discoveries with coins from various types of metal constitute 66.66%.

This shows that the discoveries of silver coins for the period up to 1918 prevail over those of gold and copper, and for the period 1918-1940 their ratio is equal in the case of gold and silver – 3 to 3, and copper coins were found only in one case. However, common in both periods is the fact that the discoveries of copper coins are the fewest, and for the period 1918-1940, although we have fewer discoveries, these are the only discoveries of bronze coins.

If some data could be obtained regarding the number of coins discovered in these two periods, apart from the discoveries in which their number is not indicated, we would have the following situation:

a) For the period up to 1918:

- ancient: 1294 coins;
- medieval: 14505 coins;

b) For the period 1918-1940:

- ancient: 22 plus several hundred more coins, but their number is unknown (of all only one is Greek coin, the rest being Roman coins);
- medieval: 810 coins.

And another 482 coins that could not be determined whether they are ancient or medieval.

We can say with certainty that in total the sum of the coins for the period up to 1918 exceeds the number of approx. 17.100 specimens. These figures show it clearly that most of them are medieval coins, exceeding the figure of 15.000. Doing minor calculations, it can be seen that this figure is quite impressive compared to the number of medieval coins that are in the museums of the Republic of Moldova. The proof being the fact that in the work published in 1994, Hoards in the museums of the city of Chisinau, 16th-18th centuries' 30.300 coins that were in the

museums of Chisinau¹⁸⁶; until that year are indicated; respectively, about another half of this amount should have at the moment completed the collections of these coins, not taking into account the few coins left here and the few monetary discoveries made up to this year, because the amount exceeds 15.000 coins. Probably, it is clear and there is no need to mention once again the impact of the legislation of the studied period.

In this paper, we have tended to emphasize the importance of not only the hoards classified as having numismatic importance, but also the hoards without numismatic interest, as the number of coins, their dispersion, their location bring a new amount of information that confirm or question certain assumptions. It is, however, self-evident, that only the correct presentation of these hoards can confirm or deny certain ideas, because, as this work shows, several cases were elucidated in which ANRM data, the Archaeological Commission report data and the data mentioned in the works of A.A. Nudelman do not always correspond or even cause ambiguities. Many questions arise from the fact that some hoards were found in a certain year, but, being presented to the Archaeological Commission later for certain reasons (either it was not the whole hoard, or it was discovered later), those hoards are registered as being found the following year. As confirmation there are the following examples: the hoards from Cucuruzeni, Chetrosu, Paulești and Pârjolteni. In the case of the first three hoards, the year of discovery is presented as the following year in the reports of the Archaeological Commission: 1908-1909 (Cucuruzeni), 1911-1912 (Chetrosu) and 1913-1914 (Paulești), in the case of Paulești, the dates of A.A. Nudelman also do not coincide with those in the ANRM files, and as regards Pârjolteni hoard, the data in the ANRM files coincide with the data of the Archaeological Commission, but they do not coincide with the data of A.A. Nudelman, who presents the hoard discovered in 1911 as having been discovered in 1912. Also related to the last hoard, A.A. Nudelman also causes some confusion: he mentions that there were also Roman coins in this hoard, which was not mentioned either in the ANRM files or in the reports of the Archaeological Commission, especially since A.A. Nudelman presents them as being of copper, and in this hoard, the two mentioned sources only present data about gold and silver coins, which justifies such ambiguities.

But question marks arise not only because the data about the same hoard in several sources differ, but even in a single source certain confusions may appear about different data relating to the same hoard. Pârjolteni hoard serves as an example: ANRM files show that some coins are taken for the Hermitage in exchange for 30 rubles, and later, the same file shows that they were taken in exchange for

---

¹⁸⁶ Butnariu 1994, 10-12.

33 rubles. The same refers to the case with the hoard of 35 coins from Akkerman, which in the report of the Archaeological Commission is presented as having been discovered in 1913, as well as in 1915, the difference being not a year from its discovery, but two.

These are obvious confusions, but there are others that derive from the fact that many coins were simply classified as large or small or of the size of a certain ruble, and for the case that certain coins were sent to the Zemstva Museum (such as the case in 1903) we don't even have information about when these coins were discovered, under what circumstances, how many hoards they are part of, and the assumptions made, even if correct, can be called into question.

Therefore, this work has many aspects that deserve special attention in order to be able to present only the true data related to a certain hoard and to select only the information that strictly presents the reliable related data, by correlating the information from several sources and determine the common data, as well as the data that require a wider investigation, highlighting all the aspects. For this, a new stage of research in Russian archives is needed, in which, as the researches of I. Sapojnikov and M. Kasuba confirm, there are many more documents.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

- ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 5782, partea a III-a.*
ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 5851, partea a III-a.
ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 83.
ANRM, fond 5, inventar 2, dosar 710.
ANRM, fond 6, inventar 4, dosar 863.
ANRM, fond 6, inventar 1, dosar 1158, partea a I-a.
ANRM, fond 6, inventar 1, dosar 1158, partea a II-a.
ANRM, fond 6, inventar 6, dosar 695.
ANRM, fond 6, inventar 7, dosar 14.
ANRM, fond 65, inventar 2, dosar 5.
ANRM, fond 1262, inventar 1, dosar 5.
ANRM, fond 2011, inventar 1, dosar 91.
ANRM, fond 3330, inventar 1, dosar 126.
ANRM, fond 3330, inventar 1, dosar 158.

Monografii și studii:

- Arcuș-Jantovan 2022:** Arcuș-Jantovan E., *Moneda și circulația monetară în Principatul Moldovei (1711-1859)*, Chișinău, 2022.
- Arcuș-Jantovan et al. 2019:** Arcuș-Jantovan E., Butnariu V.M., Tabuica R., Tătaru C., *Moneta Terrae Moldaviae. II. Repertoriu tezaure*, Iași, 2019.
- Avakian 1924a:** Avakian Gr., *Cetatea Albă*, în: *Cronica numismatică și arheologică*, Anul IV, nr. 11-12 (47-48), București, 1924.
- Avakian 1924b:** Avakian Gr., *Știre nouă din Tyras*, în: *Cronica numismatică și arheologică*, Anul V, nr. 49-50, București, 1924.
- Boldureanu 2013:** Ana Boldureanu, *Moneda otomană în Moldova în perioada 1512-1603*, Chișinău, 2013.
- BSNR 1933:** *Buletinul Societății Numismatice Române*, Partea I, București, 1933.
- Bugariu 1942:** Bugariu A., *Arheologie sovietică*, în: *Cronica numismatică și arheologică*, Anul XVI, nr. 123-124, București, 1942.

- Butnariu 1994:** Butnariu V.M., *Tezaurul din muzeele orașului Chișinău*, Chișinău, 1994.
- Candu 2017:** Candu T., *Pe urma ierbii fiarelor. Căutători și tănuitori de comori de la începutul secolului al XIX-lea și al XX-lea*, în: Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă). nr. 27(40), Chișinău, 2017, p. 73-85.
- Chetaru 1994:** Chetaru N., *Din istoria arheologiei Moldovei*, Chișinău, 1994.
- Ciobanu 1997:** Ciobanu L., *Descoperiri monetare în spațiul Pruto-Nistean*, în: Vestigii arheologice din Moldova, Chișinău, 1997.
- CM 2001:** *Colecții din Muntenia*, din seria *Monede de aur din colecții românești*, coordonator: Ernest Oberländer-Târnoveanu, București, 2001.
- Condurache 1951:** Condurache E., *Vechi monete pontice și importanța lor*, București, 1951.
- IR 1962:** *Istoria Românilor*, București, 1962.
- Kirițescu 1997:** Kirițescu C.C., *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. 1, București, 1997.
- Matveev, Arcuș 2012:** S. Matveev, Elena Arcuș, *Legislația patrimoniului în Imperiul Rusiei în secolul al XIX-lea și impactul asupra guberniei Basarabia*, în: The Historian's Atelier. Sources, Methods, Interpretations, Cluj-Napoca, 2012, p. 141-148.
- MRM 2015:** *Moneda în Republica Moldova*, Chișinău, 2015.
- Murgescu 1996:** Murgescu B., *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996.
- Musteață 2014:** Sergiu Musteață, *Moneda bizantină în regiunile carpato-nistrene în secolele VI-X*, Chișinău, 2014.
- Ploșniță 1998:** Ploșniță E., *Muzeul Basarabiei în fluxul istoriei*, Chișinău, 1998.
- Poenaru Bordea 1974:** Poenaru Bordea, Gh., *Le trésor de Mărășești. Les statères en or des cités du Pont Gauche et le problème des relations avec le monde grec et les populations locales aux IVe siècles av. n. è.*, 1974.
- Poenaru Bordea 1979:** Poenaru Bordea, Gh., *Les statères Ouest-Pontiques de type Alexandre le Grand et Lysimaque*, în: *Revue belge de numismatique et de sigillographie*, Bruxelles, CXXV, 1979.
- Popa, Ciobanu 2003:** Alexandru Popa, Larisa Ciobanu, *Moneda romană în Basarabia (Ghid metodic)*, Chișinău, 2003.
- Poștarencu 1992:** Poștarencu D., *Istoria satului Varnița*, Chișinău, 1992.
- Preda 1973:** Preda C., *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.
- RA 1921:** *Revue archeologique*, E. Pottier, S. Reinach, S.V, T. XIV, Paris, 1921, Andre Julien, *Le musée de l'Ermitage*.
- SCN 1971:** *Studii și cercetări de numismatică*, red. Condurache E., vol. 5, București, 1971.

- SCN 1980:** *Studii și cercetări de numismatică*, red. Preda C., vol. 7, București, 1980.
- Tentiuc, Vasilache 2011:** Tentiuc I., Vasilache M., *Contribuții la istoria arheologică a Chișinăului*, în: *Tyragetia*, vol. V (XX) nr.1, Chișinău, 2011.
- Tezaure 1994:** *Tezaure din muzeele orașului Chișinău. Secolele XVI-XVIII*, Chișinău, 1994.
- Țabrea 1934:** Țabrea I., *Originea și evoluția talerilor*, în: *Cronica numismatică și arheologică*, Anul X, nr. 100, București, 1934.
- Vîlcu 2009:** Aurel Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.
- АИМ 1974:** *Археологические исследования в Молдавии - 1972*, Кишинев, 1974.
- АИСЗП 1978:** *Археологические исследования северо-западного Причерноморья*, Киев, 1978.
- АИСПДПМ 1985:** *Археологические исследования средневековых памятников в Днестровско-Прутском междуречье*, Кишинев, 1985.
- АПСЗП 1982:** *Археологические памятники северо-западного Причерноморья*, Киев, 1982.
- Избаш 2004:** Избаш Т.А., *Становление и развитие античной нумизматики Северного Причерноморья в России в XVIII - первой четверти XX вв.*, Одесса, 2004.
- ИИАК 1902:** *Извѣстія Императорской Археологической Коммисіи*, выпускъ 3-й, С- Петербургъ, 1902.
- ИИАК 1903:** *Извѣстія Императорской Археологической Коммисіи*, выпускъ 7-й, С- Петербургъ, 1903.
- ИИАК 1908:** *Извѣстія Императорской Археологической Коммисіи*, выпускъ 27-й, С- Петербургъ, 1908.
- Качалова 1974:** Качалова Н.К., *Эрмитажная коллекция Н.А. Бранденбурга*, Москва, 1974.
- Корожицкая 2004:** Корожицкая Т.Н., *О происхождении золотых итальянских монет в коллекции Одесского Археологического Музея*, în: *Древнее Причерноморье*, Одесса, 2004.
- Котляр 1974:** Котляр Н.Ф., *Кладоискательство и нумизматика*, Киев, 1974.
- Кропоткин 1961:** Кропоткин В.В., *Клады римских монет на территории СССР*, Москва, 1961.
- Кропоткин 1962:** Кропоткин В.В., *Клады византийских монет на территории СССР*, Москва, 1962.
- МСССР 1971:** *Монеты СССР*, Москва, 1971.
- НИ 1990:** *Нумизматические исследования по истории юго-восточной Европы*, Кишинев, 1990.

- Нудельман 1976:** Нудельман А.А., *Топография кладов и находок единичных монет. Археологическая карта Молдавии. Выпуск 8.* Кишинев, Штиинца, 1976.
- Нудельман 1982:** Нудельман А.А., *Римская монета в междуречье Днестра, Прута и Дуная*, *în*: Нумизматика античного Причерноморья, Киев, 1982.
- Нудельман 1985:** Нудельман А.А., *Очерки истории монетного обращения в Днестровско-Прутском регионе (с древнейших времен до образования феодального Молдавского государства)*, Кишинев, 1985.
- Нудельман 1988:** Нудельман А.А., *Неизданные монетные клады XVI-XVII вв. из Днестровско-Прутского региона*, *în*: Средневековые памятники Днепровско-Прутского междуречья, Кишинев, 1988.
- Нудельман 1990:** Нудельман А.А., *Монетные клады XVIII начала XIX в. в Днестровско-Прутском регионе*, *în*: Нумизматические исследования по истории юго-восточной Европы, Кишинев, 1990.
- Огуй 2008:** Олександр Огуй, *Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення*, Чернівці, 2008.
- ОИАК 1885:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1885 годъ*, Санктпетербургъ, 1891.
- ОИАК 1892:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1889 годъ*, Санктпетербургъ, 1892.
- ОИАК 1897:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1895 годъ*, Санктпетербургъ, 1897.
- ОИАК 1900:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1897 годъ*, Санктпетербургъ, 1900.
- ОИАК 1901:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1898 годъ*, Санктпетербургъ, 1901.
- ОИАК 1902а:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1899 годъ*, Санктпетербургъ, 1902.
- ОИАК 1902б:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1900 годъ*, Санктпетербургъ, 1902.
- ОИАК 1903:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1901 годъ*, Санктпетербургъ, 1903.
- ОИАК 1904:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1902 годъ*, Санктпетербургъ, 1904.
- ОИАК 1906:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1903 годъ*, Санктпетербургъ, 1906.
- ОИАК 1907:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1904 годъ*, Санктпетербургъ, 1907.
- ОИАК 1908:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1905 годъ*, Санктпетербургъ, 1908.

- ОИАК 1910:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1907 годъ*, Санктпетербургъ, 1910.
- ОИАК 1912:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1908 годъ*, Санктпетербургъ, 1912.
- ОИАК 1913:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1909 и 1910 годы*, Санктпетербургъ, 1913.
- ОИАК 1914:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1911 годъ*, Петроградъ, 1914.
- ОИАК 1916:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1912 годъ*, Петроградъ, 1916.
- ОИАК 1918:** *Отчетъ Императорской Археологической Коммисіи за 1913–1915 годы*, Петроградъ, 1918.
- Пивоваров 2002:** Пивоваров С.В., *Нумізматичні пам'ятки Буковини (античний та середньовічний час)*, Чернівці, 2002.
- Полевой 1956:** Полевой Л.Л., *К топографии кладов и находок монет, обрацавшихся на территории Молдавии в конце XIII-XV вв.*, *Известия Молдавского филиала Академии наук СССР*, 1956, nr. 4 (31).
- Придик 1902:** Придик Е.М., *Анадольский клад золотых статеров 1895 г.*, *Известия Императорской Археологической Комиссии*, Выпуск 3-ий, С-Петербург, 1902, с. 58-92.
- Руссев 2004:** Руссев Н.Д., *Редкие находки средневековых монет из Дунайско-Днепровского междуречья (К региональной истории IX-XI вв.)*, *Древнее Причерноморье*, Одесса, 2004.
- Сапожников, Кашуба 2021:** Сапожников И., Кашуба М. *Анадольский и Дмитровский монетные клады Южной Бенессараби: реконструкции находок в конце XIX в.*, *in: Tyragetia, s.n., vol. XV [XXX], 2021, nr. 1, 419-445.*
- СУКУ 1833:** *Сводъ уставовъ казенного управленія*, Санктпетербургъ, 1833.
- Фабрициус 1951:** Фабрициус И.В., *Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР*, Киев, 1951.

LISTA ABREVIERILOR

ANRM – Arhiva Națională a Republicii Moldova.

BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București.

CNA – Cronica numismatică și arheologică, București.

RBN – Revue belge de numismatique et de sigillographie, Bruxelles.

SCN – Studii și cercetări de numismatică, București.

Tyrageția – Tyrageția, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău.

АИМ – Археологические Исследования в Молдавии, Chișinău.

ИИАК – Известия Императорской Археологической Комиссии, С-Петербург.

ОИАК – Отчет Императорской Археологической Комиссии, С-Петербург.

ANEXE

EPOCA ANTICĂ Tezaure

1. Anadol (Dolinskoe, raionul Reni), județul Ismail, 1000 AV? (359/336? – 312/280?). Cuprinde nu mai puțin de 1000 de stateri de aur de la Filip II (359-336), Alexandru cel Mare (336-323) și alți regi macedoneni. Tezaurul a fost descoperit întâmplător la 23 ianuarie de către țăranii Nichita Sasî-Culi, fiul său Savva, Zaharia Cerneani și Nichita Cucu. La Comisia Arheologică au ajuns doar 979 de stateri, celelalte monedelor au fost vândute înainte ca poliția să afle de descoperirea acestui tezaur. Aceste monede au fost găsite într-un vas de cupru, distrus în timpul săpăturilor. Monedele erau într-o stare foarte bună, toate cele 979 de exemplare au fost transmise Ermitajului: 11 din timpul lui Filip II (359-336), 694 din timpul lui Alexandru III (336-323), 21 din timpul lui Filipp III (323-317), 2 din timpul lui Demetriu Poliorchet, o monedă din timpul lui Seluecos I (312-280) și 250 de monede din timpul lui Lysimah (306-283). Aceste monede provin din mai multe centre de batere (Fig. 1-5).

Bibliografie: ОИАК 1897, 179; ИИАК 1902, Condurache 1951, 10-11; Pre-
da 1973; 58-60; Roenaru Bordea 1979, 46; Нудельман 1985, 158; Kirițescu 1997,
2; СМ 2001, 9; Сапожников, Кашуба 2021.

2. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnestrovski), 1 AR+3 AE+2? (244/249 – sec. XIII) tezaur descoperit în Akkerman, în anul 1898, constituit din 6 monede: 2 monede de cupru din Tyra de la sfârșitul secolului al II-lea a. Chr., un denar al împăratului Filip Arabul (244-249), o monedă de cupru a împăratului Arcadius (395-408), și două piese medievale: o monedă grecească, o monedă din Crimeea emisă de Dawlat Berdi (1428-1432) și o monedă de argint a hanului Tochtu din secolul al XIII-lea. Aceste monede au fost aduse în luna ianuarie a anului 1898 la Comisia Arheologică, fiind întoarse din lipsă de interes numismatic.

Bibliografie: ОИАК 1901, 176.

3. Bender (raionul Tighina), 7 AV. Tezaur documentat în Akkerman, dar descoperit în 1913 în orașul Bender, constituit din 7 monede de aur, despre care doar se menționează că o monedă este luată în Ermitaj, iar celelalte monede sunt întoarse.

Bibliografie: ОИАК 1918, 248.

4. Călinești (raionul Fălești), ?AR (138/161 – 346). În apropierea unui tumul nu prea mare din acest sat s-a găsit un tezaur din monede romane de argint din sec. II î.e.n., din timpul lui Antonius Pius (138-161) și un denar din anul 346.

Bibliografie: Нудельман 1985, 52.

5. Ordășei (raionul Telenești), județul Orhei. Pe pământurile Anastasiei Ivanovna în anul 1909 a fost descoperit un tezaur mare cu monede de aur care a fost adus în întregime Comisiei Arheologice Imperiale. Despre acest tezaur informația este și mai vagă, fiindcă nu-l putem atribui nici monedelor antice, nici celor medievale.

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 78.*

6. Varnița (raionul Anenii Noi), 135 AR (69/79 – 193/211). În anul 1914 în satul Varnița, județul Bender, sunt descoperite 135 de monede romane de argint, care la fel sunt întoarse din lipsă de interes numismatic. Acest tezaur de dinari romani a fost găsit în luna mai la gara Varnița de către țăranul G.H. Vicol, într-o stare foarte uzată, „nefiind buni nici pentru o colecție”, de aceea și i-au fost întoarse acestuia monedele. Acești dinari au fost bătuți pe timpul domniei împăraților Vespasian, Domițian, Traian, Hadrian, Antonius Pius, Marcus Aurelius, Commodus, Septimius Severus ș.a. Însă, în linii generale, acest tezaur cuprinde perioada domniilor împăraților de la Vespasian până la Septimius Severus.

Bibliografie: ОИАК 1918, 248; Нудельман 1985, 56; Poștarencu 1992, 48.

EPOCA ANTICĂ Descoperiri izolate

7. Anadol (Dolinskoe, raionul Reni), 1 AV (284-286). Pe data de 17 iulie a anului 1913 tot în satul Anadol este descoperită o monedă de aur din timpul lui Dioclețian, de către Gheorghii Radevim Sali; aceasta este luată mai apoi pentru Ermitaj (Fig. 6-10).

Bibliografie: ОИАК 1918, 249.

8. Basarabia (?), 31?+82?. Din anul 1884 datează cercetările membrului Societății de Istorie și Antichități din Odesa V. Iurghevici privitor la monedele orașului Tyra. Din perioada autonomă au fost atestate 31 de exemplare cu efigia Demetrei, Meduzei Palladei, Apollo, Asclepiu și Poseidon. Celelalte monede, în număr de 82, aparțin perioadei imperiale.

Bibliografie: Chetaru 1994, 34.

9. Basarabia (?), 2? (217-218). Din numărul descoperirilor arheologice întâmplătoare din gubernia Basarabia din anul 1886, în urma colaborării autorităților locale cu persoanele civile, cea mai mare atenție a fost acordată la 2 monede romane a împăraților Macrinus (217-218) și Diadumenianus (218).

Bibliografie: Нудельман 1985, 133.

10. Basarabia (?). În legătură cu colectarea materialelor pentru Muzeul Zemstvei, în fondurile ARNM avem un dosar, ce conține diverse informații despre materialele colectate. Iar în ceea ce ține de monede, găsim o informație interesantă, anume: de la un țăran s-a cumpărat în anul 1903, cu 6 ruble, o salbă, „bijuterie transmisă de la mamă la fiică”, compusă din monede turcești, rusești și austriece, care uma să fie transmisă baronului Stuart pentru Muzeul Zemstvei Basarabene. Tot în dosarul respectiv sunt niște date referitor la monede, dar foarte generale: într-o listă cu obiectele enumerate ce au fost colectate pentru muzeu erau amintite și „monede vechi”, însă fără careva detalii despre importanța numismatică a acestora.

Bibliografie: ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 22; ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 30.

11. Basarabia (?), 7 AR+13? (214/64 – 1850?). Conform unei informații o persoană rămasă necunoscută a transmis muzeului monede vechi de argint și de cupru, acestea fiind enumerate: 3 denari de argint romani, unul având inscripția „ROMA” din timpul Republicii romane: 214-64; 2 monede din secolele I-II p. Chr.; o monedă romană din timpul lui August; o monedă cu inscripția „ANTONIUS AVG PIVS”; 5 monede din secolul al XVI-lea, pe una de argint fiind anul 1525; un florin austriac de argint din secolul al XVI-lea; o monedă austriacă din 1808; grivne de argint ale împărătesei Ecaterina; o monedă de argint din 1829; o monedă spaniolă din 1739; o monedă engleză; o monedă elvețiană din 1846; o monedă din 1850; 3 monede turcești și o monedă grecească.

Bibliografie: ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 31.

12. Basarabia (?), 19 (AR+AE). Pe 16 iulie 1904 sunt transmise Muzeului Zemstvei din Chișinău 19 monede de argint și cupru.

Bibliografie: ANRM, fond 65, inv. 2, d. 5, f. 33.

13. Basarabia (?), 336?. În anul 1903, la 24 septembrie, muzeul Comisiei Științifice Guberniale a Arhivelor din Basarabia a primit 336 de monede vechi. Nu cunoaștem în ce an au fost descoperite, de către cine și în ce localitate, la fel nu putem ști ce prezintă aceste monede, căci „monede vechi” erau numite atât monedele antice, cât și monedele medievale.

Bibliografie: Chetruaru 1994, 109.

14. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnestrovski), 2 AE. În anul 1889 sunt descoperite 2 monede de cupru de către locuitorul județului Bender S.A. Semenov. Aceste monede probabil ar fi fost descoperite în Bender, dar nu se poate cunoaște cu exactitate locul descoperirii. Acestea erau monede romane și au fost transmise muzeului.

Bibliografie: ОИАК 1902а, 115; Нудельман 1985, 65.

15. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnestrovski), 1 AG+1? (273-?). În anul 1889 Comisiei Arheologice îi sunt transmise de către S.A. Semenov din orașul Bender un dinar emis de Faustinus (273) și o monedă romană de cupru.

Bibliografie: Нудельман 1985, 164.

16. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnestrovski), 1 AR (?-175?). La sfârșitul anilor '80 ai secolului XIX pe teritoriul județului Bender s-a găsit o monedă de argint a Faustinei cea Mare (?-141) sau a Faustinei cea Mică (?-175). Această monedă se păstrează în muzeul din Simferopol.

Bibliografie: Нудельман 1985, 69.

17. Tașlâc (Каменское, raionul Bolgrad), 1 AE (217-218). În anul 1886 (?), locuitorul satului Tașlâc (regiunea Odesa) S.A. Semenov a trimis Comisiei Arheologice o monedă de cupru din timpul lui Macrinus (217-218) și Diadumenianus (218), găsită de el în apropierea satului.

Bibliografie: Кропоткин 1961, 71.

18. Tașlâc (Каменское, raionul Bolgrad), 1? (117-138). În anul 1891(?), același S.A. Semenov a trimis Comisiei Arheologice o monedă din timpul lui Hadrianus (117-138)(?), descoperită în satul Tașlâc.

Bibliografie: Кропоткин 1961, 71.

19. Nedobăuți (raionul Hotin), 1? (178-191). În anul 1898 este descoperită o monedă romană de argint din timpul domniei lui Crispinei Augusta (178-191), însă în raportul Comisiei Arheologice nu se oferă o informație mai amplă, încât să cunoaștem anul emiterii, căci a fost întoarsă din lipsă de interes numismatic.

Bibliografie: ОИАК 1901, 176; Нудельман 1985, 167.

20. Palanca (raionul Ștefan Vodă), 1 AR (?-183). În anul 1903 (?), în apropierea satului Palanca (raionul Ștefan Vodă) s-a găsit un denar de argint al Lucilliei (?-183).

Bibliografie: Кропоткин 1961, 96.

21. Palanca (raionul Ștefan Vodă). În anul 1903, în apropierea satului s-au găsit câteva monede romane.

Bibliografie: Нудельман 1985, 71.

22. Păulești (raionul Călărași), 1 AG. În anul 1913 este descoperit un denar roman de argint, Sabina Augusta (83-136/137), care însă a fost întors. În raportul Comisiei această monedă este prezentată de 2 ori: într-un caz ca fiind descoperită în 1913, iar în altul – în 1914, așa că nu putem ști exact când a fost descoperită.

Bibliografie: ОИАК 1918, 203; 249; Кропоткин 1961, 96; Нудельман 1985, 65.

23. Pitușca (raionul Călărași), 1 AR. Pe 28 noiembrie 1913 în satul Pitușca a fost descoperită o moneda romană de argint. Monedă este întoarsă din lipsă de interes numismatic (Fig. 44-45).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f.253.

EPOCA MEDIEVALĂ Tezaure

1. Băneasa (Баннівка, raionul Bolgrad), 277 AR (1622-1626). Descoperire pe strada Elisabeta în anul 1909 constituită din 277 emisiuni poloneze, inclusiv trei fragmente.

Regatul Poloniei, Zygmunt III Waza: póltoraki 1622-1626 (?); trojaki 1622 (?).
Dispersat.

Bibliografie: Arcuș-Jantovan et al. 2019, 227.

2. Basarabia (?), 1877. Tezaur alcătuit din monede poloneze și taleri din regiunea Mării Baltice. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1985, 132; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 285.

3. Bender (raionul Tighina) 7 AV (1614; 1674/84). În 1913, în orașul Bender, pe strada Mihailovsck, nu departe de canalul de apă orășenesc, în timpul lucrărilor asupra drumului muncitorii au găsit un tezaur, din componența căruia la Comisia Arheologică au ajuns 7 monede venețiene de aur din secolul XVII. Republica Veneția: Marc' Antonio Memmo: zecchino 1614 (1). Francesco da Molin: zecchino 1646/55 (2). Domenico Contarini: zecchino 1659/75 (2*+1). Alvis Contarini: zecchino 1676/84 (1).

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [monedă (1)].

Dispersat parțial [6 monede au fost restituite] (Fig. 12).

Bibliografie: ОИАК 1918, 205, 248; Нудельман 1985, 126-127; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 169.

4. Beșalma (municipiul Comrat), 84 AR (sec. XIV?) – 1572)

În anul 1888 în satul Beșalma, județul Akkerman, sunt descoperite 84 de monede de argint din secolul XVI, care provin din diferite centre de batere a monedelor ale Imperiului Germano-Roman. Tezaurul a fost găsit de locuitorii Gheorghe Crai, Anna Cincev, Petru Covrigoeim și Ivan Krai și era constituit din emisiuni de argint din secolul al XVI-lea „care provin din diferite centre de batere a monedelor Imperiului Roman-German”. Patru piese datează din 1308, restul din anii 1540-1572. Au fost trimise Comisiei Imperiale de Arheologie. Ermitajul a propus 100 de ruble pentru 44 de monede, „chiar dacă nu sunt de o importanță foarte mare, în afară de cinci exemplare care sunt de valoare considerabilă”. Dispersat.

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 6, d. 695, f. 33*; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 242.

5. **Biești** (raionul Orhei), 16 AR (1614 - 1626). În anul 1907 a fost descoperit un tezaur constituit din 16 monede de argint din prima jumătate a secolului al XII-lea. Dintre aceste monede poloneze, Comisia Arheologică a luat pentru colecția Ermitajului 3 monede, oferindu-se o recompensă de 2 ruble. Din acest tezaur, pe lângă aceste 3 monede ce au ajuns în Ermitaj, 8 monede sunt întoarse, iar 5 dintre ele sunt pierdute, împotriva vinovaților de aceasta fiind deschis un proces, motiv din care în rapoartele Comisiei sunt menționate doar 11 monede.

Regatul Poloniei: Gdańsk. Zygmunt III Waza: ort 1614 (1), 1615 (1), 1617 (2), 1618 (2), 1619 (2), 1623 (1), 1624 (1), 1626 (1).

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [3 monede].

Dispersat parțial (Fig. 35-37).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 117*; ОИАК 1910, 136; Нудельман 1976, 114; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 121-122.

6. **Bilhorod-Dnestrovski** (raionul Bilhorod-Dnistrovski), 154 AR (1547/1595 – 1623/1640). În anul 1886 la Comisia Arheologică ajunge un tezaur constituit din 154 de monede turcești, descoperit în județul Akkerman. Imperiul Otoman: Murad III (1547-1595) – 1 akçe; Muhammed III (1595-1603) – 10 akçe; Ahmed I (1603-1617) – 20 akçe; Mustafa I (1617-1618, 1622) – 2 akçe; Osman II (1618-1622) – 30 akçe; Murad IV (1623-1640) – 80 akçe; Neidentificate – 11 akçe. Toate monedele din tezaur au fost trimise în Sankt Petersburg.

Bibliografie: Нудельман 1988, 145.

7. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnistrovski), 3264 AR (sec. XIII). În anul 1904 avem atestat un tezaur în județul Akkerman, care e constituit din 3264 de monede de argint din secolul al XIII-lea. Nu se știe exact din câte monede era compus acest tezaur mare de monede tatarești de argint, însă la Comisie au ajuns 3264 de monede bătute în 1287, în timpul hanului Tula-Bug (1287-1290) și în 1291, 1297-1299 (hanul Tochtu). Dintre aceste monede, 402 au fost date Ermitajului. A.A. Nudelman menționează existența a 3263 de monede. Dintre acestea, 12 monede sunt din timpul hanului Tula-Bug, iar 3224 monede sunt din timpul hanului Tochtu.

Bibliografie: ОИАК 1907, 121; Нудельман 1985, 96; Полевой 1956, 101.

8. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dnistrovski), 39 AV ?+82 AR ? (1630 – a doua jumătate a secolului al XVIII-lea). În această regiune este descoperit în 1913 un tezaur, constituit din 35 de monede de aur. În același dosar, acest tezaur este prezentat ca fiind descoperit în anul 1915. Aceste monede au fost găsite, probabil, într-un vas de lut. Unele dintre piese erau: Imperiul Otoman: 31 piese; Republica Veneția, Francesco Lauredano (1685-1762), 1 piesă, zecchino; Polonia, Sigismund al III-lea Vasa (1587-1632), 1 piesă din 1630; Köln, 1 piesă, ducat din 1727; Transilvania, 1 piesă, ducat din 1739. Dintre acestea, 23 de piese au ajuns în Muzeul de Stat Ermitaj, alte 12 piese au fost întoarse persoanelor care le-au găsit. Acestui tezaur îi mai sunt atribuite și alte 86 de piese, 4 monede de aur și 82 de argint, însă nu se știe cu exactitate dacă ele fac parte din acest tezaur și dacă au fost găsite în același timp, cele mai târzii monede fiind din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Monede de aur: Olanda: 4 piese, ducat. Monede de argint: Republica Ragusa: 2 piese, taler; 4 taleri imperiali; Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 76 piese, altmışlık, kuruş, yirmilik.

Bibliografie: ОИАК 1918, 206, 248; Vîlcu 2009, 319-320; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 248.

9. Brienne (raionul Arciz), 27 AR [din 95], (1789/1790-1802/1803). În anul 1898 s-a găsit un tezaur din 95 de monede, dintre care la Comisia Arheologică au ajuns 27 de monede de argint. Imperiul Rus: Alexandru I (1801-1825), 3 piese, rublă din 1804, 1807, 1810. Imperiul Otoman: Selim III (1789-1807), 24 de piese, yüzlük 1789/1790 (1), 1790/1791 (2), 1791/1792 (3), 1792/1793 (1), 1793/1794 (4), 1794/1795 (2), 1795/1796 (1), 1796/1797 (2), 1797/1798 (2), 1798/1799 (1), 1799/1800 (2), 1801/1802 (2), 1802/1803 (1). Muzeul de Stat Ermitaj din Sankt Petersburg a preluat 8 monede, Comisia Imperială de Arheologie – 15 monede și Universitatea din Sankt Petersburg – o monedă.

Bibliografie: Нудельман 1990, 255; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 209-210.

10. Butuceni (raionul Orhei), 5 AR [? monede] (1378/1419 - 1457/1504). În luna februarie a anului 1892, E.E. Mahalevici din satul Butuceni, raionul Orhei, a transmis Muzeului arheologic-bisericesc din Kiev 5 monede de argint găsite nu departe de sat (probabil, în regiunea Orheiului Vechi). Hoarda de Aur. Em. nedet.: dirhem (1). Regatul Boemiei. Václav IV de Luxemburg: pražský groše (1). Regatul Ungariei. Hunyadi Mátyás: denár (1). Țara Moldovei. Ștefan III: groș (2). Dispersat.

Bibliografie: ANRM, *fond 3330, inv. 1, d. 126, f. 1*; Полевой 1955, 93; Полевой 1956, 100; Нудельман 1985, 142-143; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 245.

11. Calarașovca (raionul Ocnița), 16 AV [? monede] (1649? - 1654?). La sfârșitul lunii iulie 1902, pe malul râului Nistru, pe drumul dinspre Otaci spre Calarașovca, în locul numit „podul turcesc”, niște țărani au găsit un tezaur constituit din monede de aur. Tezaurul a fost împărțit între cei care l-au găsit. Corespondentul ziarului „Одесский листок” a văzut 16 monede din acest tezaur. Monedele aveau legendele în limba latină, cavalier cu coif sau două figuri umane aflate și milesimul 1649, 1650, 1652, 1654. Dispersat.

Bibliografie: ИАК 1903, 51-52; Нудельман 1985, 103; Огуй 2008, 176; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 246.

12. Caracui (raionul Hâncești), 22 AR (1730/1754-1768). Din anul 1910 datează tezaurul de monede de argint descoperit în timpul lucrărilor agricole în grădina de către locuitorul satului Caracui, Feodor I. Tătar. Monedele au următoarea caracteristică în arhivă: „22 de monede străine: dintre care 19 monede turcești de mărimi diferite, una poloneză și 2 saxone din 1765 și 1766”. În raportul Comisiei Imperiale Arheologice monedele sunt prezentate în următorul mod: „22 de monede – 19 turcești, 2 monede saxone: 1 taler din 1764 și ½ taler din 1766 și o monedă din Ragusa din anul 1768”. Respectivul locuitor avea să obțină dreptul de a le păstra, așa cum aceste monede „nu prezentau niciun interes numismatic” și i-au fost restituite. Imperiul Otoman: Mahmud I (1730-1754), 1 piesă, onluk; Mustafa III (1757-1774), 18 piese, altmışlık 1758/59 (1), 1759/60 (1), 1763/64 (1), 1764/65 (2), 1765/66 (1), kuruş 1759/60 (1), 1764/65 (3), 1765/66 (5), onluk 1760/61 (1), 1764/65 (2). Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană - Saxonia: Frederic Augustus al III-lea (1763–1806): 2 piese, taler din 1764, halbtaler din 1765. Republica Ragusa: 1 piesă, tallero rettorale nuovo 1768 (1). Tezaurul este dispersat (Fig. 82-83).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 160*; ОИАК 1913, 213; Нудельман 1990, 239; Vîlcu 2009, 307; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 191; Arcuș-Jantovan 2022, 69.

13. Chetrosu (raionul Drochia), 7 AV+5 AR (1757-1808/1839). Conform raportului din 28 decembrie 1911¹, de la țărani Pavel Ivanovici Costa-Russu și Gheorghii Ivanovici Onufrii-Russu au fost preluate, la data de 17 decembrie, 7 monede de aur și 5 monede de argint de „mărimi diferite”. Aceste monede au fost găsite când aceștia prelucrau pământul lui Gheorghii Russu, dar n-au fost transmise Comisiei Arheologice, așa că ulterior aveau să se efectueze percheziții în locuințele descoperitorilor pentru a se confirma că n-au mai fost descoperite și alte piese. Din acest tezaur, în 1912 au fost restituite de către Comisia Arheologică 7 piese olandeze de aur (4 monede din 1757-1809), precum și 5 piese turcești de argint din timpul lui Mahmud al II-lea. Monede de aur – Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană – Austria: Iosif II (1780-1790), 1 piesă, ducat din 1786; Republica Provinciile Unite - Utrecht: 2 piese, ducat, din 1757 și 1789; Olanda: Louis Napoléon Bonaparte (1778-1846), 4 piese, ducat, din 1808 (1) și din 1809 (3). Monede de argint – Imperiul Otoman: Mahmud al II-lea (1808-1839), 5 piese, kuruş (2), para (2) (Fig. 28-29).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea I, f. 141; Нудельман 1990, 256-257; Vîlcu 2009, 321; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 215; Arcuș-Jantovan 2022, 72.

14. Chilia (raionul Chilia), AR + AV = 142 [? monede] (1589?). Tezaur descoperit pe pământul bisericii Sf. Nicolae. În dosarele ARNM monedele fiind clasificate, conform raportului din 22 octombrie 1881, în felul următor: 27 mari, 16 mijlocii, 99 mici. Însă Comisia Imperială de Arheologie a restituit toate 142 de monede, așa cum nu prezintă interes numismatic. Dispersat.

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 1; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 286-287.

15. Chișinău, ? AV. *Poșta Veche*. Monede de aur găsite de Ion Ganja în anul 1837. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1976, 131; Arcuș-Jantovan et al. 2019.

16. Chișinău, ? AV (sec. XVII-XVIII?). În anul 1883, în timpul lucrărilor de amenajare a drumului în partea de nord-vest a localității a fost descoperit un tezaur de monede și podoabe. Comisia Imperială de Arheologie a primit 4 monede – loban-ciki și 4 inele de aur. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1985, 131; Tentiuc, Vasilache 2011, 347; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 248.

¹ Acest tezaur în raportul Comisiei Arheologice este consemnat că este descoperit în anul 1912.

17. Chișinău, AR + AV (sec. XVII?). În luna aprilie a anului 1902, în timpul construcției unui imobil din orașul Chișinău pe strada Voznesensk (astăzi Grigore Ureche), în partea veche a orașului muncitorii au găsit într-un vas de metal un tezaur cu monede de aur și argint. Tezaurul a fost împartit de descoperitori. S-a aflat că „piesele de aur erau de mărimea unei monede de 3 kopeiki, cele de argint erau de ½ kopeiki, altele mai mari decât o rublă”. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1985, 131; Tentiuc, Vasilache 2011, 347; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 248-249.

18. Chișinău, ? AV. În luna octombrie a anului 1907, în orașul Chișinău a fost găsit un tezaur de „monede de aur vechi”. Dispersat.

Bibliografie: ANRM, *fond 6, op. 7, d. 14, f. 46 r/v*; Нудельман 1985, 131; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 249.

19. Chișinău, 5/9AE (1726-1779). În anul 1908 sunt descoperite 5 monede de cupru pe moșia Costiujenilor. Imperiul Rus: Ecaterina I (1725-1727) – 1 piesă, 5 kopeiki din 1726; Ecaterina II (1729-1796), 3 piese, 5 kopeiki din anii 1776, 1778, 1779. Moldova-Valahia (Sadagura): 5 piese de bronz, 2 para – 3 kopeiki, 1772. Dispersat (Fig. 61).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 53*; ОИАК 1912, 202; Нудельман 1990, 239-240; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 196.

20. Chișinău, 5 AE (sec. XVI). În luna februarie a anului 1910, Comisia Arheologică a întors din lipsă de interes numismatic 5 monede de cupru din sec. XVI, găsite în județul Chișinău (Fig. 76).

Bibliografie: Нудельман 1985, 146.

21. Chișinău, 6 AE (sec. ?) Acest tezaur a fost găsit în județ. Fără precizări. Imperiul Rusiei. Em. nedet: AE (6). Dispersat [monedele au fost restituite în luna februarie 1910].

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 135, 137*; Нудельман 1990, 240; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 287.

22. Ciuciuleni (raionul Hâncești), 101 AR (1495/1520-1617). În anul 1913 a fost descoperit un tezaur, reprezentat de 101 monede de argint din secolele XV-XVII. Aceste monede sunt transmise conducerii guberniale, dar din lipsă de interes numismatic au fost restituite.

Regatul Poloniei

- Coroana. Zygmunt I Jagiellończyk: grosz 1528 (1), 1529 (2), uzat (1). Ste-

fan Batory: trojaki 1585 (1). Zygmunt III Waza: trojaki 1593 (2), 1596 (2), 1601 (1), 1603 (1); szóstaki 1596 (1).

- Lituania. Zygmunt II August Jagiellończyk: półgrosz (81). Stefan Batory: trojaki 1582 (1).

- Prusia. Albrecht I. von Hohenzollern-Ansbach I.: grosz (1).

- Riga. Stefan Batory: trojaki 1583 (1).

Sfântul Imperiu romano-german

- Breslau, episcopat [Silezia de Jos]. Johann V. Turzo von Bethlenfalva: groschen uzat (1).

- Köln, arhiepiscopat: groschen (1).

- Liegnitz [Silezia de Jos]. Friedrich II.: groschen uzat (1).

- Saxonia. Em. nedet.: groschen sec. XV uzate (2).

- Saxonia, linia Albertină. Johann Georg I.: dukat 1617 (1).

Dispersat (Fig. 42-43).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II- a, f. 245-246 [101 piese]; Нудельман 1985, 124; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 225-226.

23. Cişmeaua-Văruită (Криничное, raionul Bolgrad), 36 AR (1789/1790-1800/1801). În luna iulie a anului 1900, P. Bondarenco a găsit un tezaur de monede, dintre care 36 au fost trimise la Comisia Arheologică, care însă le-a returnat descoperitorului din lipsă de interes numismatic. Imperiul Otoman: Selim III (1789-1807), 36 de piese, yüzlük 1789/1790 (4), 1794/1795 (1), 1795/1796 (11), 1800/1801 (18), uzate (2). Tezaurul este dispersat.

Bibliografie: Vîlcu 2009, 318; Нудельман 1990, 260-261; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 208; Arcuş-Jantovan 2022, 71.

24. Cucuruzeni (raionul Orhei), 1520 (AR+AV) (1495/1501 – 1649/51). În grădina țăranului Ivan Culeac au fost descoperite 1520 de monede de argint și aur din secolele XV-XVII. Dintre totalul acestora, 230 sunt date Ermitajului, pentru care primește o recompensă de 75 de ruble. Împreună cu soția sa o parte le-au vândut; reținuți, au recunoscut că mai au acasă și alte monede, de diferite mărimi, acestea fiind monede poloneze din secolele XV-XVII. La Comisia Imperială de Arheologie (în rapoartele careia tezaurul figurează ca fiind descoperit în anul 1909) au fost trimise un fragment de vas împreună cu 1520 de monede de aur și argint. Conform raportului din 25 aprilie 1908, dintre aceste monede: 1148 sunt „monede vechi de argint de marimi diferite și 372 sunt monede mici”.

Imperiul Otoman. Mehmed III: altun (1).

Ordinul Cavalerilor Teutoni. Em. nedet.: schilling (5).

Principatul Transilvaniei. Báthori Zsigmond: hármas garas 1597 (1). Bocs-

kai István: hármás garas 1606 (1). Báthori Gábor: hármás garas 1608 (1), 1609 (1), 1610 (1), 1611 (1).

Regatul Poloniei

- Coroana. Stefan Batory: trojaki 1582 (9). Zygmunt III Waza: szeląg 1588-1591-1592-1596-1600-1601-1616 (23); grosz 1605-1607-1609-1610-1612-1613 (9); trojaki 1588-1602-1618 (449).

- Lituania. Aleksander Jagiellończyk: pólgrosz 1495/1501 (2). Zygmunt I Jagiel-łończyk: pólgrosz 1509 (2), 1511 (1), 1512 (1), 1513 (1), 1517 (7), 1521 (2), 1522 (1). Zygmunt II August Jagiellończyk: pólgrosz 1546 (1), 1549 (3), 1553 (1), 1558 (1), 1559 (3), 1562 (1), 1563 (1), 1564 (1), 1565 (3). Stefan Batory: trojaki 1580-1586 (24). Zygmunt III Waza: szeląg 1614-1619 (71); grosz 1608 (2), 1610 (1); 1589-1598-1600 (60).

- Prusia. Zygmunt I Jagiellończyk: szeląg 1529 (1). Albrecht I. von Hohenzollern-Ansbach I.: szeląg 1530-1554 (4).

- Gdańsk. Zygmunt II August Jagiellończyk: szeląg 1546 (1); szóstaki 1596-1599 (16); ort 1609-1619 (70).

- Elbląg. Zygmunt I Jagiellończyk: szeląg 1531 (1), 1533 (3).

- Riga. Stefan Batory: trojaki 1584-1586 (17). Zygmunt III Waza: szeląg 1591-1607-1609-1615 (221); trojaki 1588-1600-1619 (146).

- Curlanda & Semigalia. Friedrich Kettler: szeląg 1600 (10).

- Incerta. Stefan Batory: szeląg 1578-1586 (21).

Regatul Spaniei

- Utrecht, episcopat. Felipe II de Habsburgo: bourgondische rijksdaalder 1568 (1).

Republica Provinciile Unite

- Gelderland: halve leeuwendaalder 1606 (1).

- Holland: leeuwendaalder 1617 (1).

- Zeeland: rijksdaalder 1602 (13), 1618 (2); leeuwendaalder 1616 (1), 1617 (1).

- Utrecht: leeuwendaalder 1616 (2), 1617 (1), 1618 (2), 1640 (1).

- Frisia: leeuwendaalder 1618 (14).

- Overijssel: leeuwendaalder 1616 (1).

Sfântul Imperiu romano-german

- Cleve, Jülich & Berg. Johann Wilhelm: schilling 1594 (1).

- Deventer. Matthias von Habsburg: florijn van 28 stuivers 1618 (24), 1619 (3).

- Hollstein, linia Gottorp. Johann Adolf: vierteltaler 1612 (1).

- Kampen. Matthias von Habsburg: florijn van 28 stuivers 1616 (1); arends-rijksdaalder 1618 (31).

- Magdeburg, oraș: groschen 1546 (1), 1616 (1).
 - Oldenburg-Jever. Anton Günther: 28 stüber 1640-1649/51 (1); vierteltaler f.a. (1).

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [230 piese].

Dispersat parțial [1290 monede și partea de jos a vasului de lut au fost restituite] (Fig.62-71).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, dos. 14, f. 55, 63, 70, 74, 90, 97*; ИИАК 1908, 39; ОИАК 1913, 251; Нудельман 1985, 114-116. Arcuş-Jantovan et al. 2019, 228-230.

25. Dimitrovca (raionul Bilhorod-Dnistrovski), județul Akkerman, 915 AR (sec. XV-XVI). În anul 1898 în satul Dimitrovca, județul Akkerman, au fost descoperite 915 monede de argint.

Imperiul Otoman. Em. nedet.: akçe sf. sec. XV - încep. sec. XVI (880).

Marele-cnezat Moscova și Vladimir sau Țaratul Rusiei. Ivan IV Vassilievich: kopeika 1533/47 sau 1547/84 (2).

Sfântul Imperiu romano german

- Saxonia. Em. nedet.: taleri (33).

Trimise la Comisia Imperială de Arheologie care le-a reținut.

Universitatea Sf. Vladimir, Kiev [33 taleri].

Societatea Imperială de Istorie și Preistorie, Odesa [54 akçe].

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [49 akçe].

Bibliografie: ОИАК 1901, 176; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 253; Сапожников, Кашуба 2021.

26. Dubăsarii Vechi (raionul Criuleni), 111 AR [cca 300 monede] (1492/98 – 1631?). În anul 1912 în satul Dubăsarii Vechi, județul Bender, copiii Anton S. Pisarenko și Andrei Kuciuk lucrând pământul au găsit 300 de monede de argint din secolele XVI-XVII, dintre care „4 sunt prezentate ca fiind de mărimea unei ruble rusești, iar 111 de mărime mică”. După mărturiile Mariei Andreevna Kuciuk, 3 monede au fost vândute în orașul Grigoriopol evreului Gherșu Sulimov Gherșcovici. Conform acestei situații create este demersul din 23 iulie, de a fi găsit persoana și întoarse monedele, iar cele rămase să fie apreciate în conformitate cu circulara din 2 februarie 1859 a Comisiei Arheologice Imperiale. Comisia restituie tezaurul de monede de argint, printre care poloneze, elvețiene și rusești, adică cele 111 monede care au fost clasificate ca fiind de mărime mică.

Regatul Poloniei

- Coroana. Jan Olbracht: pól grosz 1492/99 (4). Zygmunt III Waza: trzeciaki/ternary f.a. (2); szęlag 1613-1626 (14).

- Lituania. Zygmunt I Jagiellończyk: półgrosz 1507 (2). Zygmunt II August Jagiellończyk: półgrosz 1563 (1). Zygmunt III Waza: szęlag 1614-1627 (46).

- Riga. Zygmunt III Waza: szęlag 1616-1621 (21).

- Brandenburg-Prusia. Georg Wilhelm von Hohenzollern: solidus 1625-1628 (5).

Regatul Suediei

- Riga. Gustav II Adolf Vasa: solidus 1624-1631 (9).

Regatul Ungariei

- Świdnice. II. Lajos: félgaras f.a. (1).

Sfântul Imperiu romano german

- Austria – Ungaria. I. Ferdinánd Habsburg: denar 1560 (1). Miksa Habsburg: denar 1576 (1). Rudolf Habsburg: denar 1593 (1), 1600 (1).

- Austria – Incerta. Ferdinand II. Habsburg: kreuzer 1622 (1).

- Brieg [Silezia de Jos]. Johann Christian: groschen 1622 (1).

Dispersat parțial [au fost restituite 111 exemplare] (Fig. 30-31).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 164*; ОИАК 1916, 89, 108; АПСЗП 1982, 154; Нудельман 1985, 121. Arcuș-Jantovan et al. 2019, 228.

27. Echimăuți, (raionul Rezina); începutul sec. XIX. Fără precizări. Din zona vechii așezări Echimăuți provine un tezaur alcătuit din „bani turcești”. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1976, 131; Arcuș-Jantovan et al. 2019.

28. Glavan (raionul Arciz), 265 AR (1619 – 1640). În anul 1888 în satul Glavan, județul Akkerman, au fost descoperite 265 de monede de argint cu perioada de emisie 1619-1640. Monedele respective sunt restituite localnicului Ivan. St. Isirom de către Comisia Arheologică, deoarece conform raportului din 24 iunie 1888 nu prezintă interes. Dispersat (Fig. 52-53).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 6, d. 695, f. 16*; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 228.

29. Grinăuți, (raionul Ocnîța), 123 AR + 10 AV = 133 (1603/04 – 1664); [? monede]. În anul 1903, în satul Grinăuți, în timpul lucrărilor de câmp au fost descoperite de către A. Cebotari 133 de monede de aur și argint. Acestea au fost predate la Comisia Imperială de Arheologie. Potrivit lui A. Markov, din lipsă de interes numismatic, tezaurul a fost restituit celui care l-a găsit.

Regatul Franței

- Nevers & Rethel. Charles de Gonzague: florin f.a. (1).

Imperiul Otoman. Ahmed I: altın 1603/04 (1), 1608/09 (1).

Regatul Poloniei

- Incerta. Zygmunt III Waza: grosz, szóstaki, ort.

Regatul Suediei

- Incerta. Gustav II Adolf Vasa: nedeterminate.

Republica Provinciile Unite

- Gelderland: „halve daalder” uzat (1); “Daalder” 1640 (1), 1641 (1), 1642 (1), 1644 (2), 1646 (1), 1647 (2), 1649 (4), 1651 (1), uzat (1); „dukaat” 1643 (1).

- Holland: “Daalder” 1648 (1), 1651 (1), 1654 (1).

- Frisia de Vest, regiune: „Daalder” 1631 (2), 1647 (1), 1649 (1), 1650 (7); „dukaat” 1642 (1), 1643 (1).

- Utrecht: „halve daalder” 1628 (1), 1643 (1), 1647 (1), 148 91), 1449 (1); „dukaat” 1634 (1)].

Sfântul Imperiu romano-german

- Barby. Em. nedet.: groschen f.a. (1).

- Frankfurt am Main. Ferdinand III. von Habsburg: dukat 1639 (1).

- Kampen: „halve daalder” 1648 (9), 1649 (2), 1650 (2), 1652 (1), 16.. (1); „dukaat” f.a. (1).

- Münster, episcopat: halbtaler f.a. (1).

- Oldenburg-Jever. Anton Günther: 28 stüber 1640-1649/51 (1).

- Zwolle: „halve daalder” 1644 (2), 1646 (9), 1648 (3), 1649 (3), 1664 (1); „dukaat” f.a. (1)].

Dispersat [monedele au fost restituite].

Bibliografie: ОИАК 1906, 147, 206; Нудельман 1985, 103-104; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 233-234.

30. Horodiște (raionul Rezina), 3 AV+16 AR (1728-1787). În anul 1911, în satul Horodiște este atestat un tezaur din 19 monede de aur și argint din secolul al XVIII-lea. Acest tezaur a fost descoperit de către Gheorghii Malenkim și fiul său Manuil, în timp ce aceștia săpau în curtea lor o groapă pentru pivniță. Din cele 19 monede, au fost restituite descoperitorilor 2 monede de aur și 12 monede de argint, iar pentru ducatul olandez de aur (din 1777) și 4 monede de argint ei au primit de la Comisia Arheologică Imperială o recompensă de 12 ruble. Monede de aur: Republica Provinciile Unite - Utrecht: 2 piese, ducat, 1787; Olanda: 1 piesă, ducat de aur, 1777. Monede de argint: Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 1 piesă, kuruş 1764/1765; Abdülhamid I (1774-1789), 12 piese, kuruş (1); altmışlık 1776/1777 (1), 1780/1781 (2), 1781/1782 (1), 1782/1783 (1), 1783/1784 (4), 1784/1785 (1), 1785/1786 (1). Imperiul Rus: Petru II (1727-1730), 1 piesă, rublă din 1728; Anna Ioannovna (1730-1740), 2 piese, rublă din 1733 și din 1740. Muzeul de Stat Ermitaj (5); dispersate (14) (Fig. 22-24).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 1, d. 1158, partea I, f. 60; ОИАК 1914, 82, 101; Нудельман 1990, 234-235; Arcuş-Jantovan et al. 2019, 199; Arcuş-Jantovan 2022, 81.

31. Hotin (raionul Hotin), AE + Bi + AR = cca 7200 (sec. XVI – 1658). Tezaur alcătuit din cca 7200 de monede în greutate de 12 funți (aproximativ 5 kg), descoperit în 1898. Se estimează că peste 70% din monede erau solidus.

Regatul Poloniei

- Incerta. Zygmunt I Jagiełłończyk și Zygmunt III Waza: ?AE.

- Prusia. Albrecht I. von Hohenzollern-Ansbach I.: ?AR.

- Brandenburg-Prusia. Georg Wilhelm von Hohenzollern: solidus. Friedrich

Wilhelm von Hohenzollern: solidus.

Regatul Suediei

- Incerta. Gustav II Adolf Vasa: solidus. Kristina Augusta Vasa: solidus.

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Ungaria. Em. nedet. denar

Țara Românească. Radu Mihnea III: solidus, AE, 1658 (1).

Bibliografie: Огуї 2008, 113; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 232.

32. Hotin (raionul Hotin), 200?. Cu prilejul lucrărilor la mănăstire în anul 1913, un sătean a găsit un tezaur alcătuit din cca 200 de monede vechi care au fost date la un muzeu. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1990, 263; Пивоваров 2002, 214; Огуї 2008; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 288.

33. Ismail (raionul Ismail), 36 AR (1789/1807). În anul 1900, în ținutul Ismail au fost descoperite 36 de monede de argint, fiind ulterior restituite descoperitorului. Imperiul Otoman: Selim al III-lea (1789-1807).

Bibliografie: ОИАК 19026, 140; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 260-261; Arcuș-Jantovan 2022, 82.

34. Mereni (raionul Anenii Noi), 6 AV+95 AR (1691/1695-1760/1761). În 1913 țăranul A.S. Gherasim, lucrând pământul, a găsit un tezaur cu monede de argint și aur, dintre care Comisia Arheologică a primit 101 exemplare. Monede de aur: Imperiul Otoman: Ahmed III (1703-1730), 1 piesă, zer-i mahbub; Mahmud I (1730-1754), 1 piesă, zer-i mahbub; Imperiul Romano-german: Emden, 3 florini din secolul al XVII-lea. Monede de argint: Imperiul Otoman: Ahmed II (1691-1695), 1 piesă, kuruș; Mustafa II (1695-1703), 33 de piese, kuruș (14), yirmilik (19); Ahmed III (1703-1730), 42 de piese, zolta (14), yirmilik (27), onluk (1); Mahmud I (1730-1754), 12 piese, kuruși (3), yirmilik (8), onluk (1); Osman III (1754-1757), 1 piesă, onluk; Mustafa III (1757-1774), 5 piese, zolta (4), onluk (1). După Vîlcu: Mahmud II, 2 piese de aur zer-i mahbub, Ahmed II – 1 piesă zolota, Mustafa II – 14 piese de zolota și 19 piese de ½ zolota. Tezaurul este dispersat (monedele au fost restituite).

Bibliografie: Vîlcu 2009, 304-305; Нудельман 1990, 241; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 186; Arcuș-Jantovan 2022, 84.

35. Mitoc (raionul Orhei), 15 AV+608 AR (1757-1818). În anul 1909 locuitorul acestui sat Feodor Sinelinicov a prezentat conducerii guberniale 623 de monede de argint din anii 1707-1818. Din toate aceste monede Comisia Arheologică a preluat pentru colecția Muzeului Ermitaj un ducat olandez, 4 monede de argint turcești și austriece. Pentru piesele preluate descoperitorul a primit o recompensă de 5,50 ruble și i-au fost restituite celelalte monede. Acest tezaur era însoțit în dosarele arhivei de următoarele caracteristici: „2 dintre aceste monede erau mari de argint, o monedă era de dimensiunea unei ruble, altă monedă era mai mare, 595 de monede turcești de argint sunt mai mici ca kopeika de 5”. Acestea sunt clasificate în felul următor: „O monedă de argint din timpul domniei Ecaterinei II din 1765; 6 monede de argint austriece, 2 bătute în 1815, una în 1806, una în 1785, una în 1804 și una în 1818, pe fiecare figurând cifra 20; încă o moneda, la fel de argint, dar mai mică, din 1775, având cifra 10; 5 monede de aur, de mărimea unei copeici de 20, 4 din: 1757, 1770, 1758, 1777; 10 monede turcești de aur, de mărimea unei copeici de 5; 595 de monede turcești de argint, mai mici ca kopeika de 5”. Nudelman indică că au fost găsite 15 monede de aur și 613 de argint. Monede de aur: Republica Provinciile Unite – Holland: 2 piese, dukaat met de ridder 1757, 1770. Utrecht: 1 piesă, dukaat met de ridder 1758. Frisia de Vest: 1 piesă, dukaat met de ridder 1777. Imperiul Otoman: Selim III (1789-1807), $\frac{1}{4}$ țechin; Mahmud II (1801-1839), 8 piese, $\frac{1}{4}$ țechini (7), 1 țechin (1). Monede de argint: Imperiul Otoman: Mustafa IV (1808), 1 piesă, kuruș; Mahmud II (1808-1839), 604 piese, kuruș (1), altmişlik (1), yüzlük (1), 2 akçe (2), akçe și para neprecizate (599). Imperiul Rus: Ecaterina II (1762-1796), 1 piesă din 1765. Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană – Austria: Maria Theresia (1740-1780), 1 piesă de 10 kreuzer din 1775; Iosif II (1780-1790) 1 piesă de 20 kreuzer din 1785. Imperiul Austriei: Francisc I (1792-1835), 5 piese, 20 kreuzer din 1804 (1), 20 kreuzer din 1806 (1), 20 kreuzer din 1815 (2), 20 kreuzer din 1818 (1). În colecția Muzeului de Stat Ermitaj sunt cinci piese (Fig. 72-74).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 7, d. 14, f. 58-60, 72; Нудельман 1990, 258-259; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 239; Arcuș-Jantovan 2022, 85.

36. Moscovei (raionul Cahul), 5 AR + 1 AV [? monede]; obiecte (1566/74 – 1649/51). În anul 1905 în satul Moscovei, județul Ismail, a fost descoperit un tezaur, care a fost trimis Comisiei Imperiale Arheologice, dar care a fost restituit descoperitorului.

Vas de lut [distrus].

Imperiul Otoman. Selim II: altun (1).

Regatul Poloniei

- Coroana. Zygmunt III Waza: trojaki 1588 (1), 1595 (1), 1596 (1), 1597 (1).

Sfântul Imperiu romano german

- Oldenburg-Jever. Anton Günther: 28 stüber 1640-1649/51 (1).

Obiecte

- Podoabă: inel (1).

- Piese de cult: clopoței de cădelniță (10).

Dispersat.

Bibliografie: ОИАК 1908, 100, 123; Нудельман 1985, 128-129; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 144-145.

37. Nerușai (raionul Tatarbunar), 31 AR [? monede] (1622 – 1695/1703). Descoperite în anul 1885 de săteanul Kuzmenko. La Comisia Imperială de Arheologie au ajuns 31 de monede.

Imperiul Otoman. Mustafa II: zolota (10).

Regatul Poloniei

- Coroana. Zygmunt III Waza: ort 1622 (1), 1623 (1), 1624 (1).

- Gdańsk. Zygmunt III Waza: ort 1624 (1), 1626 (1), 1628 (1).

- Brandenburg-Prusia. Georg Wilhelm von Hohenzollern: reichsort 1626 (1), 1628 (1).

Republica Provinciile Unite

- Gelderland: leeuwendaalder 1633 (1), 1635 (1), 1695 (1).

- Frisia de Vest, regiune: leeuwendaalder 1691 (1).

- Utrecht: leeuwendaalder uzat (1).

- Frisia: leeuwendaalder 1610 (1).

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Ungaria. II. Mátyás Habsburg: denar 1618 (1).

- Emden. Ferdinand III. von Habsburg: 28 stüber 1624/57 (1).

- Kampen. Matthias von Habsburg: florijn van 28 stuivers 1618 (1).

- Kampen. leeuwendaalder 1686 (1).

- Köln, arhiepiscopat. Ferdinand von Bayern: taler 1637 (1).

- Oldenburg-Jever. Anton Günther: 28 stüber: 1640-1649/51 (1).

Dispersat.

Bibliografie: ОИАК 1885, XCVI; Нудельман 1990, 242-243; Vîlcu 2009, 300; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 180.

38. Nerușai (raionul Tatarbunar), 1 AE + 20 AR (1752 – 1772). În satul Nerușai din județul Ismail, Zinoviea Oleinic a descoperit în iulie 1898 un tezaur constituit din 21 de monede de argint și cupru. Dintre acestea, 2 monede de argint au fost

luate la Muzeul de Stat Ermitaj, iar celelealte au fost duse la Muzeul din Odesa.

Imperiul Otoman. Osman III.: onluk (1). Mustafa III: kuruş (2), altmışlık (15).

Imperiul Rusiei

- Moldova și Valahia. Ekaterina II Alekseevna: 1 para - 3 denghi 1772 (1).

Republica Ragusa: tallero rettorale vecchio 1752 (1), 1757 (1), 1762 (1).

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [2 monede].

Muzeul de Arheologie, Odesa [19 monede].

Bibliografie: ОИАК 1901, 63, 176; Нудельман 1990, 243; Vîlcu 2009, 309-310, nr. 23; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 194; Arcuș-Jantovan 2022, 85-86.

39. Noua Suliță (raionul Noua Suliță), 200 AR (sec. XV-XVI?). În anul 1894 a fost găsit un tezaur alcătuit din 200 de monede de argint. Tezaurul a fost adus în Cernăuți și vândut la diverse persoane. Marea parte din tezaur a fost trimisă în Frankfurt. Din tezaur sunt cunoscute doar 6 monede moldovenești de argint ale lui Ștefan al III-lea. Dispersat.

Bibliografie: Полевой 1956, 97; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 166.

40. Ordășei (raionul Telenești), AV ? (sec. ?). La 25 noiembrie 1908, președintele Comisiei Imperiale de Arheologie V.V. Latyshev a telegrafiat guvernatorului basarabean solicitându-i asistență la expedierea la Sankt Petersburg a unui tezaur cu monede de aur descoperit pe moșia Anastasiei Ivanova.

Dispersat (Fig. 58-59).

Bibliografie: ANRM, fond 6, op. 7, d. 14, f. 110-111; Нудельман 1985, 131; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 267.

41. Otaci (raionul Ocnîța), 15 AR + 70 AV (1474/1504 – 1648/87). La sfârșitul lunii iulie a anului 1902, țăranii Zavroțchii și G.Balamut din satul Otaci, lucrând într-o carieră de piatră, au găsit un tezaur, din componența căruia la Comisia Arheologică au ajuns 70 de monede venețiene, germane, spaniole, poloneze, turcești etc., de aur și argint.

Confederația Elvețiană

- Basel: dukat 1640 (1).

Imperiul Otoman. Mustafa I: AV (1). Mehmed IV: para (11); AV (1).

Regatul Danemarcei. Frederik III: dukat 1664 (1).

Regatul Poloniei

- Coroana. Zygmunt III Waza: póltoraki 1618 (1); trojaki 1591 (1), 1594 (1), 1596 (1).

Regatul Spaniei

- Incerta: Ferdando e Isabel: oro 1474-1504 (1).

Republica Provinciile Unite.

- Gelderland: dukaat met de ridder 1635 (1), 1637 (1), 1646 (1), 1648 (1), 1650 (1).

- Holland: dukaat met de ridder 1649 (1), 1654 (1).

- Frisia de Vest, regiune: dukaat met de ridder 1642 (1), 1649 (1).

- Utrecht: dukaat met de ridder 1603 (1), 1604 (2), 1645 (1), 1647 (1), 1649 (1), 1653 (1), 1665 (1).

- Frisia: dukaat met de ridder 1654 (1).

Republica Veneția. Pasquale Cicogna: zecchino 1585/95 (2). Marino Grimani: zecchino 1595/1605 (2). Antonio Priuli: zecchino 1618/23 (1). Francesco da Molin: zecchino 1646/55 (6). Carlo Contarini: zecchino 1655/56 (2). Giovanni Pesaro: zecchino 1658/59 (2). Domenico Contarini: zecchino 1659/75 (17).

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Tirol. Maximilian von Tirol: dukat postum 1619 (1).

- Bamberg. Melchior Otto von Salzburg: dukat 1647 (1).

- Frankfurt am Main. Ferdinand II. von Habsburg: dukat 1635 (1). Ferdinand III. von Habsburg: dukat 1640 (1), 1644 (1), 1656 (1).

- Kampen: dukat 1648 (1), 1649 (1), 1653 (1).

- Zwolle: dukat 1602 (1), 1649 (2), 1650 (1), 1654 (1).

- Incerta, (arhi)episcopat. Em. nedet.: dukat 1634 (1).

Universitatea Imperială „Sf. Vladimir”, Kiev.

Bibliografie: ОИАК 1904, 132, 161; Нудельман 1985, 102; Огуй 2008, 183; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 173.

42. Palanca (raionul Ștefan Vodă), 16 AR [? monede] (1505 – 1648/87?). În toamna anului 1902, în satul Palanca a fost găsit un tezaur cu monede de argint, din componența căruia S. Caimacan a trimis în anul 1903 Comisiei Arheologice 16 monede, dintre care 14 piese au fost restituite descoperitorului.

Imperiul Otoman. Selim I: akçe (2). Süleyman I: akçe (10). Mehmed IV: zolota (1).

Regatul Ungariei. II. Ulászló: denár 1505 (1), uzate (2).

Dispersat parțial [14 monede au fost restituite].

Comisia Imperială de Arheologie [păstrate 2 monede].

Bibliografie: ОИАК 1906, 147, 206; Нудельман 1985, 127-128; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 173-174.

43. Pârjolteni (raionul Călărași) 7 AV+320 AR (1588 – 1704/1730). În anul 1911, copiii țăranului din satul Pârjolteni Constantin Gheorghevi Beșelea, Maria și Vera, lucrând pământul din grădina țăranului Ivan Ivanovici Filippov au

descoperit 327 de monede. Trei monede de aur și 19 monede de argint au fost luate în Muzeul de Stat Ermitaj din Sankt Petersburg, pentru care descoperitorii vor primi o remunerare de 30/33 de ruble, iar restul le vor fi întoarse. Tezaurul a fost trimis către Comisia Imperială de Arheologică, însă, conform unei informații din 23 februarie 1912, 28 de monede s-au pierdut în timp. În momentul când au fost întoarse s-au menționat următoarele date privind componența monedelor rămase în tezaur: „4 monede mici de aur, 110 monede de argint de mărimea unei ruble, 12 monede de argint de mărimea a 50 copeici și 151 de monede de argint de mărimea a 15 copeici; în total 277 de piese”. Imperiul Otoman: Mustafa II (1695-1703), 61 de piese, yarım zolota (11), zolota (49), altın (1); Ahmed III (1703-1730), 27 de piese, zolota (25), altın (2). Regatul Poloniei: Zygmunt III Waza (1587-1632), 153 de piese, ort (2)- 1623, 1624; póltoraki (151)- 1616/1627. Regatul Spaniei: Felipe IV (1621-1665), 1 piesă, bourgondische rijksdaalder, 1633. Regatul Suediei: Karl XI (1660-1697), 1 piesă, skilling 1684. Republica Provinciile Unite: Holland, 2 piese, leeuwendaalder 1663 (1), 166. (1); Utrecht, 2 piese, leeuwendaalder 1639 (1); dukaat 1704 (1). Republica Veneția: Marcantonio Giustinian (1619-1688), 1 piesă, zecchino 1684/1688 (1); Francesco Morosini, (1688-1694), 1 piesă, zecchino 1688/1694 (1). Sfântul Imperiu Romano German: Deventer, 2 piese, florijn van 28 stuivers 15. (1), 1618 (1); Emden, 32 de piese, 28 Stüver 1624/1657 (32); Kampen, 6 piese, daalder; Oldenburg-Jever, 31 de piese, 28 Stüver 1640-1649/1651; Zwolle, 6 piese, halve daalder 1652 (1), florijn - 4, 1588 (1), 1619 (1); dukaat 1637 (1) (Fig. 17-21).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 1, d. 1158, partea I, f. 106 (30 ruble), f. 132 (33 ruble)*; ОИАК 1914, 82, 101; Нудельман 1985, 50; Нудельман 1990, 246-247; Vîlcu 2009, 301-302; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 180-181.

44. Râșcova (raionul Criuleni), 160 AR [cca 200 de monede] (1509 – 1608?). În toamna anului 1882, în satul Râșcova, Ivan Cebotar, Vasile Cebotar și Vasilii Sadovic, lucrând pământul lui Andrei Șerban, au găsit un tezaur cu aproximativ 200 de monede de argint, dintre care la Comisia Arheologică Imperială în anul 1883 au ajuns 160 de monede.

Regatul Poloniei [Coroana. Lituania. Prusia].

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Ungaria. Em. nedet.

„False datate cu anul 1509 și 1608”. Dispersat.

Bibliografie: Нудельман 1985, 118-119; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 273.

45. Redi-Cereșnovăț (raionul Soroca), 4256 AE + 181 AR (1584/98 – 1618?). Acest tezaur este descoperit în anul 1897, în satul Redi-Cereșnovăț, fiind constituit

din 4437 de monede din secolele XVI-XVII. Dintre aceste monede 181 sunt monede de argint și 4256 sunt monede de cupru, printre care rusești, poloneze, saxone, dintre care 10 monede de argint sunt luate în Universtarea Imperială „Sf. Vladimir” din Kiev, iar celelalte sunt restituite.

Comisia Imperială de Arheologie a primit 4437 de monede, dintre care 181 din argint și 4256 din bronz.

Regatul Poloniei. Stefan Batory și Zygmunt III Waza: szeląg, grosz, póltoraki, trojaki, szóstaki, ort.

Republica Provinciile Unite

- Incerta: „daalder” 1597 (1), 1617 (1), 1618 (1).

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Ungaria. Rudolf Habsburg: ½ tallér 1604 (1); tallér 1600 (1), 1604 (2). II. Mátyás Habsburg: denar 1615 (4).

- Deventer: „daalder” 1618 (2).

- Saxonia, linia Albertină. August von Sachsen: taler 1564 (1).

Țaratul Rusiei. Fedor I Ivanovich: denga (1). Boris Fedorovich: kopeika (2).

Universitatea Imperială „Sf. Vladimir”, Kiev [½ talér (1) și taler (9)].

Dispersat parțial [monedele au fost restituite].

Bibliografie: ОИАК 1900, 166-167; Нудельман 1985, 106; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 226.

46. Reni (raionul Reni), 800 AV (1825 – 1853). În anul 1901 în orașul Reni din județul Ismail este atestat un tezaur de 800 de monede, poluimperiali de aur ce au perioada de emisie 1828-1853. Monedele sunt găsite în grădina locuitorului Botezatu, dar nu au fost prezentate Comisiei Arheologice. I. Grigoruță, cel care a găsit acest tezaur pe pământul lui Botezatu, a fost dat în judecată de către acesta ca să-i dea 4500 de ruble.

Imperiul Rusiei. Nikolai I Pavlovich Romanov: „polimperial” (800). Dispersat.

Bibliografie: ОИАК 1903, 129, 162. Нудельман 1990, 259; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 289-290; Arcuș-Jantovan 2022, 89.

47. Sărata (raionul Sărata), 41 AR. În anul 1899 I. Țimler a descoperit un tezaur cu monede. Din componența acestui tezaur 6 exemplare au ajuns la Muzeul de Stat Ermitaj din Sankt Petresburg, 34 de exemplare sunt preluate de către Societatea de Istorie și Preistorie din Odesa, iar o piesă este întoarsă. Imperiul Otoman: Mahmud al II-lea (1808-1839), 41 de piese de argint, 1810/1811 (5), 1811/1812 (4), 1812/1813 (8), 1813/1814 (5), 1814/1815 (7), 1815/1816 (3), 1816/1817 (7), 1817/1818 (2).

Bibliografie: ОИАК 1902a, 153; Нудельман 1990, 259; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 212-213.

48. Sărata-Răzeși (raionul Leova), 13 AR (1510-1589). Acest tezaur monetar a fost descoperit în mai 1910 de Gheorghe C. Bostan, locuitorul comunei Sărata-Răzeși, județul Ismail. Monedele au fost clasificate ca: „8 monede mari de argint, dintre care 5 din secolul al XVI-lea, și 5 monede mici de argint din același secol”; împreună cu acest tezaur monetar s-au mai descoperit un inel, o cataramă și 3 plăci de argint, fragmente ale unui vas de lut și o sapă de fier. Comisia Arheologică a luat pentru colecția sa 4 taleri, inelul, catarama, cele 3 plăci și sapa de fier, precum și fragmente din vasul de lut, pentru care a oferit ca recompensă 10 ruble. Celelalte monede sunt restituite lui Gheorghe C. Bostan: „4 monede mari și 5 monede mici”.

Confederația Elvețiană

- St. Gallen: taler 1587 (1).

Regatul Poloniei

- Lituania. Zygmunt I Jagiellończyk: pól grosz 1510 (1). Zygmunt II August Jagiel-lończyk: pól grosz 1547 (2), 1560 (1), 1563 (1).

Regatul Spaniei

- Holland, comitat. Felipe II de Habsburgo: leeuwendaalder 1577 (1).

- Utrecht, episcopat. Felipe II de Habsburgo: bourgondische rijksdaalder 1567 (1).

Republica Provinciile Unite

- Frisia: „daalder” 1586 (1).

- Overijssel: bourgondische kruisrijksdaalder 1584 (1).

Sfântul Imperiu romano german

- Berg. Wilhelm IV: „daalder” 1577 (1).

- Braunschweig-Callenberg. Erich II.: taler 1572 (1).

- Braunschweig-Wolfenbüttel. Julius: lichttaler 1570 (1).

- Deventer, Kampen & Zwolle. Rudolf II. von Habsburg: arendsrijksdaalder 1596 (1).

- Goslar: brilentaler 1589 (1).

Obiecte

- Podoabă: inel (1).

- Piese vestimentare: cataramă (1), plăcuțe (3).

- Sapă de fier (1).

Muzeul de Stat Ermitaj, Sankt Petersburg [taler (1)].

Muzeul din Cherson [obiectele].

Dispersat parțial [restul monedelor au fost restituite] (Fig. 79-81).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 167-168*; ОИАК 1913, 251; Нудельман 1985, 100; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 82-83.

49. Sculeni (raionul Ungheni), AV ? (sec. ?). Descoperire din anul 1908 la 4 km de localitate. Dispersat.

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 41*; Нудельман 1985, 131; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 276.

50. Sinești (raionul Ungheni), 4 AV+82 AR (1762-1776/1777). În anul 1913 țăranul G.I. Vârlan, în timpul când lucra pământul, a găsit un tezaur cu monede. Acest tezaur a fost parțial împărțit între locuitori. Poliția a reușit să găsească 86 de monede. Dintre aceste monede, 5 taleri și 16 monede turcești au fost luate la Muzeul Ermitaj, iar restul au fost restituite. Din totalul monedelor, 4 monede erau olandeze, 4 erau austriece, 2 taleri erau din Republica Ragusa și 76 de monede turcești de argint din timpul lui Mustafa III și Abdülhamid I. După A. Nudelman: Monede de aur: Republica Provinciile Unite: Olanda – 2 piese, dukaat met de ridder 1762, 1763. Utrecht, 2 piese, dukaat met de ridder, 1769. Monede de argint: Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană - Austria: Maria Theresia (1740-1780), 7 piese, taler, 1765 (2), 1766 (2), 1768 (3). Republica Ragusa: 2 piese, tallero rettorale nuovo 1766, 1772. Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), 47 de piese, altmışlık (27); kuruş (10); yirmilik (10); Abdülhamid I (1774-1789), 26 de piese, altmışlık (4), kuruş (16), yirmilik (6).

Bibliografie: ОИАК 1918, 248; Нудельман 1990, 248-249; Vîlcu 2009, 311; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 192; Arcuș-Jantovan 2022, 91.

51. Slobozia-Șirăuți (raionul Briceni), 30?. În primăvara anului 1901 în satul Slobozia-Șirăuți, țărani I. Zorica și N. Muntean lucrând pământul, au găsit un tezaur din 30 de monede vechi (medievale?).

Bibliografie: Фабрициус 1951, 19.

52. Soroca (raionul Soroca), 27 AR (cca 1378/1419). În orașul Soroca în anul 1895 au fost descoperite 27 de monede din secolele XIV-XV, care reprezintă niște groși de argint emisi de Vaclav IV (1378-1419). Tezaurul a fost găsit de V. Stratan în grădina sa. Acesta a fost transmis Comitetului de Statistică al Basarabiei.

Regatul Boemiei. Václav IV Lucemburský: pražské groše (27).

Trimise la Comitetul de Statistică al guberniei Basarabia. Dispersat.

Bibliografie: ОИАК 1897, 53, 178-179; Полевой 1956, 99; Нудельман 1985, 92, 99, 122; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 57.

53. Soroca (județ ?), 85 (AV+AG) (sec. XV-XVII) În anul 1902 în județul Soroca este descoperit un tezaur care este constituit din 85 de monede de aur și argint din secolele XV-XVII. Dintre aceste monede: 70 sunt de aur și 15 sunt de argint,

fiind emisiuni venețiene, spaniole, poloneze, turcești ș.a., care au fost expediate Muzeului din Kiev.

Bibliografie: ОИАК 1904, 160.

54. Stroești (Строїнці, raionul Noua Suliță), 45 (AR+?). Din informațiile oferite de Dumitraki Grigorci, pe 30 mai 1828, locuitorii Ivan Krivițkii și Grițko Tarnovsikii (Tarnovițkii?) au găsit un tezaur alcătuit din cca 45 monede vechi, o parte din ele fiind din argint. Dispersat.

Bibliografie: Пивоваров 2002, 214; Огуй 2008, 120-121; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 277.

55. Șercani², (raionul Orhei), 14 AR + 21 AV [? monede] (1719 – 1788). În anul 1913 este descoperit un tezaur în satul Șercani, care este constituit din 35 de monede de aur și argint din secolul al XVIII-lea. La data de 25 octombrie lui A. Nestorov Donțov îi sunt restituite 14 monede rusești de argint și 21 de monede de aur din secolul la XVIII-lea, din lipsă de interes numismatic. Monedele rusești fiind datate cu perioada 1719-1752, iar din celelalte 21 de monede sunt: 19 ducăți olandezi din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o monedă ungară din 1784 și o monedă din timpul Mariei Thereza din 1742.

Imperiul Rusiei. Pyotr I Alekseyevich Romanov: rubla 1719 (1), 1720 (1). Pyotr II Alekseyevich Romanov: rubla 1728 (1). Anna Ivanovna Romanov: rubla 1732 (1), 1733 (1), 1736 (1), 1737 (1), 1740 (1). Elisabetha Petrovna Romanov: rubla 1746 (1), 1747 (1), 1750 (1), 1751 (1), 1752 (2).

Republica Provinciile Unite

- Gelderland: dukaat met de ridder 1762 (1).

- Holland: dukaat met de ridder 1750 (2), 1752 (1), 1753 (1), 1757 (1), 1761 (1), 1769 (1), 1770 (1), 1771 (1), 1772 (1), 1776 (1), 1777 (1), 1781 (1), 1783 (1).

- Zeeland: dukaat met de ridder 1762 (1).

- Utrecht: dukaat met de ridder 1768 (1), 1786 (1), 1788 (1).

Sfântul Imperiu romano-german

- Austria – Ungaria. II. József Habsburg-Lotharingiai: kettős aranyforint 1784 (1).

- Austria – Incertă. Maria Theresia von Habsburg: dukat 1742 (1).

² A. Nudelman a admis o eroare cu privire la acest tezaur, fiindcă îl localizează în satul Șolcani (raionul Soroca). În dosarele din arhivă este indicat satul „Șorcani”, respectiv acesta poate fi doar satul Șercani, dar nu satul Șolcani. În același timp, Zamfir Arbore indică în „Dicționarul geografic al Basarabiei” satul „Șarcani” și precizează că la momentul respectiv acesta este ortografiat ca „Șercani”.

Dispersat [la 25 octombrie monedele au fost restituite] (Fig. 41).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 1, d. 1158, partea a II-a, f. 231*; ОИАК 1918, 205, 249; Нудельман 1990, 254; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 279; Arcuș-Jantovan 2022, 91.

56. Turlaki (raionul Bilhorod-Dnistrovski), 10? (secolele XVII-XVIII). În anul 1900, în satul Turlaki este atestat un tezaur cu monede de argint din secolele XVII-XVIII, numărul exact al monedelor nefiind cunoscut. În raportul Comisiei Arheologice menționându-se că sunt aproape 10 și că sunt monede din sud-estul Europei, turcești și rusești. Imperiul Rus, Imperiul Otoman: 10 (?) piese. Din aceste monede 7 sunt întoarse celui care le-a găsit, iar restul sunt date Comisiei.

Bibliografie: ОИАК 19026, 140; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 282.

57. Tuzla (raionul Tatarbuniar), 19 AR (1757/1758-1767). În anul 1910, locuitorului localității Tuzla Constantin N. Lupalenko îi sunt întoarse de către Comisia Arheologică 19 monede de argint pe care acesta le-a descoperit, așa cum nu prezintă interes numismatic. Imperiul Otoman: Mustafa III (1757-1774), kuruş 1759/1760-1761/1762, 1763/1764, 1764/65 (10); altmışlık 1765/66 - 1768/1769 (1). Republica Ragusa: tallero rettorale nuovo 1762 (1), 1767 (1) (Fig. 77-78).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 7, d. 14, f. 131*; Нудельман 1990, 251-252; Vîlcu 2009, 306. Arcuș-Jantovan et al. 2019, 237; Arcuș-Jantovan 2022, 96.

58. Valea Mare (raionul Ungheni), 96 AR+3 AV (sec. XVIII). În anul 1913, în satul Valea Mare sunt descoperite 99 de monede de aur și argint din secolul al XVI-II-lea. Aceste monede au fost găsite de către țăranul Alexandru Gherasim, dar i-au fost rîntoarse. Imperiul Otoman: 96 piese de argint, emitent neprecizat. Sfântul Imperiu Romano-German: Emden – 3 piese de aur, florini. Dispersat (Fig. 47-48).

Bibliografie: ANRM, *f. 6, i. 1, d. 1158, p. II, f. 210*; ОИАК 1918, 249; Vîlcu 2009, 320 (cei 3 florini sunt menționați ca fiind de argint); Arcuș-Jantovan et al. 2019, 287; Arcuș-Jantovan 2022, 99-100.

59. Vâșcăuți (raionul Orhei), 39 AR (1587 – 1627?) [39? monede]. În anul 1903, în satul Vâșcăuți, țăranul Gheorghe Andronic a găsit în via sa un tezaur, din componența căruia la Comisia Arheologică ar fi ajuns 39 de monede de argint poloneze, din timpul lui Sigismund III Vasa (1587-1632). Potrivit lui A. Markov, din lipsă de interes numismatic, tezaurul a fost restituit țăranului. Dispersat.

Regatul Poloniei

- Incerta: monede de argint „din timpul lui *Sigismund III Waza*”.

Bibliografie: ОИАК 1906, 147, № 206; Нудельман 1976, 117; Arcuș-Jantovan et al. 2019, 284.

EPOCA MEDIEVALĂ Descoperiri izolate

58. Basarabia (?), 142?. Din anul 1888 se păstrează și un raport din 2 aprilie, prin care se întorc 142 de monede care nu prezintă interes numismatic (antice?, medievale? moderne?).

Bibliografie: ANRM, fond 6, inv. 6, d. 695, f. 8.

59. Basarabia (?), 336?. Pe data de 24 septembrie 1903 muzeului din gubernia Basarabia îi sunt transmise 336 de monede vechi (?).

Bibliografie: Нудельман 1985, 146.

60. Basarabia (?), 14 (3AR+11?). În raportul Societății Istorico-Arheologice s-au inclus datele generale privitor la descoperirile numismatice ce au ajuns la societate din anul 1914: 4 monede străine (?), 7 monede (?), 1 monedă mare de argint poloneză din timpul lui Sigismund III (sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII), 2 monede mici de argint turcești.

Bibliografie: Нудельман 1985, 147.

61. Basarabia (?), 20?+2 AR (sec. XV-XVI). Timpul, locul și circumstanțele descoperirii nu sunt cunoscute. Sunt atestate 20 de monede moldovenești din sec. XV-XVI (Alexandru I (1400-1432), Iliș I și Ștefan II (1435-1442), Ștefan III (1457-1504), Alexandru IV Lăpușeanu (1552-1561, 1564-1568). Timpul, locul și circumstanțele descoperirii la fel nu sunt cunoscute, dar sunt atestați 2 groși de argint din timpul lui Petru I Mușat (1373-1392).

Bibliografie: Нудельман 1985, 155.

62. Bilhorod-Dniestrovski (raionul Bilhorod-Dniestrovski), 2 AR (1587-1632) în anul 1887 la Comisia Arheologică au fost aduse 2 monede de argint poloneze din timpul lui Sigismund III Vasa (1587-1632), găsite în județul Bender.

Bibliografie: Нудельман 1985, 152.

63. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dniestrovski), 1? (1451-1481). În timpul săpăturilor din anul 1900 efectuate în Akkerman a fost găsită o monedă otomană emisă de sultanul Muhammed II (1451-1481).

Bibliografie: Полевой 1956, 101.

6. Bilhorod-Dnestrovski (raionul Bilhorod-Dniestrovski), ? (sec. XIV-XVI). În timpul săpăturilor din anul 1912 efectuate în Akkerman au fost găsite monede din

timpul domnitorilor Petru I Mușat, Alexandru I și Ștefan al III-lea; o monedă a lui Abu-Said (1316-1335); monede otomane din secolul XV, emise de Muhammed II (1451-1481), Baiazid II (1481-1512), o monedă din secolul XV din Azerbaidjan și o monedă din secolul XV din Astrahan.

Bibliografie: Полевой 1956, 101.

65. Chișinău, 1 AE (1771). În anul 1909 un locuitor a găsit o monedă „foarte bine păstrată”. Imperiul Rus: 1 piesă, rublă de cupru din 1771.

Bibliografie: Нудельман 1990, 240

66. Cișmea (raionul Orhei), 1 AV (sec. XV). În anul 1900 a fost descoperit un ducat de aur din secolul al XV-lea emisă de ducele Francesco Visconti, care a fost luat de Societatea de Istorie și Preistorie a Odesei.

Bibliografie: Корожицкая 2004, 55.

67. Ismail (raionul Ismail), 1 AV (1589). În anul 1888 în județul Ismail este descoperită o monedă de aur din timpul lui Rudolf II, datată cu anul 1589. A găsit-o localnicul Mihai Spiridonovici, pe data de 9 iunie 1888, pe malul Dunărei, lângă cetate. Pentru această monedă oferindu-i-se ca recompensă 1,50 ruble (Fig. 54-56).

Bibliografie: ANRM, *fond 6, inv. 6, d. 695, f. 26, 31.*

68. Slobozia-Hodorogea (raionul Orhei), 1 AE (sec. XII). Descoperirea este din anul 1882 (?), din satul Slobozia-Hodorogea. În acest an, localnicul F. Druguș a trimis Comisiei Arheologice o monedă de cupru din secolul XII, de o calitate foarte rea, din care cauză și i-a fost întoarsă.

Bibliografie: Нудельман 1985, 82.

69. Tuzara (raionul Călărași), 1 AR (sec. XVI). În anul 1897, în satul Tuzara, județul Orhei, este descoperită o moneda turcească de argint a sultanului Mustafa, din secolul al XVIII-lea, care însa este restituita.

Bibliografie: ОИАК 1900, 166-167.

70. Vâlcov (raionul Ismail), 1? (527-565). A.A. Nudelman și V.V. Kropotkin menționează un follis al lui Iustinian I (527-565) descoperit până la 1890 în satul Vâlcov.

Bibliografie: Кротопкин 1962, 35; Нудельман 1985, 173.

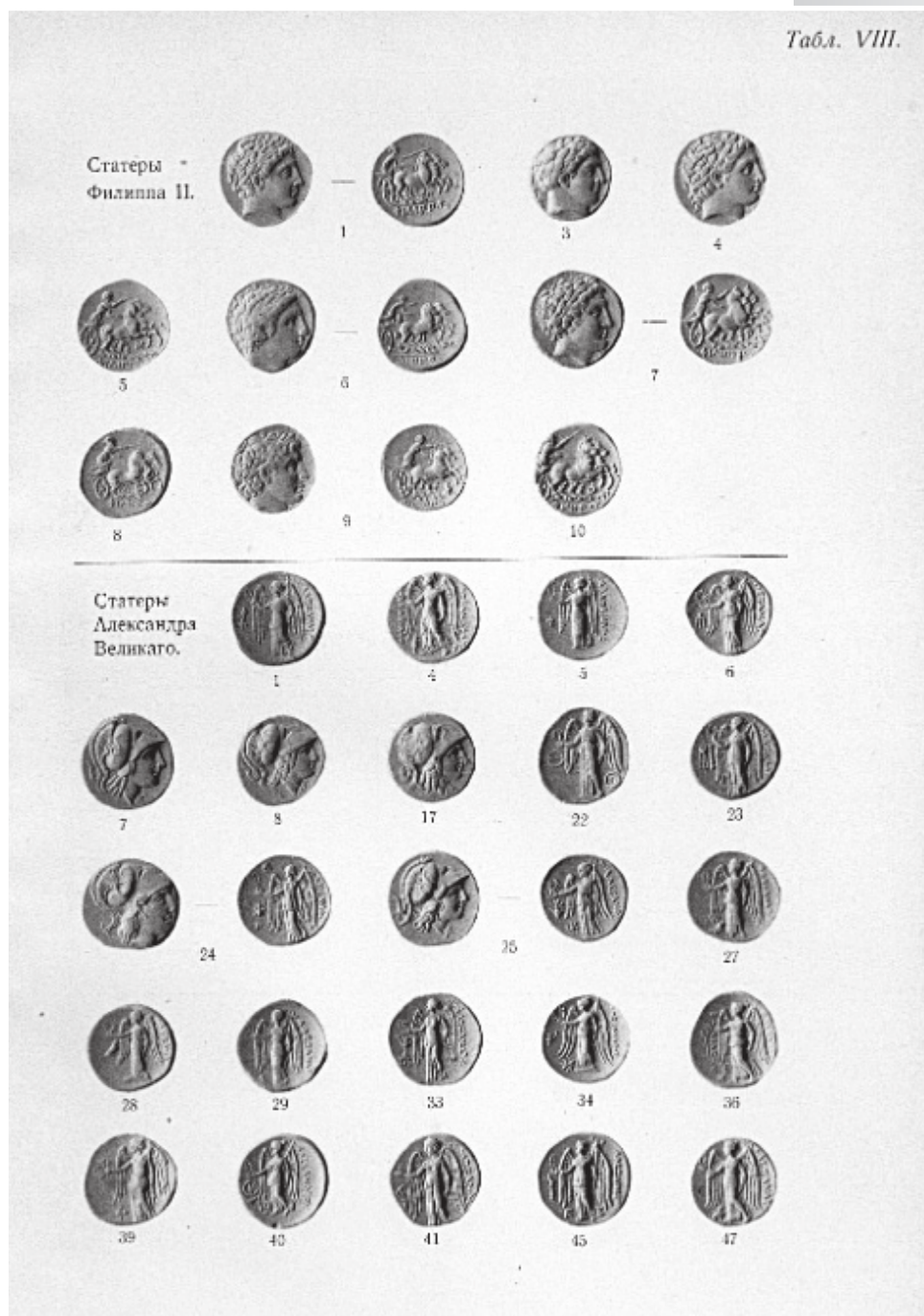

Fig. 1. Monede din tezaurul descoperit în 1895 în satul Anadol, jud. Ismail (după Придик 1902).

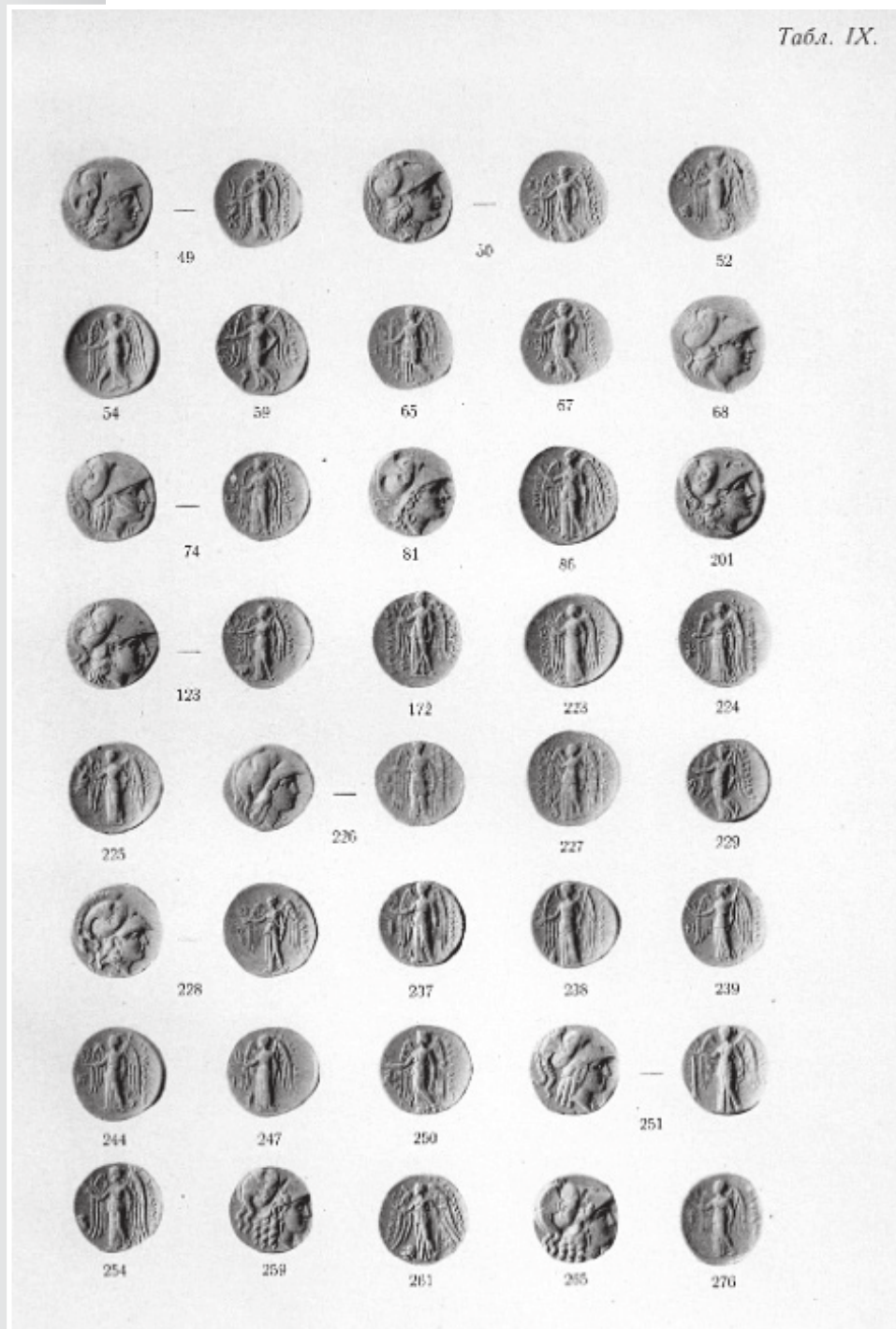

Fig. 2. Monede din tezaurul descoperit în 1895 în satul Anadol, jud. Ismail (după Придик 1902).

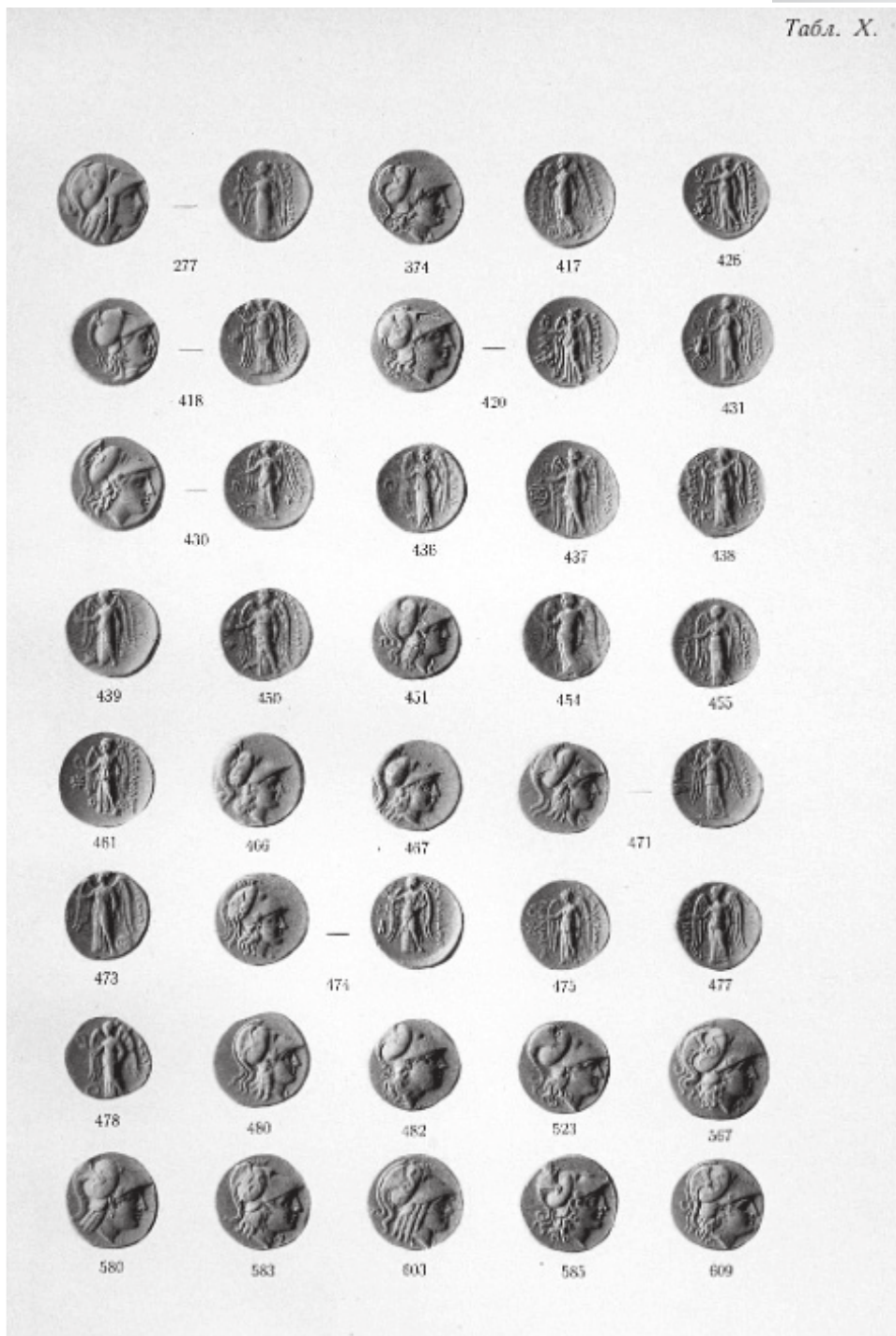

Fig. 3. Monede din tezaurul descoperit în 1895 în satul Anadol, jud. Ismail (după Придик 1902).

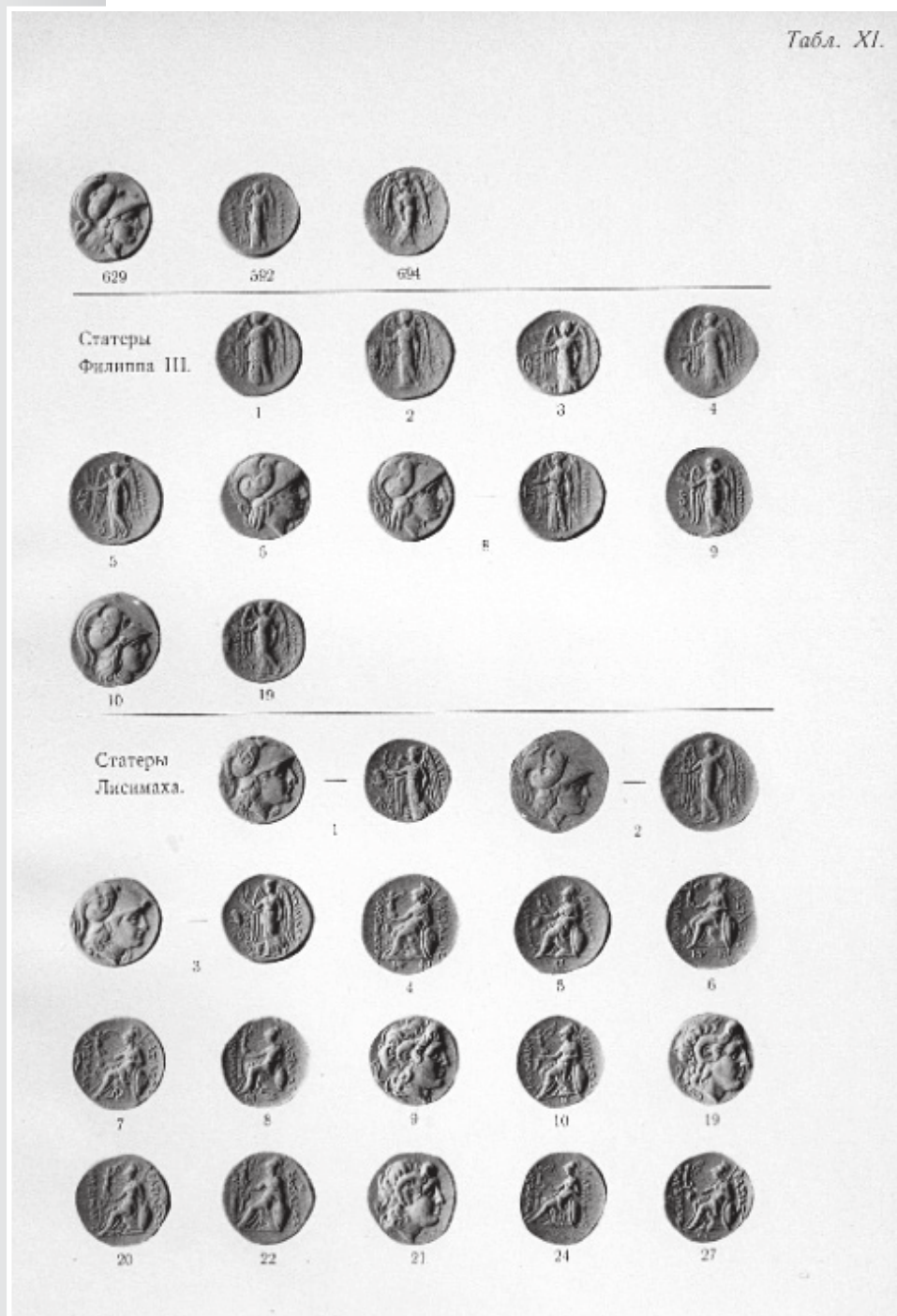

Fig. 4. Monede din tezaurul descoperit în 1895 în satul Anadol, jud. Ismail (după Придик 1902).

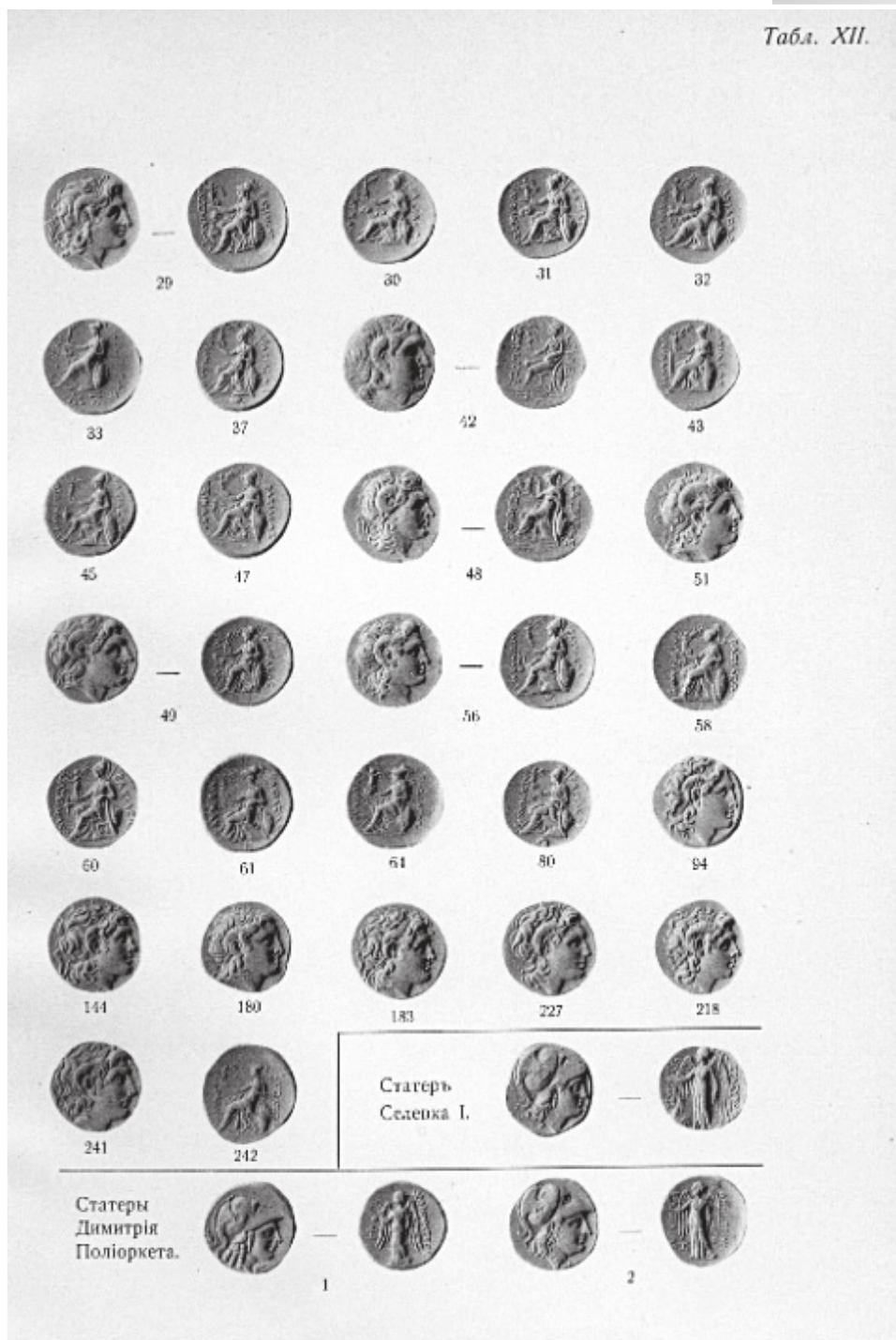

Fig. 5. Monede din tezaurul descoperit în 1895 în satul Anadol, jud. Ismail (după Придик 1902).

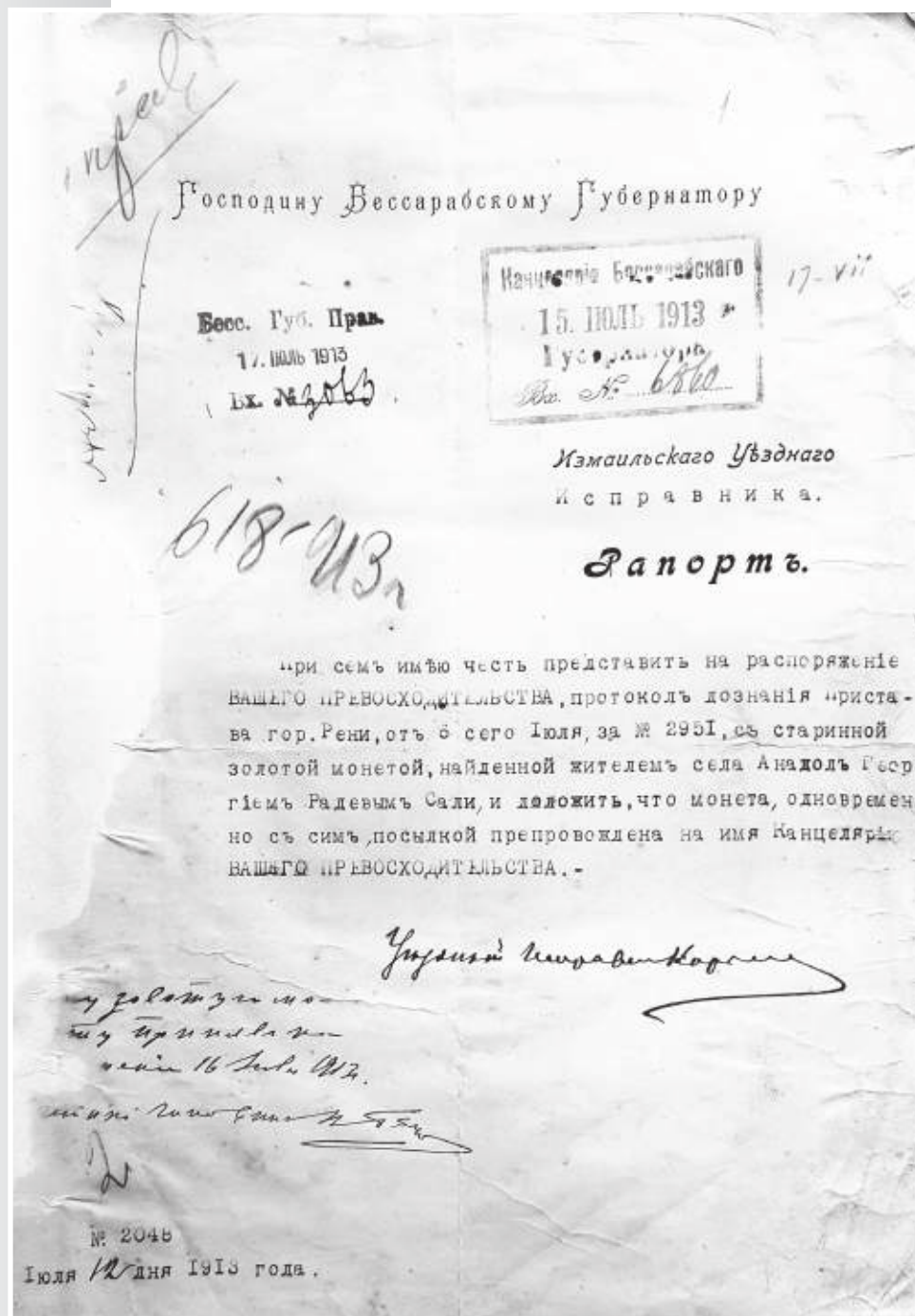

Fig. 6. Raport despre descoperirea unei monede din aur în satul Anadol (1913).

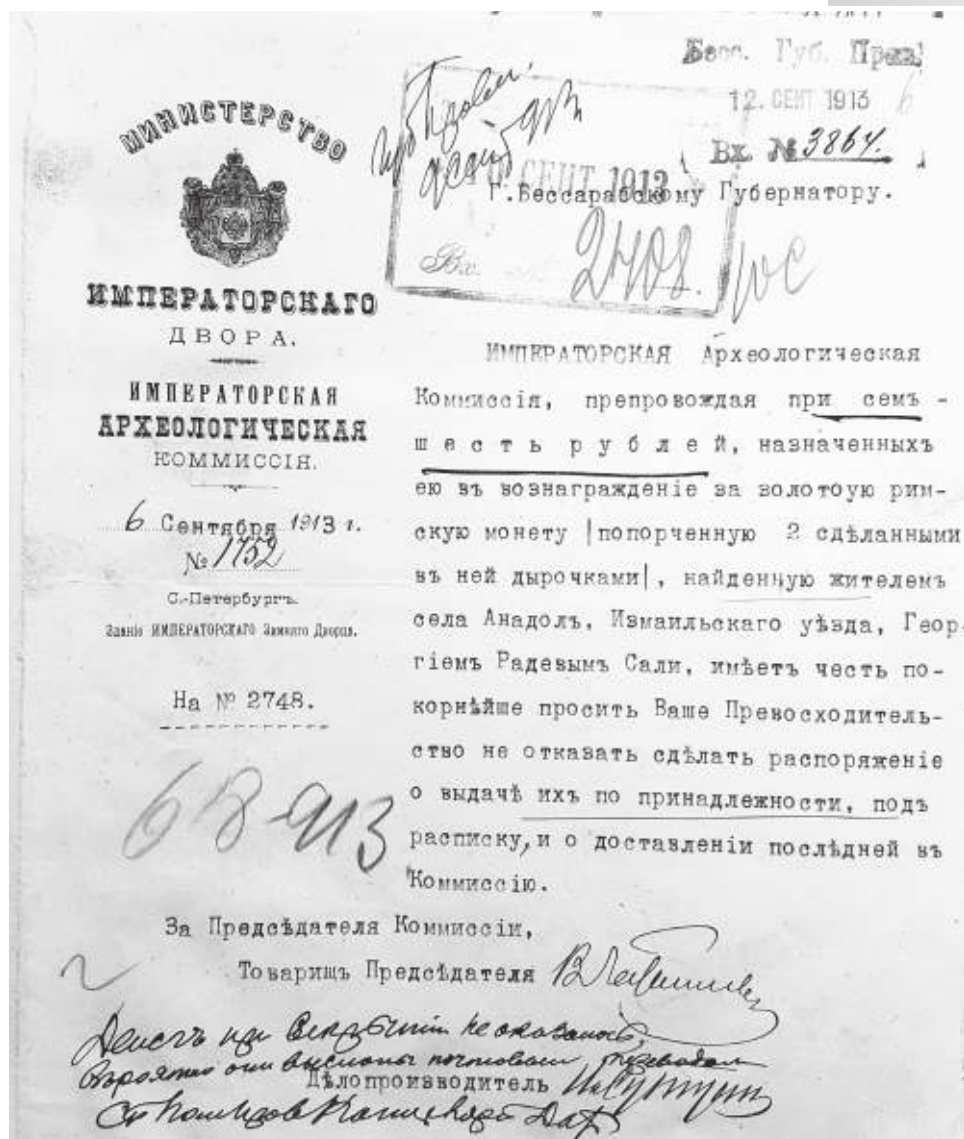

Fig. 7. Înștiințare despre achitarea recompensei pentru moneda descoperită în satul Anadol (1913).

Fig. 8. Chitanțe despre achitarea recompensei pentru moneda descoperită în satul Anadol (1913).

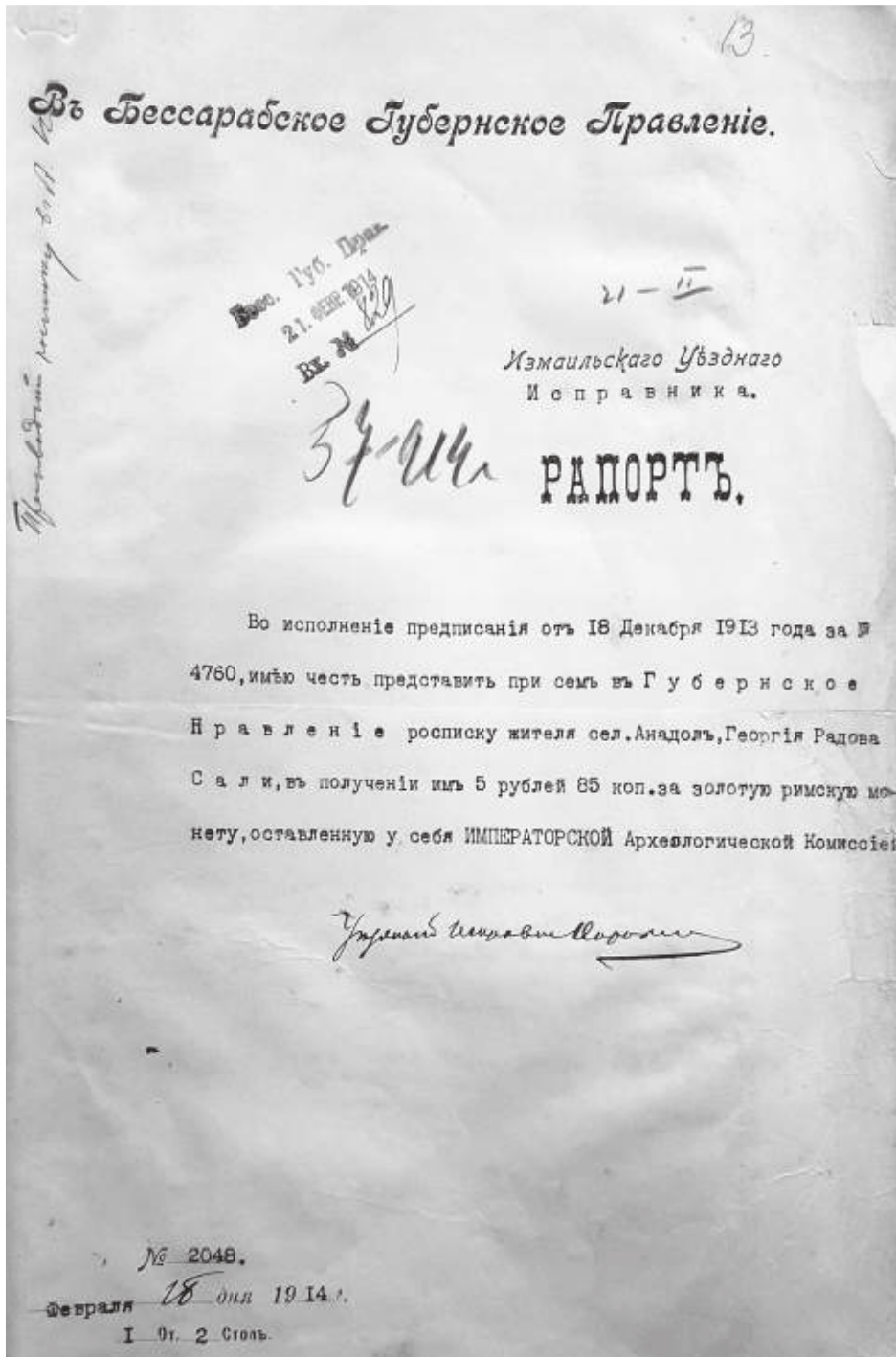

Fig. 9. Raport despre achitarea recompensei pentru moneda descoperită în satul Anadol (1913).

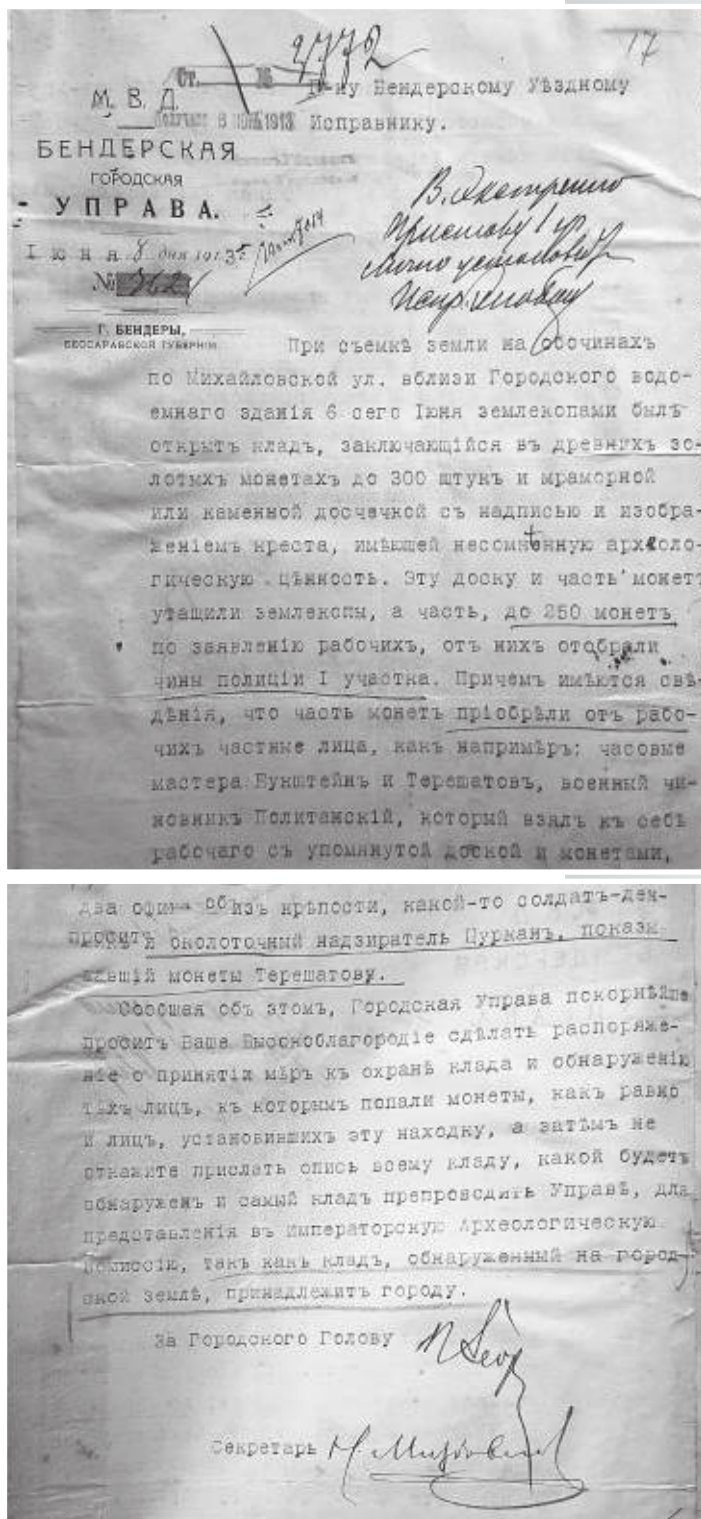

Fig. 11. Informație despre descoperirea de monede și a unei plăci de marmură în orașul Bender (1913).

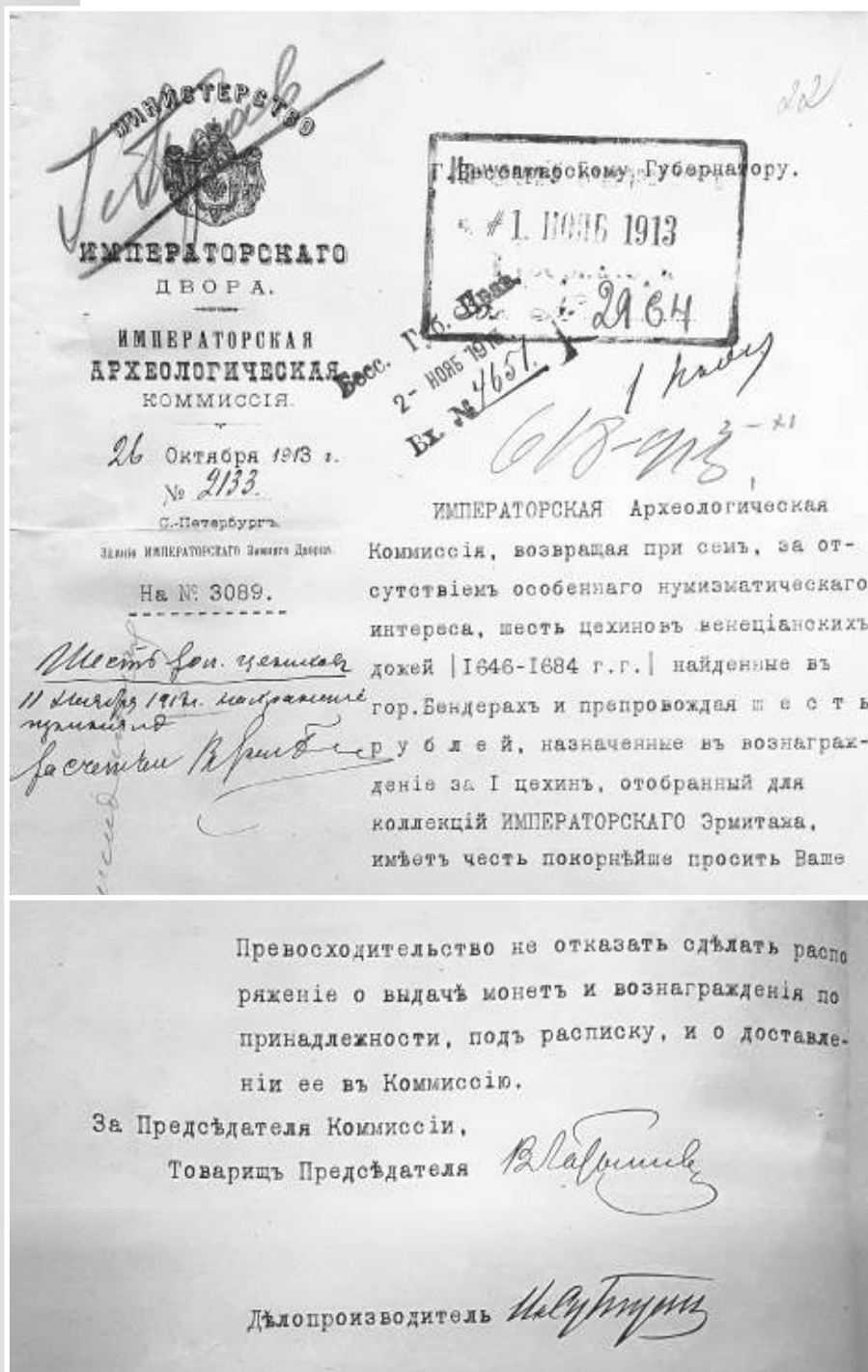

Fig. 12. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în oraşul Bender (1913).

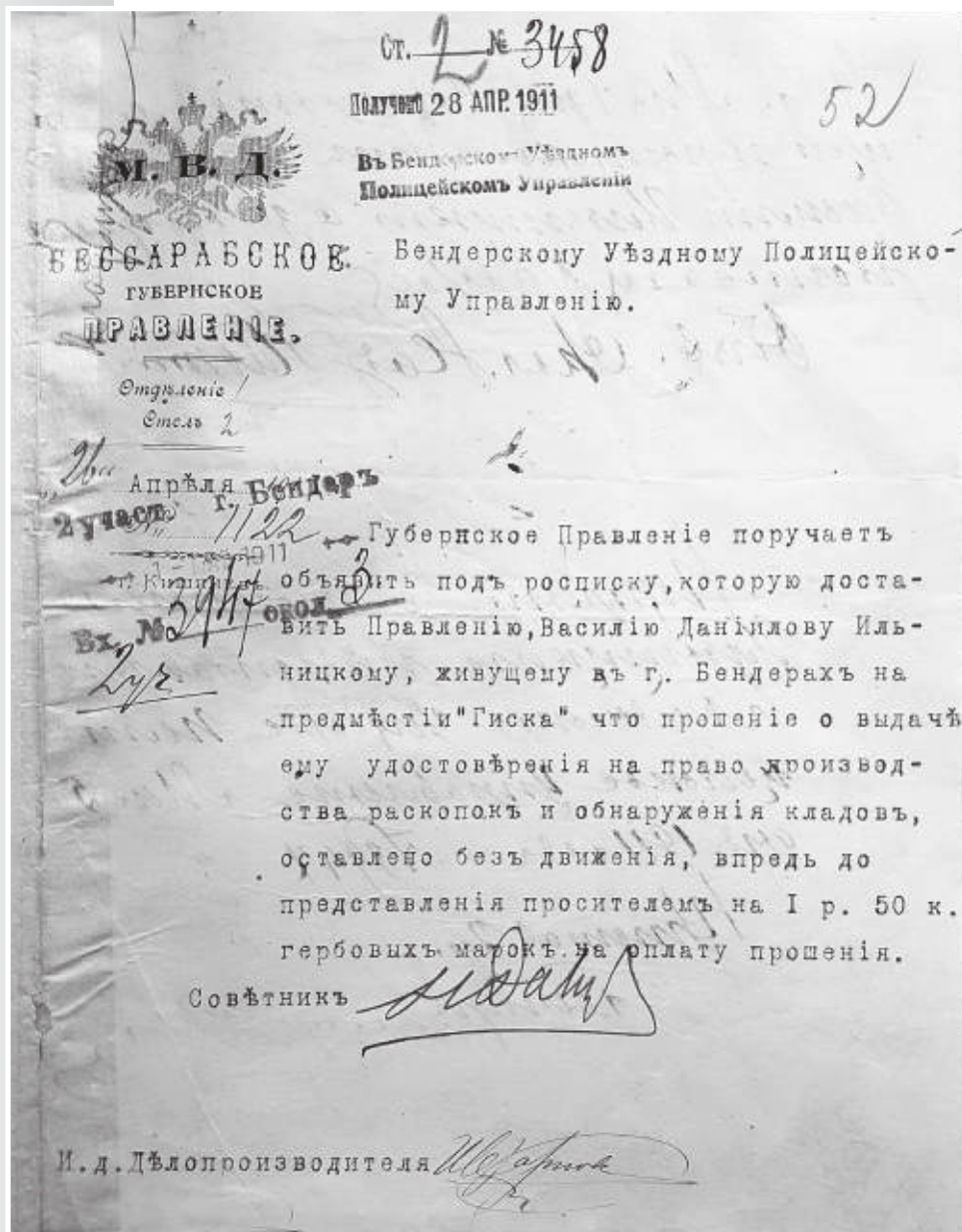

Fig. 14. Informare despre suspendarea dreptul de săpături arheologice lui Vasile Ilinițki (1911).

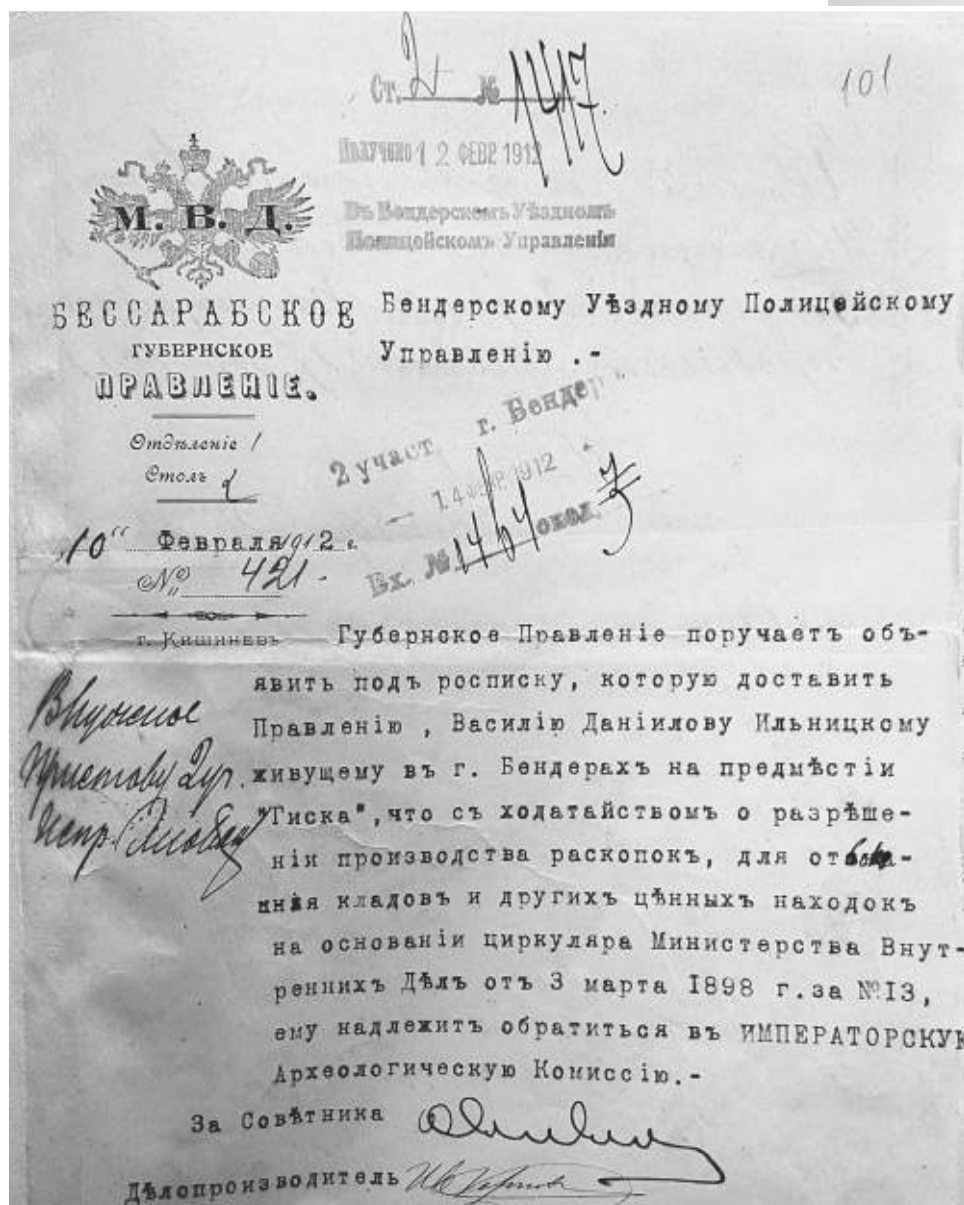

Fig. 15. Informare despre necesitatea adresării în Comisia Imperială Arheologică pentru dreptul de săpături arheologice lui Vasile Ilinițki (1912).

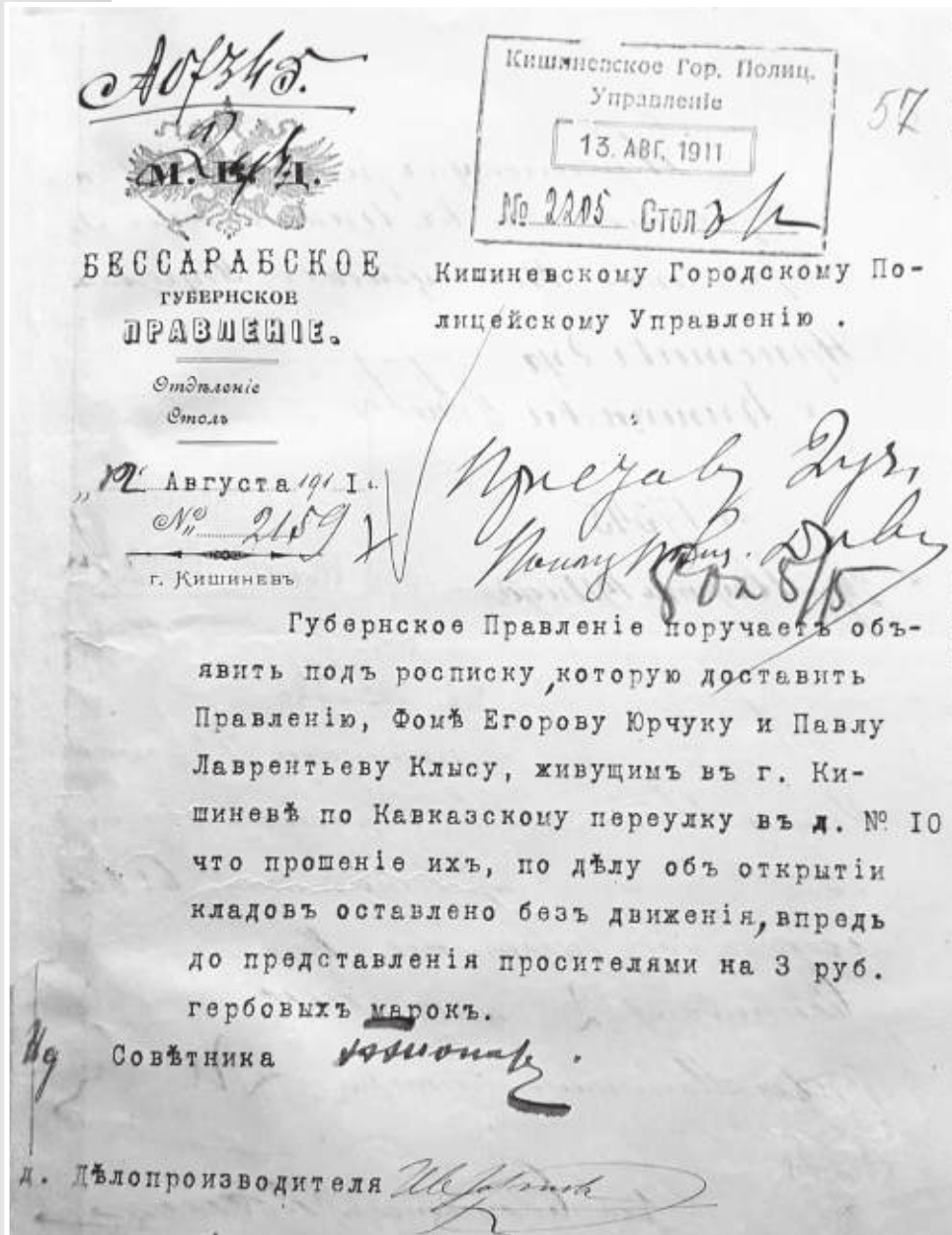

Fig. 16. Informare despre suspendarea dreptului de săpături arheologice lui Foma Iurciuc și Pavel Clâsa (1911).

Опись 60

Старинный двойной, предиславянский угодник с.
 ирландский Климента ас урба Келлиантинского Торо
 иевины Божия

Указ по инв. № 111	Описание монет	Копия монет	Резервация
1	Лампа штыря золотой монета с римскими и турецкими надписями	✓	✓
2	Восьмидесят штыря серебряный монета с надписью латинскими буквами, повидимому римской времен, величина в диаметре серебряный рубль, на большом ир ландском выделении, цифра " 28 "	80	" -
3	Два повидимому римские монеты, величина в диаметре латинский, серебряный и надпись латинскими надписи	2	x
4	Одно латинский штыря серебряный монета, повидимому римской монеты, величина каждая в диаметре 28 к сср	154	✓ - W
5	Шестидесят штыря серебряный монета, по видимому турецкой, величина каждая в диаметре рубль	69	✓ //
6	Пятнадцатый штыря монета, повидимому турецкой, величина в диаметре рубль	15	✓ x
Итого -			Указ по инв.

Fig. 17. Lista monedelor din tezaurul din Pârjolteni (1911).

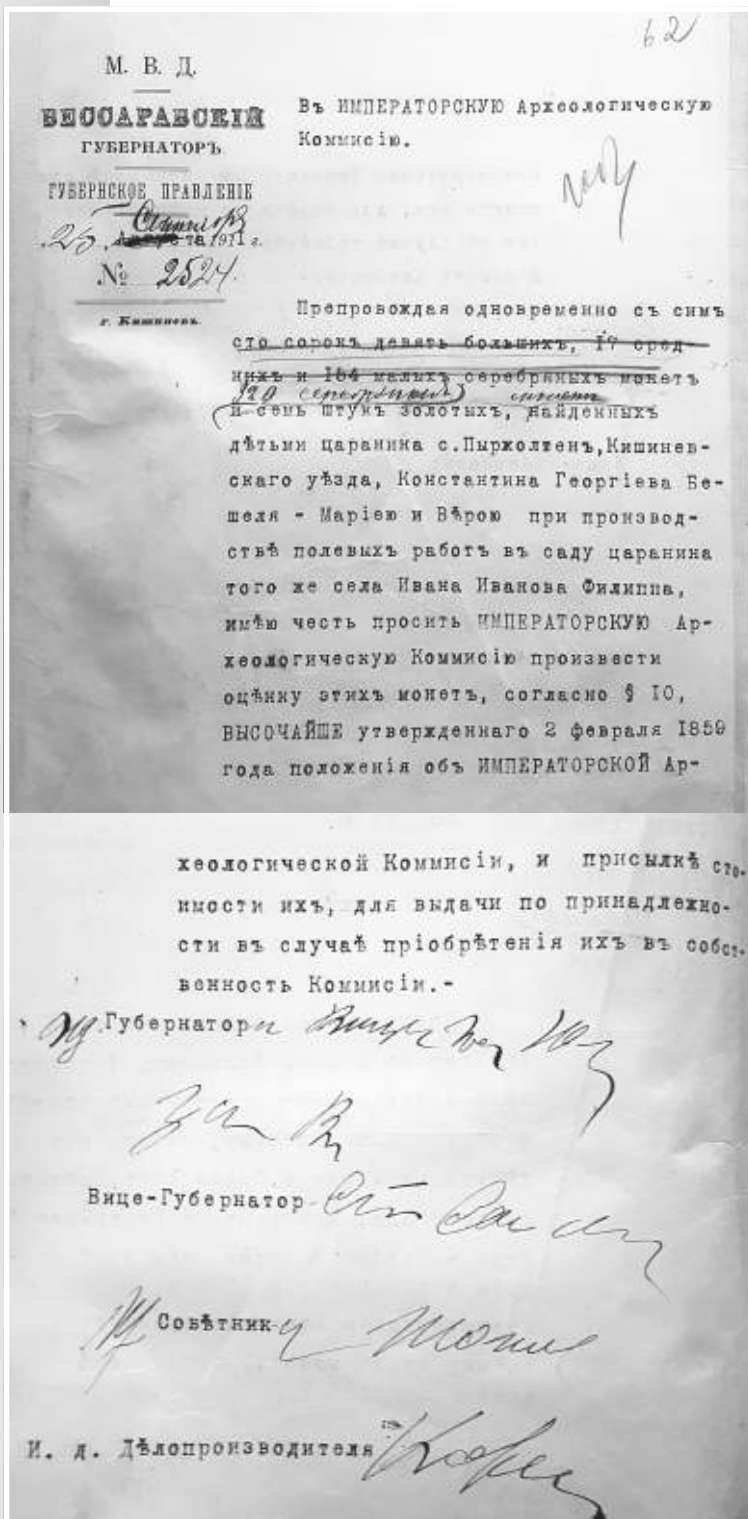

Fig. 18. Scrisoare de însoțire a tezaurului din Pârjolteni către Comisia Imperială Arheologică (1911).

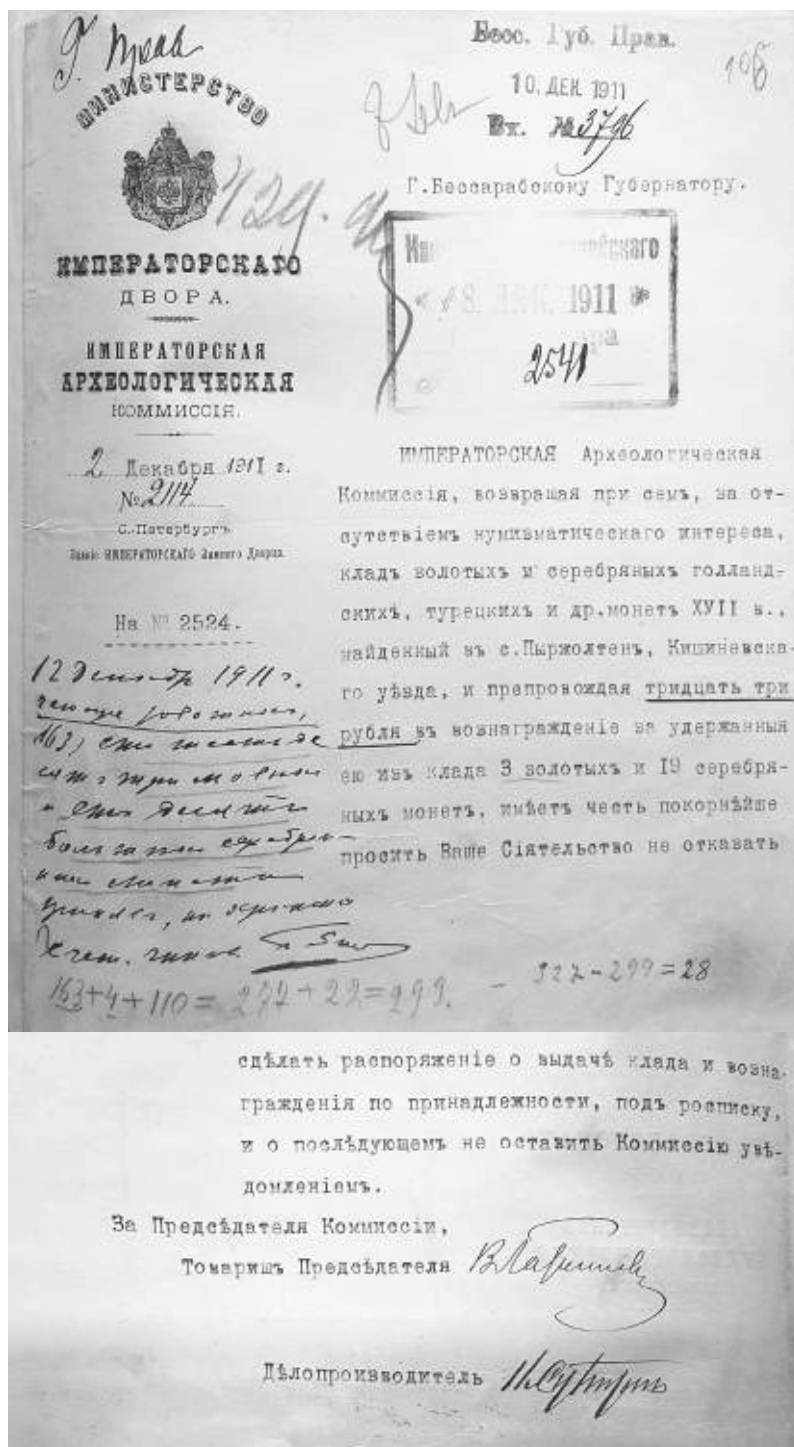

Fig. 19. Scrisoare de restituire a unei piese din tezaurul din Pârjolteni și acordarea de recompensă pentru 22 de piese (3 AV + 19 AR) (1911).

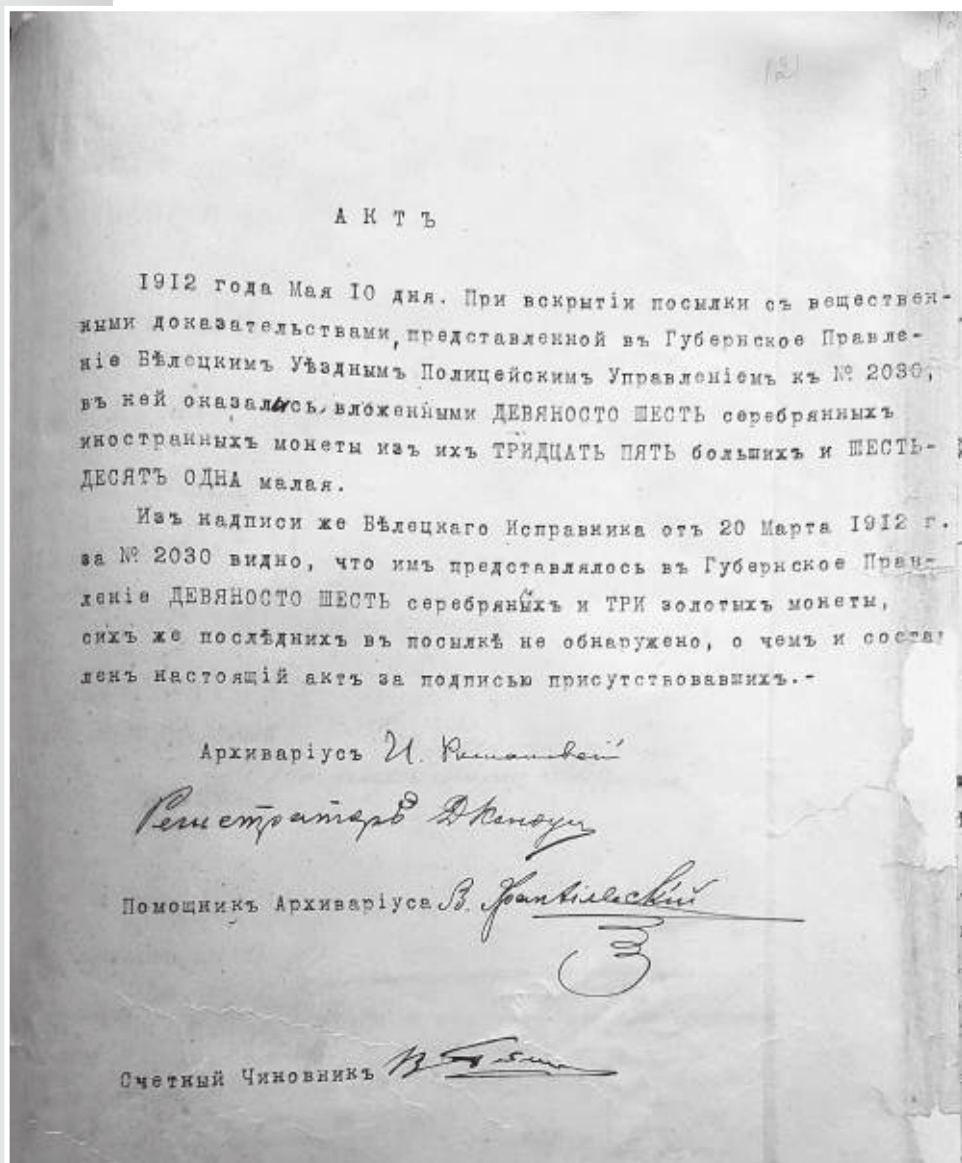

Fig. 20. Act despre dispariția unor monede din tezaurul din Pârjolteni, corespondența Comisiei Imperiale Arheologice (1912).

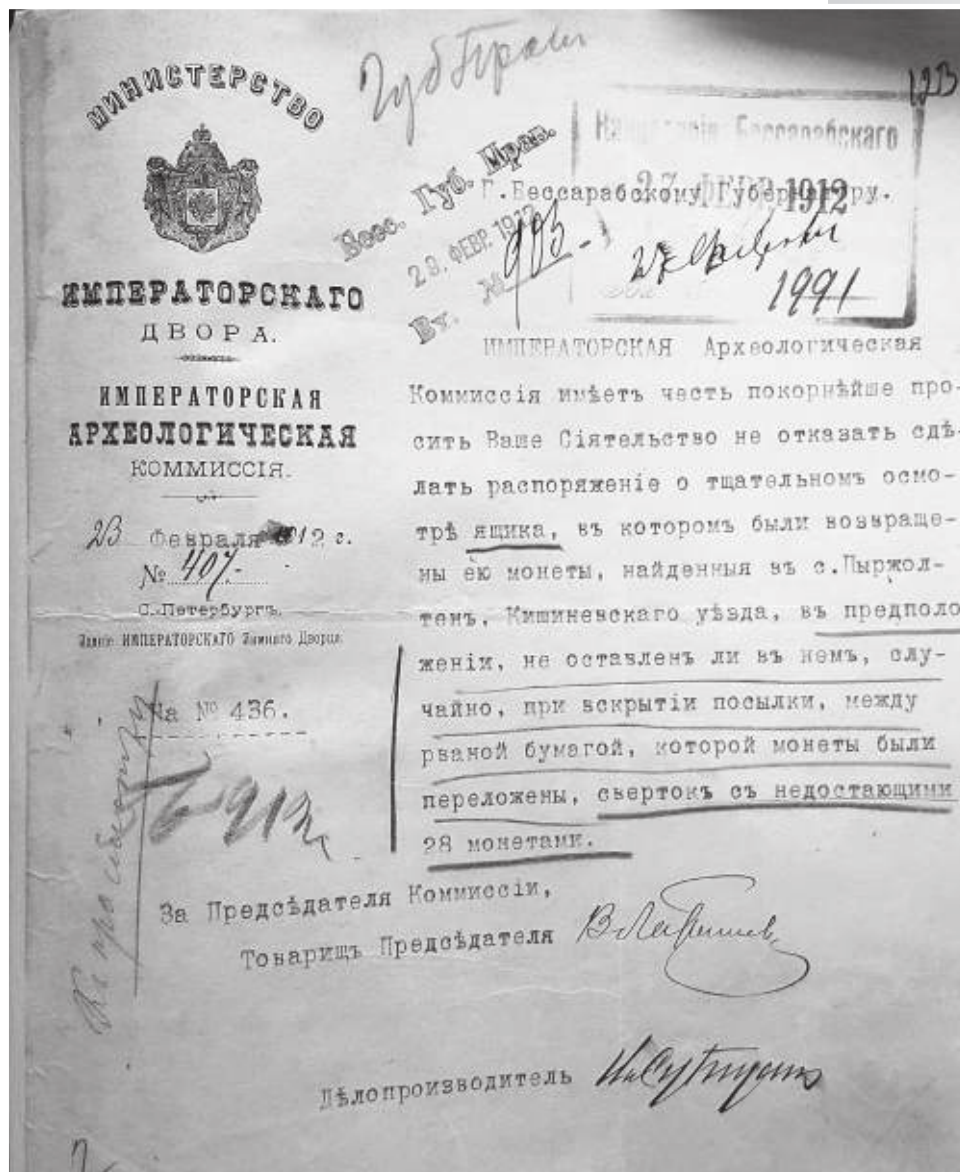

Fig. 21. Solicitarea din partea Comisiei Imperiale Arheologice de căutarea a monedei dispărute din tezaurul din Pârjolteni (1912).

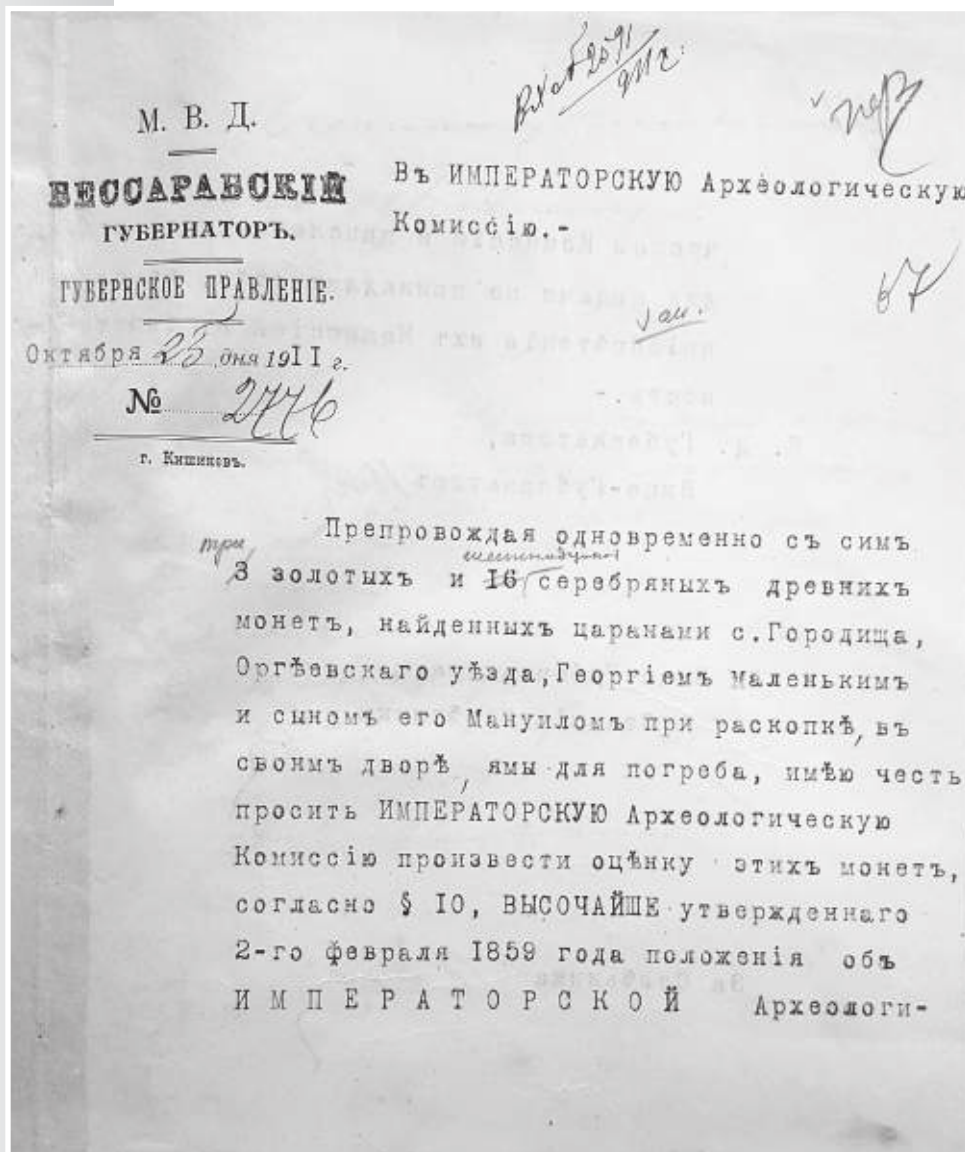

Fig. 22. Scrisoare de însoțire a tezaurului din Horodiște către Comisia Imperială Arheologică (1911).

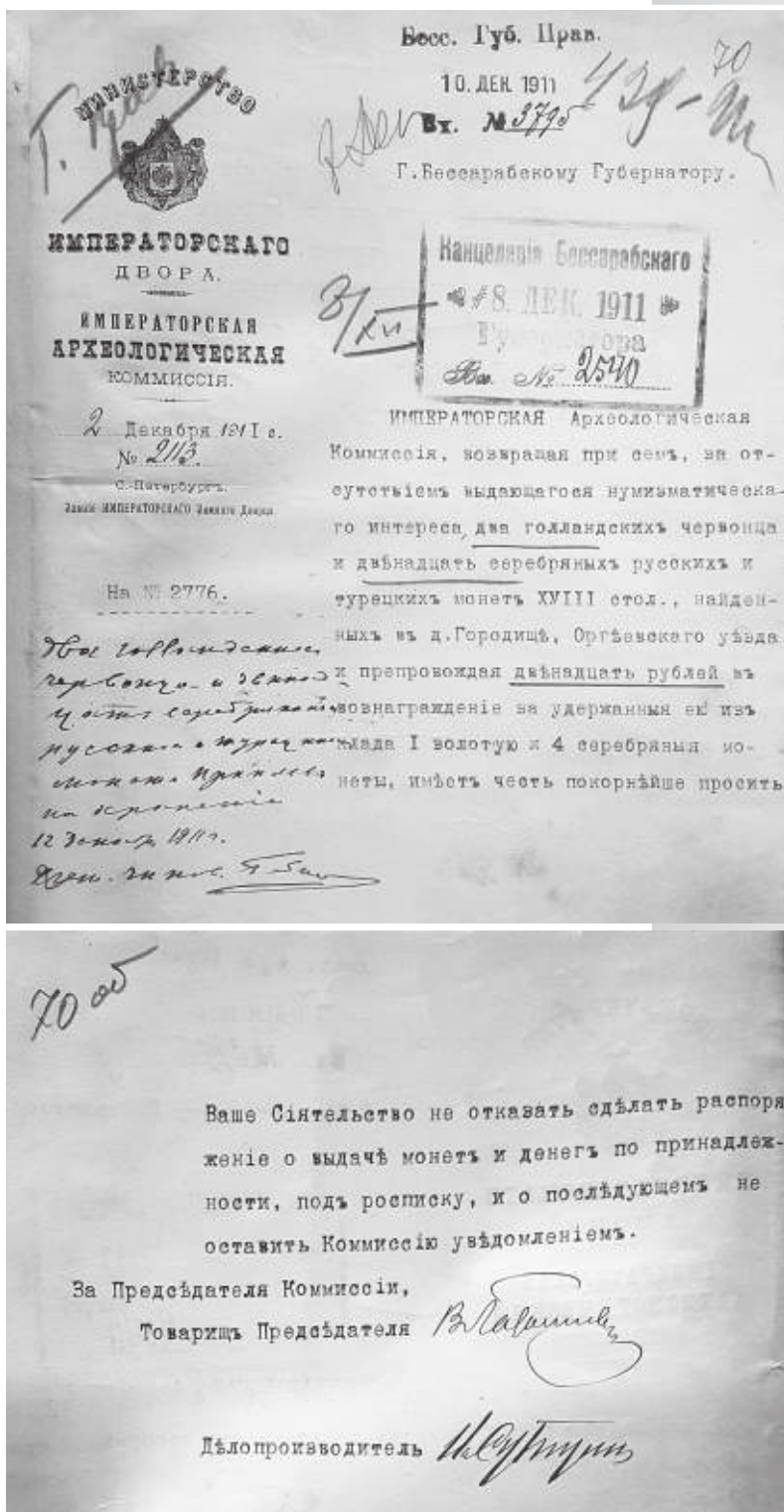

Fig. 23. Scrisoare de restituire a tezaurului din Horodiște (1911).

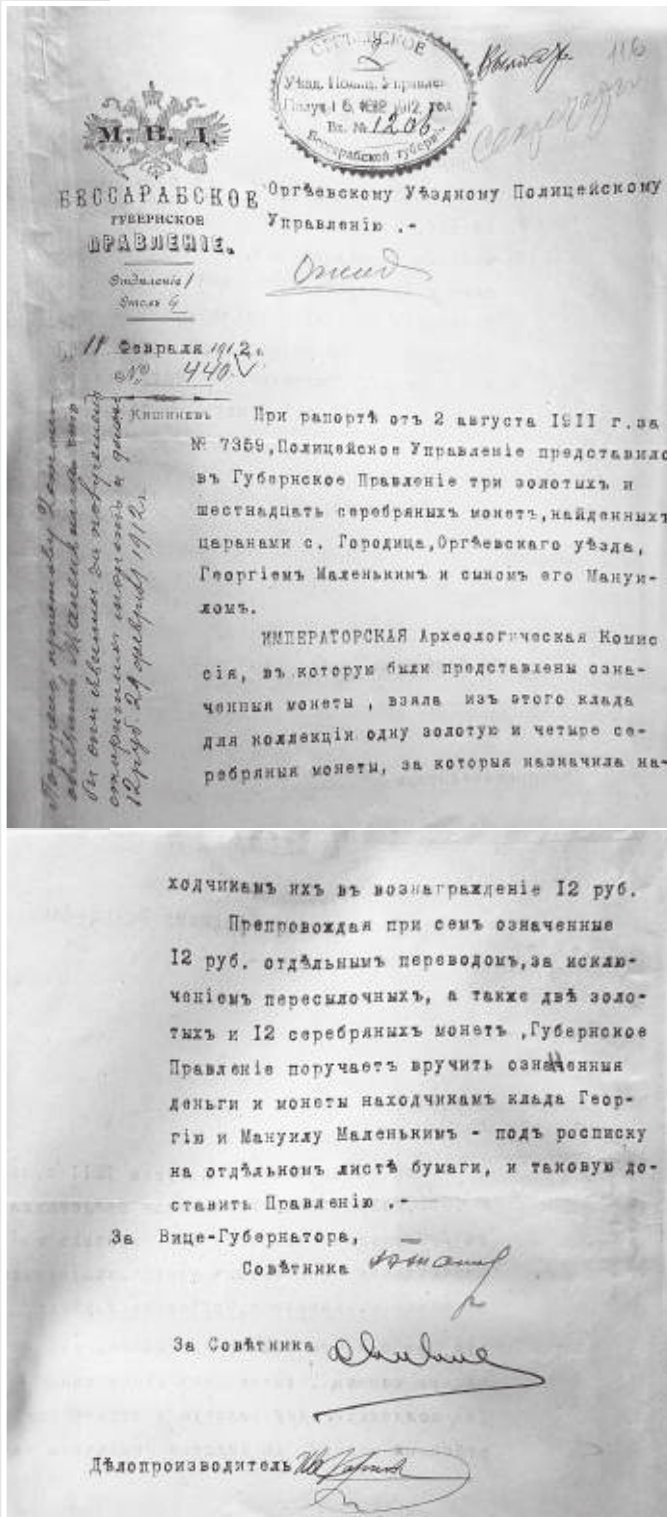

Fig. 24. Informația despre decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind tezaurul din Horodîște (1912).

Fig. 25. Plicul de corespondență privind descoperirile monetare din județul Akkerman (1911).

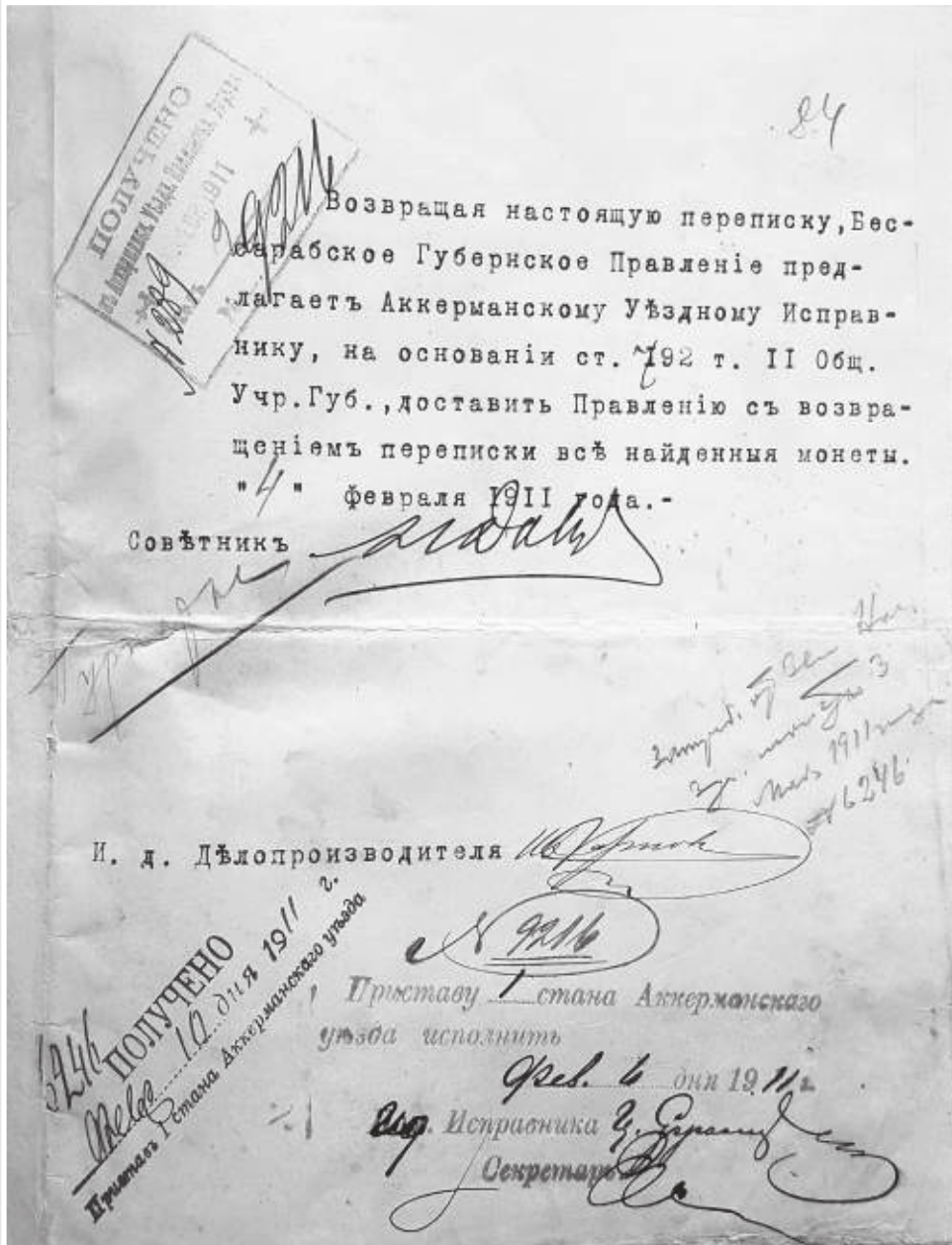

Fig. 26. Corespondență privind descoperiri monetare în județul Akkerman (1911).

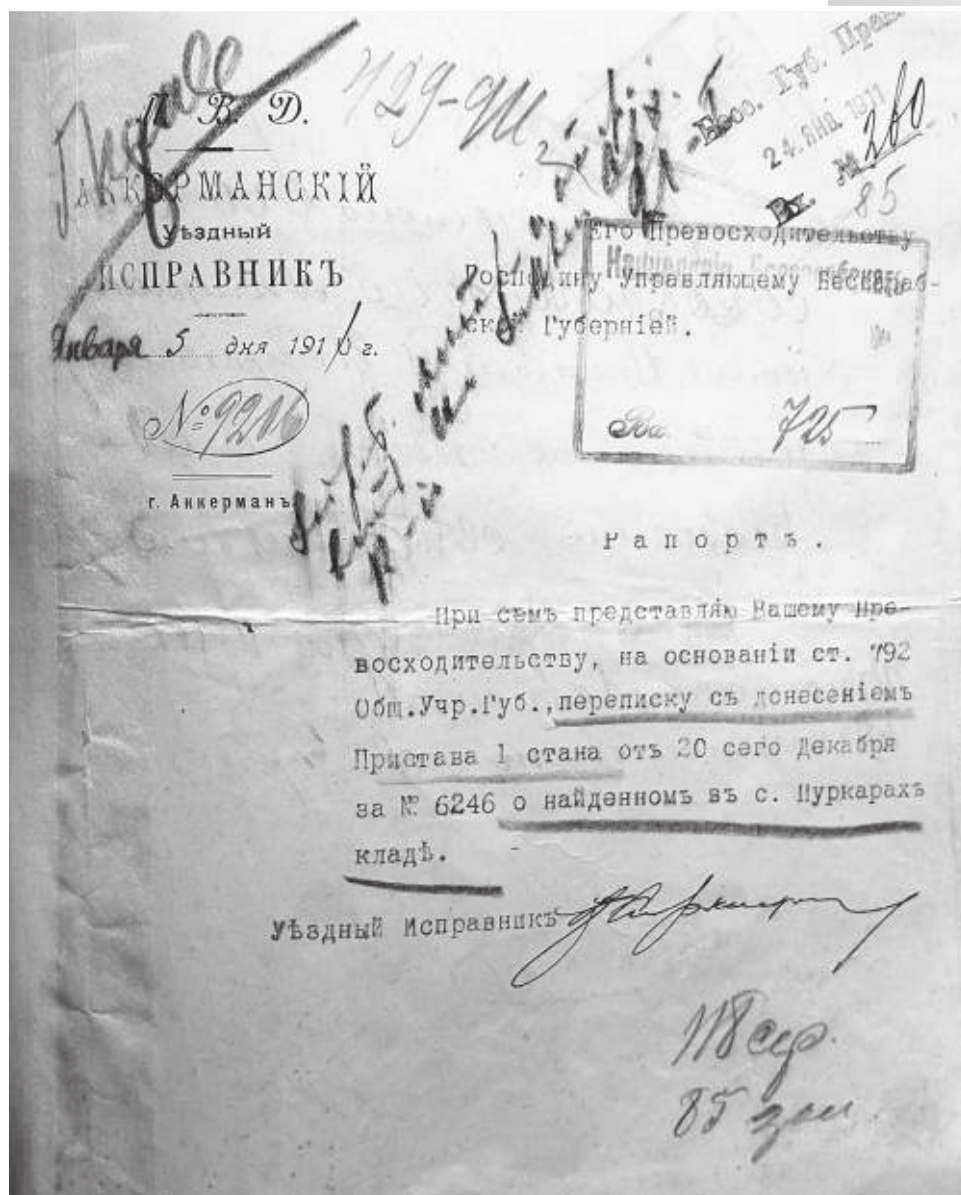

Fig. 27. Informația despre descoperirea din satul Purcari (1911).

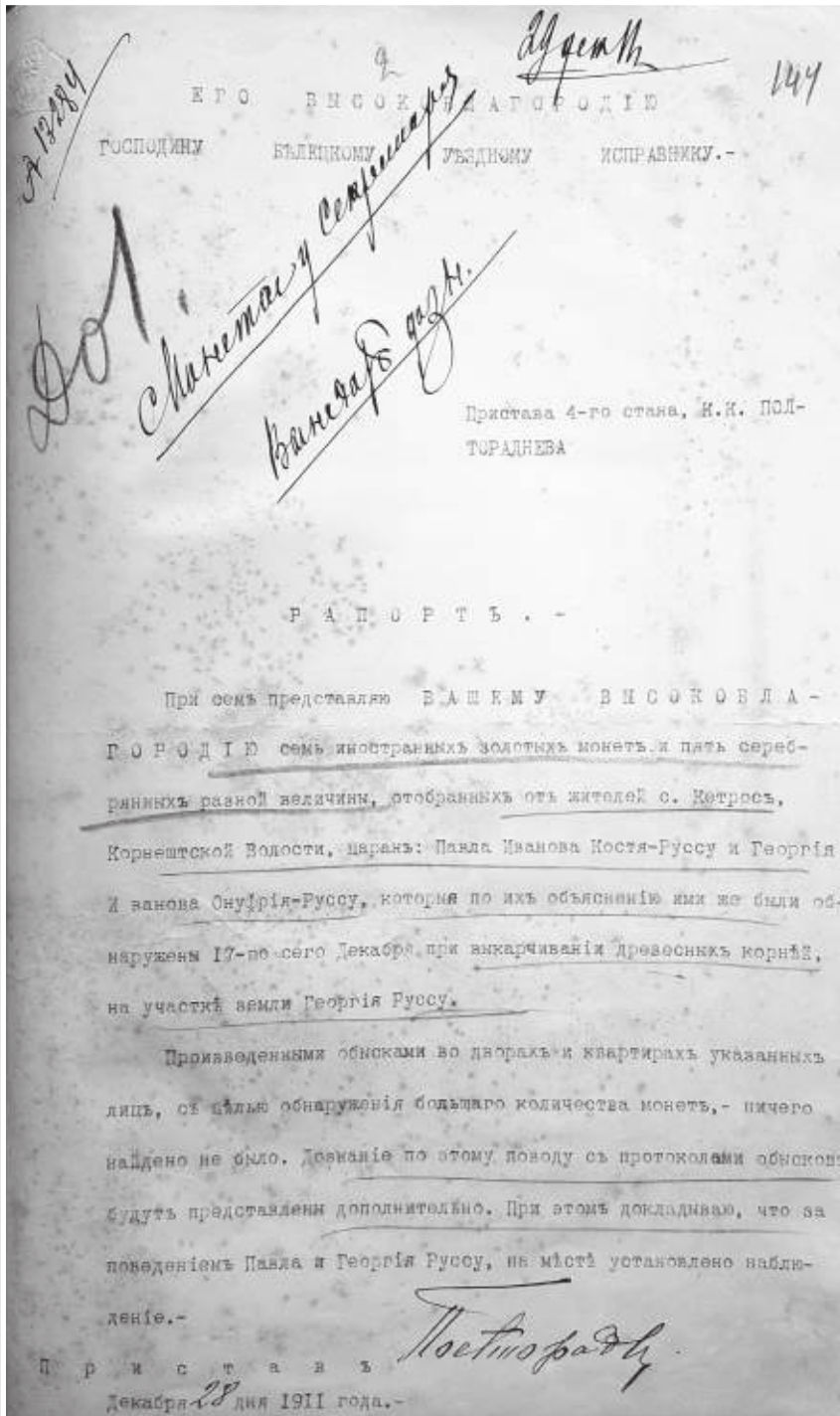

Fig. 28. Informația despre monedele recuperate de la locuitorii satului Chetrosu, volostea Cornestî (1911).

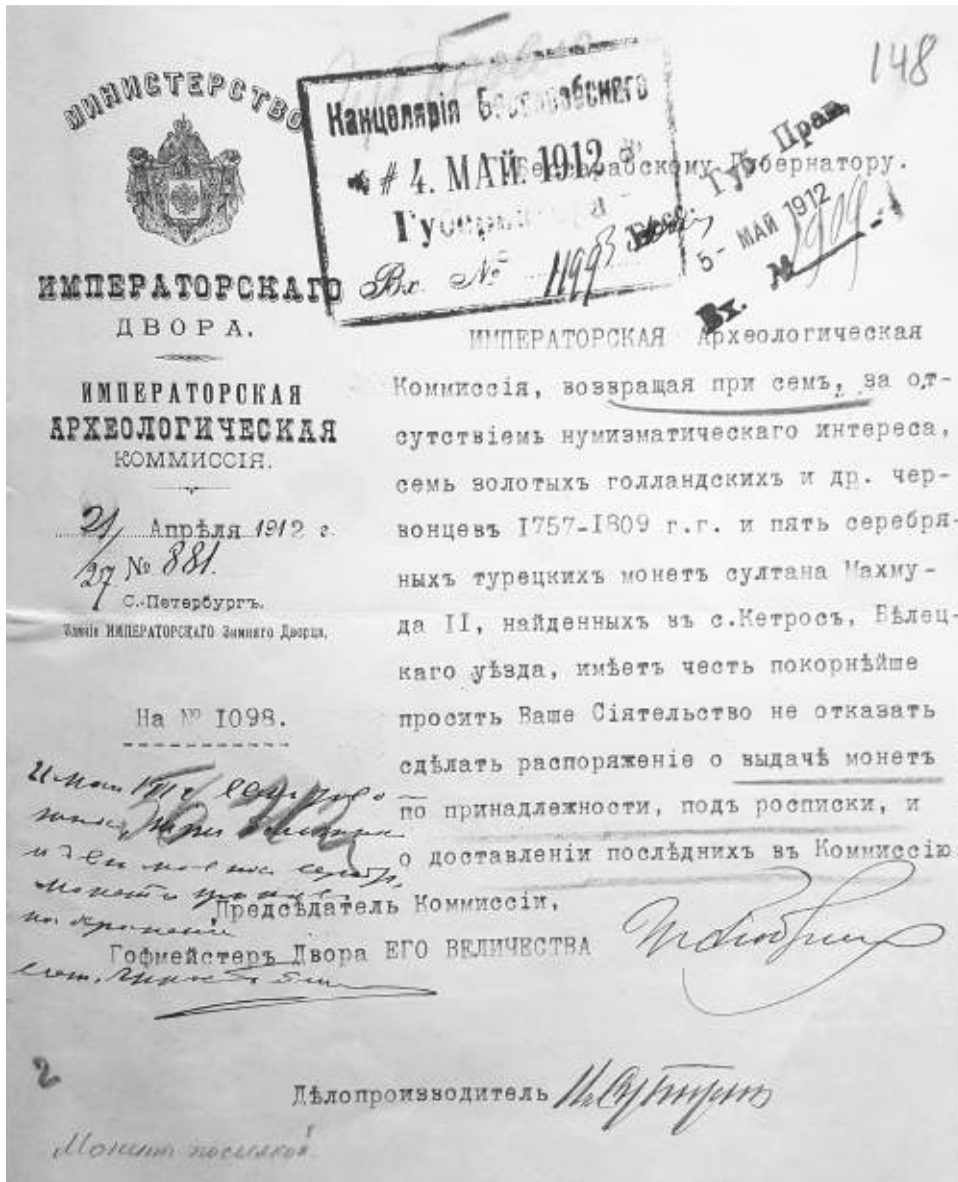

Fig. 29. Informația despre decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele din satul Chetrosu (1912).

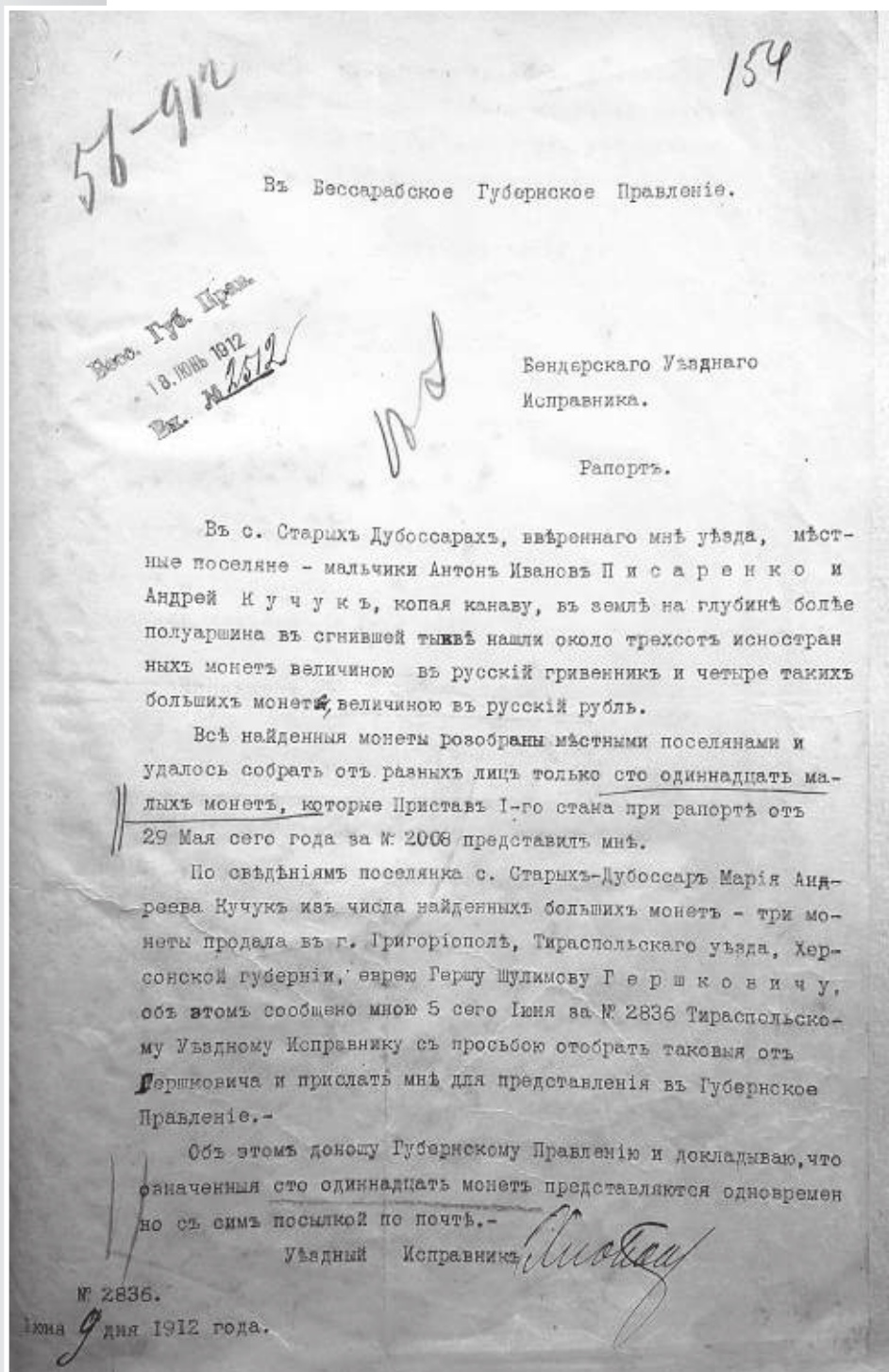

Fig. 30. Informația despre descoperirea monedelor în satul Dubăsari Vechi (1912).

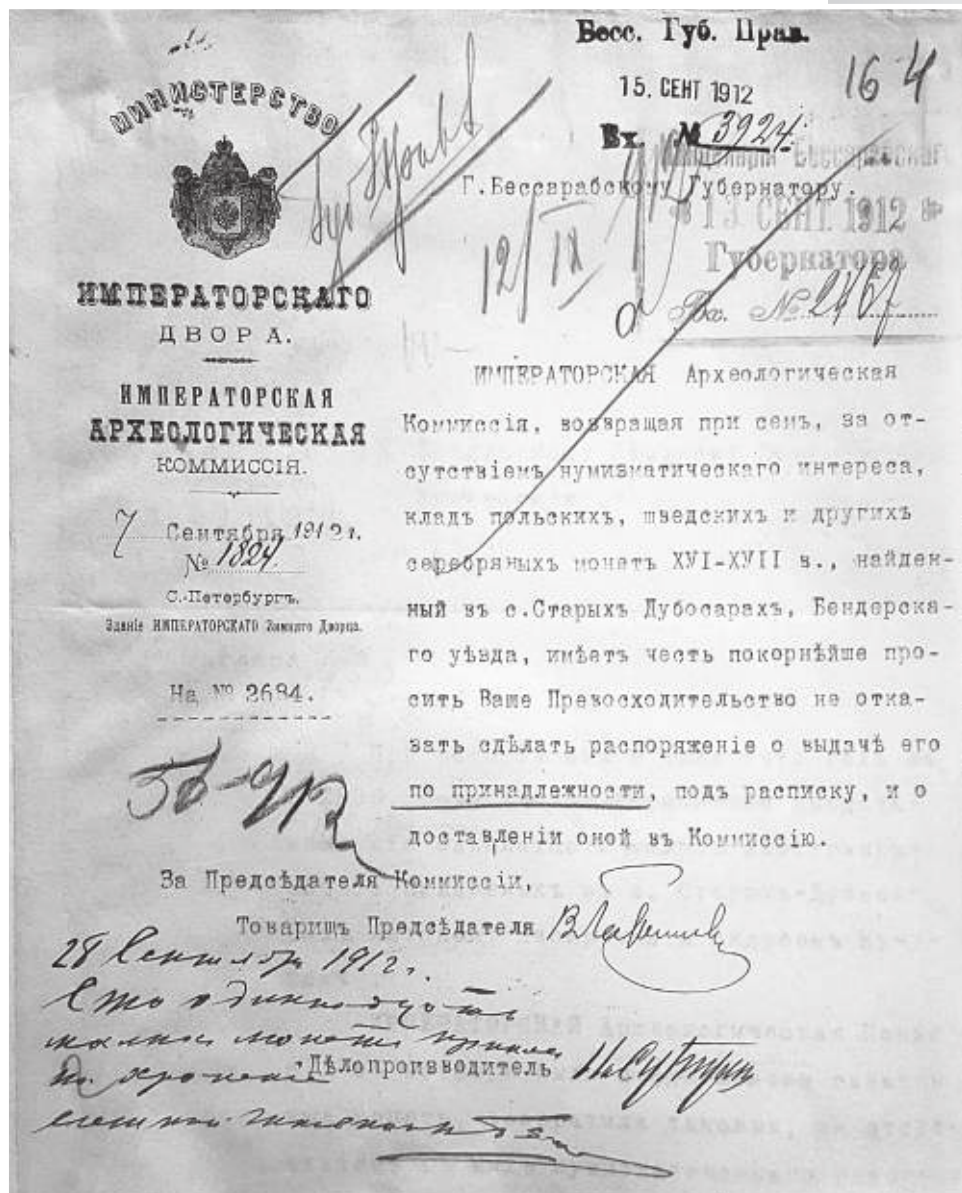

Fig. 31. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind tezaurul din satul Dubăsarii Vechi (1912).

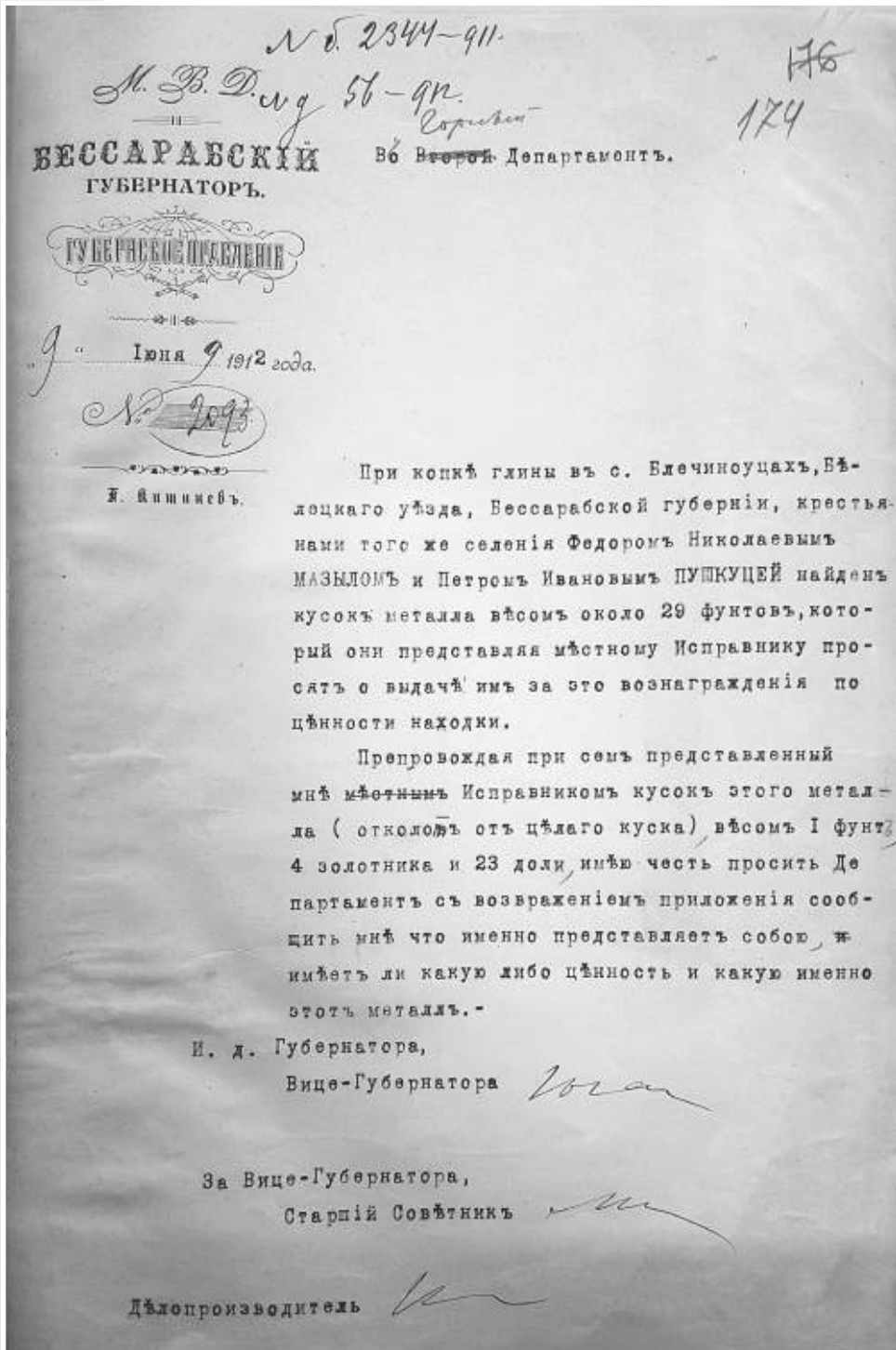

Fig. 32. Informația despre descoperirea unei comori în satul Bleșteuți (1912).

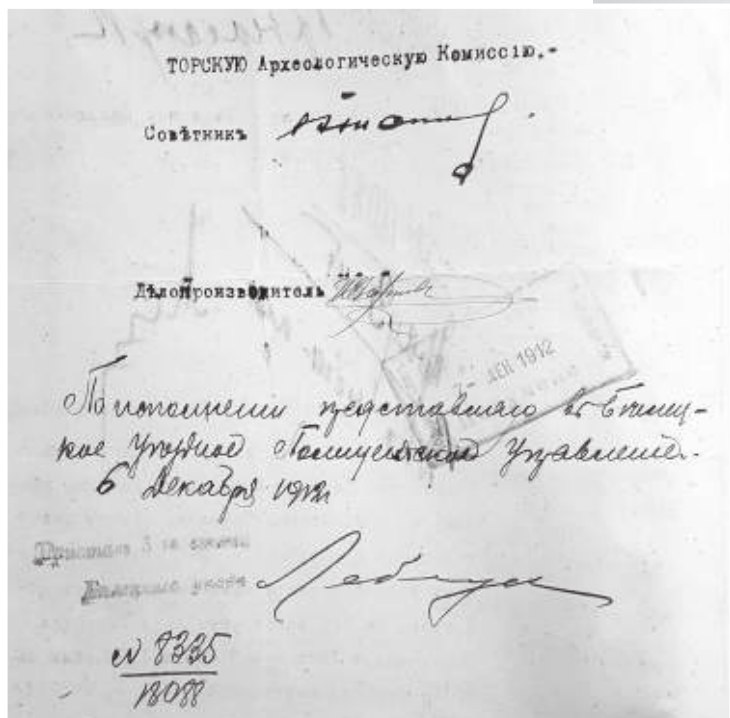
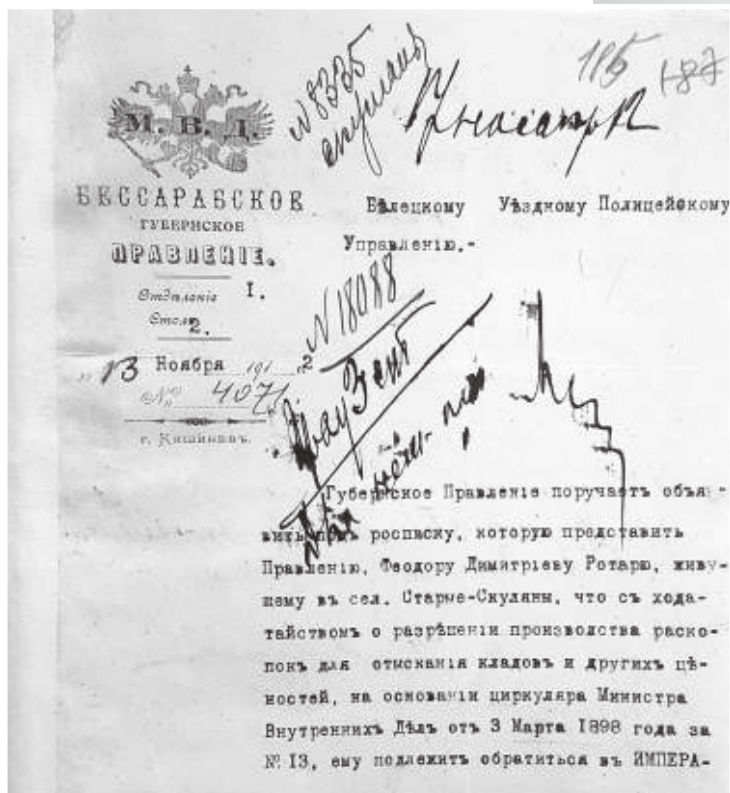

Fig. 33. Răspuns la solicitarea lui Fiodor Rotari din Sculenii Vechi pentru a căuta comori (1912).

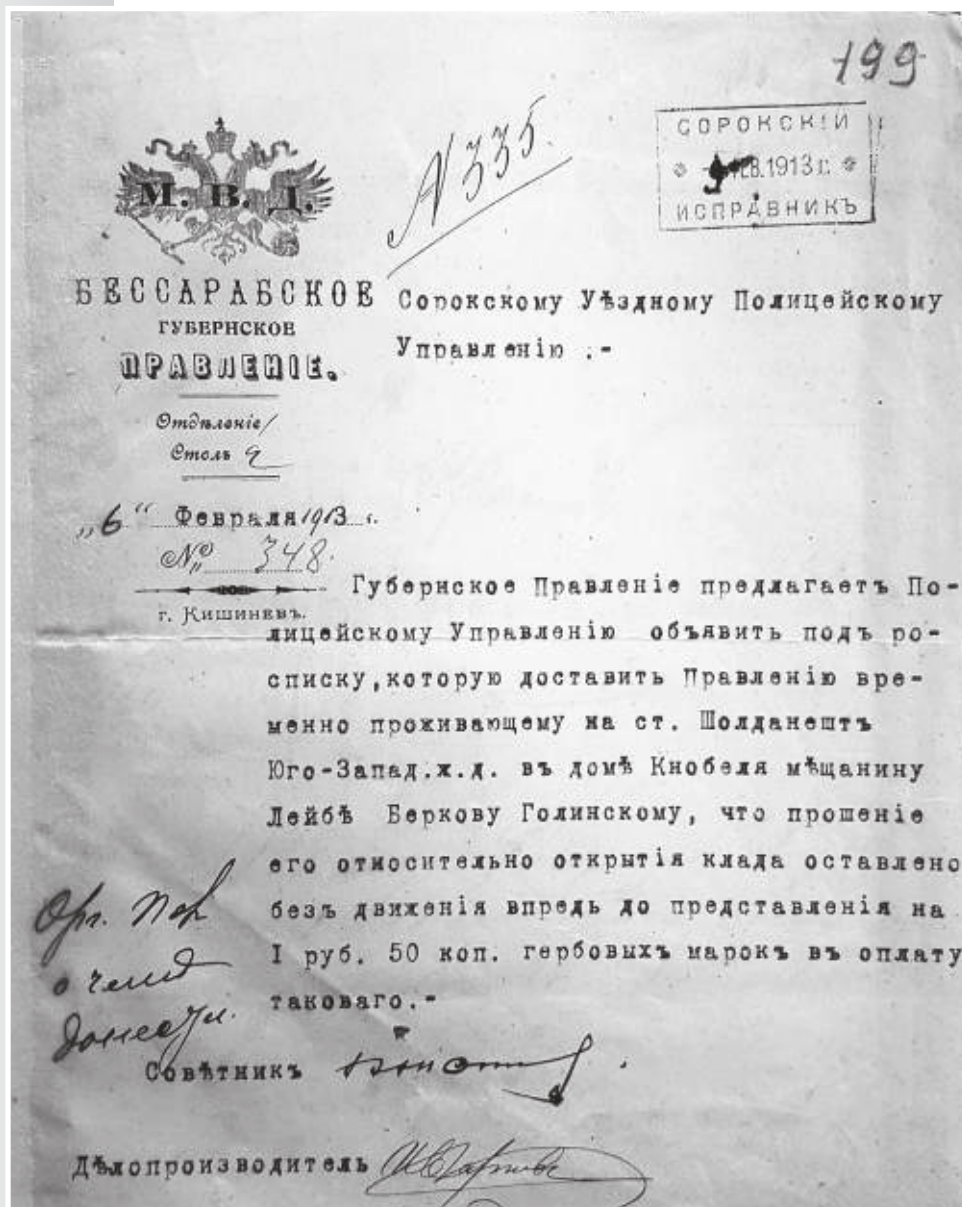

Fig. 34. Răspuns la solicitarea lui Leiba Golinski cu privire la căutarea de comori (1913).

W 4116-1907
 1 ст
 W 4107
 Р. Селестенко
 2 Виллы 1 р. 85 к.
 25
 11
 1 ст 106 11
 Бессарабское Губернское ПРАВЛЕНИЕ. Оргѣвскому Уѣздному Полицейскому Управленію.

Отдѣленіе
 Ст. 106 Секр.

М а я 20 дня 1909 г.
 № 468
 Кишиневъ.

найденныя монеты
 монетами названъ
 селу Рашти Золотъ.

К. К. К. К. К. К. К. К. К. К. К. K
 8 К. К. K 4104
 909

При рапортѣ отъ 27 Іюня 1907 года за № 4116 Полицейское Управленіе представило въ Губернское Правленіе шестнадцать старинныхъ серебряныхъ монетъ, найденныхъ въ сел. Біештахъ, Оргѣвскаго уѣзда. Изъ означенныхъ монетъ ИМПЕРАТОРСКАЯ Археологическая Комиссія взяла для коллекціи ИМПЕРАТОРСКАГО Эрмитажа три монеты, за которыя названная Комиссія назначила находчикамъ два рубля.

Препроводя означенные два рубля отдѣльнымъ переводомъ, за исключеніемъ пере-

переписка по этому поводу
 начата 18 сентября 1907 года
 за № 4548, Александръ
 ромъ макришану

Fig. 35. Informație despre tezaurul din satul Biști, județul Orhei (1909).

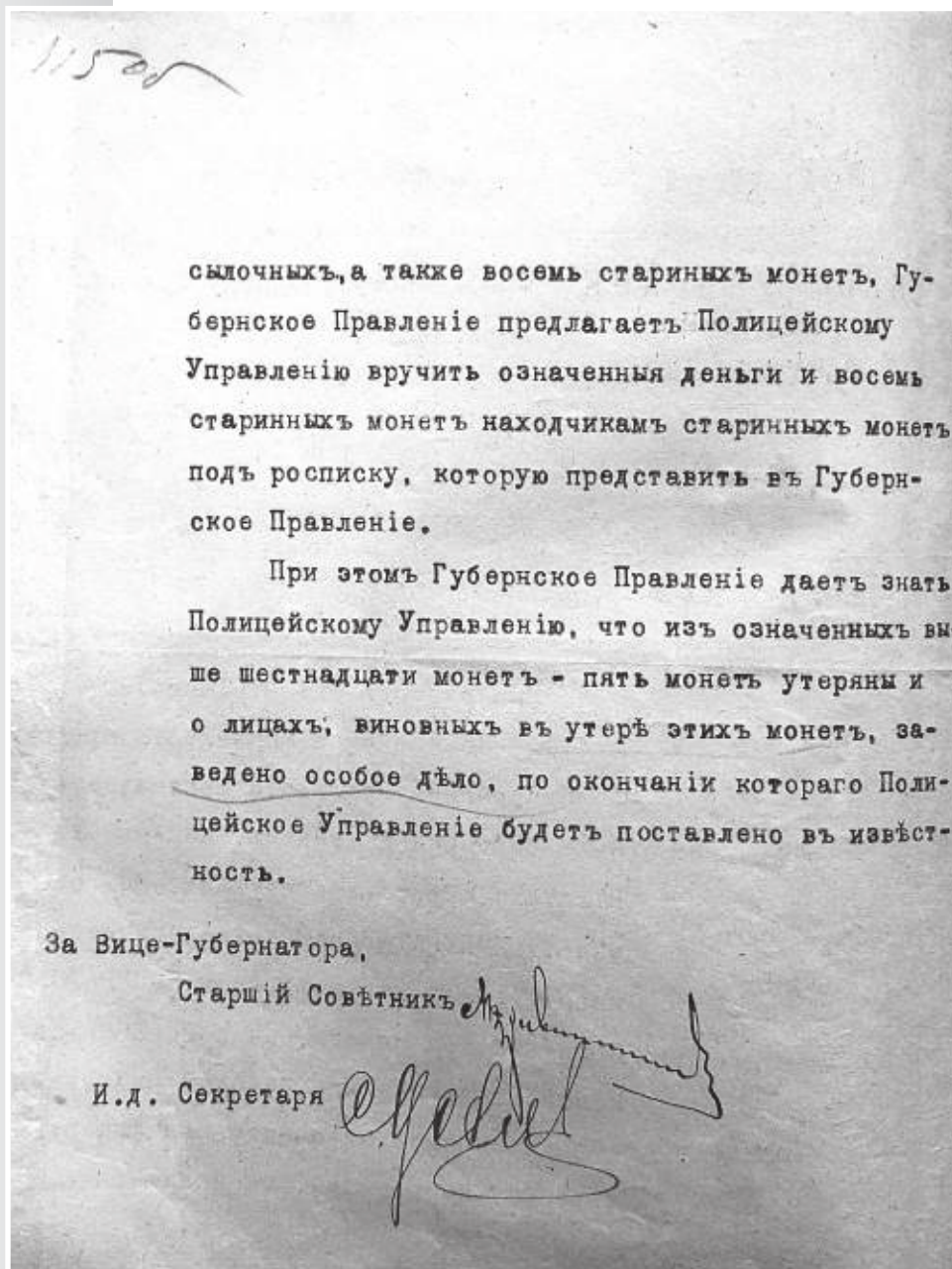

Fig. 36. Informație despre tezaurul din satul Biești, județul Orhei (1909) (continuare).

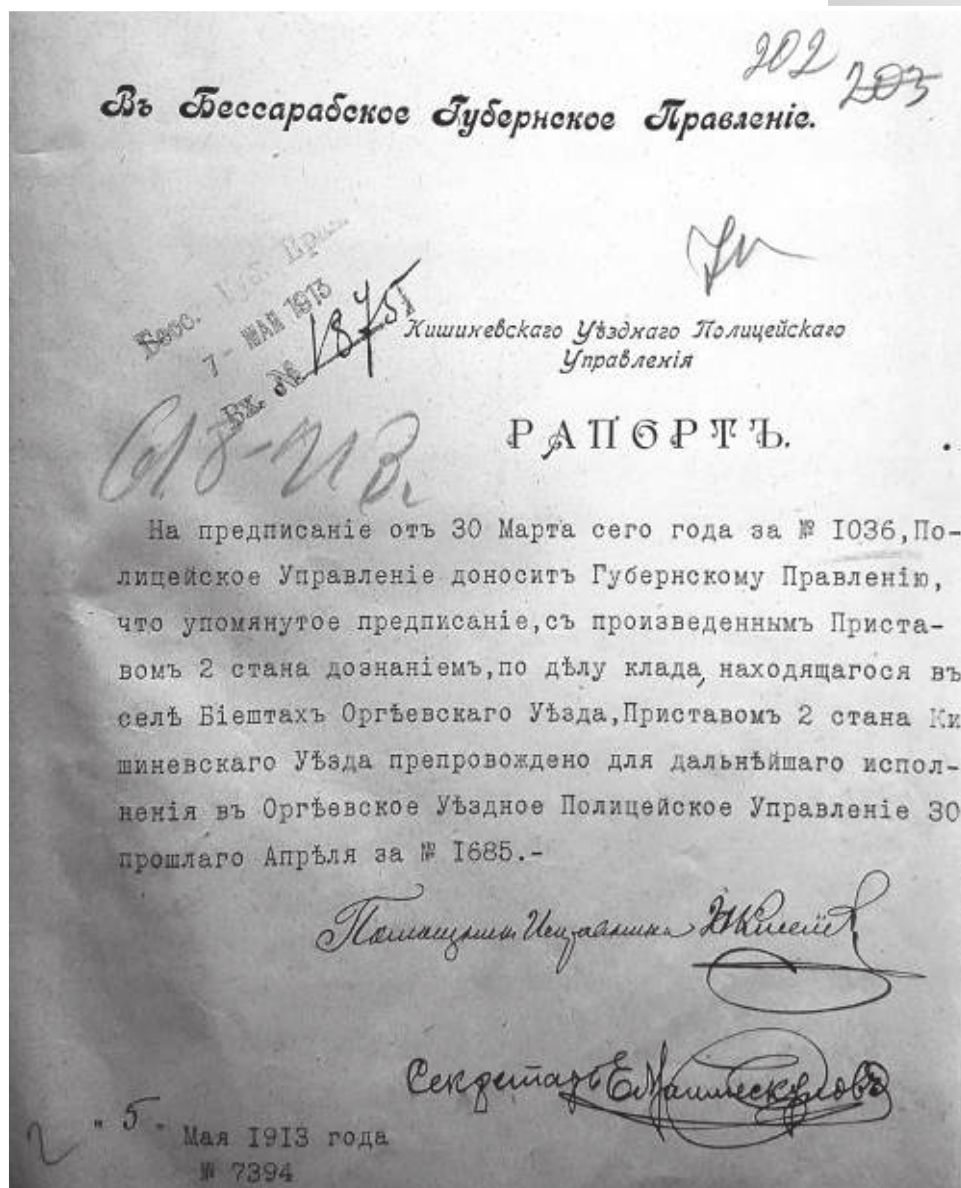

Fig. 37. Raport despre tezaurul din satul Biesti, județul Orhei (1913).

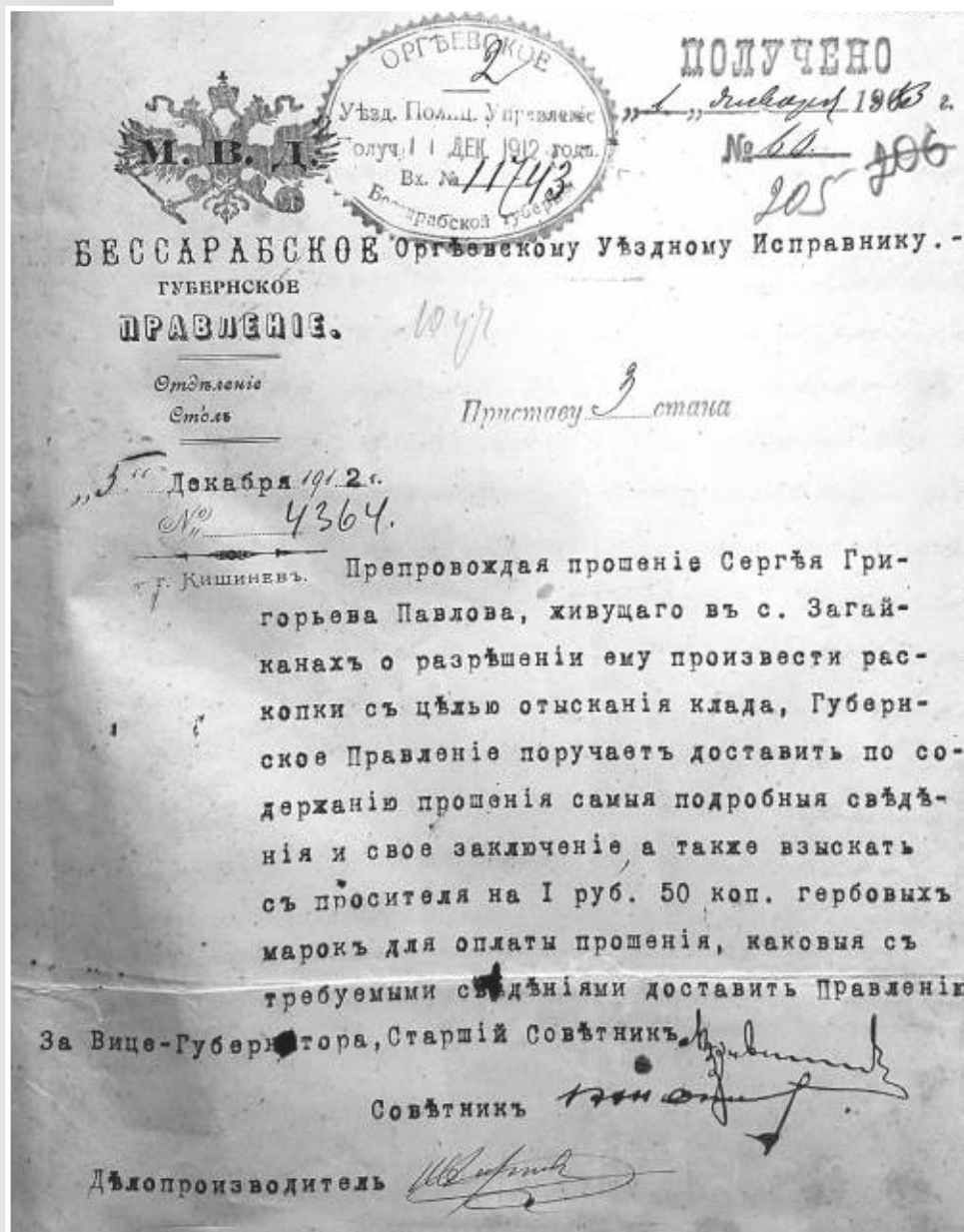

Fig. 38. Informare privind solicitarea lui Serghei Pavlov din satul Zagaicani despre căutarea de comori (1912).

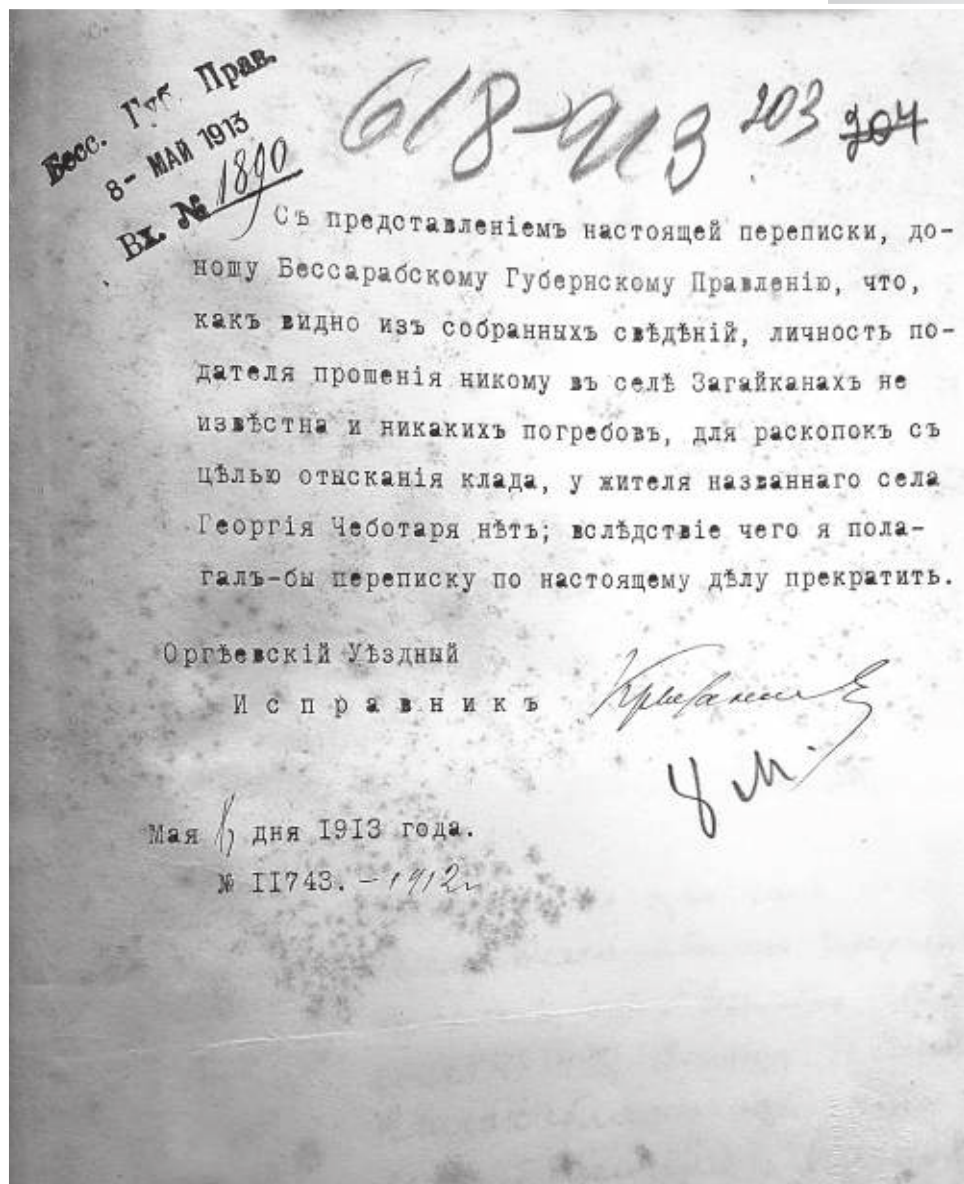

Fig. 39. Informare privind lipsa de comori din satul Zagaicani (1913).

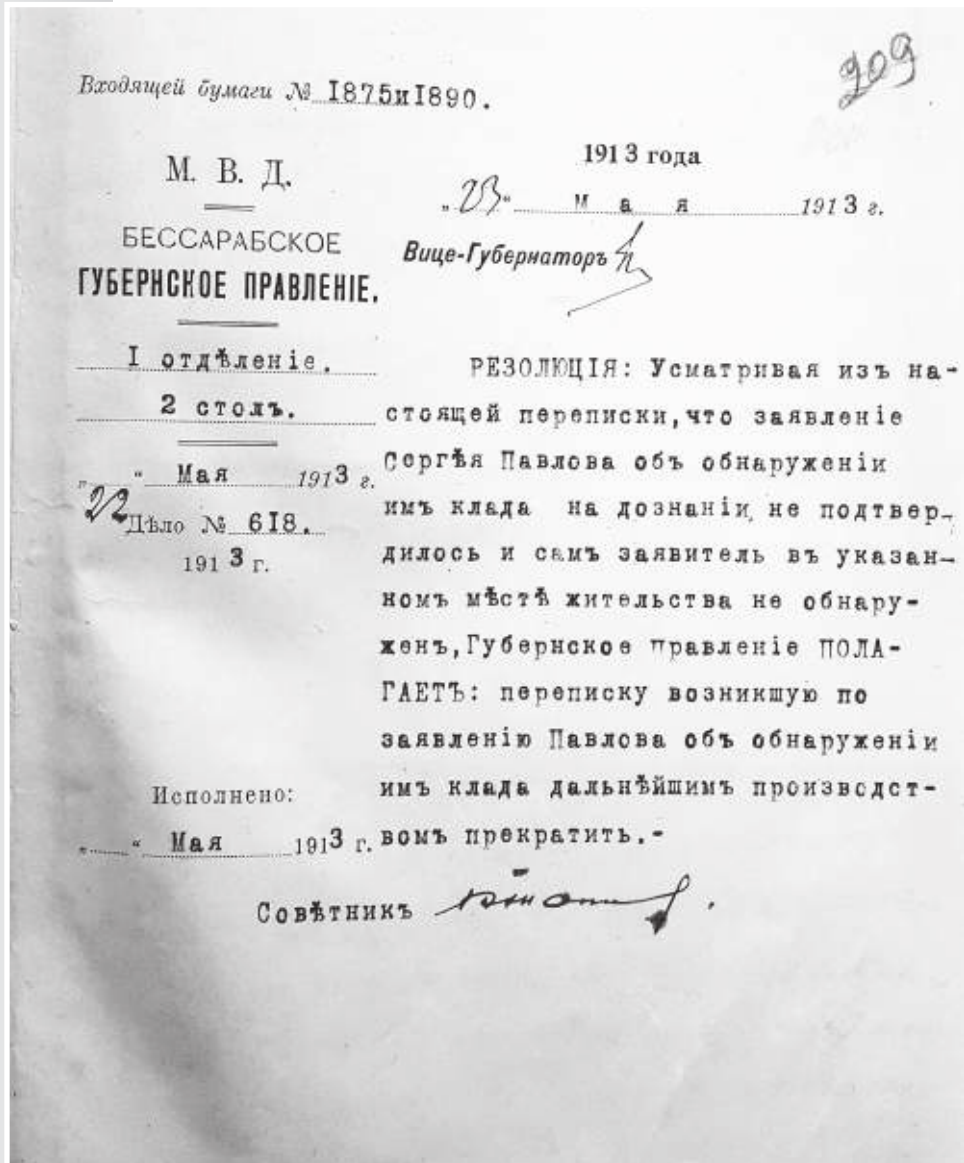

Fig. 40. Informare privind solicitarea lui Serghei Pavlov despre căutarea de comori în satul Zagaicani (1912).

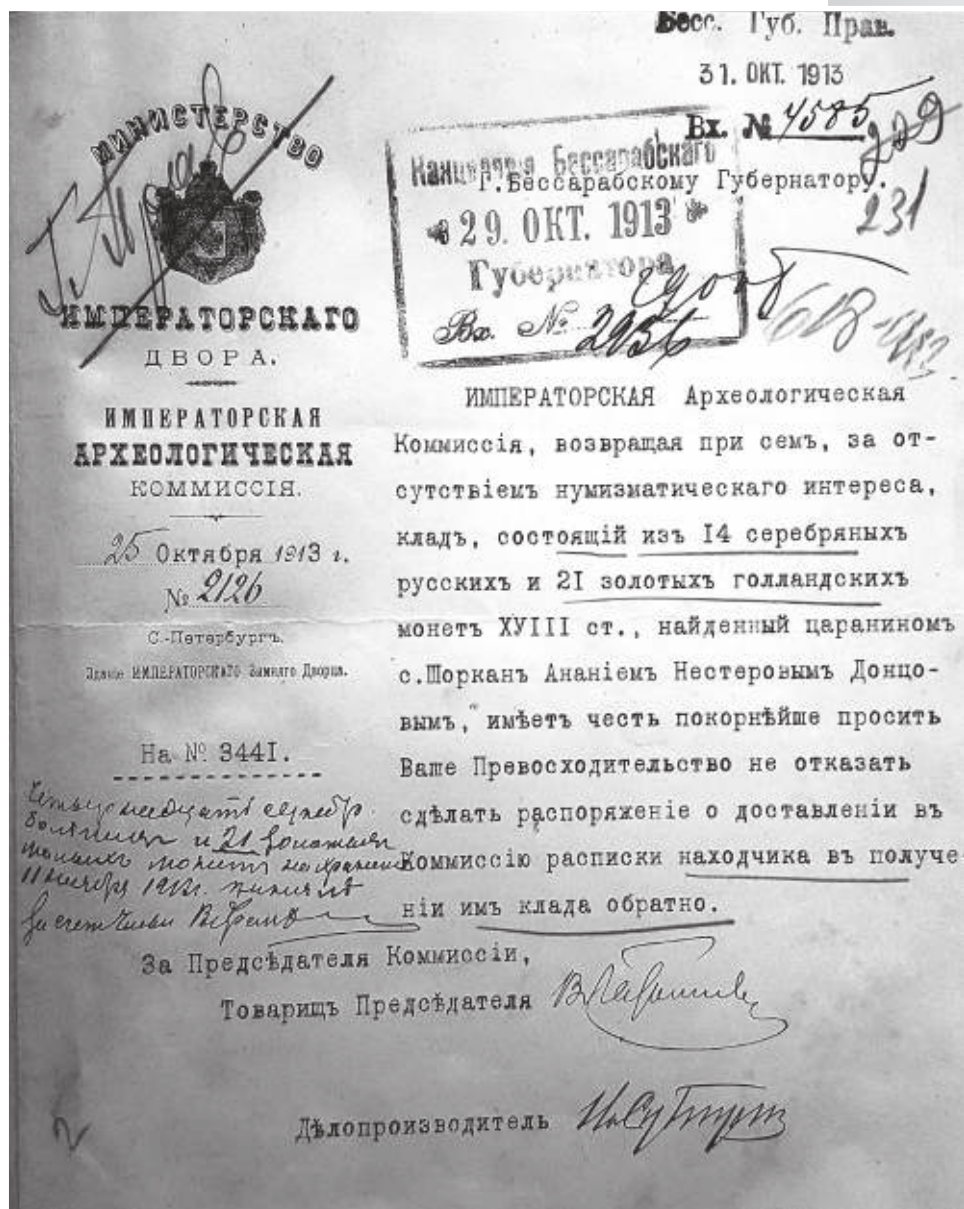

Fig. 41. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind tezaurul de la Șercani [Șercani] (1913).

Дощ. Губ. Ппр
 22. АВГ. 1913
 № 3544
 237 199
 Съ 10% серв. грв. монетамъ.

Гласный докладъ съ 10% грвными
 серебряными монетами, Кишиневское
 Уездное Статистическое Управление, въ силу
 см. 792 т. II Оуб. Упр. Упр. изд. 1892 года,
 представляется въ Бессарабское Губерн-
 ское Управление на заведующее распоряд-
 жение. Стрелца 20 гуд 1913 года.

Управляющим делами Колл
 1913

Секретарь Е. М. Мещеряковъ

Монеты ввѣрочныя по 15ко, 1ко,
 по 2ко, одну монету
 по 1ко, и одну монету
 по 1ко, и одну р. купонъ по
 22 серв. 1912.

1913

Fig. 42. Raport despre descoperirea tezaurului de la Ciuciuleni (1913).

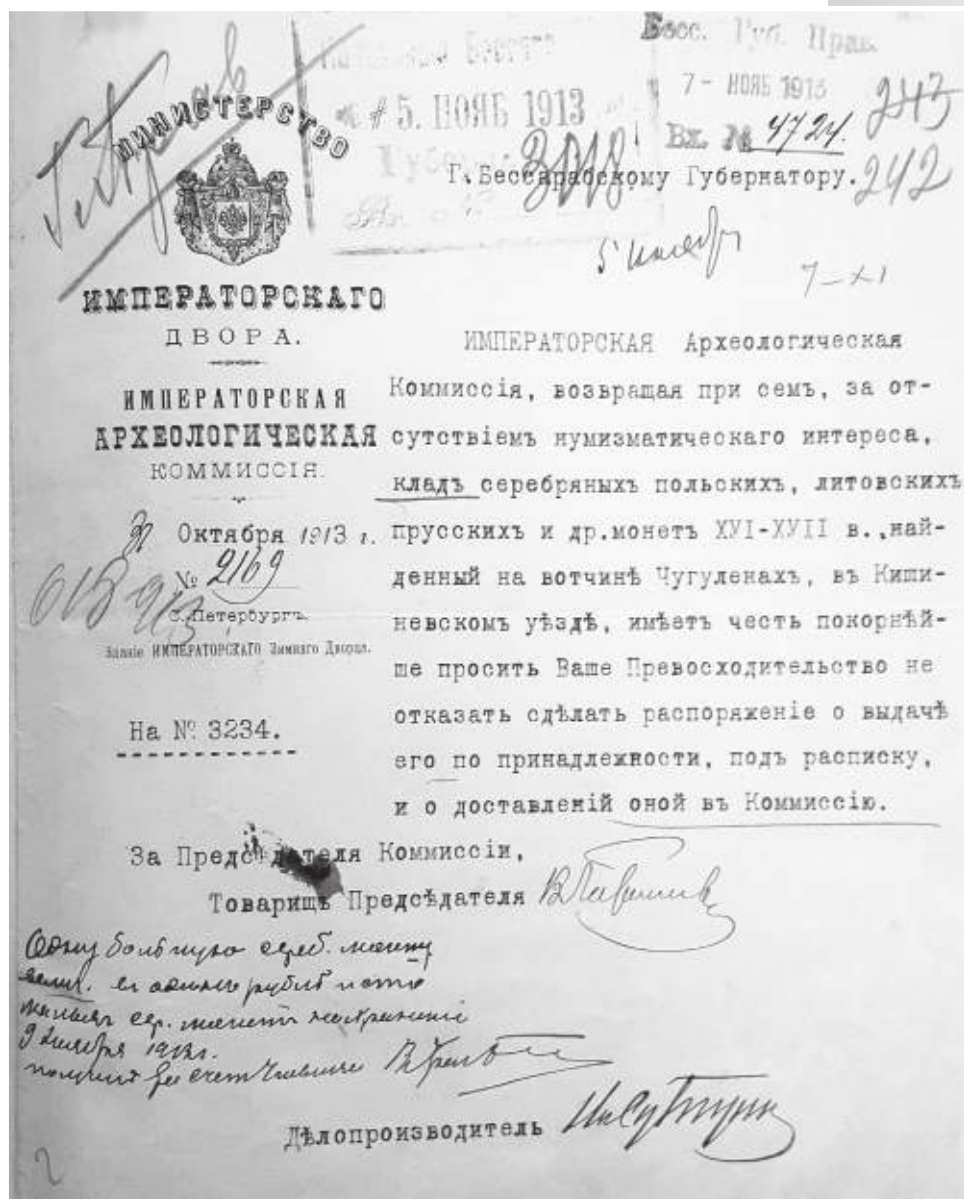

Fig. 43. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind tezaurul de la Ciuciuleni (1913).

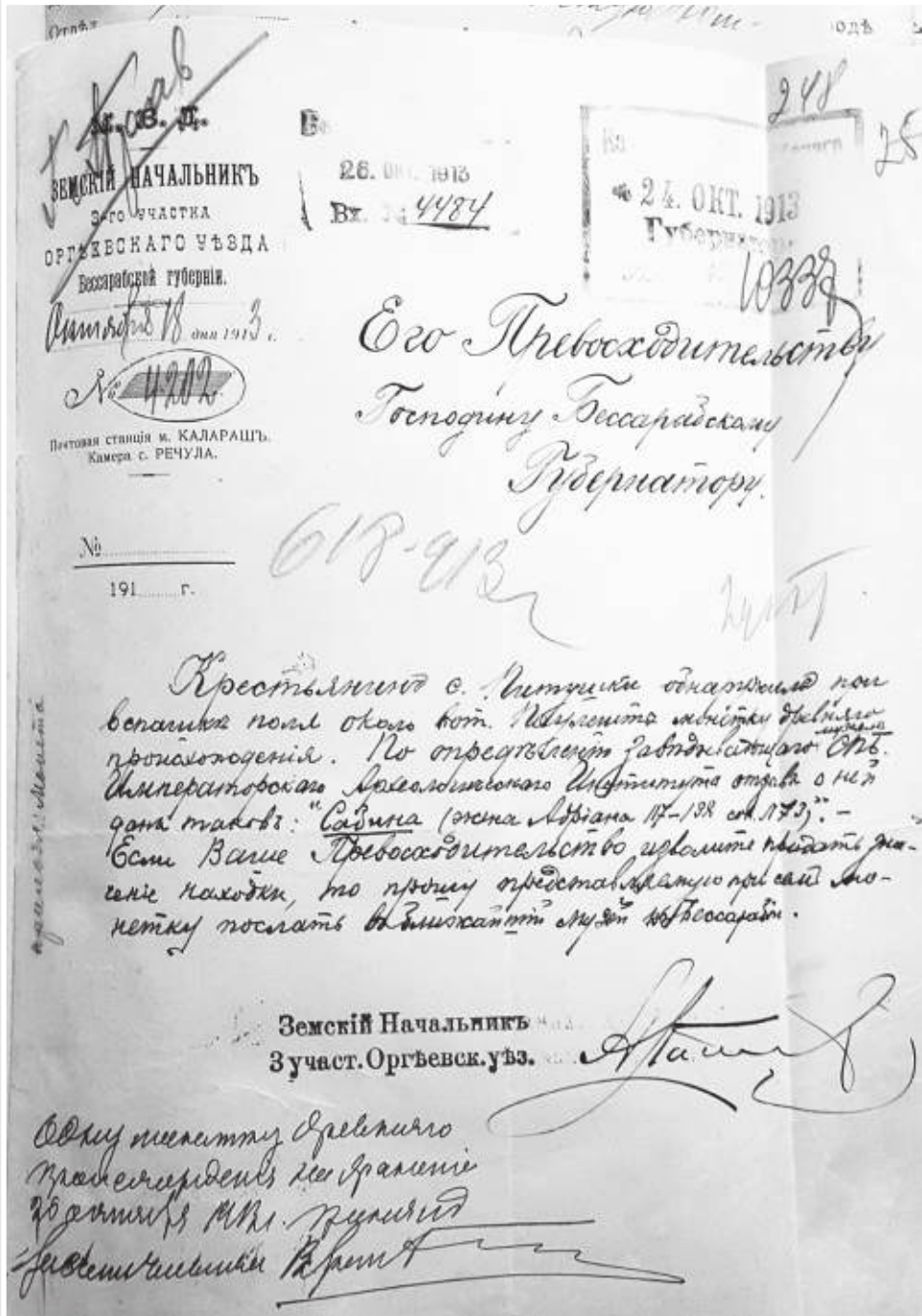

Fig. 44. Informații despre descoperirea unei monede în satul Pitușca (1913).

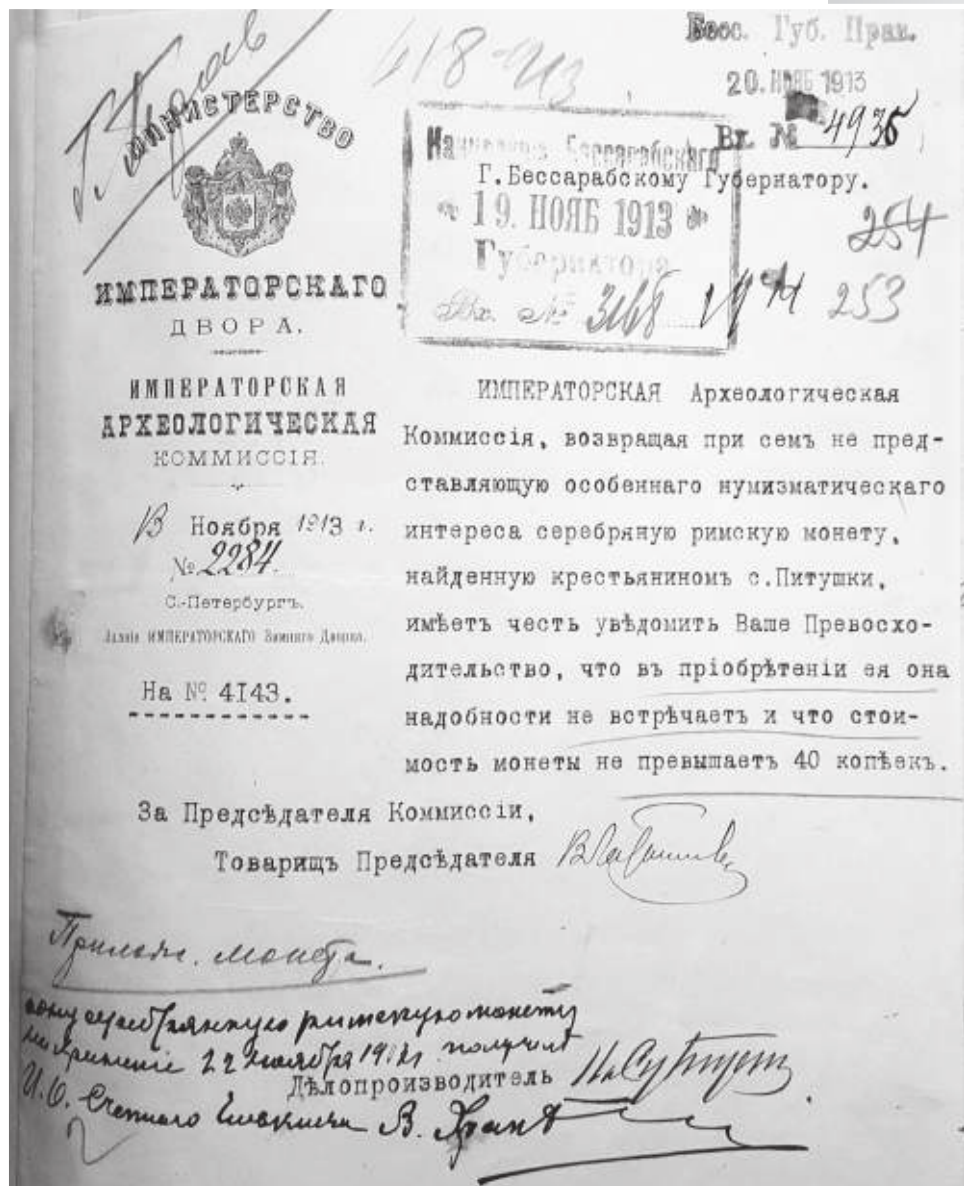

Fig. 45. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind moneda romană din satul Pitușca (1913).

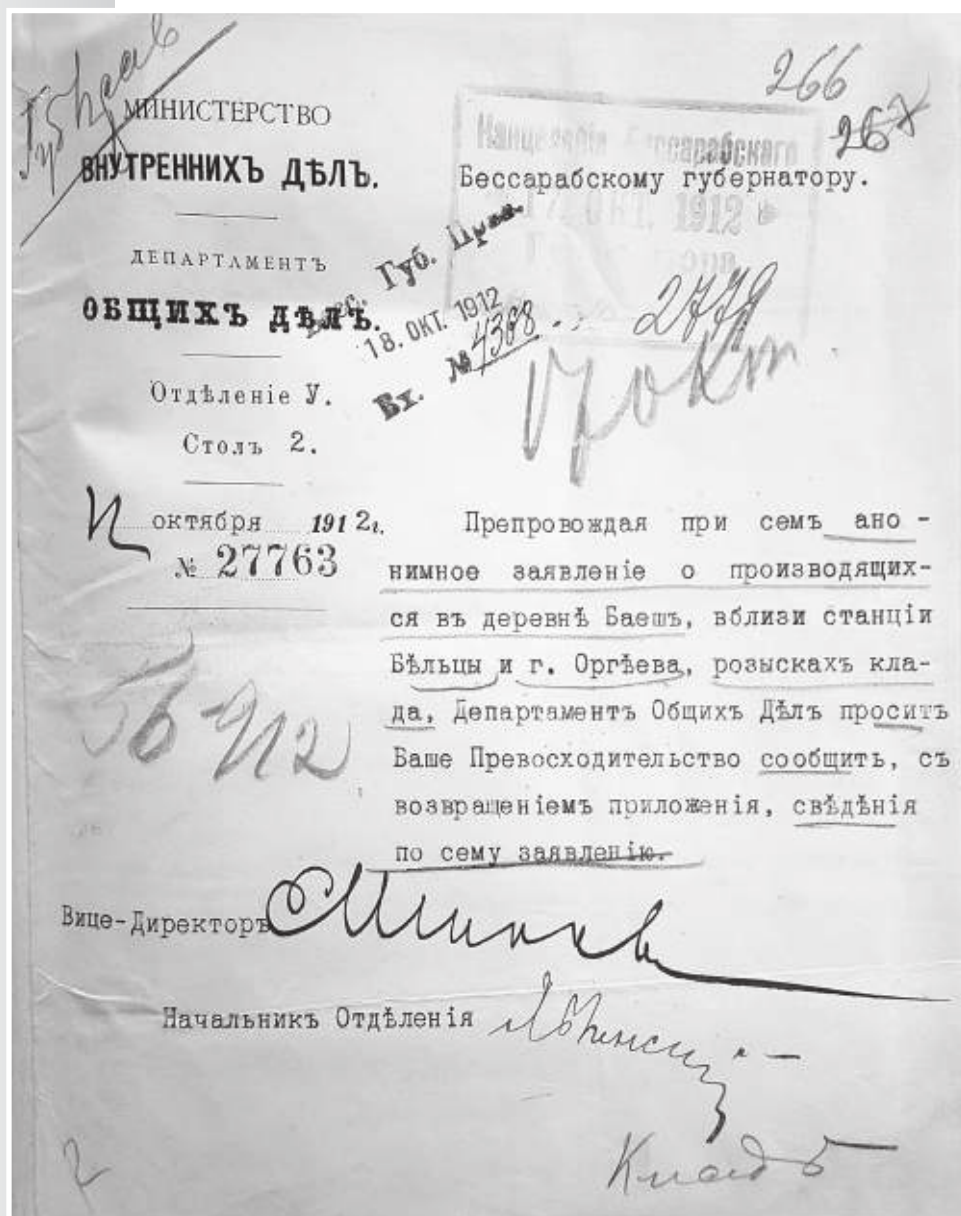

Fig. 46. Informația despre căutările de comori în județele Bălți și Orhei (1912).

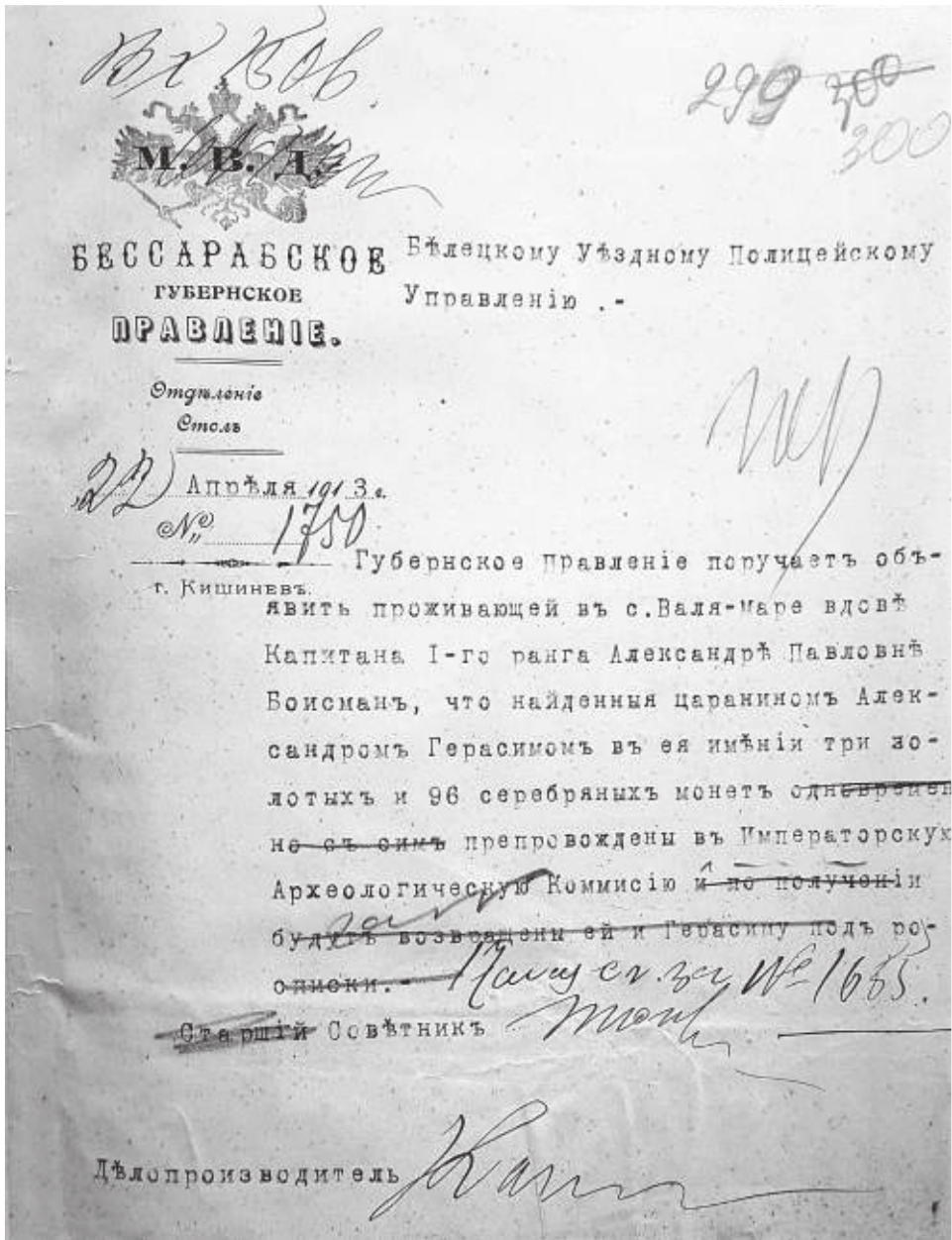

Fig. 47. Informații despre descoperirea monedelor în satul Valea Mare (1913).

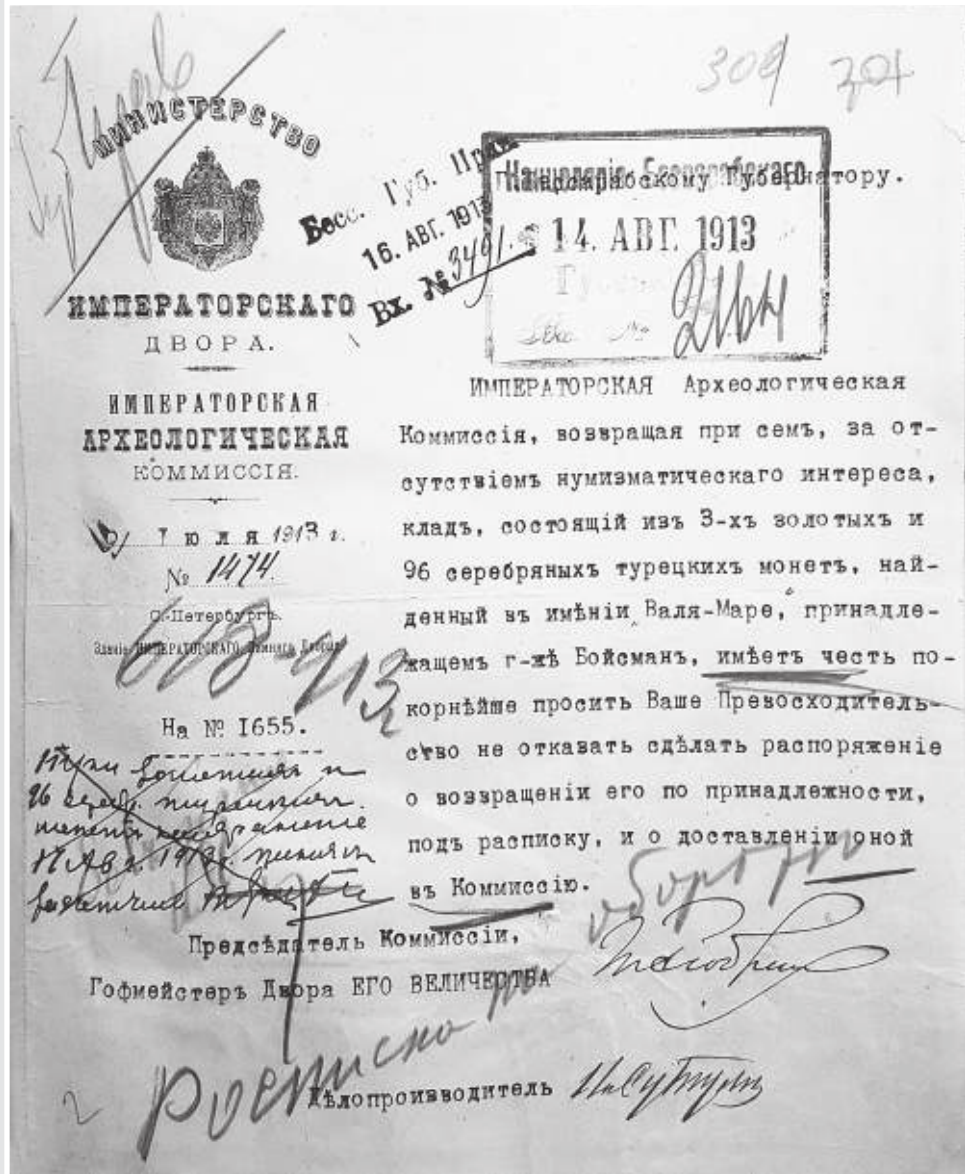

Fig. 48. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în satul Valea Mare (1913).

116-882
№ ~~287-87~~ 88

ДѢЛО

БЕССАРАБСКАГО ГУБЕРНСКАГО ПРАВЛЕНІЯ

ПО ОТДѢЛЕНІЮ 4 СТОЛУ

Квасиня
О маѣмелавѣ въ землѣ владѣ
Квасинской Св. Николаевской церкви
в тармавѣ, мочетафѣ.

Иванъ Беретисна
с Ишталоу ~~Квасиня~~ городским полицейским
управлением в Квасинѣ ~~Квасиня~~
вблизи Квасинской церкви, ~~Квасиня~~ и
свѣдѣнія пометы 1589 года.

21 Начато 26 Октября 1887 года
Кончено 4 ноября 1888 года
Возобновлено 4 июля 1889 года

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ МОЛДАВСКОЙ ССР	
Фонд 6	Список 6
На 695	Список 20
Листахъ.	

116-882
~~287-87~~

Fig. 49. Dosar despre descoperirea antichităților lângă biserica Sf. Nicolae din Chilia (1888).

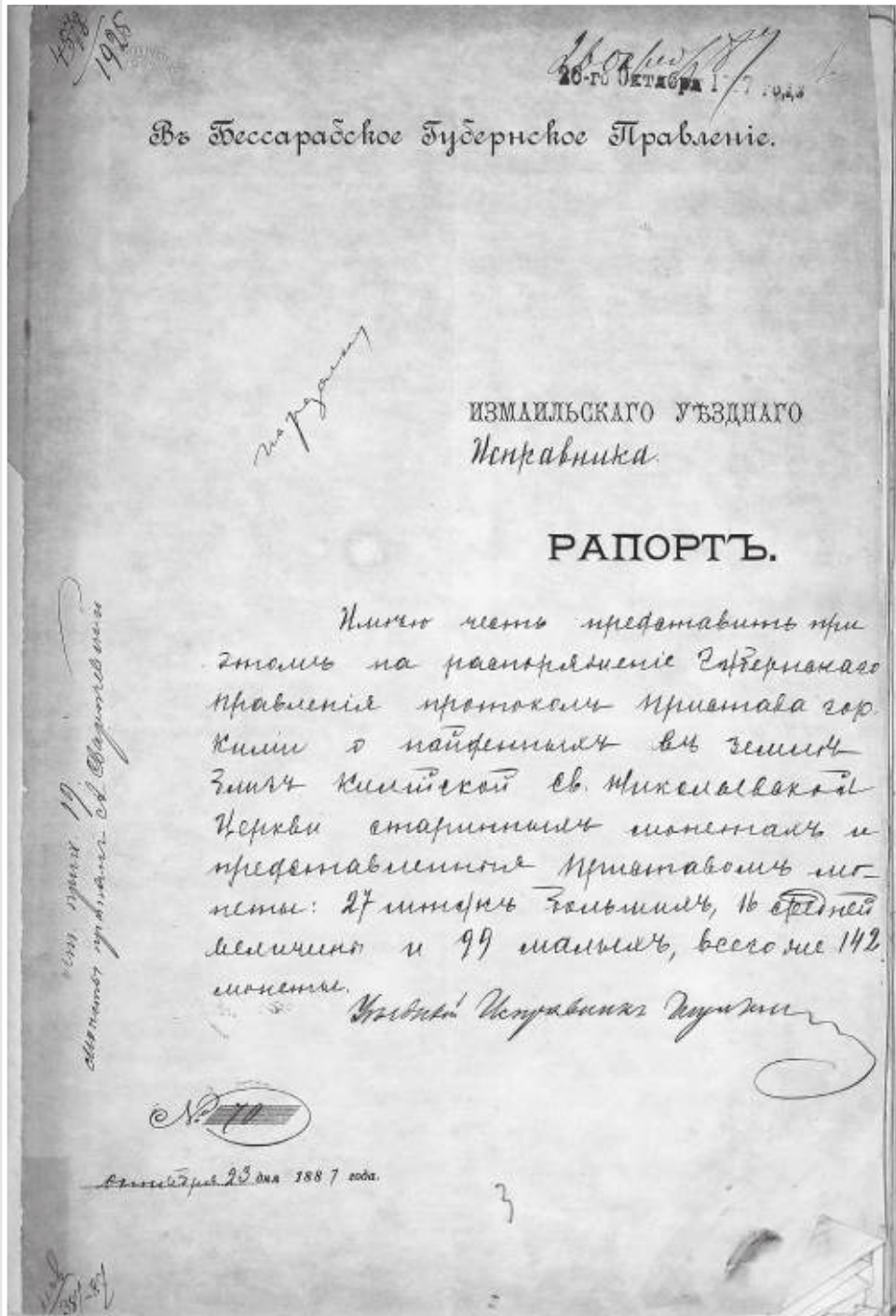

Fig. 50. Raport despre descoperirea de monede lângă biserica Sf. Nicolae din Chilia (1888).

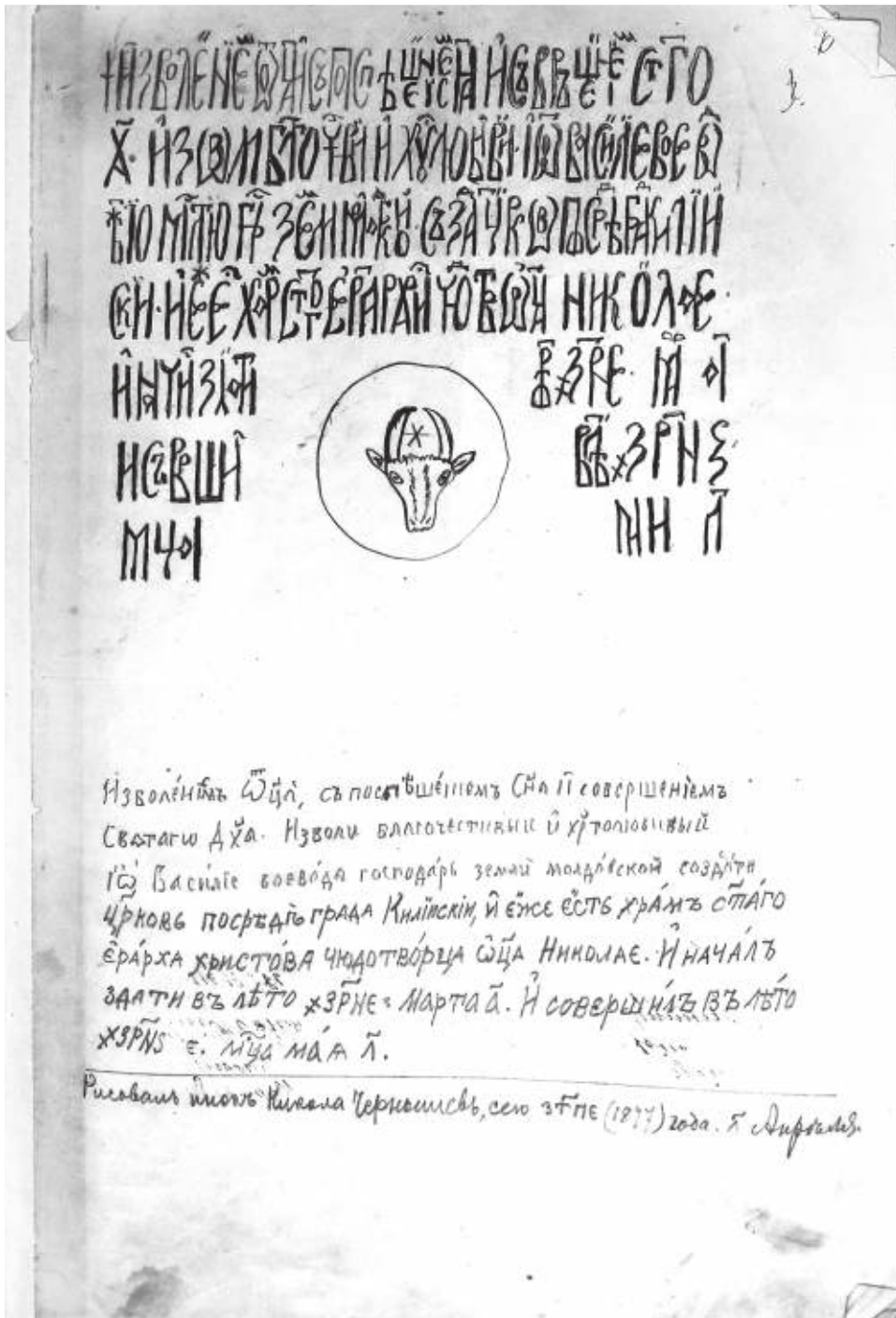

Fig. 51. Textul pisaniei bisericii Sf. Nicolae din Chilia (1888).

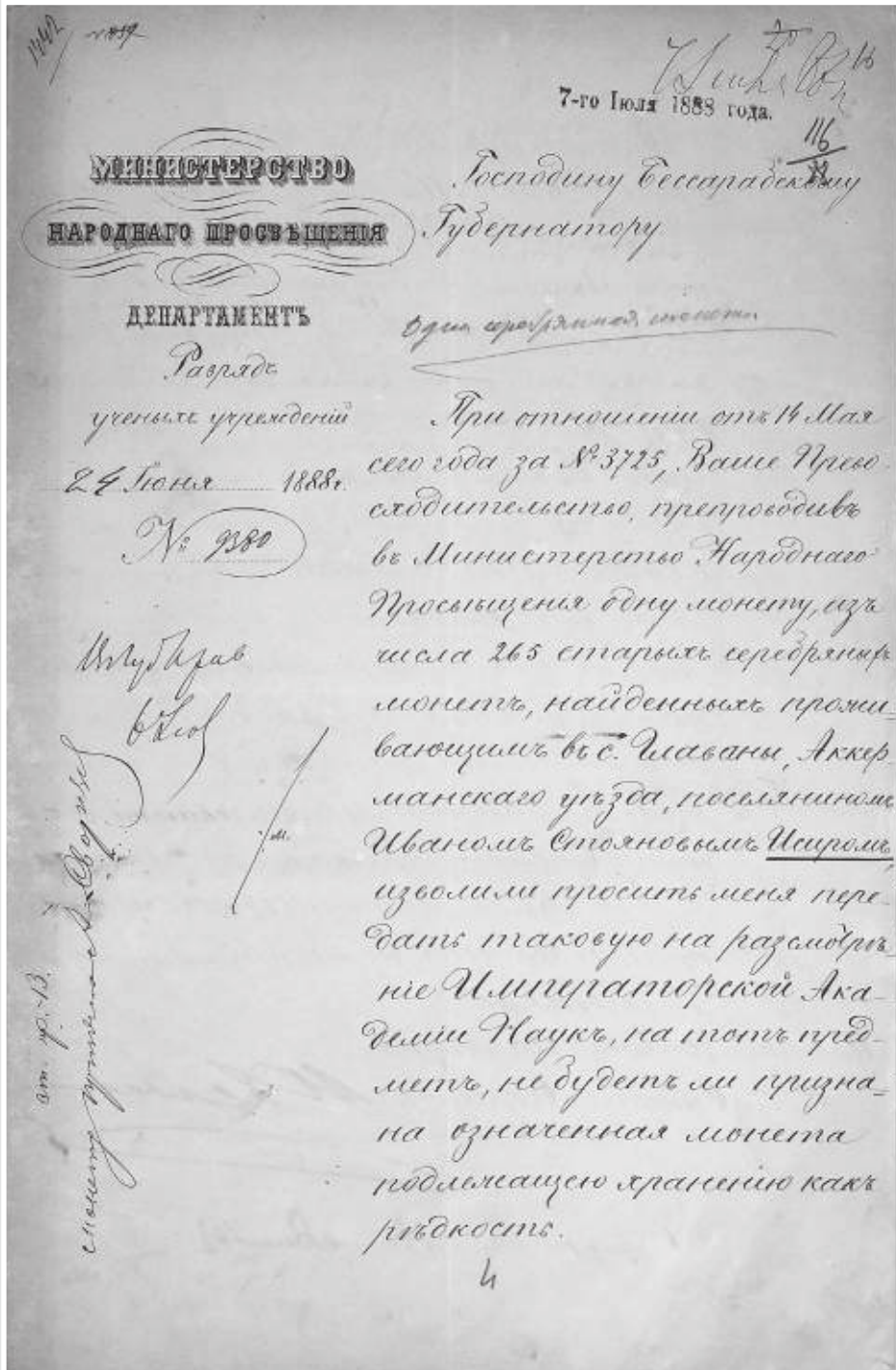

Fig. 52. Informația despre descoperirea monedelor din satul Glavan, județul Akkerman (1888).

165

Ваше Высочество иго императорское утѣшительное
 милостию Васе, Милостивый Государь, для
 замышляющаго распоряженія, что поост
 зную Академии Наукъ монеты, нахо
 дыныя въ кладбахъ, зарытыхъ въ земли,
 въ одно изъ послѣднихъ трехъ столѣтій,
 далеко не имѣютъ того научнаго зна
 ченія, какими отличаются монеты
 древняго міра или среднихъ вѣковъ.
 Единственно монеты позднихъ вре
 мей, изысканныя изъ кладовъ, служатъ
 только для выполненія Государствен
 ныхъ или частныхъ мундир-кабинетовъ
 возвращаемая же монета, найденная
 въ Аккерманскомъ уездѣ, какъ и въ пра
 вленіи Браденбургскаго курьерскаго
 Георга Вильгельма / 1619-1640 гг. / и не
 принадлежитъ къ нумизматическимъ
 рѣдкостямъ.

Министръ Народнаго Просвѣщенія,
 Статсъ-Секретарь М. Демасовъ

Директоръ М. Демасовъ

Fig. 53. Informația despre descoperirea monedelor din satul Glavan, județul Akkerman (1888) (continuare).

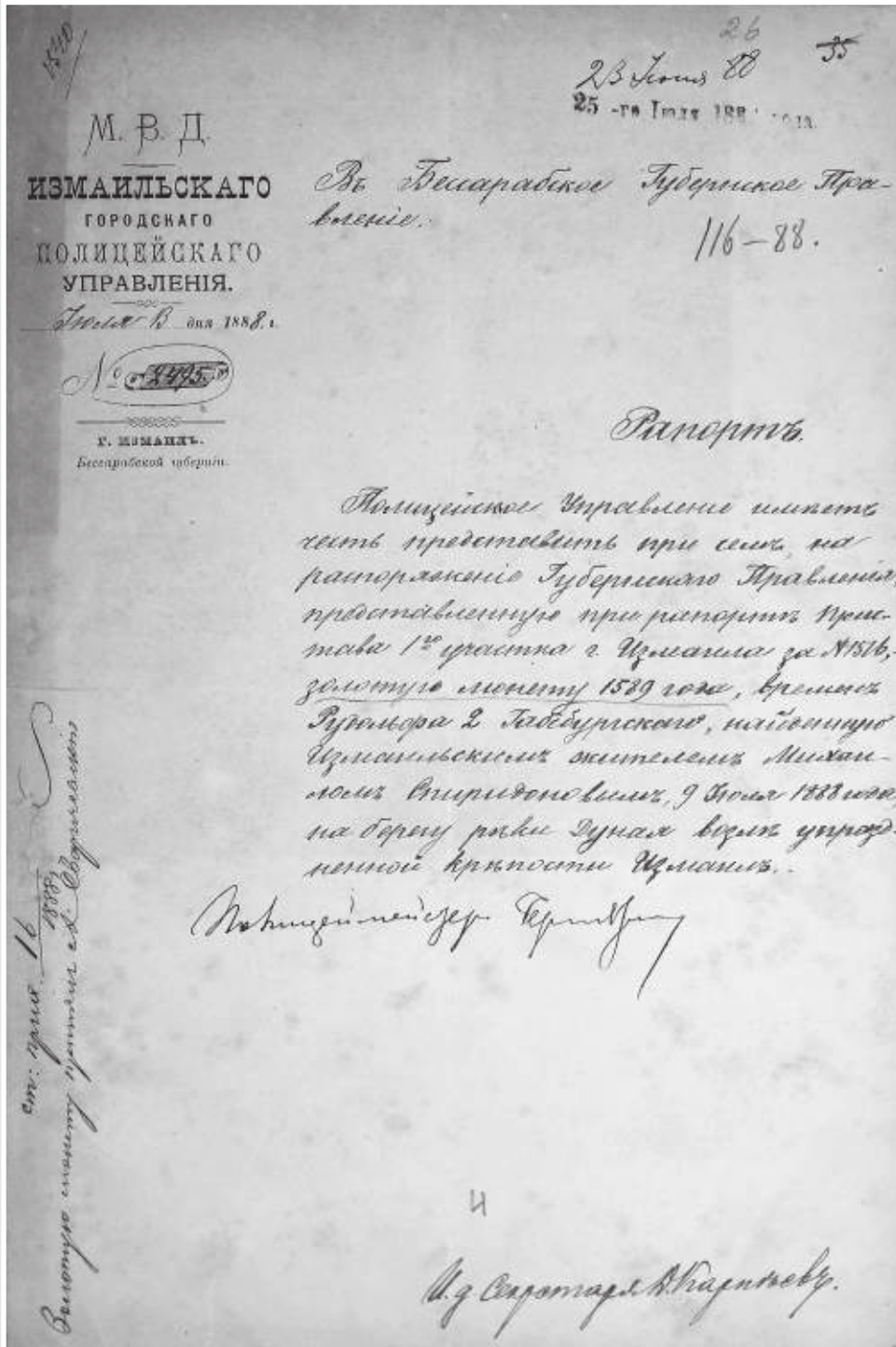

Fig. 54. Raport despre descoperirea monedei de aur din Ismail (1888).

27 36

Законоу.

№ 1. Из зак., изд. 1857г. Ст. 430. Изд. 1911г. поправок к
Ст. 539 того же закона.

Второй Государственный Совет *В. К. Косов*

Учрежден

И. И. Иванов
1888

Решение.

Принимая во внимание, что монеты, находясь
в обращении, задерживаются в землях, в одно и то же
место, преимущественно в окрестностях столиц, не имеют никакого
значения для науки; представляется при на-
стоящих обстоятельствах целесообразным монеты чекан-
ки в Правлении Государства 2. Губернского в
1887г., Государственное Правление полагает: о каковой
сумме монет в виде монеты мануфактур в
Губернский Визират, а также монеты
продолжить в России в Уральском Визирате
Казенное Управление, предписав оному, если
в течение установленного срока не будет
каким-либо образом издана по той монете
появляющаяся в таком же основании 430 Ст.
№ 1. изд. 1857г. и 539 Ст. того
же закона. За сим это командовать. *Августа*
1 дня 1888 года.

Собственно *Косов*

За Визиратом,
Второй Государственный Совет *С. С. Селиванов*
Губернского *В. Косов*

Fig. 55. Rezoluția privind descoperirea monedei de aur din Ismail (1888).

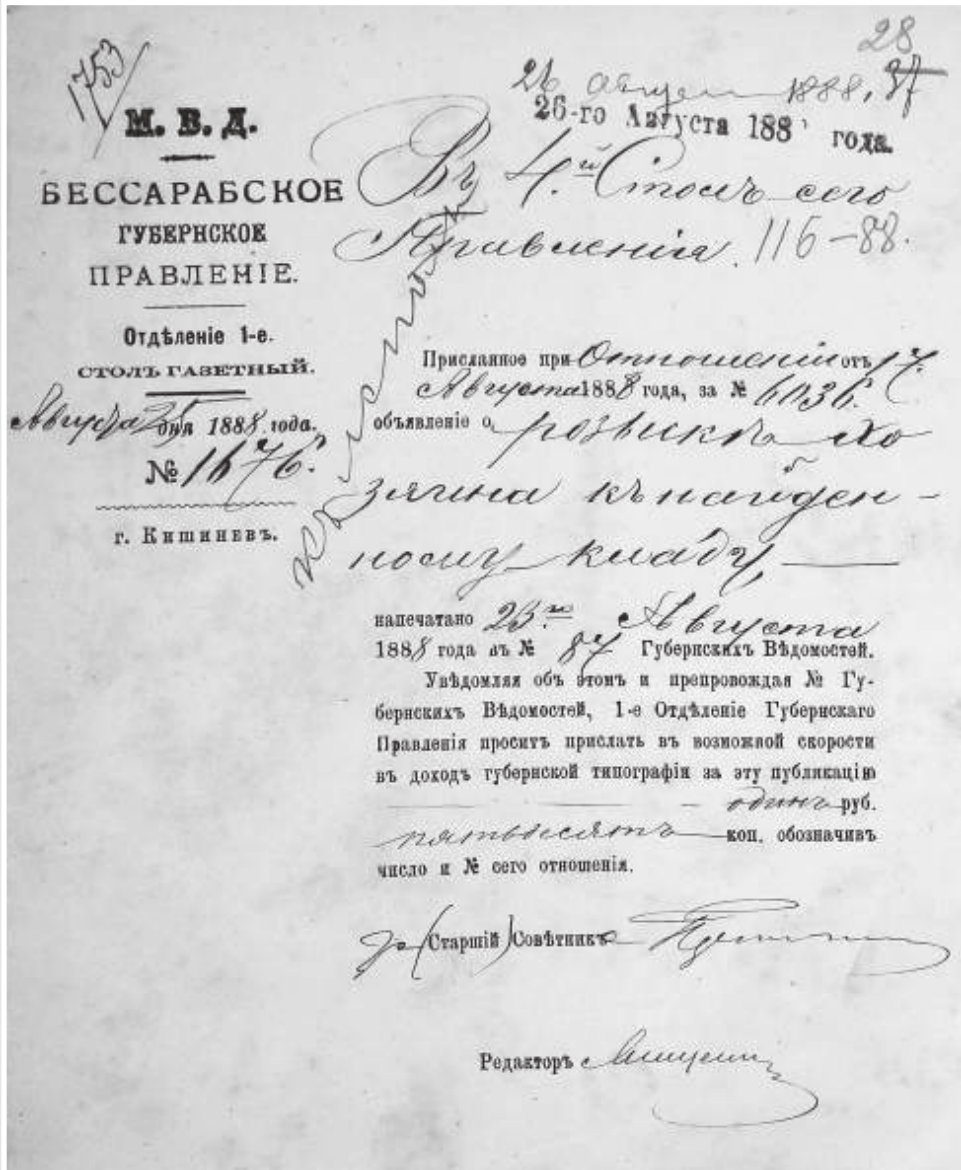

Fig. 56. Solicitarea Revistei Gubernskie Vedomosti de achitare a publicării informației privind căutarea stăpânului monedei găsite la Ismail (1888).

Fig. 57. Informații despre descoperirea monedelor în satul Sarata-Răzeși (1907).

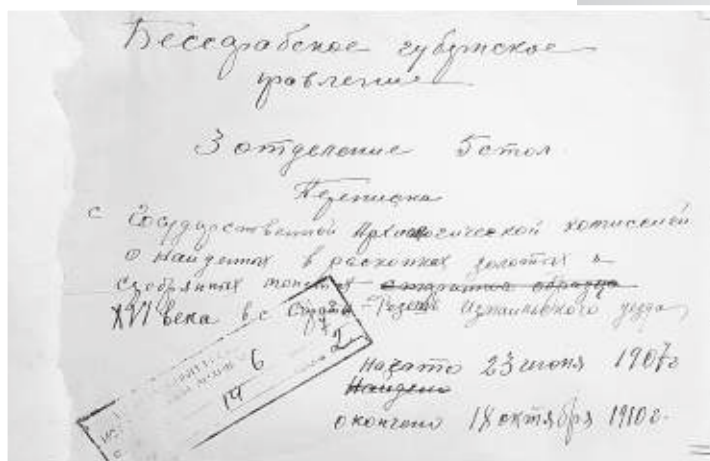
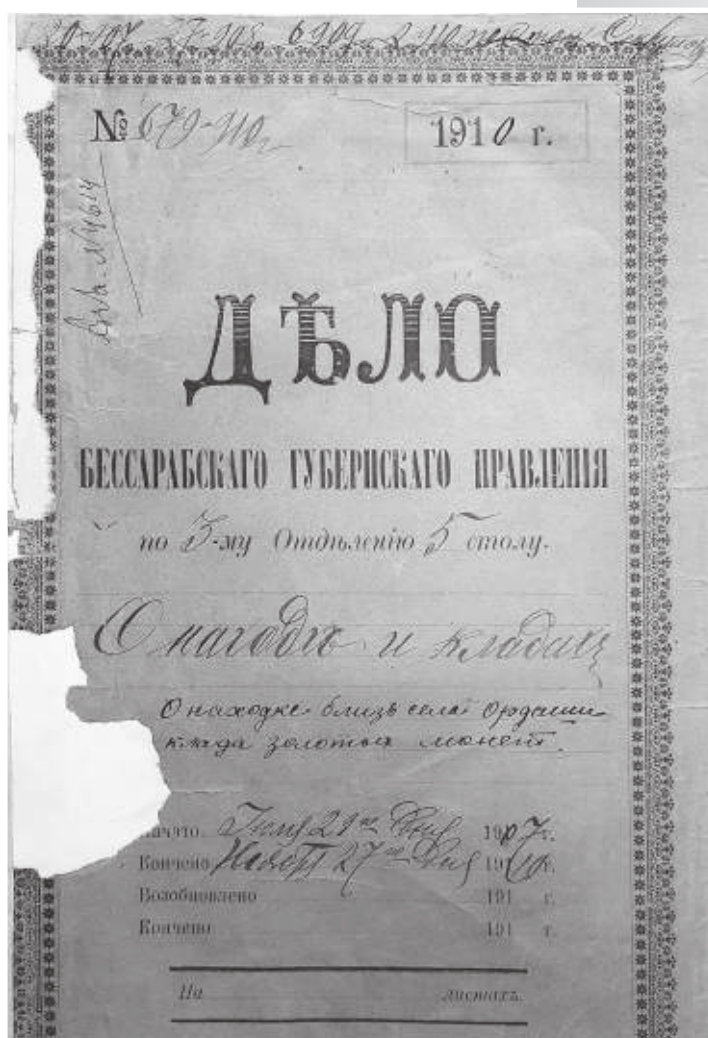

Fig. 58. Dosar despre descoperirea unui tezaur cu monede din aur în satul Ordășei (1907).

0-919

#1424

26-ix-1909

Телеграфъ

Телеграмма

Въ Кишиневъ

К И Ш И Н Е В Ъ Г У Б Е Р Н А Т О Р У Б ъ

КШН ПЕТЕРБУРГА 040120.40.25.6.10.ДН

Манифестъ Императорскаго

№ 52/1909

Риср. Служб. табл. ч. 1

ИМПЕРАТОРСКАЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ ПОЛУЧИВЪ СВѢДѢНІЯ О
 НАХОДКѢ БЛИЗЪ СЕЛЕНІЯ ОРДАШЕЛЪ ОРГЪВСКАГО УѢЗДА НА ЗЕМЛѢ АНАСТАСІИ
 ИВАНОВОЙ БОЛЬШОГО КЛАДА ЗОЛОТЫХЪ МОНЕТЪ ПРОСИТЬ ВАШЕГО РАСПОРЯЖЕНІЯ
 ОТНОСИТЕЛЬНО ДОСТАВКИ КЛАДА ПОЛНОСТІЮ ВЪ КОМИССИЮ ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕНІЯ
 НА ВЫСОЧАЙШЕЕ ВОЗРЪНІЕНІЕ ПРѢДСѢДАТЕЛЯ КОМИССИИ ЛАТЫШЕВЪ.

Тел. А. Г. Сурянов. Базис

Fig. 59. Solicitarea telegrafică a Comisiei Imperiale Arheologice despre trimiterea tezaurului cu monede de aur descoperit în satul Ordășei (1909).

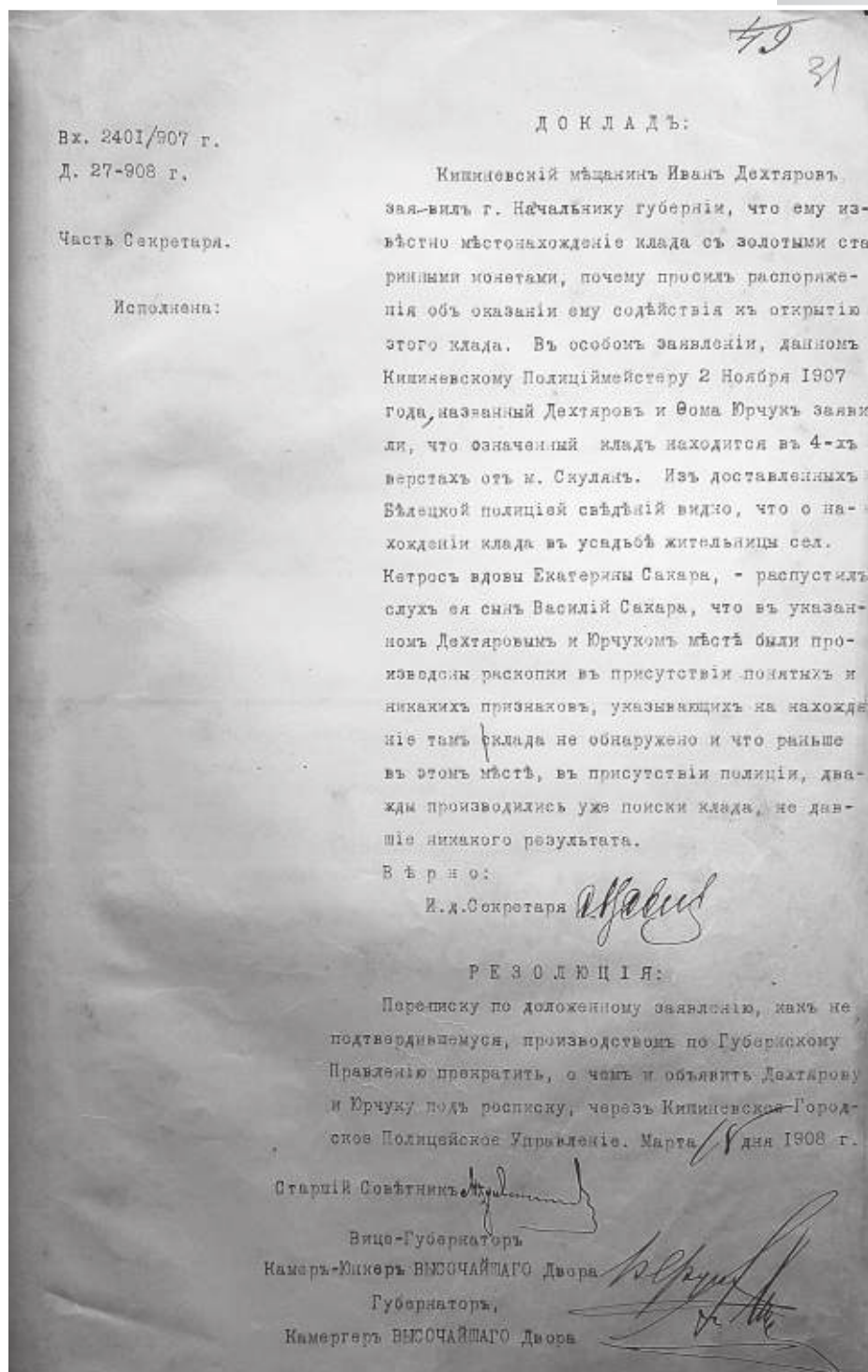

Fig. 60. Raport despre căutarea unei comori în satul Sculeni (1908).

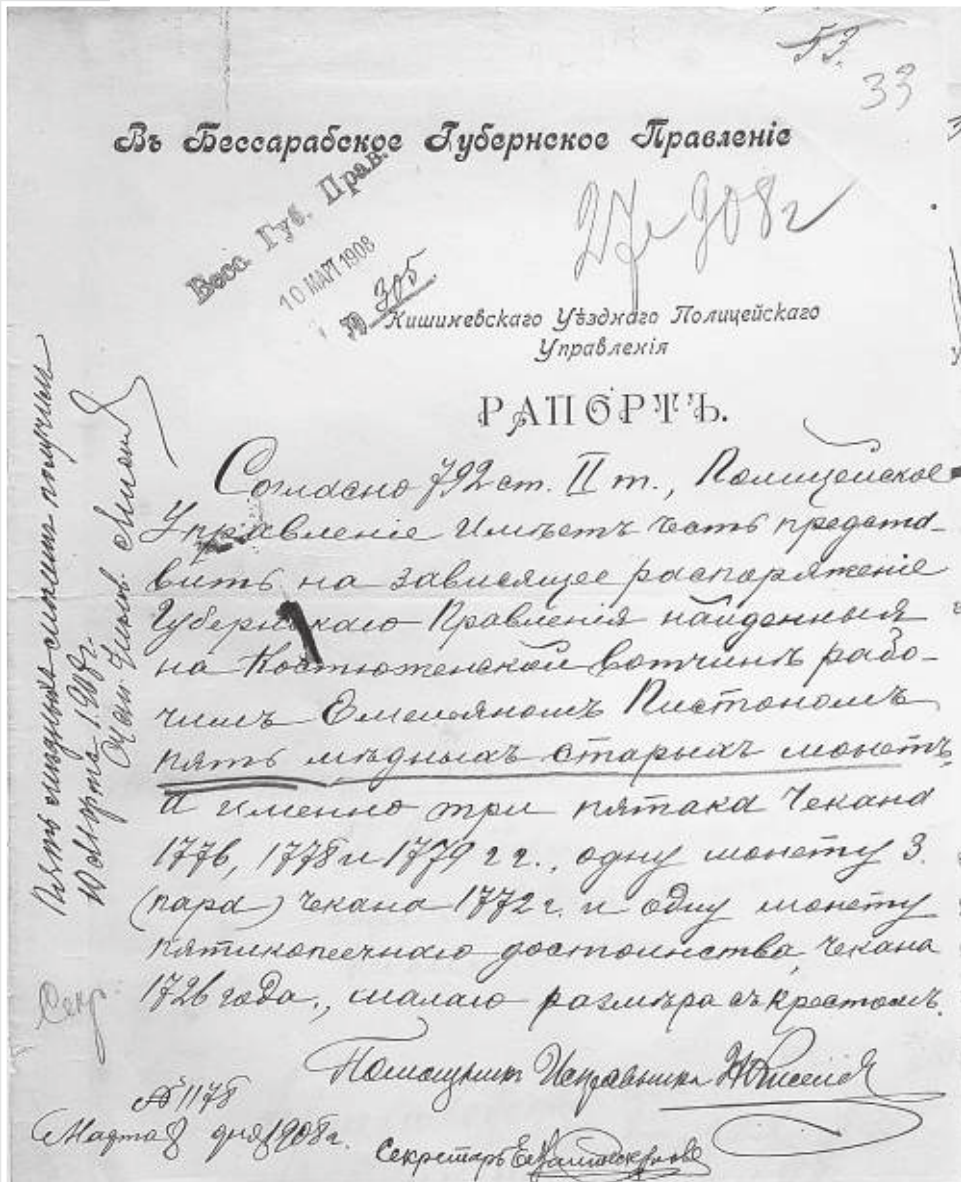

Fig. 61. Raport despre descoperirea de monede pe moșia Costiujeni (1908).

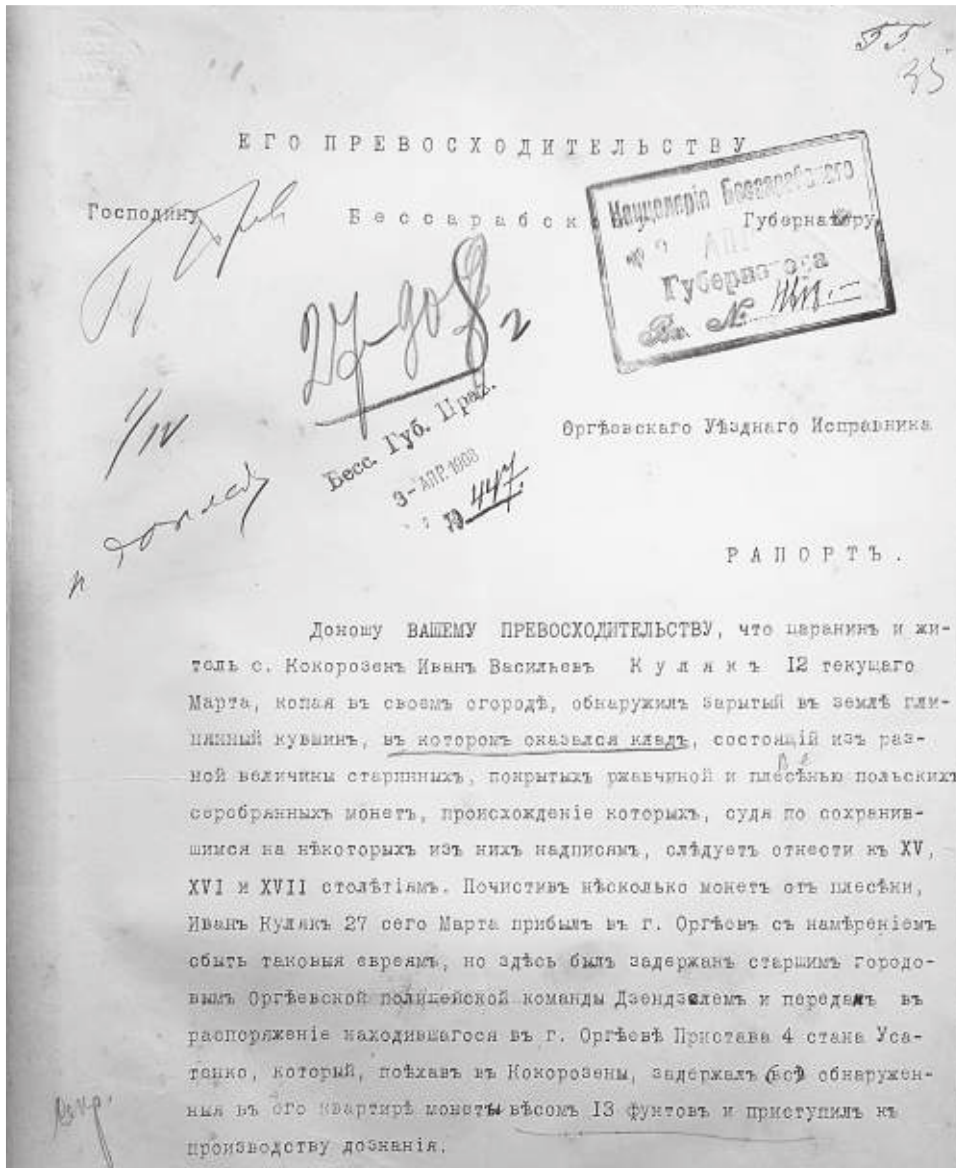

Fig. 62. Informație despre descoperire unei tezaur monetar din satul Cucuruzeni (1908).

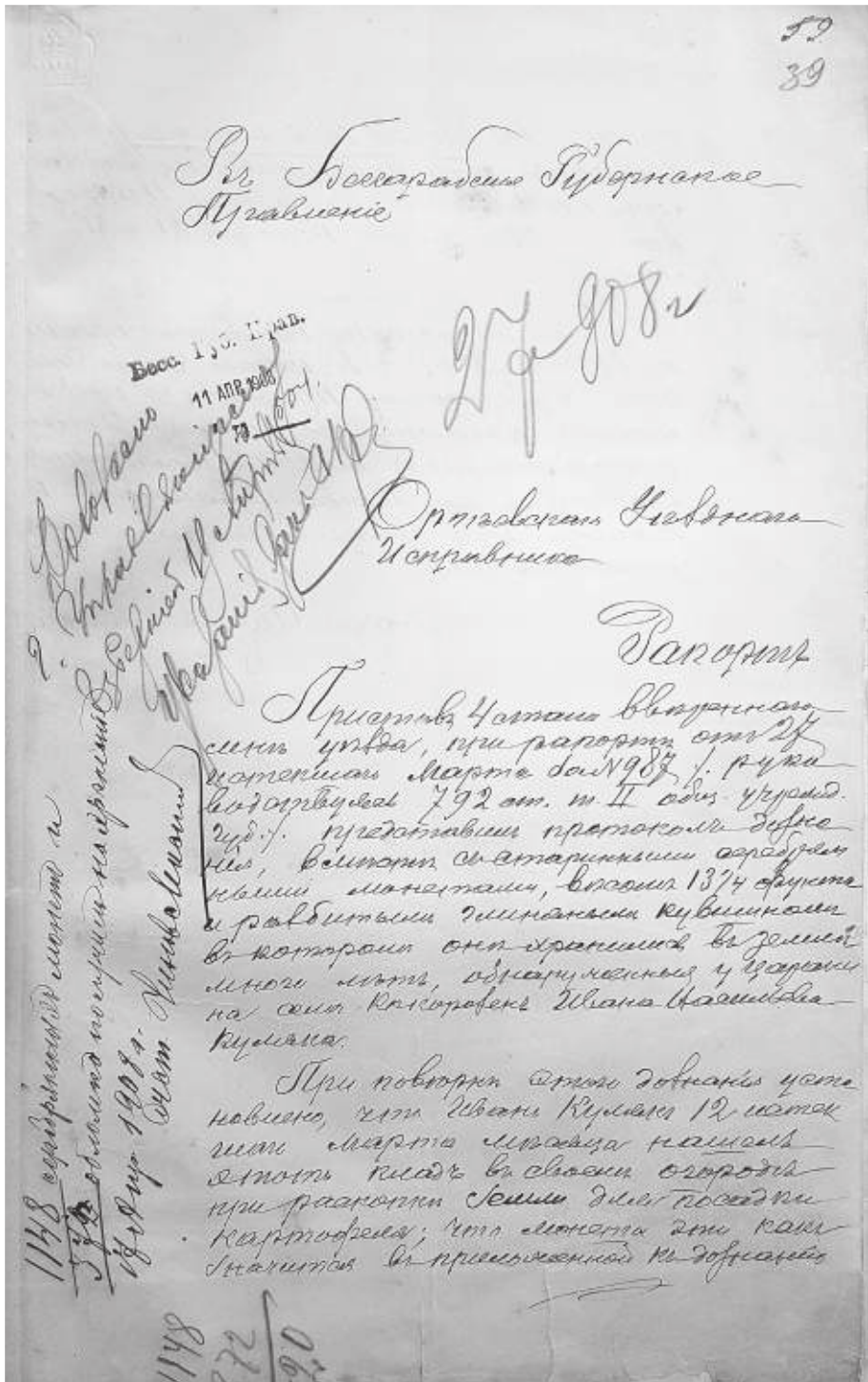

Fig. 63. Raport despre descoperirea tezaurului monetar din satul Cucuruzeni (1908).

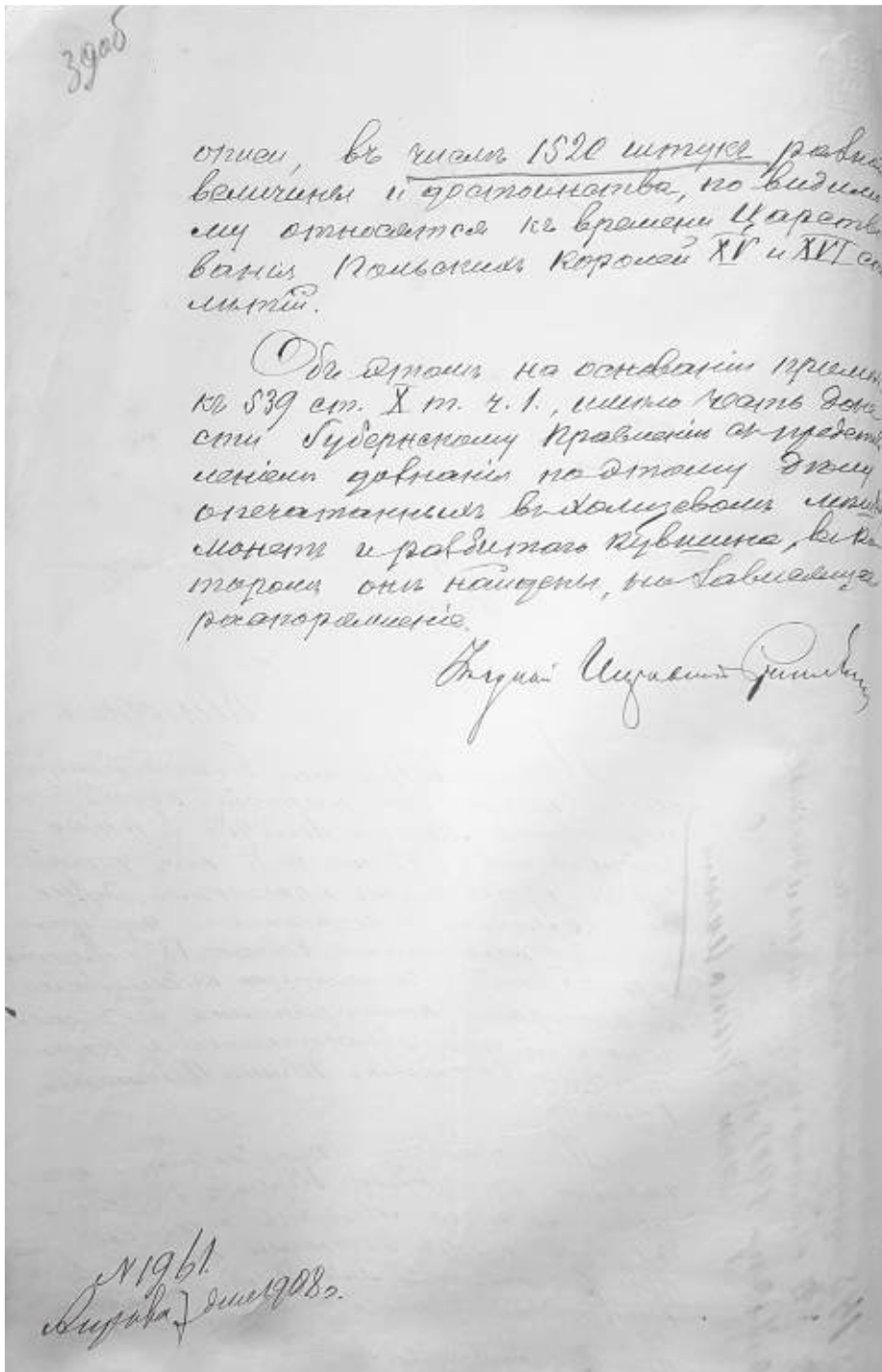

Fig. 64. Raport despre descoperirea tezaurului monetar din satul Cucuruzeni (1908) (continuare).

43

Опись

находенных царянами Иваном Якимовичем Кулякомъ 12 Марта 1908 года въ с. Кокорознамъ, Текучинской волости, Органовскаго уезда, Бессарабской губернии въ своихъ огородахъ при усадьбѣ монетамъ.

№ инв. по находкѣ	наименование предметовъ	примечание
1.	Сто девять серебрянныхъ монетъ, величинаю соизмѣрно больше русскаго рубля, покрытыя пылью, съ изображеніемъ большаго креста двуглаваго орла, относящаяся повидимому, къ царствованіямъ польскихъ королей ЯС и ЯМ еполатій, вѣсомъ пять фунтъ шестъдесятъ три золот.	
2.	Девяносто такшихъ же, покрытыя пылью монетъ, величинаю больше русскаго полтинника, относящаяся къ такимъ же еполатіямъ польскаго же царства, вѣсомъ одинъ фунтъ сорокъ два золот.	$\begin{array}{r} 109 \\ 20 \\ \hline 129 \\ 1148 - \\ \hline 372 \\ \hline 1520 \end{array}$
3.	Девятьсотъ сорокъ девять такшихъ же монетъ, величинаю въ 10, 15 и 20-копечьяхъ серебряныя русскія монетъ, на которыхъ изъ изображенія польскаго короля "Сигизмунда" относящаяся къ той же эпохѣ, вѣсомъ пять фунтъ шестъдесятъ три золот.	
4.	триста сэмьдесятъ два обломка и осколки въ мелкихъ монетъ, опи санныя въ 3 ^и постановкѣ опи саны вѣсомъ пятьдесятъ восемь золотыишъ.	

Fig. 65. Lista monedelor din tezaurul din satul Cucuruzeni (1908).

- 4300
5. Сожъ и нѣмъ и остатками сребра отъ разрушенныхъ временемъ монетъ, бывшихъ въ кубининъ, въ сохъ Найцате девять золотниковъ.
6. нунемъ поновина кубинина, въ которой имѣются слѣды съ остатками сребрянныхъ оттисковъ, образовавшихся отъ прилипшихъ къ его остаткамъ монетамъ. Въ этомъ кубининѣ, по заявленію Кулака, была найдена таи кладъ 12 Марта 1908 года, въ сохъ одинъ фунтъ восемь золотниковъ.

Отпись производить:

Приветавъ 4 стана

Органикова Чужа В. В. Мещеряковъ

при отписи находившей и все издѣланныя при
Федасе своею подтемо царский в. Кокорозин

Иванъ Курьяковъ

Приготовованд:

Помощникъ Органикова

Владимиръ Усратинка В. Усратинка

1/11/1908 года 30 стана, по дѣламъ описи въ вѣдѣн-
номъ поновинѣ сохъ в. Найцате таи
Велии Курикова Чесомъ Жаменомъ, в. при отписи
отъ при находившихъ слѣдовъ, стѣпанъ
Мещеряковъ и Курьяковъ, в. котораго она найдена.

Принимавъ отъ стана нашедшей стѣпанъ
Иванъ Курьяковъ с. Кокорозинъ Иванъ Курьяковъ жалованъ, и
при, а все другія монеты, находивъ при 12 стана

Fig. 66. Lista monedelor din tezaurul din satul Cucuruzeni (1908) (continuare).

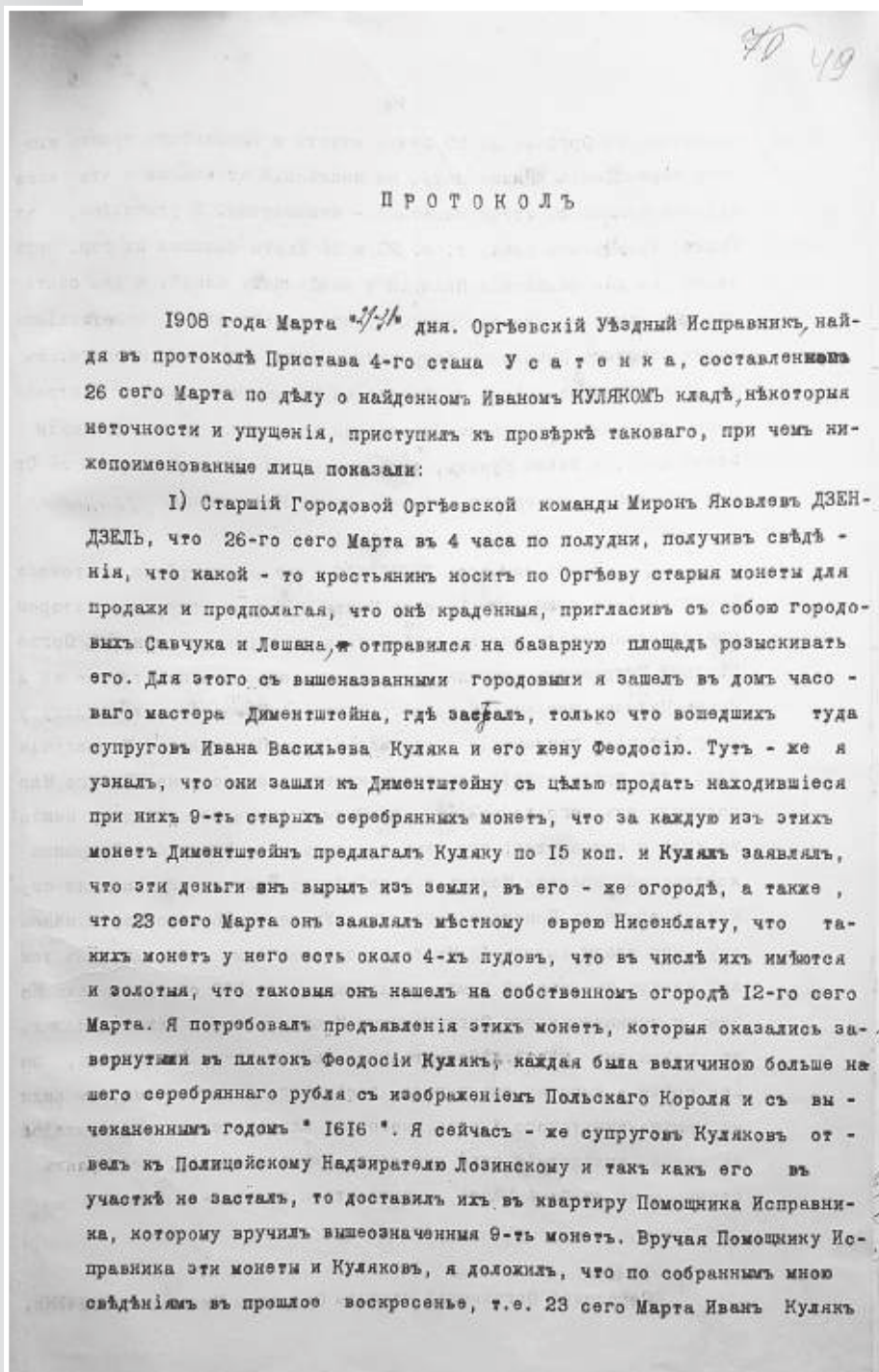

Fig. 67. Proces-verbal despre condițiile descoperirii tezaurului din satul Cucuruzeni (1908).

4908

приносили въ Оргѣевъ до 50 этихъ монетъ и предлагали купить ихъ ив-
 ному еврей Лейбъ Нисенблату, но послѣдній отказался и что засѣ-
 одѣлалъ Кулякъ съ этими монетами - неизвестно. Я утверждаю, что
 Иванъ Кулякъ оба раза, т. е. 23 и 26 Марта являлся въ гор. Оргѣевъ
 вовсе не для заявленія Полициі о найденномъ кладѣ, а для сбыта най-
 денныхъ монетъ и что объ этомъ Приставъ 4-го стана, находившійся то-
 да въ квартирѣ Помощника Исправника, узналъ отъ меня перваго. Въ тотъ
 же день Приставъ вмѣстѣ съ Феодосіей Кулякъ и Акцизнымъ Контролемъ
 ромъ Костинимъ выѣхалъ въ Кокорозены для производства дознанія по
 этому дѣлу, а Иванъ Кулякъ, оставленный на нѣкоторое время въ Оргѣевъ
 пѣшкомъ того - же вечера отправился въ Кокорозены. *Миронъ*

Бабкина

Послѣ допроса ДЗЕНДЗЕЛЯ и по разсмотрѣніи протокола
 Пристава 4-го стана отъ 26 сего Марта по этому дѣлу, при которомъ
 представлены найденныя въ домѣ Куляка серебряныя монеты, Оргѣевскій
 Уѣздный Исправникъ, находя необходимымъ опросить по этому - же дѣлу
 Ивана Куляка, послалъ 28-го сего Марта въ Чеколтени тамошнему уч-
 нику Артышину приказаніе о доставленіи въ Полицейское Управление Ку-
 ляка, для предъавленія ему этихъ монетъ и опроса, но 29 сего Марта
 получилъ отъ него донесеніе, что Кулякъ отлучился изъ дому неизвест-
 но куда и скрывается; при чемъ доложилъ, что Волостной Старшина Че-
 колтенской волости Моканъ и еврей Мошко Голденбергъ заявили ему, что
 Кулякъ обманулъ Пристава 4-го стана Усатенна 26 сего Марта, показавъ
 ему, что кладъ вырытъ 12 Марта на собственномъ огородѣ; ^{нѣкогда тамъ} ~~быть тако~~
 вой нашелъ на участіи земли, находящемся въ 200 саж. отъ села Кокоро-
 зень и принадлежащемъ Заграничнымъ Монастырямъ, а также доложилъ, что
 на указанномъ мѣстѣ дѣйствительно найдена ивѣ, Артышнымъ, болѣ-
 шая свѣжа - вырытая среди поля, засѣяннаго ячменемъ яма, съ видимо-
 ми признаками такого бурава, которымъ кладокатели ищутъ кладъ
 въ землѣ, вслѣдствіе чего приходится къ заключенію, что Кулякъ въ
 этомъ, а не другомъ мѣстѣ, вырылъ этотъ кладъ. - *По сержантскій*

Урядникъ Николай Степановичъ

Городовой Оргѣевской команды Сафроній Михайловъ САВЧУКЪ,

Fig. 68. Proces-verbal despre condițiile descoperirii tezaurului din satul Cucuruzeni (1908) (continuare).

47 50

26-го сего Марта, по приглашенію Старшаго городского Мирона Дзендзе-
 ля отправился въ домъ еврея Диментштейна и тамъ засталъ крестьяни-
 на Ивана Куляка и жену его Феодосію, принесшихъ для сбыта Диментштей-
 ну 9-ти старыхъ серебрянныхъ монетъ; мы повели ихъ къ Полицейскому
 Надзирателю и такъ какъ его не оказалось дома, то Куляки были до-
 ставлены вмѣстѣ съ этими монетами къ Помощнику Исправника. Кулякъ
 тогда вовсе не заявлялъ, что онъ явился въ Оргѣвъ для объявленія
 Полиціи о найденномъ кладѣ. *Составилъ Савчинскій*

Городовые Оргѣвской команды Исаакъ Федоровъ САВЧИНСКІЙ
 и Константинъ Парфенъевъ МАРТЪНИКЪ - показали: мы оба были въ участкѣ
 когда Дзендзель привелъ Куляка; мы спрашивали откуда онъ взялъ
 эти деньги и Кулякъ намъ отвѣтилъ, что онъ получилъ ихъ по наследст-
 ву отъ своего дѣдушки, умершаго 20 лѣтъ тому назадъ, при этомъ доба-
 вилъ, что кромѣ этихъ 9-ти больше монетъ у него не имѣется, а за-
 симъ посоветовавшись съ женой, сознался, что дома у него есть боль-
 ше такихъ монетъ и что онъ нашелъ ихъ въ своемъ огородѣ. *Удосто-
 вилъ*

Савчинскій *Константинъ Мартыникъ*

Исаакъ Федоровъ Савчинскій
Константинъ Парфенъевъ Мартыникъ

Fig. 69. Proces-verbal despre condițiile descoperirii tezaurului din satul Cucuruzeni (1908) (continuare).

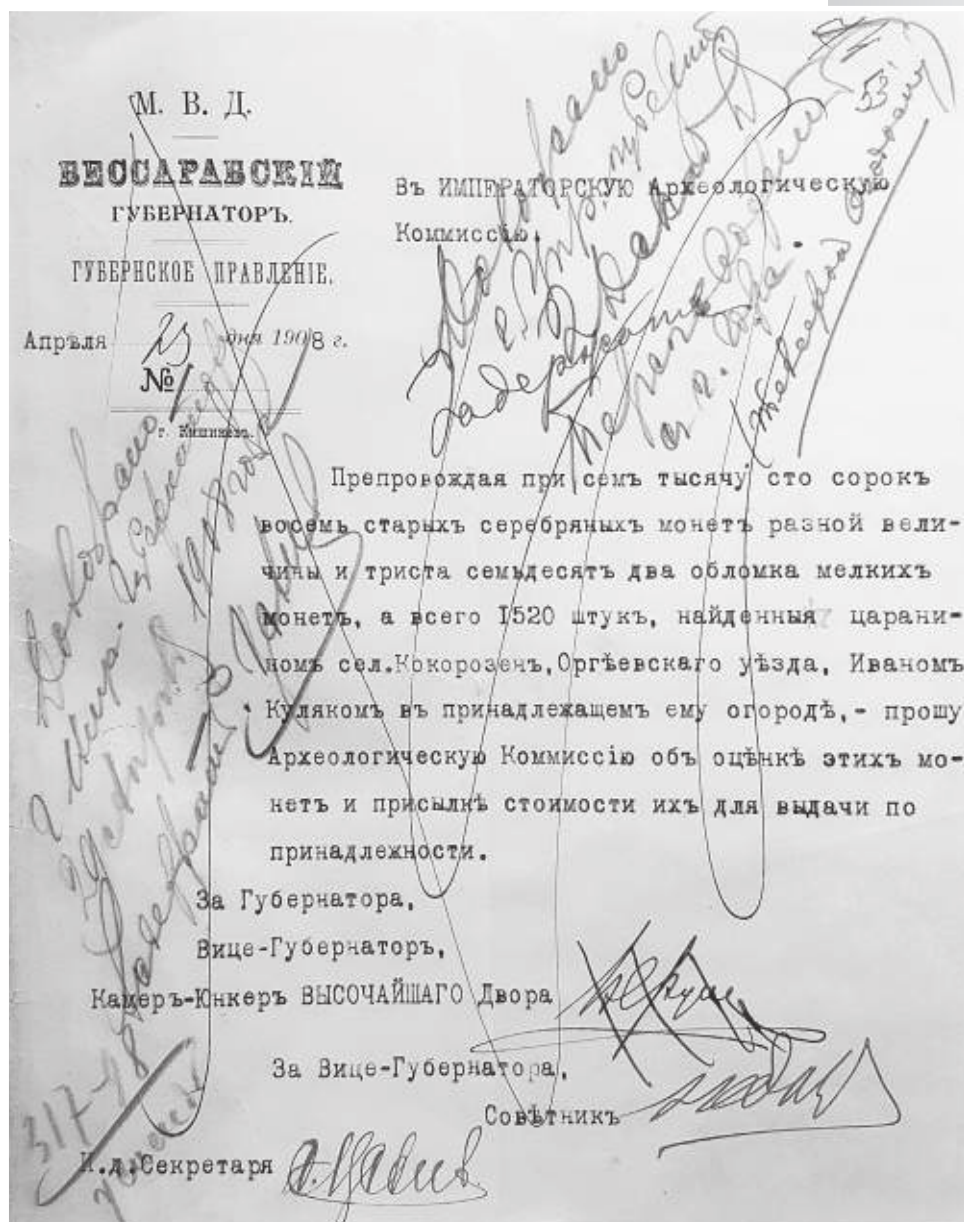

Fig. 70. Scrisoare de însoțire a tezaurului din Cucuruzeni către Comisia Imperială Arheologică (1908).

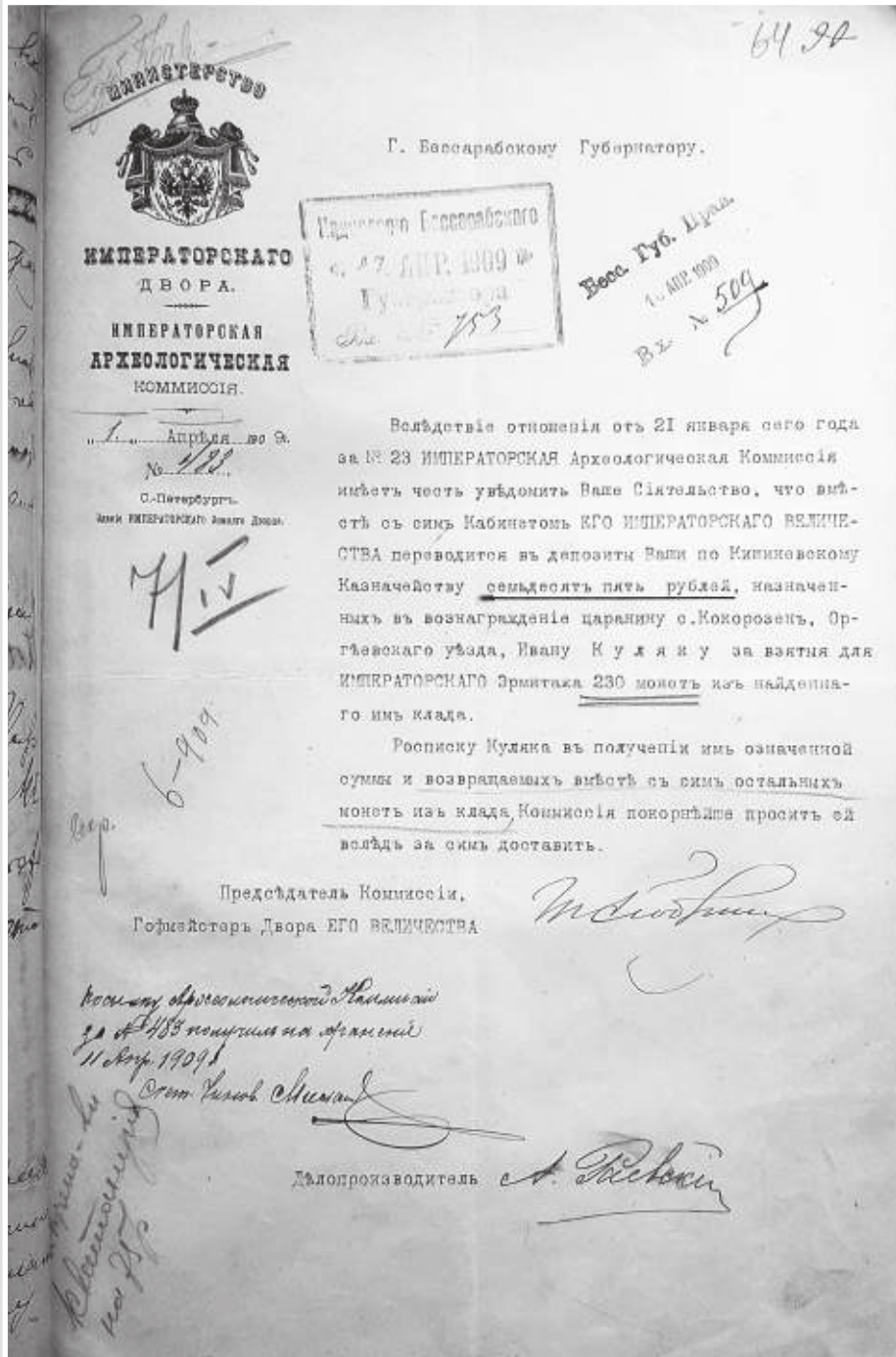

Fig. 71. Decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în satul Cucuruzeni (1909).

82
60

О П И С Ъ

Старинными монетами, представленными в Оргѣвское Уѣздное Полицейское Управление 6 Марта 1909 года старостом с. Митоки, Чеколтенской волости, при рапортѣ его отъ 5 Марта 1909 года, за № 5.

Монеты эти найдены въ селѣ Митоки жителями того села Федоромъ Антоновымъ СИНЕЛЬНИКОМЪ и хранились въ мѣдномъ кофейникѣ съ погну-тымъ бокомъ, отпавшей ручкой и прожарѣвшимся дномъ, который также представленъ старостомъ:

✓ I. / Двѣ серебряныя большія турецкія монеты: одна, величиною въ русскій рубль, а другая больше рубля.

✓ II / Одна серебряная полтина русская, время ИМПЕРАТРИЦЫ ЕКАТЕРИНЫ II, чекана 1765 г.

✓ III / Шесть серебряныхъ австрійскихъ монетъ, величиною немного болѣе русскаго полтинника, чекана: двѣ монеты - 1815 г., одна 1806 г., одна 1785 г., одна 1804 г. и одна 1818 года. Внизу на каждой изъ этихъ монетъ вычеканена цифра " 20 " .-

✓ IV / Одна такая-же / по описи № 3 / серебряная монета, меньшаго размѣра, чекана 1795 года, внизу на ней отчеканена цифра 10. -

✓ V / Пять золотыхъ иностранныхъ монетъ, величиною въ 20 коп. русскую монету, чекана 1757, 1770, 1758 и 1777 г.г.; одна изъ этихъ монетъ турецкая, годъ выпуска неизвѣстенъ. -

✓ VI / Десять золотыхъ турецкихъ монетъ, величиною въ серебряную пятикопѣчную монету. -

и VII / ПЯТЬСОТЪ ДЕВЯНОСТО ВОСЕМЬ серебряныхъ турецкихъ монетъ, величиною и вѣсомъ - менѣе серебряной пятикопѣчной русской монеты. -

Помощникъ Исправника *Ивановъ*

2
1
6
1
5
10
25
598
623

Секретарь *Серебряковъ*

Изъ описи въ архивъ Митокской волости
 24/11/1909
 Иванъ Антоновичъ Синельниковъ

Fig. 72. Lista monedelor descoperite în satul Mitoc, județul Orhei (1909).

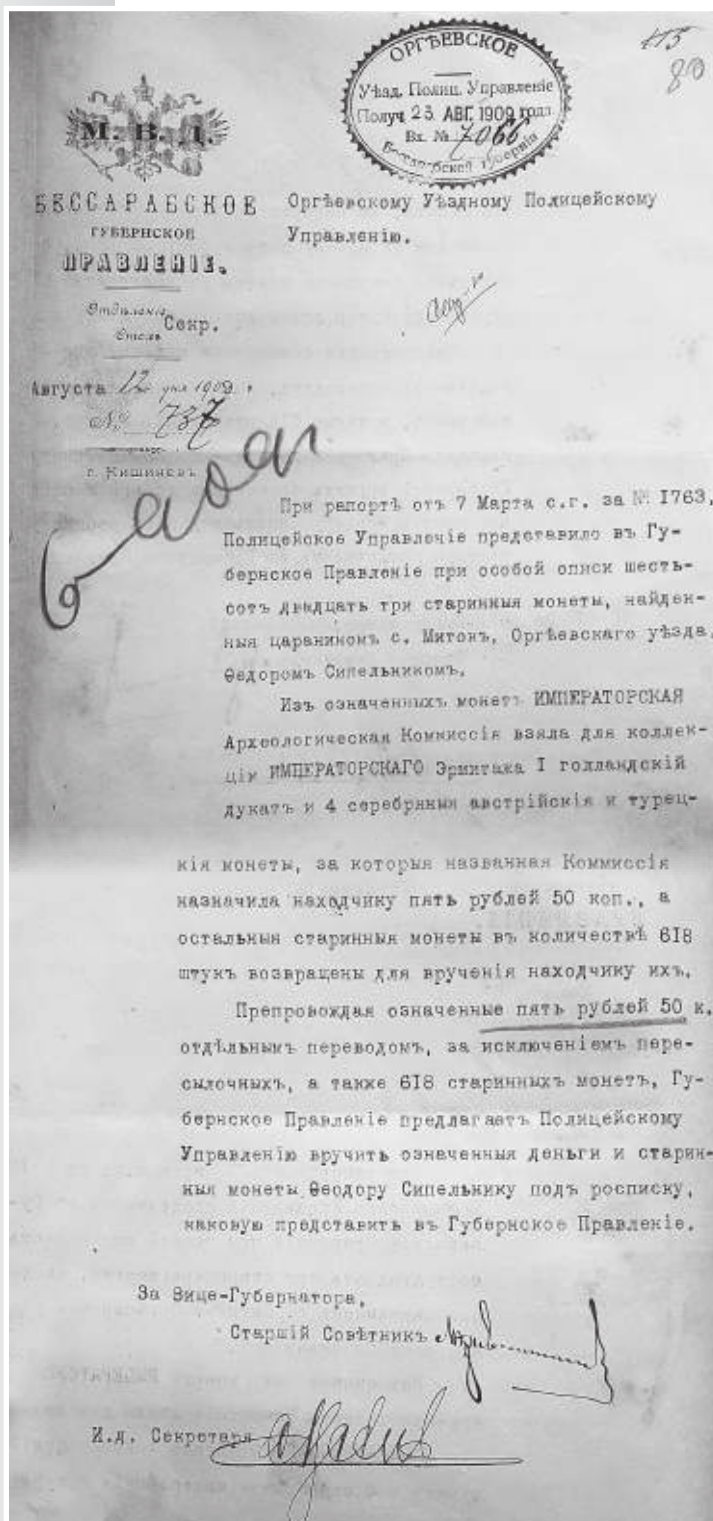

Fig. 73. Informație despre decizia Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în satul Mitoc, județul Orhei (1909).

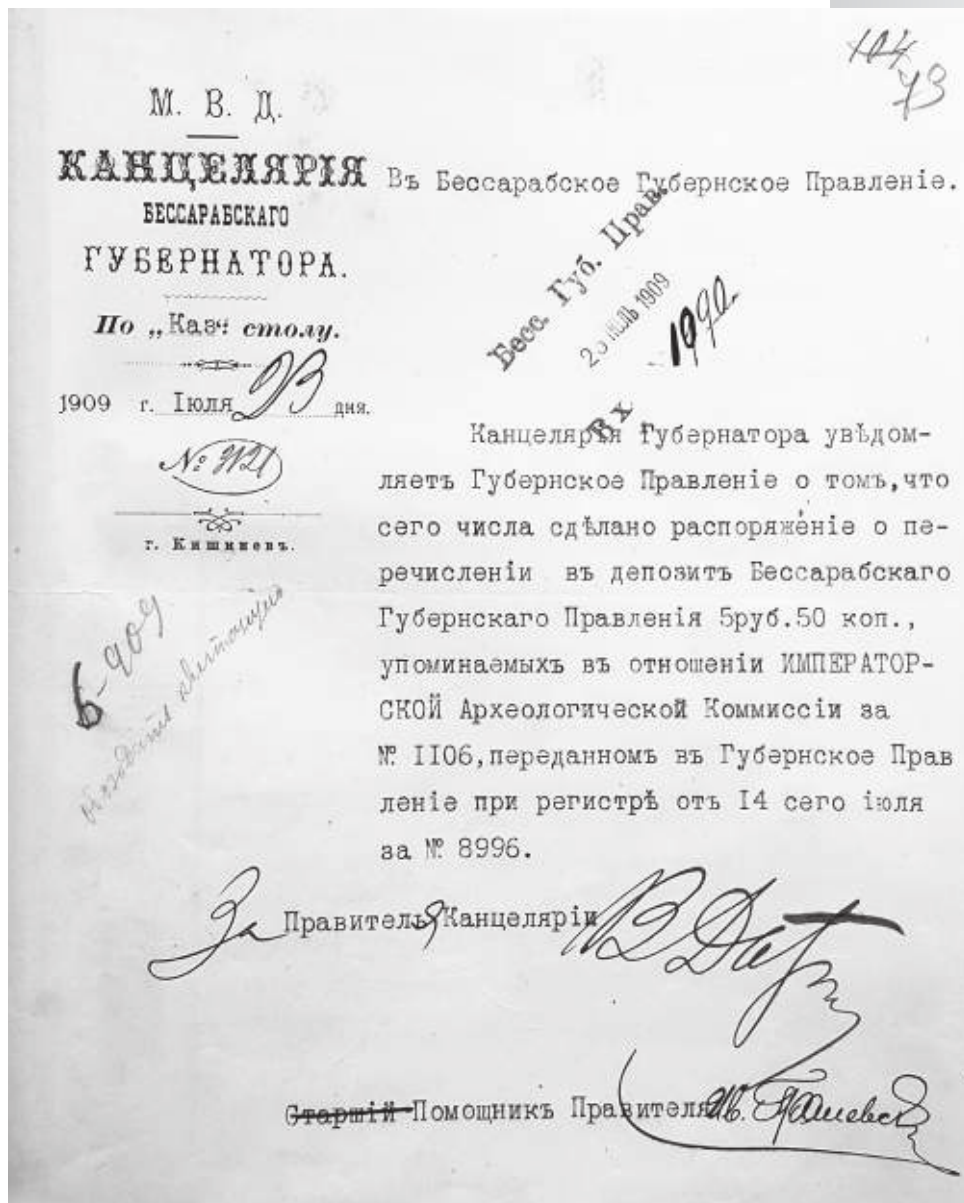

Fig. 74. Informație despre recompensa plătită de Comisia Imperială Arheologică pentru câteva monede descoperite în satul Mitoc, județul Orhei (1909).

148
123

М. В. Д.

**БЕССАРАБСКОЕ
ГУБЕРНСКОЕ
ПРАВЛЕНИЕ.**

Оргѣвскому Уѣздному Полицейскому
Управленію.

Столъ Секретаря.

Декабря 9 дня 1909 г.

№ 1327

г. Кишиневъ.

Проживающій въ м. Криулянахъ, Оргѣв-
скаго уѣзда, Федоръ Артемьевъ ЗЕНЧЕНКО
ходатайствуетъ о выдачѣ ему разрѣшенія на
раскопку клада и прошеніе свое не оплатилъ
установленнымъ гербовымъ сборомъ.

Въ виду этого Губернское Правленіе
предлагаетъ Полицейскому Управленію обя-
вить названному Зенченко, что прошеніе его
оставлено безъ движенія, впредь до представ-
ленія имъ 2-хъ гербовыхъ марокъ 75 коп.
достоинства каждая.

За Вѣщ.-Губернатора,
Старшій Совѣтникъ

И. д. Секретаря

М. В. Радзивицкая

М. 5700.

Пристава 3-го стана
16 ДЕК 1909
ОРГѢВСКАГО УѢЗДА

Уѣзд. Полиц. Управление
Получ 11 ДЕК 1909 г.
В. № 11909
Бессарабской губернии

Пристава 3-го стана
М. В. Цурчану - Радзивицкая

Fig. 75. Informație despre solicitarea lui Feodor Zencenco din Criuleni de a căuta comori (1909).

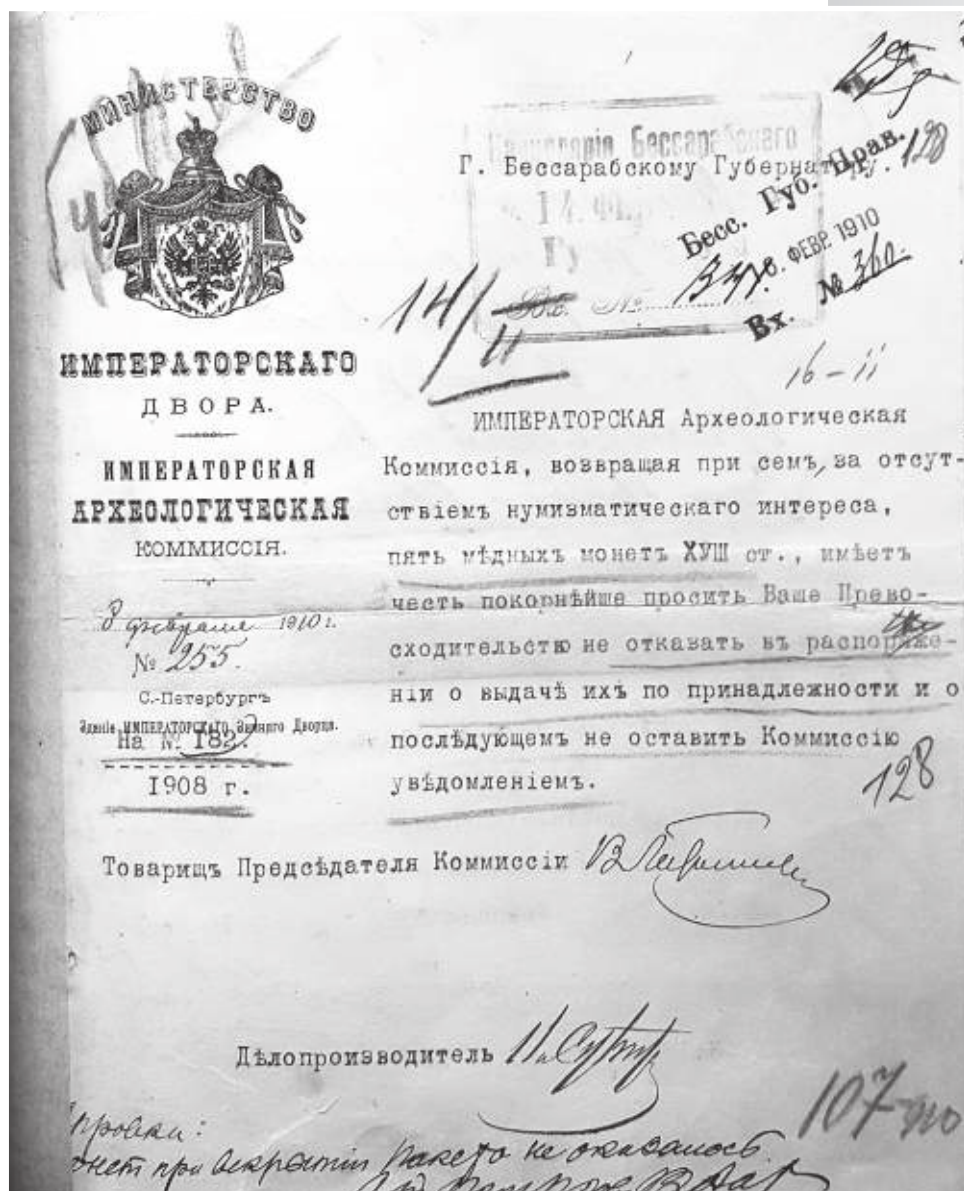

Fig. 76. Răspunsul Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele din aramă descoperite în Chișinău (1910).

И. В. Д.

ИЗМАЙЛЬСКИЙ
Уѣздный
ИСПРАВНИКЪ.

6-IV 131

ВЪ БЕССАРАВСКОЕ ГУБЕРНСКОЕ ПРАВЛЕНІЕ.

Стога 2.....
 апрѣля 3..... дня 19 10. Бесс. Губ. Прав.
 № 444
 г. Измаиль.

6- АПР. 1910.
 Вх. № 1431 РАПОРТЪ .

679-МД.

*Объяснение
монетъ
на границѣ Велю
1910.
Сот. Чинъ. Шенд.*

Приставъ посада Тузлы, рапортами от 18 и 27 марта с.г. за № 578, съ представленіемъ 19 турецкихъ монетъ, донесъ мнѣ, что таковыя найдены жителемъ посада Тузлы Константиномъ Николаевымъ ЛУПАЛЕЧНО при вспашкѣ земли.

Принимая во вниманіе, что Императорская Археологическая Комиссія, обязана, по закону, слѣдить за всеми дѣлающимися въ Государствѣ открытіями предметовъ древности, упомянутыя 19 монетъ представляю въ Губернское Правленіе на распоряженіе. -

Исправникъ Владим. Коз

*Монеты не поштаны
вѣд. 1910.
Масловъ ?*

Fig. 77. Raport despre descoperirile monetare în satul Tuzla (1909).

1-7 1910

Бесс. Губ. Прав.
- 1. июля 1910
Вх. № 2223

ВЪ БЕССАРАВСКОЕ ГУБЕРНСКОЕ ПРАВЛЕНІЕ .

679-902

Измайльскаго Уѣздаго
Полицейскаго Управленія

Р а п о р т ъ .

Настоящую переписку, съ найденнымъ жителемъ
Сăрата-Резеши Георгіемъ Востаномъ кладомъ, за-
ключающимся въ 8 большихъ серебряныхъ монетахъ,
изъ коихъ три чеканки XV вѣка, 5 малыхъ серебря-
ныхъ монетахъ, серебряномъ перстнѣ, серебряной
пряжкѣ съ кушака, трехъ пластинкахъ, невидимому
украшенія кушака, а также кускомъ глинянаго горшка,
въ коемъ былъ найденъ кладъ и старую желѣзную са-
пу Полицейское Управленіе представляетъ въ Бес-
саравское Губернское Правленіе. -

№ 4309

1 июля 28 дня 1910 г.

Секретарь С. Смирновъ

Fig. 79. Raport despre tezaurul din satul Sărata-Răzeși, județul Ismail (1910).

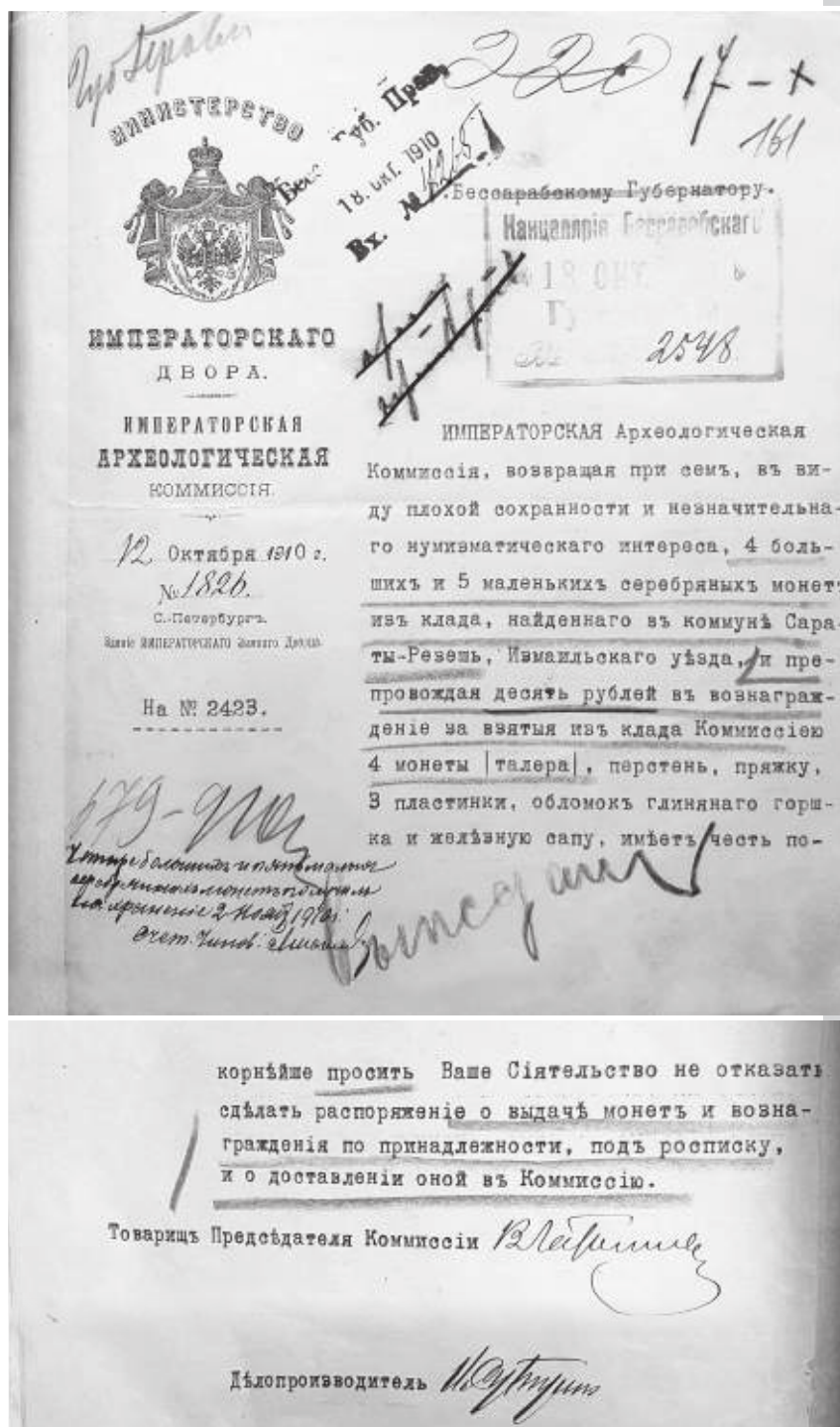

Fig. 80. Răspunsul Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în satul Sărata-Răzeși, județul Ismail (1910).

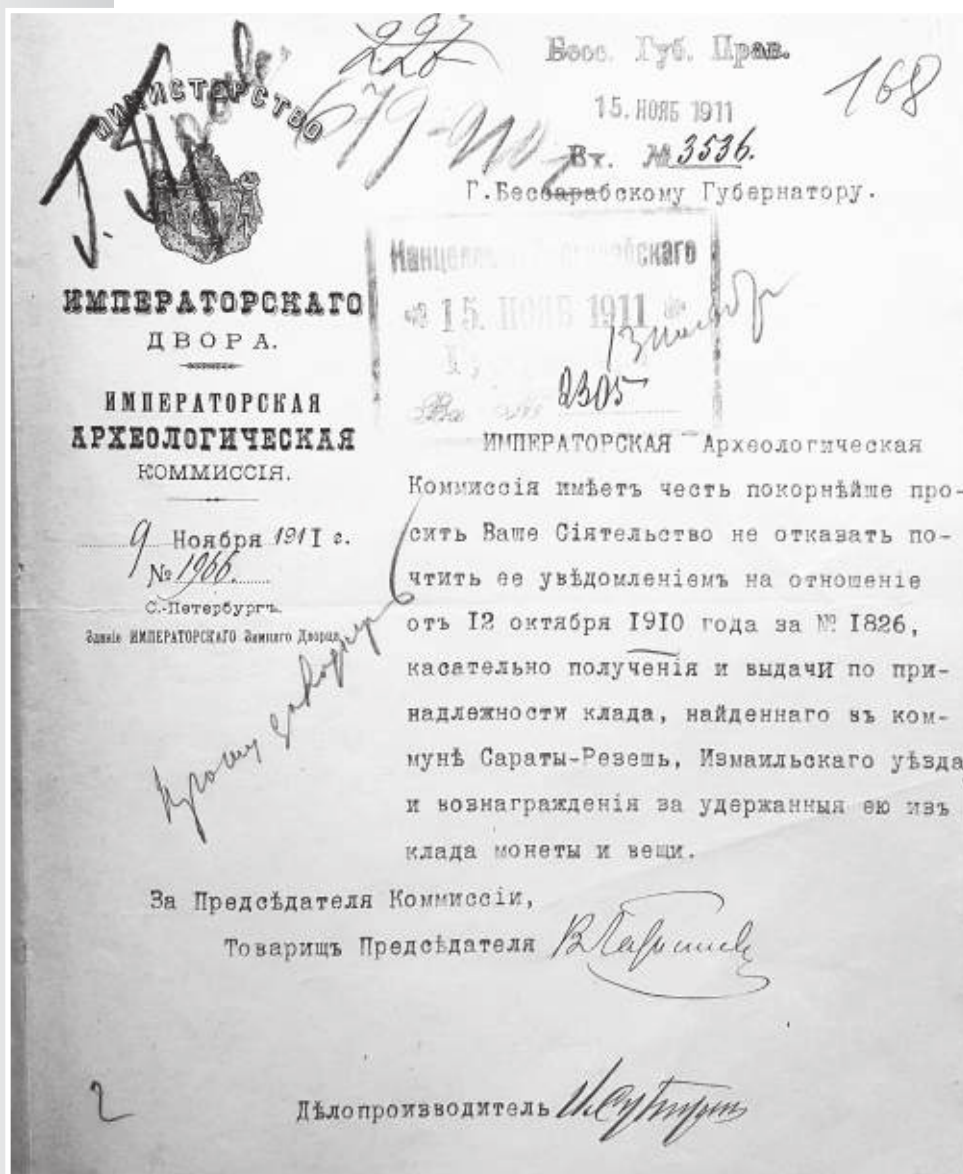

Fig. 81. Solicitarea Comisiei Imperiale Arheologice privind tezaurul descoperit în satul Sărata-Răzeși, județul Ismail (1911).

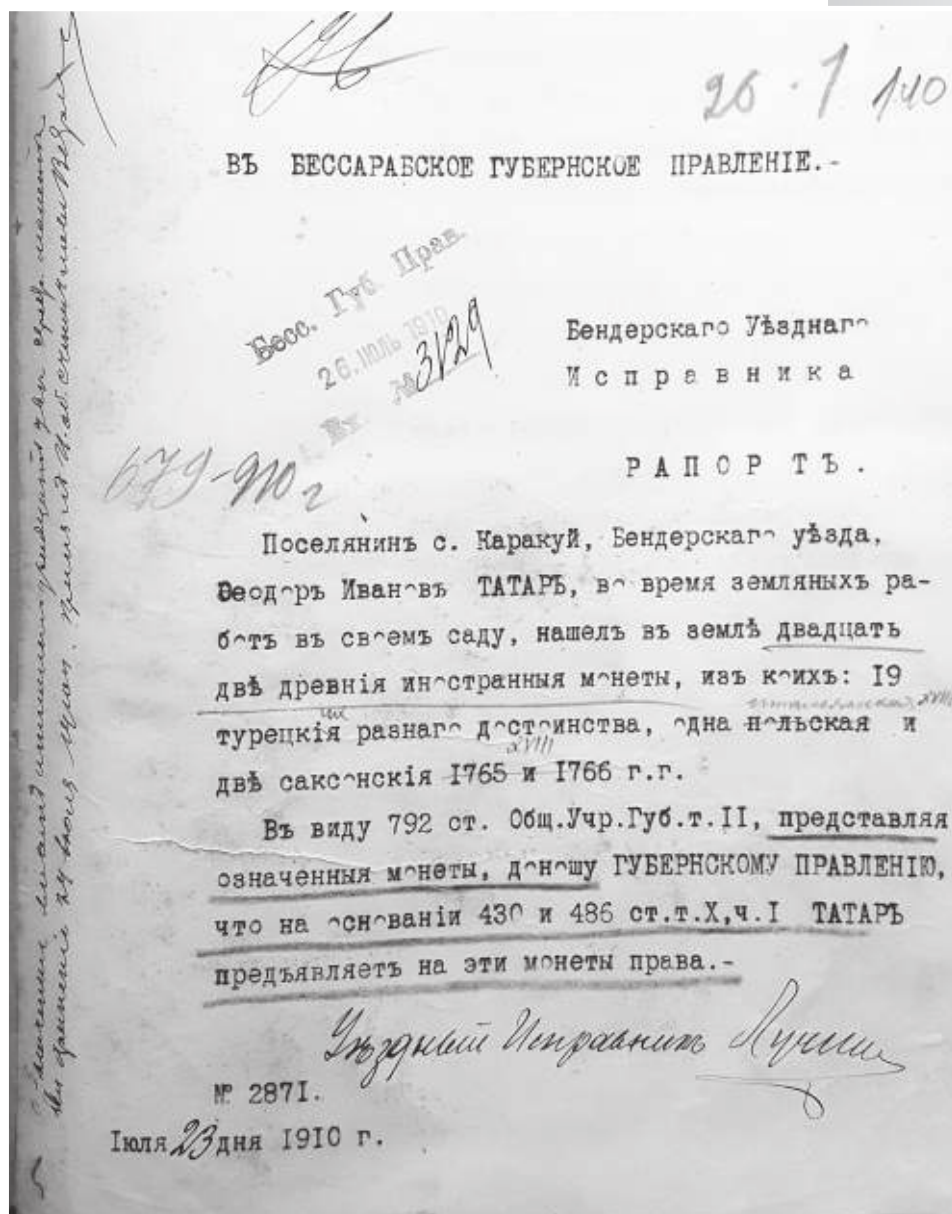

Fig. 82. Raport despre tezaurul din satul Caracui, județul Bender (1910).

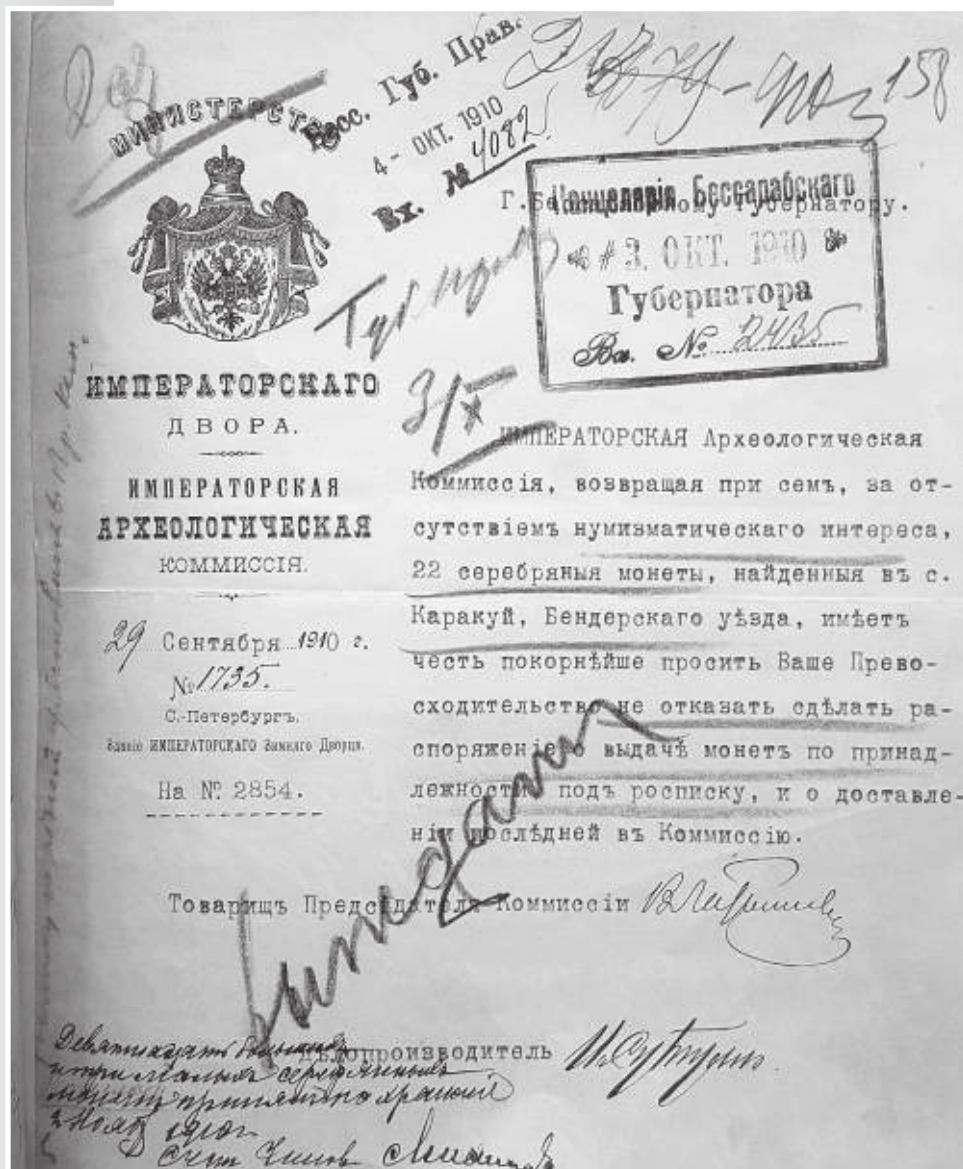

Fig. 83. Răspunsul Comisiei Imperiale Arheologice privind monedele descoperite în satul Caracui, județul Bender (1910).

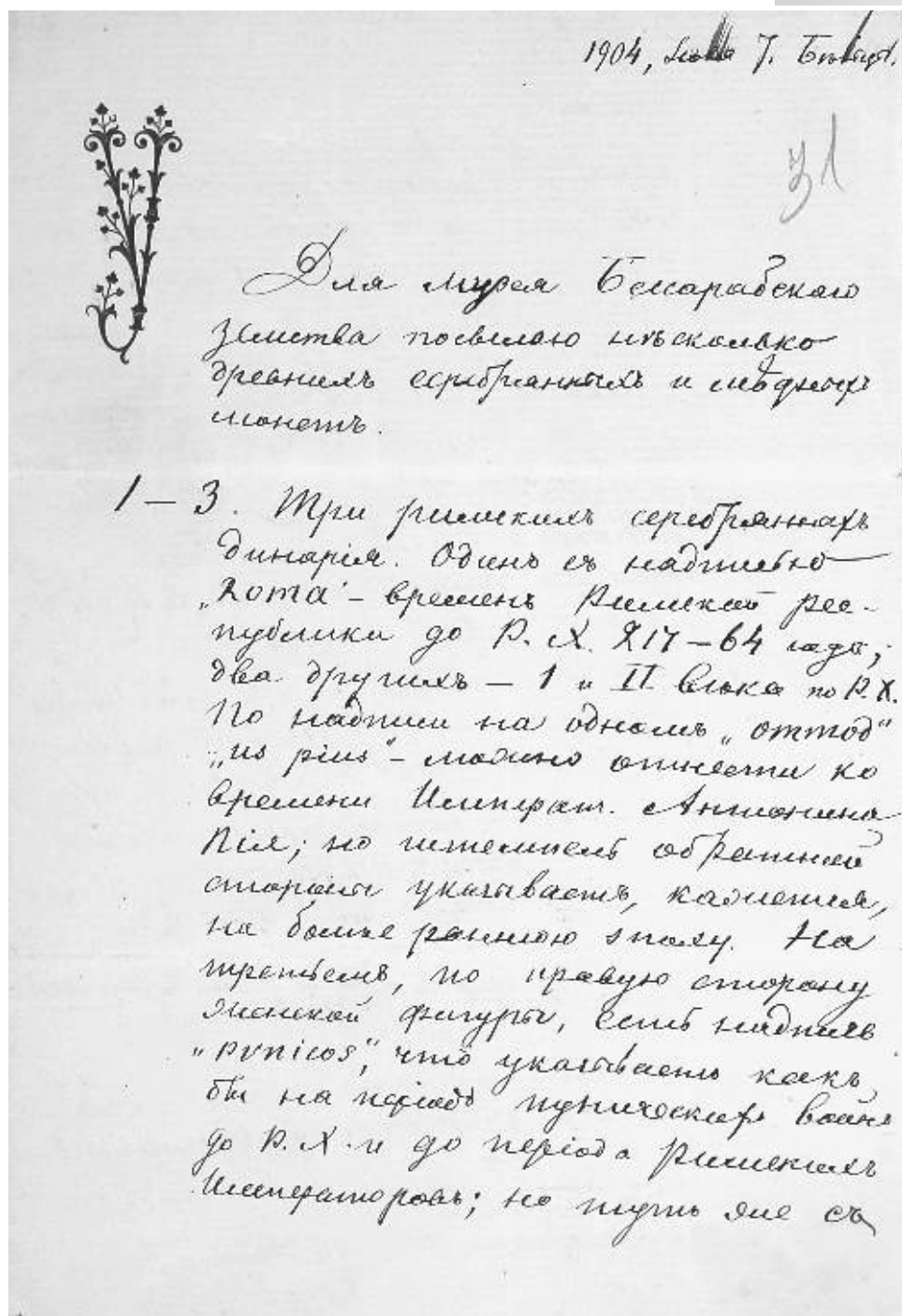

Fig. 84. Donație de monede Muzeului Zemstvei din orașul Chișinău (1904).

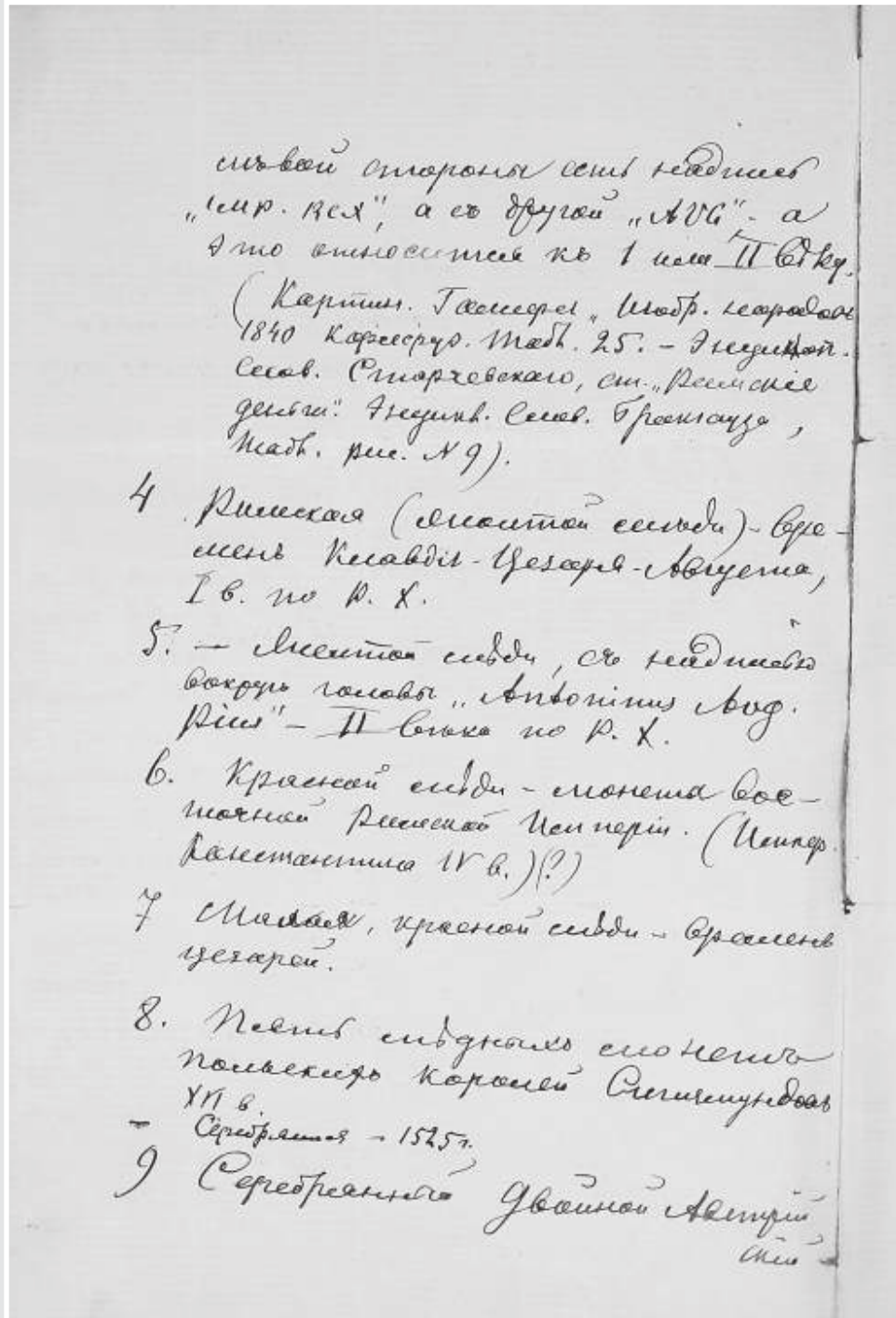

Fig. 85. Donație de monede Muzeului Zemstvei din orașul Chișinău (1904)
(continuare).

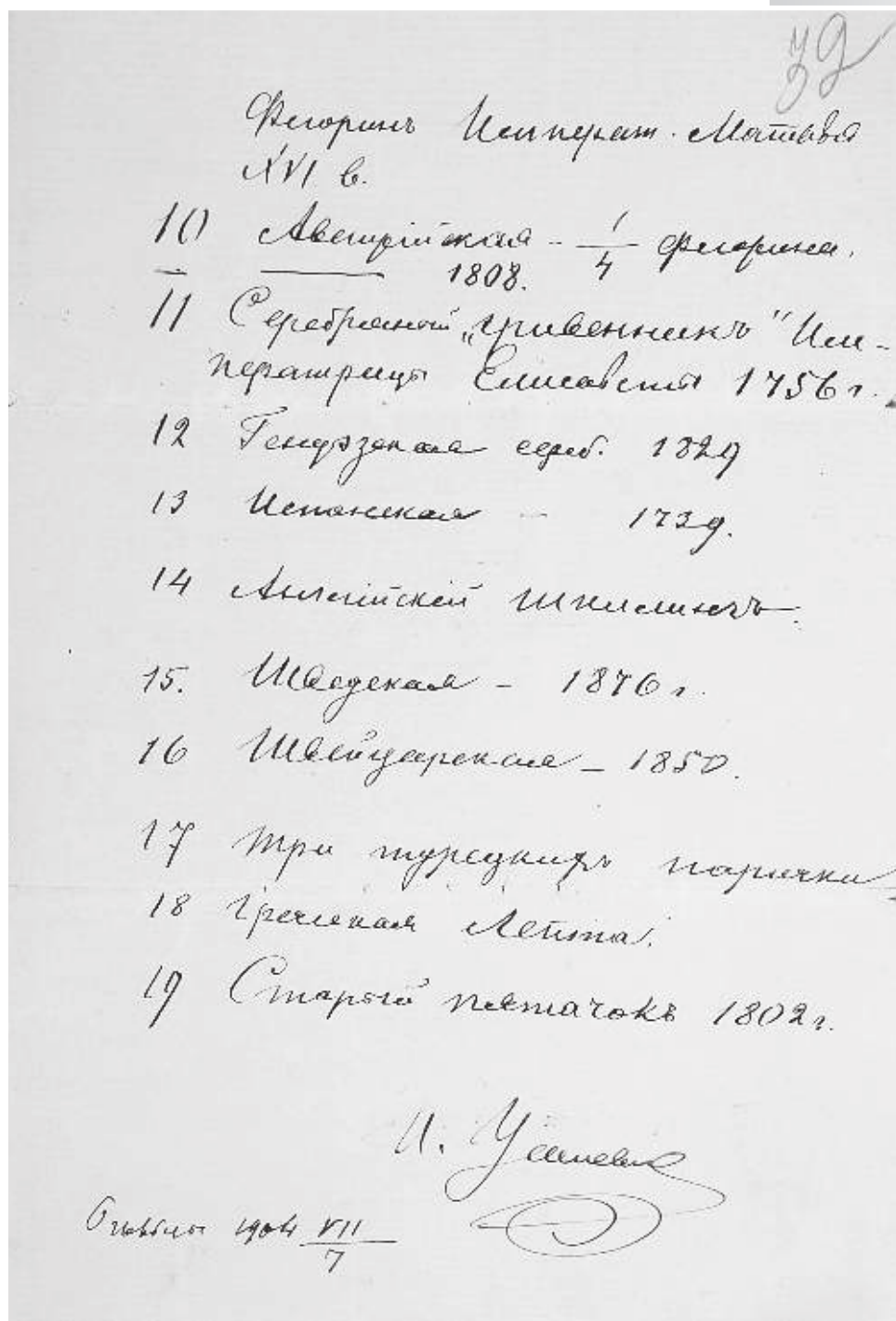

Fig. 86. Donație de monede Muzeului Zemstvei din orașul Chișinău (1904) (continuare).

Fig. 87. Dosar privind corespondența Cancelariei Gubernatorului Basarabiei privind monedele de argint descoperite în Akkerman (1864).

2 4

Известно, что в митре Играсе
 не представляла на записку
 уже рапортов о монетах Восточной
 Шрево в Олмативе, и шире
 хотъ по порученію просить
 отъ монетной фабрики
 С. И. Митре

В. В. Митре

1868

Октября 21 числа
 1868

Fig. 90. Raport privind monedele de argint descoperite în Akkerman (1864) (continuare).

9169
 Селенбургам
 Велюнам
 11 септ 1837

Дане Превосвщенному
 Преднаго училища казанскаго
 Университета и Директору Дому
 Милосердия Амурскаго
 Училища в Казани и в Училищах
 Милосердия в Казани
 Купцовъ въ Епархиальномъ Училищѣ
 Общественнаго Училища а также
 Училища Милосердия моему от Васшаго Превосвщен-
 ному Казанскому Училищу
 8го Октября моего года № 587. Васшаго Пре-
 восвщеннаго и лично означеннаго Амур-
 ского Училища Св. Тихона, принадлежащаго
 Казанскому и Амурскому Дому, гласнаго
 Товариства Училища, по моему бывающему
 на приказной моему бумаге.

Служащему Васшаго Училища
 Милосердия перепрошу отъ 5го сего Августа
 гласнаго моего, лично означеннаго Васшаго
 Дому Милосердия Училища сего, что у меня и
 означеннаго гласнаго Училища Казанскаго
 съ собой, по означеннаго Товариства Казанскаго
 Товариства Милосердия, означеннаго отъ Милосердия

Fig. 94. Scrisoare de informare despre descoperirea monedelor în satul Răscăieți (1837).

1605

Видно, по имени урванов историков; и заимъ ему
 Свѣдѣнныя дѣла карбонаго, рюды въ не
 доносилъ о сѣмъ Карбонѣ до каждаго отъ мѣста
 Купцовъ свѣдѣнныя свѣдѣнныя, и въ сѣмъ отъ
 Свѣдѣнныя свѣдѣнныя, что и сѣмъ Дарю Купцовъ
 и сѣмъ и сѣмъ свѣдѣнныя.

Препроводя въ сѣмъ отъ свѣдѣнныя
 поименныя свѣдѣнныя въ свѣдѣнныя свѣдѣнныя.
 тѣмъ свѣдѣнныя на тѣмъ свѣдѣнныя, не свѣдѣнныя
 свѣдѣнныя свѣдѣнныя, Миссиссиппи Свѣдѣнныя, свѣдѣнныя
 свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя,
 и свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя
 свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя.

Съ свѣдѣнныя свѣдѣнныя и свѣдѣнныя свѣдѣнныя
 свѣдѣнныя свѣдѣнныя свѣдѣнныя

Ваше Превосходительство
 Миссиссиппи Свѣдѣнныя

№ 632.
 10^е Августа 1837
 Его Превосходительству,
 Губернатору Миссиссиппи,
 Военному Губернатору, Управленію
 Миссиссиппи и Губернатору, Управленію
 Миссиссиппи, Губернатору Миссиссиппи и
 Капитану, Губернатору Миссиссиппи
 Фредерикъ.

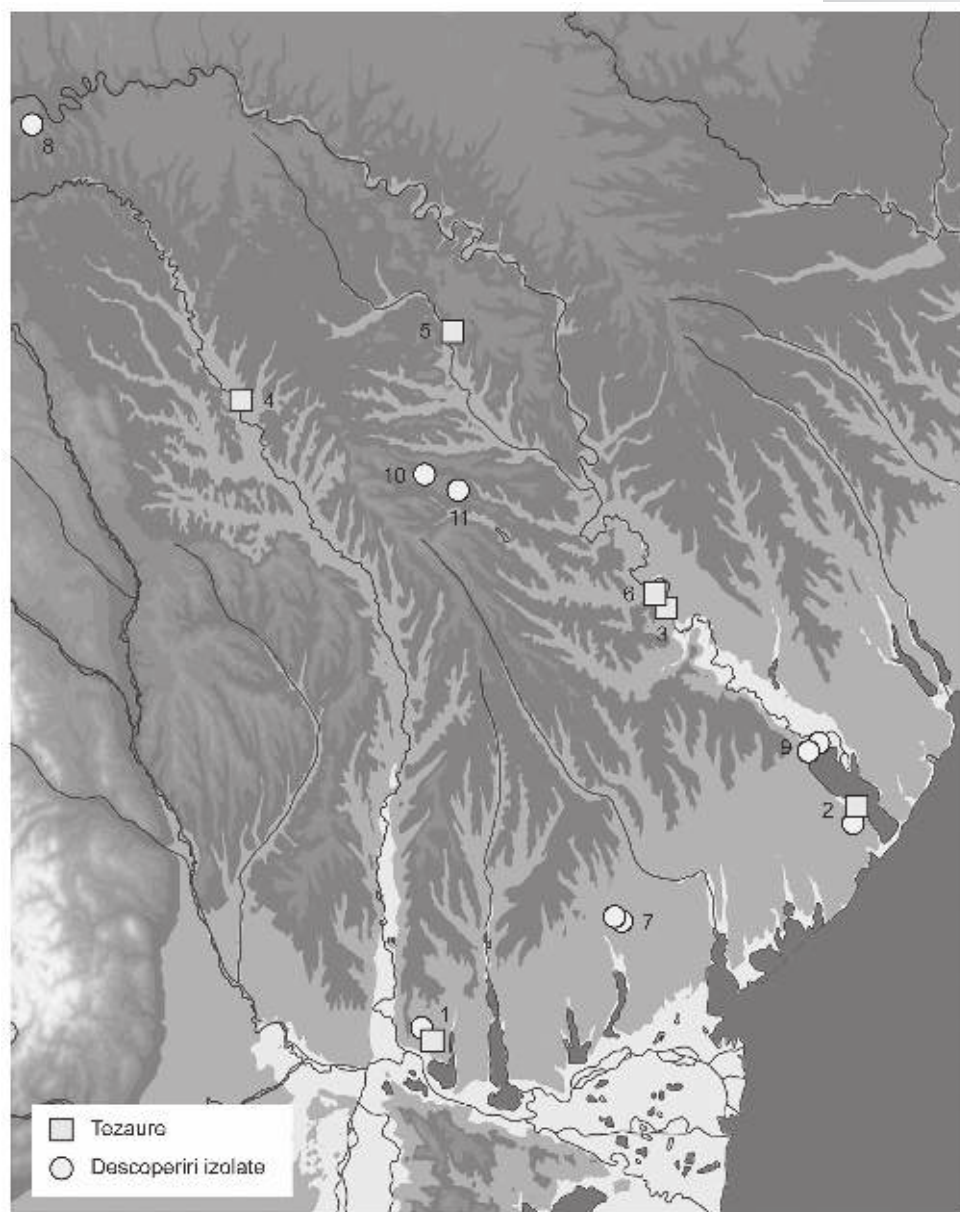
Губернатору, Миссиссиппи Свѣдѣнныя

Fig. 95. Scrisoare de informare despre descoperirea monedelor în satul Răscăieți (1837) (continuare).

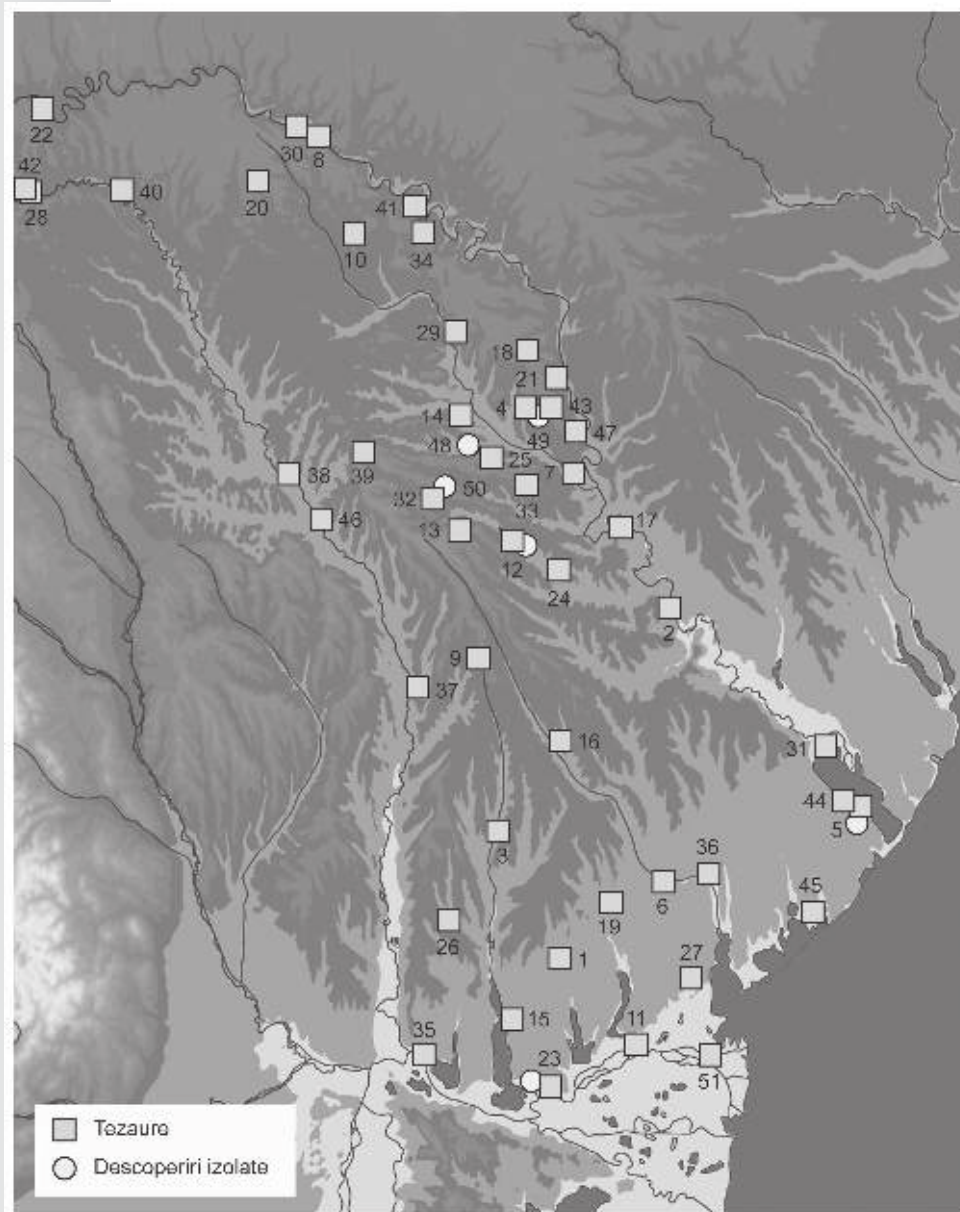

Descoperiri de monede antice.

1 – Anadol; 2 – Akerman; 3 – Bender; 4 – Călinești; 5 – Ordășei; 6 – Varnița;
7 – Tașlâc; 8 – Nedobăuți; 9 – Palanca; 10 – Păulești; 11 – Pitușca.

Descoperiri de monede medievale.

- 1 – Băneasa; 2 – Bender; 3 – Beșalma; 4 – Biești; 5 – Akkerman; 6 – Brienne;
 7 – Butuceni; 8 – Calarașovca; 9 – Caracui; 10 – Chetrosu; 11 – Chilia; 12 – Chișinău;
 13 – Ciuciuleni; 14 – Cucuruzeni; 15 – Cișmeaua-Văruiță; 16 – Dimitrovca; 17 – Dubăsarii
 Vechi; 18 – Echimăuți; 19 – Glavan; 20 – Grinăuți; 21 – Horodiște; 22 – Hotin; 23 – Ismail;
 24 – Mereni; 25 – Mitoc; 26 – Moscovei; 27 – Nerușai; 28 – Noua Suliță; 29 – Ordășei;
 30 – Otaci; 31 – Palanca; 32 – Pârjolteni; 33 – Râșcova; 34 – Redi-Cereșnovăț;
 35 – Reni; 36 – Sărata; 37 – Sărata-Răzeși; 38 – Sculeni; 39 – Sinești; 40 – Slobozia-Șirăuți;
 41 – Soroca; 42 – Stroești; 43 – Șercani; 44 – Turlaki; 45 – Tuzla; 46 – Valea Mare;
 47 – Vâșcăuți; 48 – Cișmea; 49 – Slobozia-Hodorogea; 50 – Tuzara; 51 – Vâlcov.

INDEX DE LOCALITĂȚI

- Akkerman 9, 10, 21, 24, 28, 31, 32, 34, 35, 37, 44-48, 51, 56, 57, 62, 69, 74, 75, 81, 82, 95, 121, 122, 136, 148, 149, 182-188, 193, 194
- Anadol 21-24, 26, 28, 29, 69, 70, 97-106, 193
- Băneasa 73, 194
- Bender 10, 22, 24, 26, 27, 29, 32, 44, 45, 51, 57, 69, 70, 72, 73, 81, 95, 107, 108, 177, 178, 193, 194
- Beșalma 32, 74, 194
- Biești 38, 74, 131-133, 194
- Billhorod-Dnestrovski 69, 72, 74, 75, 81, 94, 95
- Brienne 75, 194
- Butuceni 33, 76, 194
- Calarașovca 37, 76, 194
- Caracui 41, 76, 177, 178, 194
- Călinești 21, 70, 193
- Chetrosu 44, 55, 61, 77, 124, 125, 194
- Chilia 30, 77, 145-147, 194
- Chișinău 8, 11-15, 19, 20, 29, 31, 36, 37, 39, 41, 42, 47, 52, 55, 58, 60, 61, 71, 77, 78, 96, 171, 179-181, 194
- Cișmea 35, 96, 194
- Cișmeaua-Văruită 35, 79, 194
- Ciuciuleni 46, 78, 138, 139, 194
- Cucuruzeni 39, 55, 61, 79, 157-166, 194
- Dimitrovca 34, 81, 194
- Dubăsarii Vechi 44, 81, 127, 194
- Echimăuți 82, 194
- Glavan 32, 82, 148, 149, 194
- Grinăuți 37, 82, 194
- Horodiște 43, 83, 118-120, 194
- Hotin 10, 25, 72, 84, 194
- Ismail 5, 10, 22, 32, 35, 36, 38, 41, 42, 51, 57, 69, 84-86, 87, 90, 91, 96-101, 150-152, 174-176, 194
- Mereni 45, 84, 194
- Mitoc 39, 85, 167-169, 194
- Moscovei 38, 85, 194
- Nedobăuți 25, 72, 193
- Nerușai 35, 86, 194
- Noua Suliță 33, 87, 93, 194
- Ordășei 26, 70, 87, 153, 154, 193, 194
- Otaci 36, 37, 76, 87, 194
- Palanca 26, 36, 72, 73, 88, 193, 194
- Păulești 26, 55, 61, 73, 193
- Pârjolteni 13, 42, 55, 61, 88, 113-117, 194
- Pitușca 27, 73, 140, 141, 193
- Râșcova 31, 89, 194
- Redi-Cereșnovăț 34, 89, 194
- Reni 22-24, 29, 36, 47, 69, 70, 90, 194
- Sărata 35, 90, 194
- Sărata-Răzeși 42, 47, 91, 153, 174-176, 194
- Sculeni 15, 39, 92, 155, 194
- Sculeni-Vechi 15, 16, 129
- Sinești 46, 92, 194
- Slobozia-Șirăuți 36, 92, 194
- Soroca 15, 34, 36, 37, 46, 89, 92, 93, 194
- Stroești 33, 93, 194
- Șercani 46, 93, 137, 194
- Tașlâc 22, 72, 193
- Turlaki 33, 35, 48, 94, 194
- Tuzara 34, 96, 194
- Tuzla 41, 94, 172, 173, 194
- Valea Mare 45, 94, 143, 144, 194
- Varnița 27, 64, 70, 193
- Vâlcov 32, 33, 96, 194
- Vâșcăuți 37, 94, 194

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (<i>Ion NICULIȚĂ</i>)	3
ARGUMENTUM (<i>Vlad VORNIC</i>)	4
INTRODUCERE	5
I. ISTORICUL CERCETĂRILOR	8
II. DESCOPERIRI DE MONEDE ANTICE	21
2.1. Descoperiri monetare înainte de anul 1918	21
2.2. Descoperiri monetare între anii 1918-1944	28
III. DESCOPERIRI DE MONEDE MEDIEVALE	30
3.1. Descoperiri monetare înainte de anul 1918	30
3.2. Descoperiri monetare între anii 1918-1944	47
CONCLUZII	51
Conclusions (The treasure of Bessarabia. Coin discoveries between 1812-1944)	57
BIBLIOGRAFIE	63
LISTA ABREVIERILOR	68
ANEXE	69
Epoca antică. Tezaure	69
Epoca antică. Descoperiri izolate	70
Epoca medievală. Tezaure	73
Epoca medievală. Descoperiri izolate	95
Figuri	97
Index de localități	195